Des. ERASMI Roterod.
Deutraq;
VERBORUM ac RERUM
COPIA LIB. II.
Ad ſermonem, & ſtylum formandum utiliſſimi
Londini
impenſis Johannes Wright
in vico vulgo vocato
Little Britain

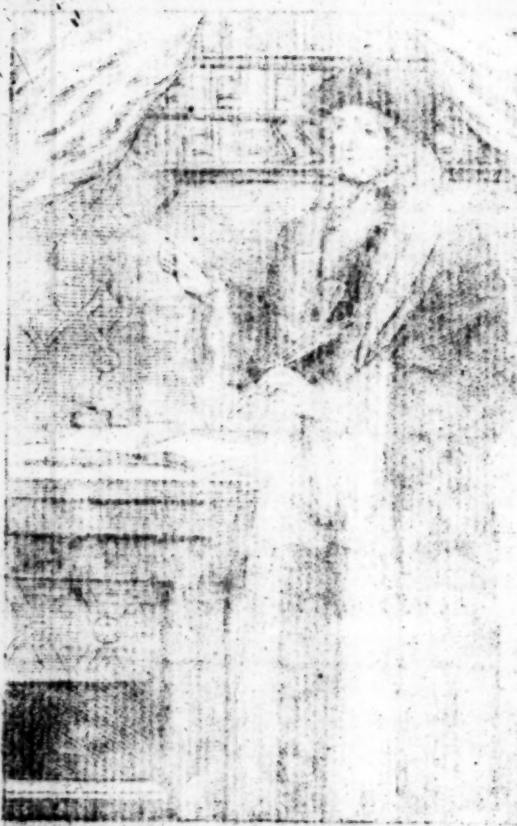

Desiderius Erasmus Roterodamus,

JOHANNI COLETO

Decano S. Pauli apud Londinum.

S. P. D.

NOn possum equidem non vehementer laudare, Colete, singularem istam vereque Christianam animi tui pietatem, qui conatus tuos omnes, omnia vitæ studia semper huc destinaris, non ut tuis privatim commodis consuleret, sed ut patriæ civibusque tuis quamplurimum prodesses. Neque minus admiror judicium, qui duas præcipue res delegeris, quibus id cumulatissime consequi posses. Videbas enim amplissimum charitatis fructum in eo situm esse, si quis assiduis concionibus, sacraque doctrina, Christum popularium suorum animis inserat. Quo tu quidem in negotio, jam annos complures versaris, non dicam quanta cum laude, quam tu adeo non spectas. Deinde quod proximum existimabas, ludum literarium longe pulcherrimum, ac magnificentissimum instituisti: ubi sub electissimis, ac probatissimis præceptoribus Britannica pubes rudibus statim annis simul & Christum, & optimas imbiberet literas: nimirum graviter intelligens, & in hoc ætate velut herba, spem Reipub. positam esse, & quanti referat in omnem vitam, protinus ab incunabulis, optimis imbui. Jam verò quis non adamet etiam generosam istam animi tui celsitudinem, ac sanctam (ut ita dixerim) superbiam, qui utrumque hoc in patriam officium ita gratuitum, ac syncerum esse volueris, ut nec ex tot annorum laboriosissimis concionibus vel teruncio factus sis ditior, cumq; tua seminaris spiritualia, nullius unquam carnalia messueris: & scholæ sumptus, tam videlicet in-

Tnoc+14F53

gentes, ut satrapam quoque deterrere possint, solus omnes ferre volueris? Et cum vulgus hominum nulla in re libentius socium accersere soleat, tu patrimonium, ut censum universum, ad hæc domesticam etiam supellectilem profundere maluisti, quam ullum mortalem in istius gloriæ partem admittere. Quæso quid illud est aliud, quàm in universos tuorum liberos, in universos cives animum plusquam paternum gerere? Teipsum spolias, ut illos locupletes. Teipsum nudas, ut illos ornes. Teipsum laboribus conficis, quo tua soboles vegeta sit in Christo. Breviter, totum te impendis, ut illos Christo lucrifacias. Nimium profecto sit invidus, qui talia conanti non impensissime faveat: impius, qui reclamet & obstrepat: hostis Angliæ, qui non pro suo virili adjumenti aliquid conferre studeat. Ego sane non ignarus, & quantum Angliæ debeam publicè, & quantopere tibi privatim sim obnoxius, officii mei sum arbitratus, literarium aliquod munusculum in ornamentum scholæ tuæ conferre. Itaque duos hos novos de Copia commentarios; novæ scholæ nuncupare visum est: opus videlicet cum aptum pueritiæ, tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis, quantumve sit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorum esto judicium. Illud verè mihi sumere possum, argumentum hoc à me primum, & excogitatum, & proditum fuisse. Nam quod Julius Pollux Græcus, antiquus auctor, singularum rerum vocabula per locos digessit, & synonyma quædam ac finitima, velut in acervo congessit, quis non videt, quam id sit à nostro instituto alienum? Neque enim Isodoros, Marios aut Philescos libet commemorare, homines in tantum alienos à copia, ut ne semel quidem, quæ sentiunt, latine possint efferre. Jam verò libellus ille, qui Ciceroni inscribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis studioso ex illius scriptis collectum arbitror) quæso, quid aliud habet, quam tumultuariam paucarum vocum congeriem? Nos formulæ quasdam copiæ, ceu

fontes

fontes oſtendere ſumus conati, ſic ut à generalibus per gradus ad particulares devenerimus. Quanquam & fateor, & doleo, huic operi juſtam curam defuiſſe. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus congeſſeramus, ad quam expoliendam plurimorum auctorum lectione videbam opus fore: Itaque non admodum erat in animo edere. Verùm cum intellexiſſem, quoſdam his commentariis inſidiari, parumque abfuiſſe, quin incaſtigatiſſimos etiam ediderint: coactus ſum, utcunque emendatos in lucem emittere. Nam id malum viſum eſt levius. Bene vale, Colete optime. Londini, 1512. 3. *Calend. Maias.*

PHILIPPUS ENGENTINUS STUDIOSO LECTORI.

Fuccarus haud unquam convectis undique gazis
Orbe pererrato tot cumulavit opes:
Cum gemmas auriq; modum perquirit inanem,
Et bis Sarrana vellera tincta manu:
Quot simul in chartas modicas congessit Erasmus
Munera, per longam non peritura diem:
Si malis animum corpus quam ornare superbum,
Hunc sequere, & totus sordeat ille tibi.

DESI-

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI, De VERBORUM COPIA, Commentarius primus.

CAP. I.

Periculosam esse copiæ affectationem.

UT non est aliud vel admirabilius, vel magnificentius, quam oratio, divite quadam, sentent[illegible]rum verborumque copia, aurei fluminis instar exuberans: ita res est profecto, quæ non mediocri periculo affectetur, propterea quod, juxta proverbium,

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Unde non paucis mortalibus usu venire videmus, ut divinam hanc virtutem sedulo quidem, sed parum feliciter æmulantes; in futilem quandam, ac deformem incidant loquacitatem, dum inani, citraque delectum congesta vocum & sententiarum turba, pariter & rem obscurant, & miseras auditorum aures onerant: adeò ut literatores aliquot hac ipsa de re, si diis placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud assecuti videantur, quam quod copiam professi, suam prodiderunt inopiam. Quæ quidem res nos commovit, ut partim è mediis artis Rhetoricæ præceptis ad hoc institutum idonea deligentes partim

quæ diutino jam dicendi, scribendiq; usu sumus consecuti, variaque plurimorum autorum lectione observavimus accommodantes, utraque de Copia rationes aliquot, exempla, denique formulas complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro omnem rem absolute complectamur: sed edito veluti commentariolo, doctis & studiosis viam aperuisse contenti, quasique sylvam quandam operis futuri subministrâsse: sive quod solo juvandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non invidemus, si penes alium sit vel tota gloria, modo à nobis ad studiosam juventutem aliqua manârit utilitas: sive quod gravioribus studiis addicti sumus, quam ut in his utilissimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, vacet permultum operæ collocare.

CAP. II.

A quibus inventa, & à quibus exercitata Copia.

PORro, ne quis hoc inventum tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis variandæ rationem, ab homine doctissimo pariter, & diligentissimo Quintiliano locis aliquot leviter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendium contrahendi sermonis, viam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere voluissent: non admodum futurum erat opus iis meis præceptiunculis. Accedit ad hujus negotii commendationem, quod neutiquam piguit viros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem exstant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experientiæ de speculo, de fluvio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idemsatis

tis indicat apologus ille Æsopicus de vulpe & corvo, quem Apulcius mira verborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis verbis quam fusissime explicat, exercendi videlicet ostentandique ingenii gratia. Sed age quem tandem possit posthac hujus studii pœnitere, qui Ciceronem videat illum omnis eloquentiæ parentem, adeo huic exercitationi indulsisse, ut cum Mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere utrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus effingeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronunciaret.

CAP. III.

Auctores quemadmodum luserint ostentatione copiæ.

QUid, quod iidem auctores non in palæstra solum, verum etiam in opere serio nonnunquam. ostentanda copia luserunt: dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas: nunc ita locupletant dilatantque, ut nihil possis adjungere. Homerus, teste Fabio, utraque juxta re mirabilis est, tum copia, tum brevitate, Quanquam in præsenti animus non est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Virgilio proferemus, à quo quid brevius dici potuit, quàm illud: *Et campos, ubi Troja fuit?* Paucissimis verbis, ut ait Macrobius lib. 5. Satur. cap. 1. civitatem hausit & absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc ipsum audi quam copiosè.

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe:
O patria, ô divum domus, Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Verum hoc exemplum ad ſententiarum copiam magis referendum alicui videatur. Luſit & verborum luxurie, cum ait:

Superatne, & veſcitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Naſoni familiarius eſt, ita ut eo nomine taxatus ſit, quod in copia modum non teneat. At taxatus à Seneca, cujus totam dictionem damnat Fabius, Suetonius, & Aulus Gellius.

CAP. IV.

Quibus vitio data immodica copia.

NEque quicquam mea refert, ſi quibus vel immodica, vel perperam adfectata copia vitio data eſt. Nam in Steſichoro Quintilianus notat nimis effuſam, & redundantem copiam: ſed ita notat, ut vitium eſſe fateatur non admodum refugiendum. Æſchylo datur in vetere comœdia, quod bis idem dixerit, ἥκω καὶ κατέρχομαι, id eſt, *venio & poſtliminio redeo*. Interdum Seneca vix fert Maronem eundem ſenſum bis aut ter accinentem. Et ne fruſtra longum catalogum recenſeam, non defuerunt qui M. etiam Tullium, ut Aſianum ac redundantem, nimiaque luxuriantem copia, damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidem non quomodo ſcribendum aut dicendum ſit, præſcribo: ſed quid ad excitationem faciat, oſtendo. ubi quis neſcit omnia juſto majora eſſe debere. Deinde adoleſcentiam inſtruo in qua Fabio non diſplicet orationis luxuries, propterea, quod facile, quæ ſuperſunt, judicio reſecentur, quædam etiam ætas ipſa deterat, cum interim tenuitati atque inopiæ nulla ratione mederi queas.

CAP.

CAP. V.

Ejuſdem artificis eſſe breviter, & copioſè dicere.

JAm ſi qui ſunt, quibus uſque adeò placet Menelaus ille Homericus, ὁ πολύμυθος, id eſt, *non mutiloquus*, rurſum diſplicet Ulyſſes fluminis inſtar hybernis aucti nivibus ruens, ſi quos impendio Laconiſmus ille, & breviloquentia delectat: ne hi quidem noſtro labori debent obſtrepere, quippe quem nec ipſi ſint infrugiferum experturi, propterea quod ab eadem ratione proficiſci videatur, ut vel breviſſime dicas, vel copioſiſſime. Siquidem quemadmodum argute Socrates apud Platonem colligit, ejuſdem hominis eſſe ſcite ſeu mentiri, ſeu verum dicere: ita non alius artifex melius ad brevitatem arctabit orationem, quam qui calleat eandem quam maximè varia ſupellectile locupletare. Nam quantum ad verborum attinet brevitatem, quis conſtrictius dixerit, quam is, cui promptum ſit ex immenſo verborum agmine, ex omni figurarum genere, ſtatim deligere, quod ſit ad brevitatem, accommodatiſſimum? Rurſum quantum ad ſententiæ brevitatem, cui magis in manu fuerit rem quam pauciſſimis expedire verbis, quam qui cognitum, ac meditatum habeat, quæ ſint in cauſa præcipua, quaſique columnæ, quæ proxima, quæ locupletandi negotii gratia ſint aſcita? Nemo certe citius, certiuſque videbit, quid citra incommodum poſſit omitti, quam is qui quid quibus modis addi poſſit, viderit.

CAP. VI.

De ſtulte affectantibus, vel brevitatem, vel copiam.

QUod ſi caſu vel huc, vel illuc ducimur, periculum eſt, ne nobis uſu veniat, quod quibuſdam Laconiſmi κακοζήλοις, id eſt, *malis affectatoribus* videmus evenire, qui cum pauca dixerint, tamen in ipſis paucis multa ſuperſunt, ne dicam omnia. Sicut è diverſo imperitis copiæ affectatoribus evenit, ut cum immodice loquaces ſint, tamen parum dicant, multa nimirum dictu neceſſaria prætereuntes. Noſtræ igitur præceptiones eo ſpectabunt, ut ita rei ſummam quam pauciſſimis complecti poſſis, ut nihil deſit; ita copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumque tibi ſit cognita ratione, vel Laconiſmum æmulari, ſi libeat, vel Aſianam illam exuberantiam imitari, vel Rhodienſem mediocritatem exprimere.

CAP. VII.

Duplicem eſſe copiam.

PORro duplicem eſſe copiam, non arbitror obſcurum eſſe, vel Fabio declarante, qui inter cæteras Pindari virtutes præcipuè miratur beatiſſimam illam rerum verborumque copiam. Quarum altera conſiſtit in Synonymia, in Heteroſi, ſive Enallage vocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Iſodynamiis, reliquiſque id genus variandi rationibus: Altera in congerendis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, ſimilibus, diſſimilibus, contrariis, atque aliis hoc genus modis, quos ſuo loco reddemus accuratius, ſita eſt. Hæ quanquam alicubi ſic conjunctæ videri poſſunt, ut haud facile dignoſcas,

cas, ita alteri inſervit altera, ut præceptis potius, quàm re, atque uſu diſcretæ videantur: nos tamen docendi gratia ita ſeparabimus, ut neque ſuperſtitionis in ſecando, neque rurſum negligentiæ merito damnari poſſimus.

CAP. VIII.

Quas ad res conferat hæc exercitatio.

NUnc quo ſtudioſa juventus propenſioribus animis in hoc ſtudium incumbat: quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principio quidem in totum ad phraſin illam non parum adferet momenti, hæc variandæ orationis exercitatio. Peculiariter autem conferet ad vitandam ταυτολογίαν, vitium cùm fœdum, tum odioſum, Ea eſt ejuſdem verbi aut ſermonis iteratio. Neque raro uſu venit, ut idem nobis crebrius ſit dicendum: ubi, ſi deſtituti copia, aut hæſitabimus, aut κόκκυγα id eſt, *cuculi* in morem, eadem identidem occinemus, neque poterimus ſententiæ colores alios, alioſque vultus dare: pariter & ipſi ridiculi erimus, noſtram prodentes infantiam, & tædio miſeros auditores enecabimus. Eſt ταυτολογία pejor ὁμολογία, quemadmodum Fab. ait, quæ nulla Varietatis gratia levat tædium, eſtque tota coloris unius. Quis autem eſt auribus uſque adeo patientibus, ut vel pauliſper ferat orationem ubique ſui ſimilem? Tantam ubique vim habet varietas, ut nihil omnino tam nitidum ſit, quod non ſqualere videatur citra hujus commendationem. Gaudet ipſa natura vel imprimis varietate, quæ in tam immenſa rerum turba nihil uſquam reliquit, quod non admirabili quodam varietatis artificio depinxerit. Et ſicut oculi diverſarum adſpectu rerum magis detinentur: ita ſemper animus circumſpectat, in quod ſe, veluti novum,

novum, intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus avertitur. Atque ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantum malum facile vitabit, cui promptum erit sententiam eandem in plures formas vertere, quam Proteus ipse se transformâsse dicitur. Neque verò mediocriter contulerit hæc exercitatio ad extemporalem vel dicendi, vel scribendi facultatem: præstabitque, ne subinde vel hæsitemus attoniti, vel turpiter intersileamus. Neque difficile fuerit, vel temere cœptam orationem commode ad id, quod volumus, deflectere, tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis auctoribus, in vertendis ex aliena lingua libris, in scribendo carmine, non parum adjumenti nobis attulerit. Siquidem in iis, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut muti denique.

CAP. IX.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est paucis admoneamus. Præceptis diligenter memoria mandatis, sæpius ex industria sententias quasdam sumamus, easque versemus quam numerosissime; quemadmodum monet Fabius. Velut eadem, inquiens, cera aliæ atque aliæ formæ duci solent. Is porrò labor uberiorem afferet frugem, si complusculi inter se conflictentur vel voce, vel scripto, proposito in medium themate: Tum enim mutuis inventis adjuvabuntur singuli, & velut ansa præbita, plura quisque inveniet. Deinde totum aliquod argumentum pluribus tractabimus modis. Quo quidem in re conveniet Milonis illius Crotoniatæ solertiam imitari, ut principio bis, deinde

de ter, deinceps ſæpius ac ſæpius vertendo, ad eam facultatem proficiamus, ut jam ſine negotio centies ac ducenties variare poſſimus. Adhæc, vertendis Græcis auctoribus non mediocriter augebimus ſermonis copiam : propterea quod hæc lingua rerum verborumque ditiſſima eſt. Fuerit autem utilius interdum paraphraſi quoque cum illis certare. Profuerit plurimum, carmina poëtarum oratione proſa retexere : rurſum, orationem ſolutam numeris adſtringere : atque idem argumentum in illud atque aliud carminis genus transfundere. Magnopere juvabit & illud, ſi eum locum, qui maxime videbitur ſcatere copia, ex auctore copiam æmulemur, & cum noſtro Marte vel æquare, vel etiam ſuperare contendamus. Præcipuam autem utilitatem afferet, ſi bonos auctores nocturna diuturnaque manuverſabimus, potiſſimum hos, qui copia dicendi præcelluerunt : cujuſmodi ſunt Cicero, A. Gellius, Apuleius, atque in his vigilantibus oculis figuras omnes obſervemus, obſervatas memoria recondamus, reconditas imitemur : crebraque uſurpatione conſueſcamus habere in promptu.

CAP. X.

Prima præceptio de copia.

HÆc quaſi præfati, ſupereſt ut ad præceptionum traditionem accingamur, tametſi & ipſa, quæ diximus, præcepta quædam videri queunt. Videmur autem non abſurde facturi, ſi præceptiones hinc auſpicemur, ut præmoneamus, Copiæ candidato, imprimis eſſe curandum, ut apta, ut latina, ut elegans, ut pura ſit oratio : neque quicquam exiſtimet ad copiam pertinere, quod abhorreat à linguæ Romanæ caſtimonia.

Ele-

Elegantia partim ſua eſt in verbis receptis ab auctoribus idoneis: partim in accommodando: partim in compoſitione, Exemplum primi fuerit: ut, ſi quis piiſſimum dicat. Quod verbum (teſte Cicerone) Latinis auribus inauditum eſt, Quanquam & hoc reperitur apud auctores haudquaquam rejiciendos. In hujus igitur locum ſubſtituere licet quodvis verbum barbarum, aut ſolœcum; veluti ſi quis dicat, aviſare, pro præmonere. Babaries autem etiam vitioſa ſcriptura aut pronunciatione committitur: ut ſi quis docere ſonet, prima acuta; aut Chriſtum dicat Criſtum; aut percam, parcam, aut lege priore producta. Secundi exemplum fuerit, ſi quis ita loquatur: dedit mihi licentiam abeundi, pro eo quod eſt, fecit mihi poteſtatem abeundi. Hic nulla eſt vox non Latina; ſed in abuſu vitium eſt. Poteſtas enim generale nomen eſt, ad omnem facultatem: Licentia, vergit in malum. Hic igitur peccatur in perperam accommodando vocem; veluti ſi quis dicat compilare, pro colligere. Latina vox eſt compilare, ſed in alium ſenſum: ſignificat enim furto ſpoliare. Horat. Servi fugientes compilant dominos. Item: ne me Chryſippi ſcrinia lippi compilâſſe putes. Tertium genus huic ſimillimum eſt, cum voces bonas male connectimus: veluti ſi quis eodem ſenſu dicat, injuriam dedit, qui damnum dedit. Nam dare damnum, eleganter dicitur: Facere autem injuriam dicitur, qui lædit, non dare injuriam. Dare malum, latine dicitur: Dare jacturam, aut dolorem, non rectè dicitur. Facere jacturam, emendare dicitur, qui damnum patitur: facere infamiam, qui infamiâ afficitur, non rectè. Facere injuriam, qui lædit, latine dicitur: Facere contumeliam, M. Tul. Latinis uſitatum eſſe negat; quanquam hæc ſermonis forma, apud Plautum, Terentium, alioſque probatos autores reperitur: & fieri poteſt,

ut,

ut, ætate Ciceronis, abierit in desuetudinem. Accepit injuriam, probe dicitur, qui affectus est injuria, accepit contumeliam, non ausim dicere. Facere æs alienum dicitur, qui contrahit debita, ut, facere versuram, qui creditorem mutat: At non rectè ad eam sensum diceretur, facere invidiam, aut, simultatem, qui eam conflat sibi. Ædes vitium fecerunt, quæ ex sese corruptæ sunt; rimas fecerunt, non ausim dicere, cum rimas agere, latine dicatur. Sic facere stipendium, rectè dicitur, qui militat stipendio. Facere salarium, non item. Fecit sui copiam, rectè dicitur; dedit sui copiam, non ausim dicere, cum tamen eleganter dixerit Virgil. Et coram data copia fandi. At fecit spem, ac dedit spem, utrumque latine dicitur. Interdum vox non in loco posita, vitiat orationem. Quod genus: Quid sibi vult hic homo, rectè dicitur: quid sibi vult mortalis, ineptè diceretur. Sed ad rem: quod est vestis nostro corpori, id est sententiis elocutio. Neque enim aliter quam forma dignitasque corporis, cultu habituque, itidem & sententia verbis vel commendatur, vel deturpatur. Itaque plurimum errant, qui nihil arbitrantur interesse quibus verbis quæque res efferatur, modo utcunque possit intelligi. Neque diversa est commutandæ vestis, & rationis variandæ ratio. Sit igitur prima curarum, ne vestis aut sordida sit, aut parum apta corpori, aut perperam composita: Nam indignum fuerit, si forma per se bona, vestis sordibus obfuscata, displiceat. Et ridiculum sit, si vir muliebri amictu prodeat in publicum: Et fœdum, si quis veste præpostera, atque inversa conspiciatur. Quare si quis copiam affectare velit, priusquam linguæ Latinæ munditiem sibi comparârit, is meo quidem judicio non minus ridiculè fecerit, quam si quis pauper, cui nec unica sit vestis, quam sine magno pudore possit induere, subindè

mutato

mutato veſtitu, aliis atque aliis pannis obſitus, in forum prodeat, ambitioſe mendicitatem ſuam oſtentans pro opibus. Hic quo ſæpius id fecerit, an non hoc videbitur inſanior ? videbitur opinor. Atqui nihilo minus abſurde faciunt iſti quidam affectatores Copiæ ; qui ne cum ſemel quidem poſſint, id quod ſentiunt, mundis verbis efferre, tamen perinde quaſi pudeat eos, parum balbos videri, ita balbutiem ſuam aliis atque aliis modis reddunt balbutiorem: quaſique certamen ipſi ſecum ſumpſerint, ut, quam poſſit barbariſſimè dici, dicant. Volo ego multijugam eſſe domus opulentæ ſupellectilem : ſed totam elegantem eſſe volo, ne mihi ſalignis, ficulnis ac Samiis vaſculis omnia ſint referta : Volo in ſplendido convivio diverſa ciborum genera proponi : ſed quis ferat, ſi qui centum apponat eduliorum formas, quorum nullum ſit quod non nauſeam moveat ? Hæc non temere pluribus verbis admonui, quod exploratam habeam plerorumque mortalium præcipitem audaciam, qui præteritis fundamentis, ſtatim, & illotis (quod aiunt) pedibus, ad ſumma malunt feſtinare. Neque multo levius peccant, qui ſordida miſcentes elegantibus, purpuram pannis deturpant, ac vitrea gemmis intertexunt, Atticiſque bellariis jungunt alliata. Nunc, variandi formulas proponemus, eas nimirum, quæ ad verborum pertinent copiam.

CAP. XI.

Prima variandi ratio per Synonymiam.

PRima igitur ac ſimpliciſſima variandi ratio in his verbis ſita eſt, quæ diverſa cum ſint, eandem omnino rem declarant : ita ut ad ſignificationem nihil referat, hoc an illo malis uti. Quæ quidem Synonyma Grammaticis dicuntur, contraria his, quæ dicuntur Homo-

Homonyma: illa, quidem audent dicere univoca; hæc æquivoca: licet hæc cognomina juxta Dialecticos magis congruant rebus ipsis, quam vocabulis. Nam voces diversas rem eandem significantes rectius dicemus ἰσοδυναμούσας & his contraria, πολυσήμους. Prioris generis sunt, ensis gladius, domus ædes, codex liber, forma decor pulchritudo. Horum itaque maxima vis, undecunque è bonis auctoribus contrahenda, varia comparanda supellex, & (ut Fabius ait) divitiæ quædam exstruendæ quibus ubicunque defideratum erit, possit nobis constare verborum copia. Neque fat erit hujusmodi vocum, mundum copiosum, ac penum divitem parasse, nisi non solum in promptu, verum etiam in conspectu habeas, ut protinus, vel non quæsita, sese ostendant oculis. Qua tamen in re illud imprimis cavendum, ne, quod quidam faciunt, citra delectum, velut ex acervo, quicquid primum occurrerit quolibet loco dicamus. Primum n. vix usquam duo verba reperies adeo ἰσοδυναμοῦντα, quin aliquo discrimine dissideant. Nam quid tam idem significat, quam homines & mortales? Et tamen qui passim omnes mortales, pro omnes homines dixit, Græco isto notatus est proverbio, τὸ ἐν φακῇ μύρον id est, *in lenticula unguentum*. Et alicubi literæ, & epistola, rem eandem significant, alicubi diversas. Tum ut demus, in significatu nihil omnino discriminis esse, tamen sunt alia aliis honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vehementiora, vocaliora, ad compositionem magis concinna. Proinde dicturo delectus adhibendus, ut ex omnibus optima sumat. In promendo, judicium requiritur: in condendo, sedulitas. Ut judices, præstabit diligenter observata sermonis elegantia, proprietasque: ut quam plurima recondas, omnis generis auctorum assidua lectio dabit. Siquidem aliis verbis multa eloquuntur poëtæ, aliis oratores. Sunt

&

& ætatibus ac ſeculis quædam peculiaria vocabula. Quin iidem etiam ſcriptores rem eandem ſæpenumero diverſis modis efferunt. Primum igitur ex omni ſcriptorum genere, verba quam optima ſeligenda: deinde qualiacunque erunt: tamen in congeriem addentur: neque vox ulla rejicienda, quæ modo apud ſcriptorem non omnino peſſimum reperiatur. Nullum enim verbum eſt, quod non alicubi ſit optimum. Proinde quantumvis erit humile, inuſitatum, Poëticum, priſcum, novum, obſoletum, durum, barbarum, ac peregrinum, tamen in ſuo veluti grege, nidoque reponatur, ut, ſi quando venerit uſus, tum accerſatur. Quòd ſi verebimur, ne verbi aut novitas, aut vetuſtas aures offendat, rectum erit Fabii uti conſilio ut meminerimus προεπιπλήττειν. Id fiet iis ferme rationibus, Cato, librorum helluo, ſi tamen eo verbo fas eſt uti, in re tam præclara. Ipſiſſimus, ut Plauti more loquar. Cur enim non utar Ennianis verbis? Nam Horatiano verbo libenter utimur. Sic enim iſti Neoterici loquuntur: Agnoſcis caſtrenſe verbum: Ut poëtæ loquuntur: Ut priſci loquebantur: Uc dicam antique: Si ſic loqui licet: Si mihi permittas vulgato more loqui: Dicam enim græcè, quo dicam melius. Idem faciendum in his verbis quæ vocantur κακέμφατα, hoc eſt, quæ vergunt ad obſcenæ rei ſignificationem.

SORDIDA.

Sordida igitur ſunt, quæ humiliora videbuntur, quam pro rei dignitate: veluti ſi quis amicum ac familiarem, congerronem appellet; Literarum avidum, helluonem. Nam acetum, ſpongia, pulegium, denique cur Senecæ verba ſordida videantur. Mihi rectius ſordida videntur, quibus ipſe uſus eſt in quadam epiſtola, Pilicrepi, botularii, & cruſtularii. Hujuſmodi

juſmodi fere ſunt quæ à ſordidis artibus, ac opificiis ſumuntur : velut à balneis, à culinis, à coriariis, à popinis. Quibus tamen neceſſario utimur, ſi de talibus argumentis ſit diſſerendum. Siquidem Chirurgi ac Medici coguntur interdum uti verbis aptis potius quam ſplendidis. Et, Plinius jocatur in verba caſtrenſia. Et tuburcinandi verbum, latronum ſodalitia nobis dederunt. Quædam autem per ſe ſordida ſunt, alia ad argumentum, ad perſonas, aut alias circumſtantias relata : veluti ſtercus, & ſtercorare, non eſt ſordidum verbum, ſi apud agricolas de agricultura loquaris ; ſecus, ſi apud Principem de republ. habetur oratio.

INUSITATA.

Olim plurimum jus erat conſuetudini publicæ, quemadmodum teſtatur & Horatius :

Multa renaſcentur, quæ nunc cecidere, cadentq;
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus.

Nunc quoniam loquendi ratio non à vulgo, ſed ex eruditorum monumentis petitur, non eſt eadem conſuetudinis auctoritas. Inuſitata tamen videri poſſunt, quæ rarius occurrunt apud eos auctores, qui frequentius teruntur ab eruditis : Et hodie danda eſt opera, ne moleſte loquamur, longéque recedamus ab iſtorum ſtudio, qui recte loqui putant inuſitatè loqui, quod in L. Siſenna viro alioqui docto, notat M. Tullius : quique (quod eleganter dictum eſt à Diomede) ita, demum ſibi videntur ingenioſi ſi ad intelligendos ipſos opus ſit ingenio. Denique qui malunt ſcribere, quæ mirantur homines magis, quam intelligant. Nec uno tamen modo fit, ut ſermo, ſit uſitatus : quod ex his, quæ ſequuntur, fiet perſpicuum.

um. Siquis exemplum requiret: inusitatè loquetur qui passos senes dicat pro rugosis: interduatim & interatim, pro interdum & interim: titivilitium, pro re nihil: vagorem, pro vagitu.

POETICA.

Sunt & apud Poëtas, quibus parcius est utendum, præsertim in oratione libera, cujusmodi sunt apud Horatium, eliminare, pro efferre foras arcanum: quo tamen usus est M. Tullius, pro ejicere. Juvenari, pro juveniliter lascivire, quæ vox ad græcam effecta est, *νεανίζειν νεανιεύεσθαι*. Furiare, pro in furorem agere. Clarare, pro illustrare. Æternare, pro sempiternæ memoriæ tradere. Inimicare, pro inimicitias concitare. Pauperare, pro damno afficere. Cinctutis, pro cinctis. Invideor, pro mihi invidetur. Et apud Virg. Agmen, pro actu seu ductu. Leni fluit agmine Tybris: Indomitum furit, pro indomite. Acerba tuens, pro acerbe. Sperare, pro timere sive expectare:

Hunc ego si tantum potui sperare dolorem,
Et perferre soror potero.

Similiter Terent. Nam quod speras propulsabo facile. A qua tamen sermonis forma non adhorruit M. Tullius in Epistolis familiaribus. Et mobili in me meosque esse animo, non sperabam. Græcis mira felicitas in componendis dictionibus, quam interdum imitantur Poëtæ, cum idem non perinde succedat Oratoribus Latinis: quod genus sunt: vulnificus, tristificus, tabificus, fatidicus, laurigeri, caprigenum pecus, velivolum mare, vitisator, aliaque id genus innumera. Vitilitigatores ausus est Caro dicere, alius officiperdam. Ad poëticam licentiam accedunt historici.

PRISCA.

PRISCA.

Priſca gratiam addunt, ſi modice, & apte velut emblemata intertexantur: quod genus ſunt expectorare, pro eo quod eſt, expromere verbis quod eſt in animo: actutum, pro quamprimum: Antigerio pro valde, oppido, pro eodem: creperum bellum, pro dubio: hoſtire, pro penſare: hoſtimentum, pro penſatione: vitulantes, pro gaudentes: jumentum, pro vehiculo: perduellis, & perduellio, pro hoſte patriæ: duellum, pro bello: cluere, pro pugnare: temetum, pro vino: Æmathia, pro Theſſalia.

OBSOLETA.

Inuſitata ſunt, quorum tantus eſt uſus. Priſca, quæ ex ſcriptis ob antiquitatem relictis à poſterioribus decerpta ſunt, velut ex XII. tabulis, ex Ennio, Lucilio, Nævio, & Pacuvio. Obſoleta ſunt, quæ prorſus in deſuetudinem, & oblivionem abierunt. Cujuſmodi ſunt: bovinari, pro tergiverſari: apludam edit, & flocces bibit: furfure veſcitur; & fecem bibit: quæ merito deridet Gellius. Hoſtem, pro hoſpite, ac peregrino, dixit antiquitas. Nunc ridiculus ſit, qui tentet ad eum loqui modum. Obſoletis non video quis ſit locus, niſi per jocum & ironiam: velut ſi quis ineptum antiquitatis affectatorem ita notet: hic profecto dignus eſt, qui apludam edat & flocces bibat. Hic non ſolum habenda eſt ætatis ratio, verum etiam ſtudii & affectionis. Eſt enim antiquitas jam exſoleta, ac rudis, qualis videri poteſt ab ætate Livii Andronici, quæ paulatim enituit, uſque ad M. Tullii tempora, quibus ſic expolita eſt Romana eloquentia, ut quo creſceret, non haberet; ſed (ut ſunt res humanæ)

manæ) paulatim ab illo ſummo candore degenneraret. Neceſſe n. fuit, ut poſteriores, cum aliter dicere conarentur, pejus dicerent. Et tamen Saluſtius cum eadem ætate ſcripſerit, qua Cicero, Catoni Cenſorio, quam Ciceroni ſimilior eſt. Ac Mecænas cum idem ferme ætatis vixerit, tamen à ſeculi ſui puritate longiſſime abeſt. Itidem Valer. Max. cum Tiberii Cæſaris ætate fuerit, qua nondum degenerârat Tulliani ſeculi candor: tamen ſuo potius, quàm ætatis ſuæ, more ſcripſit. De Tacito, Suetonio, Plinio, Ælio Lampridio, aliiſque poſterioribus nihil dicam. Ceterum quemadmodum jure laudatur illorum inſtitutum, qui ſeſe ad illius feliciſſimi ſeculi imitationem componunt: ita non probarim quoſdam, qui ceu barbarum horrent, quod in his poſterioribus reperiunt: præſertim cum fieri poſſit, ut quod hic refugiunt, apud M. Tullium fuerit in libris, quos deſideramus.

DURA.

Dura ſunt, quæ parum commode transferuntur. Notatus eſt, qui Rempub. dixit caſtratam morte Camilli, cum ſentiret civitatis robur illius morte concidiſſe. Et Flaccus recte notat Furium quendam qui ſcripſerit,

Jupiter hybernas cana nive conſpuit Alpes.

His aſſimile fuerit illud; campos pacis ſuſtulit: belli montes excitavit: mollius erat, ſi à mari tranquillo, ac turbato duxiſſet metaphoram.

PEREGRINA.

Habent ſuam & peregrina gratiam, in loco adhibita: veluti cum gazas dicimus, pro divitiis, quæ

vox

vox Persica est. Celebrata est autem ejus gentis opulentia, & opulentiæ comes, luxus. Acinaces, pro gladio, Medicum verbum est. Ungulum, Oscorum lingua, annulus dicitur. Cascus pro vetulo, Sabinorum est. Uri, pro bubus feris, Gallica vox est, quemadmodum & merga, pro medulla, sive adipe terræ, qui effoditur ad lætificandos agros: Et gesa, pro teli genere. Parasanga, pro spatio triginta stadiorum, Persicum verbum est. Quin & camurum, pro eo quod in se recurrit, inter peregrinas voces, censetur. Apud veteres Christianos recepta sunt, Nonnus, & Nonno, pro sancto, & sancta, quæ vocabula sunt Ægyptiorum, quod olim illic monachorum, & monacharum examina sanctimoniæ nomine commendarentur. Quod si quando necessitas cogit, ut barbaris utamur, non sine honoris præfatione sunt adhibenda, quemadmodum ait Plinius. Sunt aliæ permultæ voces, quæ à barbaris nationibus una cum ipsis rebus ad Græcos, à Græcis, ad nos dimanarunt: quod genus sunt, sinapi, piper, zinziber, &c.

OBSCOENA.

Obscœnas voces oportet ab omni Christianorum sermone procul abesse. Nec audiendi sunt Cynici, qui nihil putant turpe dictu, quod turpe factu non sit: Rursus quod turpe non sit in occulto facere, id nec in publico turpiter fieri: veluti reddere lotium, aut exonerare alvum. At è diverso non statim turpe dictu est, quod factu turpe est, parricidium, & incestus verecundè nominantur, cum utrumque factu sit turpissimum. Verum ut sunt quædam corporis membra, quæ cum per se inhonesta non sunt, tamen pudore quodam humano velantur: Ita sunt actiones quædam mediæ, quæ verecundiæ gratia, celantur. At non statim quod indecorum est probatam facere,

turpe

turpe est suo nominare vocabulo. Parere verecunde dicitur, quod tamen turpe fieret in propatulo. Mejere, non verbum est obscœnum, tametsi reddere lotium verecundius est, palam tamen mejere, inverecundum est. Contra, cacare, est verbum obscœnum, cum actio sit æque media. Venter pudice nominatur, impudice ostenditur. Vulva verbum est honestum, cum cunnus sit obscœnum. Unde igitur ducitur obscœnitatis ratio? Non aliunde quam ab usu, non quorumlibet sed eorum, quorum casta est oratio. Nam poëtæ, præcipue Satyrici, in his sibi nimium permiserunt. Interdum metaphora simplici verbo est obscœnior: quale est illud Horatii: Alienas permolere uxores, &, Patriciæ immejere vulvæ. Et apud Catullum, despuit patruum, & deglubere viros. Quædam detorta sunt in obscœnum sensum, cum per se sint honesta: ut dare fidem, verecunde dicimus: & tamen obscœnum est, quod est in Priapeiis: Simplicius multò est Da latine dicere. Martialis: vis dare, nec dare vis. Ab his igitur quæ manifestam habent obscœnitatem in totum est abstinendum. Quæ media sunt, possunt ad verecundum sensum accommodari: veluti si quis dicat se exoscolari, aut dissuaviari ingenium alicujus: quo valde delectetur: aut Philologiæ procum appellet, eruditionis candidatum.

NOVATA.

Novata trifariam accipi possunt: vel quæ finguntur nova: vel quæ in alium usum deflectuntur: vel quæ compositione novantur. Primi generis exemplum fuerit, quod Nero morari dixit, prima producta, pro fatuum esse, à Græca voce μωρὸς. Secundi, quod Salustius ductare exercitum dixit, cum ductare apud Terentium, aliosque veteres sensum habeat obscœ-

obscœnum: ut meam ductes gratis. Item, patrare bellum, pro gerere bellum, cum patrare prius diceretur, qui daret operam creandis liberis. Tertii generis sunt, vitilitigator. à vitio litigandi, quod ante retulimus: Bubsequa, pro bubulco: Item illa Pacuvii: Nerci repandirostrum, incurvi cervicum pecus: quorum meminit Fabius. Ad hanc classem pertinent quæ derivatione novantur: ut, vituperones, amorabundus, nupturire, verbigerati: Cujusmodi vocibus præcipue gaudet Apuleius, Martianus Capella, Sidonius Apollinaris, & qui ad horum exemplum sese composuerunt. Habent & hæc gratiam, si modo in loco modicéq; velut aqua aspergantur. Nam ut eleganter est à Fabio dictum, in cibis interim acor ipse jucundus est. Porro Græca, Latinis in loco intermixta, non mediocrem addunt gratiam. In loco adhibentur, vel cum Græca vox est significantior, ut λογομαχία, pro contentione sive rixa: vel, cum est etiam brevior, ut φίλαυτος, pro eo qui sibi placet: vel, cum est vehementior, ut γυναικομανὴς pro mulieroso: vel cum est venustior, ut, si quis de rebus arduis, sed nutilibus, differentem dicat, eum μετεωροπολεσχεῖν. aut eum, qui sibi sapiens videatur, cum sit stultus, appellet μωρόσοφον: nam Græcæ vocis gratiam nulla Latina posset assequi, vel cum ad locum, vel dictum auctoris alicujus alludimus, veluti cum notantes aliquem inconsideratius locutum, dicimus ποῖον ἔπος &c. quod est apud Homerum; aut indicantes aliquem non respondisse ad id, quod proponebatur, dicamus ἄμας ἀπήτεν, quod si latinè dicas, falces petebam, perit sermonis lepos. Allusionem habet, illud Horatianum:

Ter uncti trans Tiberim nanto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento:

Facit enim Trebatium loquentem, jureconsultum. Solent enim iis verbis XII. tab. delectari: quod & M. Tullius imitatur in libris de legibus. Denique, cum nolumus id quod dicimus, à quibuslibet intelligi. Ac ne singula persequar, quoties invitat aliqua commoditas, rectè Græca Latinis intertexentur, præsertim cum ad eruditos scribimus. Ceterum cum nihil hucinvitat, velut ex instituto sermonem semilatinum, & semigræcum texere, fortassis in adolescentibus semet ad utriusque linguæ facultatem exercentibus, veniam mereatur; in viris, mea sententia, parum decora fuerit hæc ostentatio, neque plus habeat gravitatis, quam si quis alternis, & è prosa oratione, & metris librum misceat: quod tamen ab eruditis quibusdam factum videmus, ab Arbitro Petronio, sed non sine specie dementiæ: à Seneca, in ludicro encomio Claudii. Et quod magis admirandum, à Boëtio, in argumento serio, qui tamen in carminibus adeò sui dissimilis est, ut docti vix credant ipsius Marte fuisse conscripta. Boetium imitatus est Joannes Gersonensis, scriptor haud contemnendus, si in hoc seculum incidisset. Jam fit interdum, ut aut longo circuitu cogamur efferre, quod sentimus, aut à Græcis mutuo sumere, ut in πολυπραγμοσύνη, φιλαυτία, ἀφαμαρτησίπλης, πολυφιλία, δυσωπία, περισσολογία, ταυτολογία, βατ]ολογία, atque id genus sex millibus, de quibus fortassis alias nonnihil dicemus. Sunt non paucæ Græcorum voces, quas antiquitas latinitate donavit: his perinde, atque latinis, uti licebit: ut, rhetor & orator: hypotheca & pignus: helleborum & veratrum: fœniculum & marathrum: sycophanta, & calumniator: Præbibo, quo usus est Apuleius, & propino: mastigia, verbero. Quædam ita recepta, ut desit verbum latinum, sicut Philosophus, Theologus, Grammatica, Dialectica, Epigramma. In quibus ipsis inerit nonnihil varietatis, si modo Græca,

Græca, modo Latina forma inflectantur: ut, ſcorpius & ſcorpio, elephantus & elephas, delphinus & delphin; lampas, lampada, lampadæ; grammatica grammaticæ, grammatice grammatices.

CAP. XII.

Ætatum propria vocabula.

Diligenter itaque conveniet obſervare, quid in uſurpandis vocibus ætas variârit. Beatitudinem & beatitatem, mulieroſum & mulieroſitatem, Cicero primus auſus eſt dicere. Declamare, pro exercere ad eloquentiam, illius ætate novum erat. Ætate Varronis, ædituus pro æditimo novum erat. Sic enim ab æde dicebatur æditimus, quemadmodum à lege, legitimus. Interim pro interdum, obiter pro interea, & velut aliud agendo, ſubinde pro identidem, Quintiliani ſeculo nata ſunt. Reatum Meſſala primus dixit: Munerarium, Auguſtus, Favor, & Urbanus, ſeculo Ciceronis, voces erant novæ. Obſequium, primus dixit Terentius, ut exiſtimat Tullius. Cervicem, numero ſingulari primus dixiſſe fertur Hortenſius. Pyraticam, Muſicam, fabricam, pro artibus, vixdum à ſuis præceptoribus recepta fuiſſe teſtis eſt Fabius. Hujuſmodi vocum idem pollentium congeries, quam Græci συναθροισμὸν vocant, conducet non tantum ad hoc, ut, ſi quando res eadem crebrius erit repetenda, vitemus ὁμοιολογίαν, id eſt, ſimilem ubique ſermonis colorem: verum etiam ad δείνωσιν, id eſt, vehementiam faciet. Abiit, erupit, exceſſit, evaſit: parentem necaſti, patrem occidiſti, progenitorem trucidaſti. Quod genus Rhetores inter orationis decora referunt, vocantque *interpretationem*, ego magis arbitror ad exercitationem adhibendum eſſe, quam ad orationem. Difficillimum enim variandi

genus est: si, manente sermonis habitu, sensum eundem sæpius aliis, atque aliis verbis idem pollentibus, efferre consuescas: ut, adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen: Ædificat domum, extruit ædes: Emit librum, mercatus est codicem: Ablegavit puerum, amandavit ministrum. Hic tibi ab illo habitus est bonos, hæc tibi ab illo relata est gratia. Hoc præmii recepi, hos fructus tuli: Condonavit culpam, remisit noxam, ignovit admissum. Quoties ejus diei recolo, quoties recordor, quoties reminiscor. Nihil est humanis auribus fastidiosius, ac recte præcipit Horatius.

——Ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures.

Secus est, cum & affectui servit iteratio, & varietas aliqua levat repetitionis tædium. Quod genus est illud Maronis.

—— Superestne & vescitur aura
Ætherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Huic similis est illa M. Tulli copia pro Q. Ligario: O clementiam admirabilem, atque omnium laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandam, &c. similia dixit, non eadem. Laudatur etiam, idque merito, ex eadem oratione, locus rem eandem aliis atque aliis verbis inculcans. Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius, &c. Hæc eo diligentius admoneo, quod celebris alioqui nominis concionatores, præsertim apud Italos, senserim hoc seu præclarum affectare, ut hujusmodi synonymis tempus eximant: veluti si quis interpretans illud Psalmi: *Cor mundum crea in me Deus:* ita loquatur: crea in me cor mundum, cor purum, cor nitidum, cor immaculatum, cor expers sordium, cor nullis

nullis vitiis inquinatum, cor purgatum, cor lotum, cor niveum; atque idem faciat in cæteris verbis. Atqui hæc copia non multum abeſt à Battologia.

CAP. XIII.

Ratio variandi per Enallagen, ſive ἐτεροίωσιν.

PRoxima variandi ratio eſt, cum eadem voce modice deflexa, varietatis nonnihil conciliatur: ut, edax edo, bibax bibulus, biboſus bibo, loquax loculejus, nugator nugo, blaterator blatero, fallax falſus, voluptuoſus voluptuarius. Hujus generis eſt, cum ſubſtantivum nomen adjectivo commutatur, aut contra: ut juxta ſententiam Homeri, juxta ſententiam Homericam: vir mire facundus, vir mira facundia. Inſigniter impudens, inſignita impudentia. Cum verbum activum mutatur in paſſivum, aut contra: Plurimam habeo gratiam, plurima tibi à me habetur gratia. Magna me tenet admiratio, magna teneor admiratione. Non ſic amat filium mater, non ſic à matre amatur filius. Et, ut rem infinitè variam ſummatim dicam, duobus potiſſimum modis conſtat hæc mutatio: vel cum pars ipſa mutatur, vel cum eadem orationis parte manente, qualitas novatur. Ea totidem rationibus commutari poterit, quot ſunt res, quæ voci cuipiam accidunt. Prioris exemplum erit. Non confido facturum me, non eſt fiducia. Non dubito quin poſſit: non eſt mihi dubium, quin adſit illi facultas. Judicent alii, aliorum eſto judicium. Quid huc rediſti? quid hùc reditio eſt? Deſine nugari, deſine nugas. Id mihi anus indicium fecit, pro indicavit. Eſt illi mira ſitis auri, mire ſitit aurum. Non eſt apud illum diſcrimen amici & inimici, id eſt, non diſcernit amicum ab inimico: Noſtrum iſtud vivere triſte, Infinitum verbum pro nomine: Virtus eſt

vitium fugere, id eſt, virtus eſt fuga vitiorum: In his orationibus verbum nomine permutatur. Amantem redama: Promerenti benefac: Redama eum, qui te amat: Benefac ei, qui promeretur: Tui deſiderantiſſimus eſt, te maxime deſiderat: Nemo tui videndi cupientior, nemo qui te magis videre cupiat: Hic verbum participio commutatur. Venit ereptum, venit eripere, venit erepturus, venit ut eripiat: Hic verbum ſupino, aut participio mutatur. Ad congerendas pecunias inhiat, ad congerendum pecunias inhiat: Hic gerundivum, ut vocant, gerundio commutatum eſt. Hoc dictum oportuit, hoc dicere oportuit. Si quid rectè curatum velis, ſi quid rectè curari velis: Hic infinitum verbum participio commutatur. Magnum dat ferre talentum, ferre pro ferendum: Sthenelus ſciens pugnæ, id eſt, ſciens pugnandi: Cupidus litium, cupidus litigandi: Hic nomen poſitum pro gerundio. Libitum eſt, pro libuit: miſertum eſt, pro miſertus ſum: pertæſum eſt, pro tæduit: placitum eſt pro placuit: puduit, puditum eſt: Hic ſupinum, pro verbo. Meliuſcula eſt, meliuſcule eſt; plurimum eſt in foro, plurimus eſt in foro: rarus eſt conviva, raro eſt conviva: multus eſt apud mulierem, apud mulierem verſatur: frequens eſt in aula, aſſiduus in literis: Hic nomine commutatur adverbium frequenter & aſſidue. Verum aliàs fortaſſis ut commodius, ita & copioſius de his dicemus. Nunc de qualitatis variatione docendi cauſa pauca ponamus, quaſi digito fontes ipſos indicantes.

NUMERUS.

Uſurpatur numerus pro numero: Romanus prælio victor, pro Romani victores:

Haud ſecus ac patriis acer Romanus in armis.

Utrumque armato milite complent, pro armatis militibus:

litibus: omnem pecuniam abſumpſit, omnes pecunias: populo impoſuimus, id eſt impoſuit: Et, oratores viſi ſumus, cum de uno loquatur Cicero. Virgil.

Sed nos immenſum ſpaciis confecimus æquor.

Hominis vultus, pro vultu. Datur ora tueri, pro, datur videri faciem. Animos pro animo. Nam in prima perſona pro ſingulari plurativum numerum ponere frequentiſſimum eſt, aliquoties modeſtiæ cauſſa. In ſecunda nunquam, niſi genus ipſum ſignificamus: quæ veſtra libido eſt, id eſt, virorum. In tertia invidiæ cauſa mutavit Terentius. Cum ad uxores ventum eſt, tum fiunt ſenes: cum de uno Chremete diceretur. Inexplicitoſque Platones, Martialis cum de uno Platone dicat. In genere mollior ac frequentior eſt numeri mutatio, in nominibus quæ Grammatici *collectiva* vocant: cujuſmodi ſunt, vulgus, populus, grex, ordo: pars in fruſta ſecant. Item in his, quæ non unum aliquod individuum, ſed genus aut ſpeciem declarant. Nihil enim refert, utrum dicas, Elephantus decimo demum anno parit: aut, elephanti decimo anno pariunt.

PERSONA.

Variatur & perſona pluribus modis, vel cum certa, pro quavis ponitur: quid facias? ut homo eſt, ita morem geras: videas & flumina ſicca, id eſt, videri poterant. Idem fit per primam perſonam itidem ut per ſecundam.

Ne mihi tum molleis ſub divo carpere ſomnos.
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbam.
Neve tibi ad Solem vergant vincta cadentem.

Nonnunquam pro prima, aut etiam ſecunda perſona, tertiam uſurpamus. Ut ait Clodius, negat Cicero, id eſt, tu ais, ego nego. Virgil.

Nec me meminiſſe pigebit Eliſæ.

Id eſt, tui. Idem:

Et tandem Turnum experiatur in armis:

Turnum dixit, pro me. Item:

Manibus hoc referes telo cecidiſſe Camillæ,

Id eſt, meo. Huc pertinet quæ vocatur Apoſtrophe, cum orationem ad aliquam perſonam, aut ad rem tanquam ad perſonam vertimus, ut,

Scipiadas duros bello, & te maxime Cæſar.

—— Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur: Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Virg. Parentheſin cum Apoſtrophe conjunxit in illo:

Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus.

Ad hanc formam pertinet, quoties verbum perſonale impersonali commutamus: ut, Non te hæc pudent? num te horum pudet? Apud Barbaros aſſidue bellatur: Barbari continenter bellant: Dicitur paſſim Pontificem adventare; plerique dicunt Pontificem adventare: Dici non poteſt, quam te amem: Nemo dixerit facile, quàm te amem.

GENUS.

Eſt nonnihil varietatis & in generis commutatione: ut, lacrymat, pro lacrymatur: luxuriat pro luxuriatur: fluctuatur, pro fluctuat: prævertere, pro præverti: præcipitat, pro præcipitatur: avertit, pro avertitur: reverto, revertor: impertio, impertior: aſſentio, aſſentior: ſolebat fieri, ſolitum eſt fieri: non quivit compeſci, non quita eſt compeſci: deſiit haberi in precio, deſita eſt haberi in precio: cauſa cœpit agi, cœpta eſt agi: aſſentior, & aſſentio tibi: conſpicor, & conſpicio, In quorum poſtremo mutatur & συζυγία, id eſt, *conjugatio*. Nam illa, quæ refert

Diomedes

Diomedes, frustro, patio, moro, demolio, auxilio, populo, digno, atque id genus alia, priscis arbitror relinquenda, nisi in carmine inciderint: nam tum excusatius adhibebuntur. Consimiliter in nominibus, pileum & pileus: hæc ficus, & hic ficus, hæc barbitus, hic barbitus, hoc barbiton: hic helleborus, hoc helleborum. Hoc Nasum dixit Plautus.

CASUS.

Casus etiam mutatur: Ejus rei mihi venit in mentem, ea res: non sum id nescius, non sum ejus rei nescius. Quædam etiam circa tropum, duplicem habent constructionem: utor hac re, & hac re: egeo tui, egeo te: dives pecore, dives pecoris: dono te libro, dono tibi librum: impertior heram hoc malo, impertior heræ hoc malum.

SPECIES.

Species varietur, cum deductitiis utimur pro primogeniis: ut, magnis negotiis prohibitus, magnitudine negotiorum prohibitus: Cum diminutivis loco simplicium; ut loquaculus, pro loquax; nasutulus, pro nasuto; paucula, pro pauca; pauxillum, pro paulum: Cum frequentativis verbis, pro primitivis: Dictito, pro dico; volito, pro volo, jactito, pro jacto: Cum substantivo, pro adjectivo, ut, si quis pro pestilente, pestem appellet; pro scelerato, scelus dicat. Cui finitimum est, cum Italas artes dicimus, pro Italicis: Batavas aures, pro Batavicis: Hispanos mores, pro Hispanicis. Cum comparativum & superlativum absoluti loco ponimus, ut:

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes.

Et, facundissimus, pro, vehementer facundo; de quibus suo loco dicemus. Cum patronymicum loco primoge-

mogenii ponitur, ut Scipiadas, pro Scipionibus. Verum hoc in carmine fortasse liceat, in oratione prosa nemo tulerit.

FIGURA.

Figuræ mutatio copiam adjuvat, quoties simplici dictione, pro composita utimur, aut contra: sive id tropo fiat, sive citra tropum, ut, temnere pro contemnere: ruere, pro eruere: ponere, pro deponere, mittere pro omittere: rursum, conscribere pro scribere: comedere pro edere: demirari pro mirari: inaudire pro audire: incognoscere, pro cognoscere: consipere pro sapere: complacare pro placare: dependere pro pendere: deridiculus pro ridiculus. Quandoquidem pro quando. Fit & hoc modo: non potest pudescere, non potest pudefieri: tempus est, ut expergiscaris, ut expergefias: calescere, & calefieri. Ad hanc formam fortasse referendum est illud, quoties compositam dictionem simplicibus circumloquimur: magnanimus vir, vir magno animo: relege, denuo lege: magnopere te rogabat, magno te rogabat opere: non animadvertit, non advertit animum: non satisfacit, non facit mihi satis. Interdum variatur compositionis ratio: ut exprobrare, & opprobare, persolvere, dissolvere, exolvere, resolvere æs alienum.

TEMPUS.

Tempus quoque non raro commutatur: memini legere, & memini legisse: prædiceres, pro prædixisses, vel, prædicere debuisses: laurus erat, pro laurus esset: vicimus, pro vincemus: salutato, pro saluta: imus, venimus, videmus, præsens pro præterito.

MODUS.

Huic finitima eſt modi variatio: ut, vicero, vincam: ſalutabis, pro, ſalutato: ne crede, ne credas: ſi voles, ſi volueris: ubi voles, ubi volueris: cum vacabit, cum vacaverit: quia bene natus eſt, quia bene natus ſit: venari, pro venabatur.

DECLINATIO.

In nonnullis licebit & declinationem variare: ut hilarus, & hilaris, violens & violentus; imbecillus, imbecillis; contagium, contagio; juger & jugerum, capo & capus, pavo & pavus, ſcorpio & ſcorpius; ſenecta, ſenectus; juventus & juventa.

CONJUGATIO.

In aliquot conjugationem: ut lavere pro lavare, férvere & fervere, accérſere & accerſire.

Variatur eadem dictio his quoque modis. Protheſi: ut, tetuli, pro tuli: gnatus, pro nato. Epentheſi: Mavortis, pro Martis. Proparalepſi: ut admittier, accingier, dicier; pro admitti, accingi, dici. Paragoge: poteſtur, pro poteſt. Aphæreſi: ruit omnia late, pro eruit: linquere caſtra, pro relinquere. Syncope: extinxti, dixti, pro extinxiſti, dixiſti. Apocope: Mage pro magis, vin' pro viſne: Quæ quidem ſpecies ſunt Metaplaſmi, propterea quod dictionem quaſi transforment. Reliquas ſpecies prudens omitto, quod non admodum ad copiam facere videantur, & nobis propoſitum eſt, ea duntaxat perſequi, quæ proprie pertineant ad id, quod inſtituimus.

CAP.

CAP. XIV.

Variandi ratio per Antonomaſiam.

PRoxima variandi ſermonis ratio conſtat Antonomaſia, *id eſt*, nominis permutatione: ut, ſi quis pro Achille, Peliden, aut Æaciden dicat: pro Romanis, Romulidas: pro Trojanis, Priamidas, aut Dardanidas: Pro Hercule, Tyrinthium: Pro Venere, Cytheræam, aut Cypridem: Pro Diana, Cynthiam: Pro Jove, Saturnium: Pro Mercurio, Cyllenium. Nonnunquam epitheton pro nomine ipſo ſubjicere licebit: Virg. Thalamo quæ fixa reliquit Impius; Impium, pro Æneа dixit: Livius Pœnum, pro Hannibale. In Terentio ſæpe ſenex, pro perſona heri. Ejuſdem generis eſt, ſi quis poëtam dicat, Homerum ſentiens; Philoſophum, Ariſtotelem ſignificans: quemadmodum Græci Perſarum regem Βασιλέα nominant. Neque ab hoc genere abhorret, ſi quis pro fure, Verrem dicat: pro molli, Sardanapalum; pro divite, Cræſum; pro crudeli, Phalaridem, quæ ſuo loco referemus.

CAP. XV.

Variandi ratio per Periphraſin.

ID ſi quis pluribus verbis fiat, Periphraſis erit, quam quidam Circuitionem nominant: ut, ſi quis everſorem Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione dicat: ut, Trojani belli ſcriptorem, dixit Horatius, pro Homero. Item ſi Mantuanus vates, ponatur pro Virgilio: Venuſinus poëta, pro Horatio: Peripateticæ ſcholæ princeps, pro Ariſtotele: Stoicæ familiæ pater, pro Senone: Voluptatis aſſertor, pro Epicuro.

Hæc

Hæc autem ratio plurimis conſtat modis, Etymologia, Notatione, Finitione.

ETYMOLOGIA.

Etymologia, cum nominis rationem explicamus; ut, ſi quis hæredipetam dicat, qui hæreditates alienas appetat, captetque: Aut, pro paraſito, hominem cibo ventrique deditum: Aut, pro Philoſopho, hominem ſapientiæ ſtudioſum: Pro Grammatico, qui literas doceat: Pro aſſiduo, qui det æra: Pro locuplete, qui plurima loca poſſideat: Pro pecunioſo, qui magnam pecuniæ copiam poſſideat.

NOTATIONE.

Notatione conſtabit, cum notis quibuſdam, accidentium rem quampiam deſcribimus: ut ſi quis iram intelligens, animi, aut bilis efferveſcentiam dicat: quæ pallorem vultui, ardorem oculis, tremorem membris inducat. Ejuſdem generis eſt, & illud: Qui digito ſcalpunt uno caput, quo molles & parum viri ſignificantur; Aut, ſi dicas, cubito ſe emungit, falſamentarium indicans.

FINITIONE.

Finitione conſtabit, ut, ſi quis artem bene dicendi pro Rhetorica dicat: Peculatorem, virum qui civitatis ærarium compilâſſet: Hominem tyrannum, qui vi leges ac civium libertatem oppreſſiſſet.

CAP. XVI.

Variandi ratio per Metaphoram.

ALia verò varietatis ratio ex Metaphora naſcitur, quæ Latine tranſlatio dicitur, propterea quod vocem

cem à genuina, ac propria ſignificatione ad non propriam transfert: Ea multis modis tractatur:

(DEFLEXIO)

Primum deflectione, quoties vox è propinquo ad rem proximam deflectitur: ut, video, pro intelligo: Audire, pro obtemperare, aut credere: Sentire, pro intelligere: perſpicere, pro cognitum habere: Odorari, olfacere, pro ſuſpicari, ac deprehendere: Concoquere, pro ferre: Devorare, pro vincere ac perferre: Complecti, exoſculari, pro amare: Suſpicere pro admirari. Deſpicere, pro contemnere: Ita ſtupet animus, ſtupent dentes: Siquidem in his, quod eſt corporis, ad animum transfertur: Quo metaphoræ genere, nihil uſitatius. Huc fortaſſis pertinent & illa quoties *cano*, pro dico, *canto*, pro ſcribo dicimus: Præconium, pro laude: Buccinari, pro celebrare.

AB IRRATIONALI, *ad rationale.*

Proxima ſpecies eſt, quotics à bruto animante, ad animal ratione præditum fit tranſlatio, aut contra: ut, ſi hominem odioſæ atque inſulſæ loquacitatis; rudere dicas, aut blaterare, aut grunnire, aut gannire. Si oblatrare, pro obtrectare; allatrare, pro conviciari dicas. Contra, ſi olorem canorum: muſicam luſciniam: perfidam vulpem: ambitioſum leonem: aſſentatorem canem: parcum, formicam operoſam, apem dicamus. Cujuſmodi multa Virgilius tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominum republ. id traducit ad hoc animal.

AB

AB ANIMALI AD *non animal. aut contra.*

Longius erit petita tranſlatio, ſi ab animali ad inanimatum traducatur, aut contra. *Virg.*

Si tantum pectore robur
Concipis.

Hic robur à ligno ad hominem tranſtulit.

At procul excelſo miratus vertice montis:

Animale ad inanimatum tranſtulit, cum verticem pro cacumine dixit. Item:

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.

Et, ridet ager. Contra, ambo florentes ætatibus; & viridis ætas, & vernat ætas. Iratum mare, indignatus Araxis; avidum mare, mirantur Gargara. Quod genus & plura ſunt exempla, & frequentius obvia, quam ut hic debeant referri. Interdum tranſlatio fit,

AB ANIMALI AD *animal.*

Ut ſi quis corvum ſui inequitantem dicat: & paſcentes apes,

AB INANIMATO *ad inanimatum.*

Sumetur Metaphora, ſi quis ſilvam ſcatere dicat, quod eſt fontium: Aut, odium ſuppullulaſcere, quod eſt fruticum: Aut, ſi quis pilos fruticare dicat, aut barbam ſylveſcere, quod eſt arborum: Si quis orationem fluere dicat: aut fluctus, & undas negotiorum. Ejuſdem generis eſt, ſi quis collem, verrucam dicat, quemadmodum Cato.

CAP. XVII.

Metaphora reciproca.

QUædam tranſlationes reciprocæ ſunt, ſive communes, quas Græci vocant ἀντιστρόφας. Nam ut pro

gubernatore aurigam: ita pro auriga, gubernatorem recte dixeris. Quædam unius duntaxat partis, quas ἀνακολούθας appellant, id est, *non reciprocas*: Siquidem, ut verticem recte transfers ab homine ad montem: ita non recte cacumen ad hominem traduxeris. Facit autem Metaphora non solum ad copiam orationis, dum præstat, ut ait Fab. ne ulli rei nomen deesse videatur: verum & ad ornatum, ad gravitatem, ad evidentiam, ad sublimitatem, ad festivitatem. Nonnunquam & necessaria est, quemadmodum rustici gemmam dicunt in vitibus, gemmare vites, sitire agros, fructus laborare, luxuriare segetes, nos durum hominem, asperum: neque enim aliud habemus verbum. Sed quot modis adhibeatur translatio, & quatenus differat à finitimis tropis, non est hujus propositi scrupulosius persequi. Illud admonuisse profuerit, ut qui volet in dicendo copiosus esse, ex optimis auctoribus maximam insignium translationum vim adnotatam comparet, & ad eandem rem complures adhibeat similitudines. Sunt autem apud M. Tul. optimæ; apud Quint. plurimæ, Sed in his vix alius felicior, quam Plutarchus. Ex adagiis item non pauca colligi poterunt, propterea quod pleraque aut allegoriam habent, aut, aliquam Metaphoræ speciem. In his colligendis nos elaboravimus, haud scio quam feliciter magnis certe vigiliis. Nihil vero prohibet quo minus ipsi vel ex lectis vel ex animadversis rerum omnium naturis, undecunque Metaphoras fingamus, modo ne fit dura translatio, ne sordida, ne major quam oportet, ne dissimilis, ne nimium crebra, præsertim in eadem specie. Illud item non abs re fuerit admonere, Metaphoram interdum in simplici nomine sitam esse: ut si quis hominem ventri addictum, pecudem appellet. Nonnunquam in Epitheto: ut cum saxeum hominem, aut ferreum scriptorem dicimus, aut, vitreas undas, floridam ætatem. Interdum

in

in verbo ſimplici: ut avolat ætas, labuntur anni: Interdū additur quiddam, quod Metaphoram explicet: Inflammavit hominem cupiditate gloriæ: incendit ira.

CAP. XVIII.

Variandi ratio per Allegoriam.

IDem efficit Allegoria, quod Metaphora. Neque enim aliud eſt Allegoria, quam Metaphora perpetua: ut, pedem conferre, pro eo quod eſt concertare argumentis: Jugulum petere, pro eo quod eſt, caput cauſſæ aggredi: Et tragulam injicere, pro eo quod eſt, fallaciam intendere. Ut etiam navem perforet, in qua ipſe naviget, id eſt, civitatem evertat, qua ſubverſa, ſibi quoque ſit pereundum. Hujus uſus frequentior eſt in ſententiis proverbialibus, ac proverbiis: ut, flamma fumo eſt proxima; quo ſignificatur: tempeſtiviter cavendum eſſe periculum. Et, vino vendibili ſuſpenſa hedera nihil eſt opus; cum ſignificamus, rei per ſe laudabili nihil opus eſſe commendatione aliena: &, cretizandum adverſus Cretenſem, id eſt, mendaciis ac dolis agendum cum ſubdolo, ac vano. In hujuſmodi parœmiis Allegoria nonnunquam exit in Ænigma. Neque id erit vitioſum, ſi doctis vel loquaris, vel ſcribas: imo ne tum quidem ſi vulgo. Neque enim ita ſcribendum, ut omnes omnia intelligant, ſed ut quædam etiam inveſtigare, ac diſcere cogantur.

CAP. XIX.

Variandi ratio per Catachreſin.

EAndem vim obtinet Catachreſis, quam Latini dicunt Abuſionem: atque hac nota ſecernitur à tranſlatione; quod abuſio eſt, ubi nomen omnino deſuit: tranſlatio ubi aliud fuit. Veluti cum parricidam dicimus,

dicimus, qui fratrem occiderit; quia fratricida non dicitur. Et piſcinam, in qua lavamus; nec piſces inſunt: vires hominis breves: longum conſilium, minutum animum, pro parvo. Illud orationis genus maxime probat Quintilianus, in quo trium permixta eſt gratia ſimilitudinis, allegoriæ & tranſlationis, ut apud Cic. quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum: Dies intermiſſus unus, aut nox interpoſita, ſæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Similitudo eſt explicata & ad rem accommodata Metaphora, quam Cicero vocat *collationem*. Totus excanduit ira, Metaphora eſt: Non aliter quam ferrum igni incandeſcit, ita ille per iracundiam toto vultu inflammatus eſt, collatio eſt. Itaque quod æſtus Euripi comparat inconſtantiæ comitiorum, ſimilitudo eſt: quod ait, quantos æſtus habet, Allegoria eſt; aura rumoris, Metaphora eſt. Quanquam hi tropi pertinent etiam ad copiam ſententiarum; de qua ſecundo libro à nobis dicetur.

CAP. XX.

Variatio per Onomatopœiam

NOnnihil accedit varietatis & ex Onomatopœia, quæ fictio nominis dici poteſt; quod genus ſunt, Taratantara, pro cantu tubæ; Sibilus, murmur, mugitus. Ad eandem formam pertinet Paragoge, id eſt, deductio ac derivatio novorum verborum ex analogia ſumpta; quæ cur nobis etiam ſit fugienda, non video, ſi quando ſententia poſtulabit: Syllaturire, pro eo quod eſt, Syllæ mores imitari velle. Et quemadmodum dicimus, cacaturire, micturire, eſurire, quid

quid vetat quo minus juxta analogiam dicamus, dormiturire, ſcripturire, proſcripturire, dicturire, bellaturire, nupturire? Et, quemadmodum dicimus græcari, cur non itidem dicamus juvenari, poëtari, cornicari, rhetoricari, philoſophari, theologari? Vulpinari, ἀλωπεκίζειν, quod auſus eſt dicere Plautus: ut Laureati, nummati, ſcutati, cur non itidem pileati, larvati, perſonati, & ſi quæ ſunt ſimilia? cur non ficeſcere, ſicut areſcere? & in his quidem fictionibus Græci longe ſunt Latinis feliciores: Quorum ſunt illa, Cretiſſare, Platoniſſare, aliaque innumera. Nobis tamen nonnihil audendum cenſeo, præſertim in carmine, & in vertendis Græcis auctoribus. Certe quæ reperiuntur apud idoneos auctores, ea ſunt, audacter uſurpanda. Neque enim ullum verbum nobis videri debet durum aut obſoletum, quod apud ſcriptorem probatum reperiatur. Qua quidem in re longè latéque diſſentio ab his, qui vocem omnem ceu barbaram horrent, quam apud M. Cicer. non legerint. Quin illud etiam obſervandum, ejuſdem dictionis interdum variam eſſe paragogen, quemadmodum ſuperius attigimus, Voluptuoſus & voluptuarius, edax & edo, homunculus, homulus, homuncio, pauxillum, & paucula. Harum igitur omnium rerum obſervatio copiam orationis non mediocriter adjuvabit, propterea quod in his factitiis nominibus, magna pars opum linguæ latinæ ſita eſt.

CAP. XXI.

Variandi ratio per Metalepſin.

ABuſioni confinis eſt Metalepſis, quæ tranſſumptio Latinis dicitur. Ea erit, ubi gradatim itur ad id, quod oſtendimus; ut ſpeluncis abdidit atris. Nam nigræ intelliguntur, ex nigris obſcuræ, & per hoc demum

mum in præceps profundæ. Sic Græci vocant acutum, quod velox intelligi volunt. Verum hujus figuræ usus magis incidet in carmine, quam oratione soluta: & Synecdoches species videri potest, quemadmodum & ea quæ sequitur.

CAP. XXII.

Variandi ratio per Metonymiam.

NEque mediocriter ad copiam orationis facit tropus, qui vocatur Metonymia, quæ dicitur nominis transmutatio, ea fit complvribus modis. Vel cum inventorem pro re subjecta ponimus, ut apud Maronem, Cererem corruptam undis: apud Terentium, sine Cerere & Baccho friget Venus; apud Horatium, Receptus terra Neptunus: Classes aquilonibus arcet: Vulcano dicare. Vario Marte pugnare. Venus confert oculis & voci. Hic inventor, aut qui præsidet, pro re subjecta ponitur: quod si vertas, erit durius: Ut vinum precemur. Nam hic Deus præsens adest, hic vinum, pro Baccho positum est. Vel cum id quod continet, pro eo quod continetur, usurpatur: ut, epotos cados, cœlo gratissimus annus, id est, cœlitibus: seculum felix. Aut contra, id quod durius & violentius fit, Virgil.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hominem, pro domo posuit. Terent. Eamus ad nos id est, ad ædes nostras: &, cum dicimus hominem devorari, cujus patrimonium consumitur: hunc tibi comedendum propino. Horatius, de sene gustarit, id est, de pecunia senis: ubi dominus rei, pro re ipsa ponitur. Vel, cum ex efficiente, effectum significamus, hic melior remis; significat enim velocitatem, sed quæ per remos fit. Vel contra, ut frigus pi-

grum:

grum: mœſtumque timorem mittite: pallida mors: audax juventa:

Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

Præceps ira: hilaris adoleſcentia, inconſultus amor: inverecunda nox, audax vinum. Vel cum ducem ponimus pro his, qui ſubſunt: ut, cum ab Annibale cæſa apud Cannas ſexaginta millia dicimus. Aut cum auctorem, pro opere ponimus, ut, cum dicimus: Virgilium vendidi: Plinium ſemper in manibus habendum. Simile eſt huic cum ſacrilegium deprehenſum dicimus, non ſacrilegum: &, armorum ſcientiam habere, non artis. Ad hanc claſſem arbitror referenda quæ pariter & ad perſonam, & ad rem referuntur: ut, facundus homo, facunda oratio, audax homo, audax facinus: confutaſti hominem, confutaſti hominis argumenta. Sed quoniam hæc paſſim obvia ſunt, deſino perſequi.

CAP. XXIII.

Variandi ratio per Synecdochen.

VEhementer adjuvabit copiam & Synecdoche, quam quidem intellectionem vocant, quoniam aliud ex alio intelligimus, ut, cum ex uno plures intelligimus: ut, quod ſupra retulimus, Romanus prælio victor: Et, Pœnus fugatus pro Pœni. Ex parte totum, ut mucronem, pro gladio: tectum, pro domo: Retroque, ut ingens à vertice pontus: Et, fontemq; ignemq; ferebant: Pontum dixit pro procella, fontem pro parte aquæ. Ita Maro. Ex ſpecie, genus. Horat. Iracundior Adria, pro quovis mari. Acheloia pocula, pro quovis fluvio. Maro. Quod non ita commodè vertitur. Ex materia rem confectam: ut ferrum pro gladio, abies aut pinus, pro navi. Ex præcedentibus ſequentia,

ſequentia, ut, virgineam ſolvit Zonam, id eſt, devirginavit: ſubdidit equo calcaria, id eſt, cucurrit. Item, cum lautum & unctum dicimus, quod nitidum, ac ſplendidum volumus intelligi. Breviter, cum quocunque modo aliud ex alio intelligitur: vixerunt, pro mortui ſunt. Nos quoque floruimus: &, fuimus Troes.

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant.

Noctem imminentem intelligimus, cum longè aliud ſit dictum. Porrò hic ex ſigno rem ſignatam colligimus.

CAP. XXIV.

Variandi ratio per Æquipollentiam.

PRæcipua variandi ratio ſumatur per ἰσοδυναμίαν, id eſt, *per æquipollentiam*. Ea conſtat negationis additione, detractione, geminatione, & verbis contrariis, ut, primas obtinet, non eſt in poſtremis: vir egregie doctus, vir minimè indoctus: omnia fecit, nihil non fecit: nonnihil fallaciæ intendendum in hominem, id eſt, aliquid fallaciæ. Aſſumto autem verbo diverſo, & appoſita aut ademta negatione, ſtatim novam orationis faciem conſtitueris: placet, non diſplicet: accipio conditionem, non recuſo conditionem. Verum de his reliquiſque æquipollentiis exactius ſuo loco tractabimus. Eorum vero quæ inter ſe pugnant varia eſt ratio. Quædam contraria ſunt; ut, amor, odium; iratus, propitius; formoſus, deformis. Quædam privative diſſident: ut, cæcus & videns, mortuus & vivus; ſurdus & audiens; mutus & loquens. In his quod remanet, non prædicatur niſi de his quorum natura capax eſt oppoſiti. Neque enim lapis dicitur mortuus aut cæcus. Quædam contradictoriè diſſident; ut nolo, volo: doctus non doctus; probat, non probat. Eſt puella deformis, eſt minime

minime formoſa, eſt minime deformis, eſt egregie formoſa, eſt homo minime ſurdus, eſt egregie auritus, eſt parum auritus, eſt ſurdaſter, non poſſum non probare. De Relativis mox dicemus. Ad hanc formam pertinent, quæ actionem & paſſionem declarant: ab illo grave vulnus accepit, inflixit ille grave vulnus: in Cicerone quædam deſiderantur à doctis, in Cicerone docti quædam deſiderant. De his alibi dictum eſt.

CAP. XXV.

Variandi ratio per Comparativa.

IN nonnullis comparativis dictionibus fit hæc commutatio citra negationem, tranſlatis duntaxat partibus: ut, anteponit famam pecuniæ, poſthabet pecuniam famæ; minoris facit famam quam pecuniam, pluris facit pecuniam quam famam: prius habet lucrum, quàm honeſtum: poſterius habet honeſtum, quam lucrum. Atque hæc quidem copia naſcitur ex contrariis, cujuſmodi ſunt: ſuſpicit, deſpicit, curat, negligit, appetit, faſtidit: atque id genus innumera.

CAP. XXVI.

Variandi ratio per Relativorum commutationem.

FAcilis eſt item variandi ratio per dictiones Relativas, quæ & ipſæ ad contrariorum genus pertinent. Uxor illius eſſe non vult, non vult illum maritum: recuſat illius eſſe ſocer: recuſat illum generum: pudet me hujus nurus: pudet me hujus ſocrum videri: non alium mihi patrem optem, nullius malim eſſe filius: O me tali felicem præceptore! Felicem me, qui tuus ſim diſcipulus! cave iſti locaveris agrum: ne committas, ut hic agrum conducat

suum

tuum : jamdudum expectat, ut viro nubat : expectat ut se vir aliquis ducat : nolim tibi debere : nolim te mihi creditorem : hoc me docuisti : hoc ex te didici : hoc mihi retulit Paulus : hoc ex Paulo audivi : cautes te genuit : è caute natus es, plurimum ex ea re capies emolumenti, ea res plurimum tibi adferet emolumenti ; literæ non parum ornamenti tibi conciliabunt, ex literis non parum ornamenti tibi accedet : pater filio reconciliatus est ; filius cum patre rediit in gratiam.

CAP. XXVII.

Variandi ratio per Amplificationem.

EX Auxesi, hoc est, amplificatione, variatur oratio, cum amplificandæ rei gratia verbum atrocius subjicimus loco proprii ; ut cum occisum dicimus, qui sit cæsus : latronem, qui sit improbus : occidisse, cui res acerbior acciderit : exanimatum, dolore affectum : enectum, cruciatum : mutum, qui nihil responderit : revixisse, qui spem receperit : oblitum injuriæ, qui ignovit. Huc pertinent & appellationes illæ exaggerantes, de quibus ante nonnihil memini, cum carnificem appellamus hominem immitem, sacrilegum, sceleratum, veneficum, malum. Præterea illæ, scelus, monstrum, pestis, labes. Postremo & hæ, Atreus, pro crudeli : Sardanapalus, pro effœminato. De quibus suo loco copiosius.

CAP. XXVIII.

Variandi ratio per Hyperbolen.

VAriat & Hyperbole, quam quidam superlationem nominavit. Hoc mendacio, ut inquit Seneca, pervenimus ad verum : plus enim dicit Hyperbole, quam

quam res habet, attamen quod verum eſt, ex falſo intelligitur; ut, hic vel ſaxa ſua loquacitate poſſit rumpere: cœlum digito attingere: ocyor Euro: Et, fulminis ocyor Euro: Et, fulminis ocyor alis: Sublimi feriam vertice ſydera.

CAP. XXIX.

Variandi ratio per μείωσιν, id eſt, per diminutionem.

DIverſus variandi modus per *μείωσιν*, hoc eſt, per diminutionem: veluti quoties attigiſſe dicimus eum, qui pulſavit; læſiſſe, qui vulneravit. Interdum diminutio ſapit hyperbolen: ut, vix oſſibus hærent: brevior pygmæo: minus habet quàm nihil. Verum de his quoque nonnulla ſuo loco diſſeremus.

CAP. XXX.

Variandi ratio per compoſitionem.

VAriatur oratio nonnihil & ex compoſitione. Ea facta eſt in his fermè figuris, Aſyntheto, Polyſynthe-to: Veni, vidi, vici. Maro,

——*Tectumque, Laremque,*
Armaque, Amyclæumque canam, Creſſamque Phartram.

Syzeugmeno: id fit quoties ad unum verbum plures ſententiæ reſpondent. Fit autem trifariam: aut cum præponitur, aut cum ſequitur, aut cū interponitur, ut defloreſcit forma, vel morbo, vel ætate. Hic præponitur vel morbo, vel ætate forma defloreſcit. Hic ſubjicitur. Aut ætate forma defloreſcit, aut morbo. Hic in medio intercedit. Item M. Tul. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Contra: Neque enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo,

ant ratio à furore revocarit. Nonnunquam & per iterationem repetitur non conjunctio, ſed nomen aut verbum quam Epanalepſin vocant. Nihilne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concurſus bonorum omnium, nihil hic magnificentiſſimus ſenatus habendi locus, nihil horum ora vultuſque moverunt? Simile huic fuerit: Vicit pudorem libido, vicit timorem audacia, vicit rationem amentia: ut per *συνωνυμίαν*: Vicit timorem audacia, rationem ſuperavit amentia, libido pudorem expugnavit. Experiamur igitur, quot rationibus eadem ſententia poſſit per has figuras variari. Contemnit deos, contemnit homines: deos contemnit, homines contemnit: contemnit & deos & homines: & deos & homines contemnit: deos contemnit atque homines. Ad hunc locum pertinent & illa: inediæ, quam frigoris patientior: lucri, quam gloriæ cupientior: chariorem habeo neminem; & neminem habeo chariorem: Quanquam hæc non ita multum afferunt momenti, adjuvant tamen. Et, quibus de cauſis: ob eam rem: eam ob rem: ob cauſam tam parvulam: tam parvulam ob cauſam: Veniam ad te, quando ita vult pater; quando ita vult pater, veniam. Ejuſdem rationis eſt, cum ex oratione ſimplici, duplicem facimus; aut, contra: ut omnia tua mihi debes: quicquid habes, id omne mihi debes.

CAP. XXXI.

Variandi ratio per σύνταξιν, id eſt, *conſtructionem.*

EX ordine, ſive conſtructione item, nonnulla ſermonis varietas exiſtit, id quod ſuperius attigimus. Nam pleræque dictiones ſunt quæ non reſpuunt diverſam conſtructionem, ut multum pudorem, & multum pudoris: ſcripſit mihi, & ſcripſit ad me: diverſum,

ſum ſeu alienum huic, & diverſum, ſeu alienum ab hoc: idem huic, & idem cum hoc: jactat majores ſuos, jactat ſe de ſuis majoribus: de te ſomniavi, te ſomniavi: de te ridet, te ridet: tota nocte potavit, totam noctem potavit: Romanorum ſummus, ſummus inter Romanos: ſervitus morte durior, ſervitus durior quam mors: damnatus eſt de repetundis, damnatus eſt repetundarum: natus gloriæ, natus ad gloriam: tuæ partes ſunt, tuarum eſt partium.

CAP. XXXII.

Variandi ratio per Mutationem Figuræ variis modis.

VAriatur oratio, quoties alio, atq; alio affectu, ac velut habitu profertur, quam interim figuræ mutationem licebit appellare: ut, non eſt miſerum mori: &, uſque adeone mori miſeram eſt? nihil eſt te vanius, an quicquam te vanius? Hic per interrogationem variata eſt figura. Non magnam laudem aſſecutus es, egregiam verò laudem es aſſecutus: non iſta curat populus, id populus curat ſcilicet. Hic per Ironiam commutata eſt ſermonis facies. Vehementer amat pecuniam. Dii boni, quam amat pecuniam! per admirationem verſus eſt orationis color. Tum deos contemnit, tum homines; haud ſcio magiſne Deos contemnat an homines. Hic per dubitationem commutata eſt orationis forma. Nihil mihi charius, aut antiquius fama; diſpeream, ſi quid mihi charius fama. Hic per adjurationem variatus eſt ſermo. Iſta nunquam cogitavi; dii meliora, quam ut iſta cogitarim. Hic per abominationem commutatus eſt color. Eſt vir inſigni vanitate: ô ſingularem hominis vanitatem! Hic per exclamationem, Non modo virgines aliquot conſtupravit, verumetiam veſtalem inceſtu polluit: virgines complures ſtupravit, ut interim de veſtali inceſtu polluta ſileam:

Hic per occupationem variatus eſt ſermo. Cum & genere ſis obſcuriſſimo, & re nulla, nullis literis, nulla forma, nullo ingenio, quid eſt cur te adeò jactes? quid habes, cur tam ſis inſolens? Natalium ſplendorem? atqui genere es obſcuriſſimo. Opes? at vel Iro ipſo pauperior es. Eruditionem? ſed bonas literas nec attigiſti unquam. Formam? at ipſo Therſite deformior es. Ingenium? at iſtud profectò nactus es ſtupidiſſimum. Quid igitur iſta tua jactantia eſt, niſi mera inſania? Hic per ſubjectionem variatus eſt orationis habitus. Neque verò ſolum per omnes figuras, verumetiam per locos prope omnes variari poteſt oratio. Cæterum quoniam hæc magis videntur ad rerum copiam pertinere, ſecundo commentario de his diligentius diſſeremus. Hactenus formas ferme omnes paucis indicavimus, quibus, manente ſententia, commutatur oratio.

CAP. XXXIII.

Experientiæ.

NUnc quo res fiat dilucidior, experiundi gratia, ſententiam unam, atque alteram proponemus, conemurque quoad fieri poterit eandem veluti Proteum, in omnem ſpeciem vertere: non quod omnis variandi ratio in unam quampiam orationem poſſit incidere, ſed quot incident, tot utemur; Sumaturque illud exempli loco;

TUÆ LITERÆ ME MAGNOPERE DELECTARUNT.

Tuæ, non admittit Synonymiam: tuæ amplitudinis, tuæ celſitudinis, tuæ majeſtatis, Periphraſis eſt. Si nomen proprium ponas, puta, Fauſti, Heteroſis eſt, & partis, & perſonæ. Fauſti literæ: Si Fauſtinæ literæ, Heteroſis ſubſtantivi in Epitheton.

LITERÆ.

LITERÆ.

Epiſtola, literæ, tabellæ, Synonymia eſt. Literulæ, epiſtolium, tabellulæ, Heteroſis. Schedæ, ſcripta, Synecdoche: Quod ad me ſcripſiſti. Periphraſis eſt.

ME.

Animum meum, pectus meum, meos oculos, vel Periphraſis, vel Synecdoche: nos, pro me, Enallage numeri: Eraſmum, Heteroſis eſt perſonæ.

MAGNOPERE.

Valde, vehementer, nimium, mire, mirifice, &c. Synonymia eſt: magnopere, ſummopere, ſupra modum, præter modum, unice, Auxeſis eſt: Haud mediocriter, non parum, non vulgariter, per contraria, & negationem: Dici non poteſt quantopere, incredibile dictu; verbis conſequi nequeam; atque id genus alia, hyperbolen ſapiunt.

DELECTARUNT.

Oblectârunt, recreârunt, exhilarârunt, Synonymia eſt: Niſi quod in *exhilarârunt*, metaphora videtur eſſe: voluptatem attulerunt, voluptati fuerunt, jucundæ fuerunt, & ſimilia, Periphraſin habent: Voluptate perfuderunt, mellitiſſimæ fuerunt, & conſimilia tranſlatitia ſunt. Non injucundæ fuerunt, non inſuaves; à contrariorum permutatione. Reliqua citra contextum commode oſtendi non poſſunt. Nunc igitur experiamur. Tuæ me literæ magnopere delectarunt: delectarunt mirum in modum tuæ me literæ: majorem in modum me tuæ delectarunt literæ. Hactenus

præter compoſitionem nihil ferme mutatum eſt. Tuis literis ſum magnopere delectatus. Delectatus ſum majorem in modum tuis literis. Hic genus verbi duntaxat eſt commutatum. Epiſtola tua me vehementer exhilaravit: tuâ quidem epiſtolâ ſum vehementer exhilaratus: tuæ literulæ non mediocriter animum meum refecerunt: humanitatis tuæ ſcriptis ſum non mediocriter animo refectus: ex amantiſſimis literis tuis incredibilem cepi voluptatem: Hyperbole, & relatio. Amantiſſimæ tuæ literæ incredibilem mihi voluptatem attulerunt: novam quandam lætitiam tuæ ſchedæ mihi pepererunt: Tuis ex ſchedis mirificam lætitiam concepi: Summum gaudium tua ſcripta mihi apportarunt: Tuis è ſcriptis ſummum mihi gaudium allatum eſt: Ex excellentiæ tuæ literis magnam hauſimus voluptatem: Et hic relatio eſt. Cætera ſibi quiſque facile annotabit. Ex Fauſti mei literis plurimum hauſi voluptatis: tuis è ſcriptis haud vulgaris mihi voluptas acceſſit. Epiſtola tua ſum unicè delectatus: ex Fauſtinis literis mirificum quoddam oblectamentum percepi; tuæ literæ ſanè quam delectarunt animum meum? ineffabili gaudio tuæ me ſchedulæ perfuderunt: Hic Metaphora eſt. Tuis ex literis nova quadam delectatione ſum perfuſus: incredibili lætitia tua me ſcripta delibutum reddiderunt: Et hic metaphora. Haud parũ delectamenti tua mihi conciliavit epiſtola: legendis tuis literis oppidò quàm ſum delectatus? lectio tuarum literarum ſingulari voluptate delinivit mentem meam: admodum delectabilis mihi tua fuit epiſtola: eximia quadam lætitia tuæ me literæ affecerunt: tuis ex literis ſingulari ſum affectus lætitia: maximæ voluptati mihi tua fuit epiſtola: ſummo oblectamento tua mihi ſcripta fuerunt: incredibili gaudio mihi tua fuit epiſtola: nimis quam jucunda nobis tua fuit epiſtola: vix credas quantopere in tuis ſcriptis acquieſcam. Ita M. Tullius frequenter

utitur

utitur, acquieſcere, pro oblectari. Summæ jucunditati nobis tua fuit epiſtola: ſuaviſſimæ mihi tuæ fuerunt literæ: tuis ex literis ſingularis mihi profecta eſt lætitia: tuæ literæ fecerunt ut prorſus exilirem gaudio: tuis acceptis literis lætitia geſtiebam: ubi mihi tuæ ſunt redditæ literæ, lætitia ſum expletus: lectis tuis amantiſſimis literis, nova quadam lætitia correptus ſum: acceptis tuis literis, incredibilis voluptas cepit animum meum: inuſitatâ lætitiâ me tua demulſit epiſtola: quod ad me ſcripſeris, id mihi tam jucundum fuit, quam quod jucundiſſimum: quod ad me tuas dederis literas, id vehementer fuit gratum: quod me tuis dignatus es literis, eo nihil mihi potuit accidere gratius: tuis literulis oppido quam lætabundus ſum effectus: quod me tuis literis certiorem reddidiſti, fuit id mihi non gratum modo, verum etiam jucundum: cum tua ad me perferretur epiſtola, vidiſſes me gaudii magnitudine geſtientem: quod me ſaltem epiſtola ſalutâris, id profecto volupe fuit: literis tuis nihil afferri potuit optatius: epiſtola tua ad nos venit vehementer expectata: literis tuis nihil afferri potuit deſideratius. In his tribus Metalepſis eſt, aut certe Synechdoche. Nam jucunda ſolent accidere, quæ magnopere deſideramus. Non poſſunt non eſſe jucundiſſimæ Eraſmo Fauſtinæ literæ: non injucunda mihi tua fuit epiſtolæ: neutiquam inſuaves mihi tuæ venerunt literæ: haud quaquam ingrata mihi tua ſcripta accederunt: tam mihi dulcis tua fuit epiſtola, quàm ea quæ ſunt dulciſſima: literas tuas multa cum voluptate perlegi: epiſtolam tuam non ſine ſumma voluptate recepi: qui mihi tuas reddidit literas, is mihi gaudiorū cumulū detulit: dictu mirū, quam me tua ceperit epiſtola. Schedæ quas abs te miſſas accepi, nova quadam gaudiorum luce pectus meum ſerenârunt: literæ tuæ quicquid in animo mœroris erat, id omne protinus excuſſerunt: miram

animo perſenſi voluptatem, cum tua nobis redderetur epiſtola: tuis ex literis voluptas inſolita animo inceſſit meo: tuæ literæ fuerunt in cauſſa, ut affatim gauderem: tuis literis effectum eſt, ut totus exultarim gaudio: dici vix queat, quantum mihi lætitiæ tuis ex literis obortum ſit: vix poſſim ſermone conſequi, quantum gaudiorum ex tua mihi natum ſit epiſtola: dictu mirum eſt, quantum voluptatum nobis ex tuis affulſerit literis. Deum immortalem, quam ingens gaudium nobis è tua provenit epiſtola? Papæ, quantas lætitiæ cauſſas nobis tuæ literæ ſuppeditârunt! Dii boni, quantam vim gaudiorum tua mihi ſcripta ſubminiſtrârunt? majorem lætitiam tuæ mihi tabellæ attulerunt, quam ut explicare poſſim: plurimum voluptatis nobis tuus tabellarius apportavit: vix credas quantum acervum lætitiæ literæ tuæ in animum invexerunt meum: verbis eloqui nequeam, quantis gaudiis me tua oneravit epiſtola. Cur autem ſic verear loqui, cum Terentius dixerit *multis commoditatibus oneratum diem?* Tuæ me literæ gaudiis onuſtum reddidere: tuis literis valde ſum gaviſus: tuis literis unice ſum lætatus: tua ſcripta nobis uberrimam lætitiæ copiam offuderunt: lætiſſima mihi tua fuit epiſtola: tuis literis factum eſt, ut prorſus frontem exporrexerim: viſis tuis literis, protinus animi mei frontem explicui: inter legendum ea quæ ad me ſcripſiſti, mira quædam voluptas animo obrepſit meo: ſimul atque tuas inſpexiſſem literas, nova quædam gaudiorum vis mentem occupavit meam: inſpectis tuis literis, incredibilis quidam æſtus lætitiæ pectus ſubiit meum: acceptis humaniſſimis literis tuis, immenſa quædam lætitia me totum obſedit: emoriar, ſi quicquam unquam accidit jucundius tuis literis: diſpeream, ſi quid in vita ſuavius obtigit tuis literis: ita me Muſæ bene ament, ut nihil antehac accidit tuis literis gratius: cave credas rem ullam

ullam objici à fortuna poſſe jucundiorem, quam tuæ ſunt literæ: quam ipſe charus es animo meo, tam me juvant tuæ literæ: Papæ! quantum gaudiorum tua mihi excitavit epiſtola? quantum riſus, quantum plauſus, quantum tripudiorum tuæ nobis attulerunt literæ? elegantiſſimas tuas literas legens, inſolita quadam lætitia tangebar: calamus tuus gaudiis me exſaturavit: multam voluptatem mihi tua præbuit epiſtola: totum me gaudiis imbuit tua tam elegans epiſtola: omnes pectoris mei ſinus voluptate reperſit tua tam amabilis epiſtola: rara quadam voluptate me tuæ reſperſerunt literæ: tua quidem epiſtola novam quandam animo meo voluptatem aſperſit. Tuis literis nulla res unquam accidit mihi feſtivior: nihil unquam vidi tuis literis lubentius: haud eſt quicquam, quod gaudentiore acceperim animo, quam proximas Fauſti mei literas: quo me credis affluxiſſe gaudio, cum tuum animum tuis in literis agnoſcerem? cum tabellarius tuam mihi traderet epiſtolam, ſtatim animus mihi lætitia ineffabili prurire cœpit: quid ego tibi nunc referam, quæ voluptas acceptis tuis literis animum Eraſmi tui titillarit? animus gaudio velut exundabat, cum tua mihi redderetur epiſtola: ut lubens tuam accepi epiſtolam: poſteaquam tuum epiſtolium ad me delatum eſt, animus nimirum mihi gaudio efferbuit: vix erā apud me præ gaudio, cū tuas acciperē literas: literarū tuarū lepos præcipua quadā voluptate remoratus eſt animū meū: non poſſum non vehementer gaudere, quoties tua ſcripta ad nos advolant: mel merū mihi tuæ fuerunt literæ: quicquid literarum abs te p oficiſcitur, id mihi ſaccaro ac melle fluere videtur: opiparis literarū tuarū epulis ſū lautiſſime refectus: tua ſcripta ſunt mihi quavis ambroſiâ ſuaviora: ſchedulæ mei Fauſti mihi fuere vel menſis Siculis lautiores: nulla voluptas, nullæ ſunt deliciæ, quas cū tuis literis conferre velim: nauſea ſunt omnia

præ tuis literis: inter legendum amantissimas literas tuas, Erasmi pectus gaudio subsultabat: chartæ digitis tuis exaratæ, me quantus eram, gaudiis explerunt: meræ deliciæ cordi meo sunt, quicquid scriptorum abs te redditur: nihil nisi gaudium tua spirat epistola: festum diem attulit is, qui tuas attulit literas. Triumphum adduxit, qui tuum adduxit epistolium: nullum ego nectar tuis scriptis anteposuerim: an ego ullum mel Atticum cum tuis amantissimis literis contulerim? saccarum non est saccarum, si cum literis tuis componatur: nulli mortalium tam sapit potus quam mihi literæ tuæ sapiunt: quod sitienti vinum, hoc mihi tuæ sunt literæ: quod apibus cytisum, quod salignæ frondes capellis, quod urso mel, hoc mihi tuæ sunt literæ: epistola tua celsitudinis mihi fuit quovis melle mellitior: ubi recepissem tantopere expectatas tuas literas, dixisses Erasmum plane gaudiis ebrium. Ut redditæ sunt abs te literæ, statim vidisses nos nimia quadam lætitia quasi temulentos: quam unice te diligo, tam unice tuis epistolis delector: nil nisi merum delicium tua mihi scripta videntur: non tam palato blandiuntur ullæ cupediæ, quam animum meum tuæ literæ deliniunt: nullæ lautitiæ suavius titillant palatum, quam tua scripta mentem titillant. ἄμαξας ἡδονῶν, id est, *plaustra voluptatum*, attulit, qui tuas reddidit literas voluptatum ἅθρον apportavit tabellio tuus, tuis ad me redditis literis: gaudiorum θάλασσαν adduxit is, qui schedas pertulit tuas: mihi plane tuæ literæ fuerunt quod Persis, Διὸς ἐγκέφαλος, id est, *Jovis cerebrum*, quemadmodum aiunt Græci. In his porrò si qua videbuntur ejusmodi, ut in oratione soluta vix tolerranda putentur, memineris hanc exercitationem ad carminis quoque compositionem accommodari: Age, jam ad eundem modum in altera quapiam sententia variandi facultatem experiamur: Eaque deligatur,

natura

natura non admodum fœcunda, neque ad varietatem idonea, quo magis appareat, quantum poſſit hæc commutandi ratio, ſi uſu atque exercitatione confirmetur. Hanc igitur ſententiam ſumamus:

SEMPER DUM VIVAM,
tui meminero.

PRincipio adverbio Semper nullum reſpondet idem pollens, neque in aliam vocem deflecti poteſt. Deinde, vivam, nullum item habet ſimile, & verbum eſt unicæ vocis, id eſt, neutralis, nec ullum ex ſe propagat nomen, præter Vitam. Deinde, meminero, non ſolum unicæ vocis eſt verbum, verùm etiam mancum, & mutilum, neneque ſterile, utpote à quo nulla ſoboles proficiſcatur, præter Memor, & Memoria. Porro duo verba quæ his opponuntur, Mori, & obliviſci videlicet, & ipſa ſunt tum manca, tum ſterilia: tamen aggrediemur. Cæterum variandi rationes ex ſuperioribus per ſe lector agnoſcet: Semper dum vivam, tui meminero: nunquam, dum vivam, tui non meminero: nunquam quoad victurus ſum, me tui capiet oblivio: haud unquam dum vixero, tu animo excideris meo: nunquam, donec vivam, mihi venies in oblivionem: nunquam quoad in vivis ero, tui nobis veniet oblivio: non prius tui meminiſſe deſinam, quam vivere: non me ante tui memoria, quam vita ipſa reliquerit: uſque dum ſpirabo, tui memor fuero: donec hac luce fruar, tu animo hærebis meo: è vivorum contubernio citius emigraverim, quam tui memoria noſtro è pectore demigrârit: ipſe prius è vivis exceſſero, quam Morus è noſtra exceſſerit memoria: lux hæc me prius deficiet, quàm tui immemor eſſe cœpero: vitâ me non ſerius deſtituet, quâ tâ chari capitis recordatio: idem dies mihi tui memoriam eripiet, qui vitam: eadem lux oblivionem tui nobis eſt adductura, quæ mortem: idem noſtræ, tui memoriæ, vitæque finis erit: dum memor ipſe mei

fuero,

fuero, tui meminisse neutiquam pigebit: non alius nostræ tui memoriæ, quam lucis erit interitus: is solus dies tui memoriam extinxerit, qui vitam: ante mei ipsius, quam tui obliviscī incipiam: nostro è pectore non prius elabetur Mori memoria, quàm hæc anima: præter unam mortem nullus omnino te mihi casus expectorabit: egone tam jucundi convictoris unquam vivus queam obliviscī? tum demum Mori sui obliviscī poterit Erasmus, cum ipse sui desinet memor esse: dum mihi sensus ullus mei reliquus fuerit, tu semper animo nostro obversaberis: cordi meo charior es, quàm ut vivo quidem in oblivionem venire possis: intime nostris in præcordiis repositus est Morus, sic ut præter unam mortem, nulla res illum illinc queat eruere: Orco tradar ipse prius quam te mandem oblivioni: dum spiritus his oculis, his manibus imperabit, tu pectori insidebis meo: dum spiritus hos reget artus, tui meminero: quamdiu superierit in nobis halitus, non quivero tui non meminisse: dum in vivis agam, usque vivet in me tui memoria: is mihi dies vitæ finis erit, qui tui oblivionis erit initium: idem casus hanc animam, teque è meo revellet animo: donec superstitem esse sinent superi, tui perpetuo recordabor: dum quicquam vitalis caloris in hoc pectore palpitabit, tui memoria non evanescet. Non mihi diuturnior vita futura est, quam tuorum in me meritorum memoria: non mihi brevior fuerit tui memoria, quam ipsa vita: non minus durabilis erit tui capitis recordatio, quam hæc ipsa vita: me mihi eripiet is dies, qui tui memoriam adimet: ipse mihi subducar prius quàm te in memoria habere desitero: haud longior erit mihi lucis hujus functio, quam tuæ benignitatis memoria: non mihi posterius suppetet vivere, quam tui meminisse: extra me fuero citius, quam Morus intra hoc pectus esse desinet: vita hæc tuique memoria pari stadio ad metam decurrent: prorsus non erit Erasmus, cum

Mori

Mori immemor erit. Non extabit hoc caput, ubi tam ſingularis amici quivero obliviſci: donec ſuper terram acturus ſum, non committam, ut obſoleſcat apud me tuæ comitatis memoria: donec communem hunc aërem hauriam, tu crebro animo occurſabis meo: nunquam ſerius futurum eſt Eraſmo vitam, quam tui memoriam obtinere: non ante de te cogitandi finem fecero, quam Atropos filum fatale ſecuerit: ſi qua dies unquam tui paritura eſt obliviſcentiam, ea certe nunquam anteceſſerit ei, quæ me luce orbabit ipſa: Sol hic qui videt omnia, nunquam me videbit non memorem tui. Mors una tui recordationem his è præcordiis emovebit: donec ulla vitæ portio his in artubus reſidebit, Morus ab Eraſmi cogitatione nunquam aberit: quamdiu ſanguinis ulla pars hoc in corpuſculo calebit, nunquam apud me refrixerit Mori memoria: mihi quidem dum vita aderit, tu à mente mea nunquam es abfuturus: quouſque manebit hujus animæ corpuſculique copula, tu à mea memoria nullo tempore ſejungeris: prius animus corpori, quàm tu animo meo præſens eſſe deſines: ſpiritus ipſe citius ex hujus corpuſculi domicilio demigrabit, quam animo impreſſa meo imago tui deleatur: æque diuturna fuerit apud me tui memoria ac vitæ curſus: eadem erit & vivendi & de te cogitandi meta: non arctioribus pomœriis, tui recordatio claudetur, quam ipſa vita: quoad ulla vena mihi vitali tepore ſaliet, dulce fuerit uſque tui meminiſſe: quantum mea Lachefis fatale ſtamen extenderit, tantundem extendetur & mea tui memoria: eadem mihi & vivendi, & de te cogitandi menſura fuerit: quoad corporis molem flatus vivificus ſuſtinebit, animum maximè tui memorem geram: dum lucis uſum cœlitum indulgentia concedet, te ſemper animo feram: dum vitam permittent ſuperi, non committemus, ut tam fidi congerronis unquam nobis obrepat oblivio: donec me non deficiet anima, animum hunc, & memoren-

morem & gratum nunquam posuero : quoad usque Sole volubili frui fas erit, hunc hominem habebis tui memorem : vivum non videbit Erasmum, qui videbit oblitum tui : quanto tempore vita mihi duratura est, mens quidem hæc manebit tui recordatissima quamdiu supero hoc Jove continget frui, non mihi contigerit obliviſci tui : donec vita perseverabit, tu cordis obtutibus semper es obversaturus : Nominis ante mei, quam tam chari amici, mihi ventura est obliviscentia : ipse mihi prius excidero, quam tui vultus imago : viventi quidem Erasmo, haud unquam excidet Morus : nulla diuturnitas ævi, tui apud me memoriam obliterabit: non, nisi mecum, tui extinguetur memoria : ante fatalem diem è nostra memoria non eliminaberis : ante obitum non desistam tui meminisse: ante suprema funera non cessabo tui memor esse : non ante exacta vitæ stamina tui queam obliviſci : vivo quidem Erasmo Morica memoria haud unquam effluet: tui apud me memoriam nulla unquam ætas antiquabit: ante summum diem non abrogabitur in me memoria tui: nulla neque locorum, neque temporum injuria efficiet, quo minus tui quam maxime meminerim in vita: per omnem vitam tui meminero: hæc vita quam longa continget, cum tui memoria semper erit conjuncta: ad ipsum usque rogum me tui memoria prosequetur : mei sensu carebo, priusquam conjunctissimi hominis carituras sim recordatione : à meis ipse membris distrahar, antequam tu animo meo divellare : mors mihi citius acciderit, quam oblivio tam dilecti capitis : certum est mortem oppetere potius. quam tui memoriam non jugiter obtinere: non nisi me sepulto, tui recordatio sepelietur in me: tui quidem aut mecum aut nunquam est interitura memoria : donec expirem ipse, spirabit in me Mori mei memoria : donec apud superos agitabimus, nunquam mihi incesset tuæ benignitatis oblivio: ante obi-

tum

tum nunquam animo meo tui incurret oblivio: ſic enim loquitur Seneca. Nihil tam arduum hæc vita mihi gignere queat, ut tui memoria ex his præcordiis poſſit extundere: nulla res tam atrox mihi poſſit in hac exoriri vita, quæ tui conciliet oblivionem: vivo nihil poſſit exiſtere, quod mihi tuæ erga me humanitatis conflet obliviſcentiam: ſic in me radices egit memoria tui, ut nullis omnino caſibus, qui quidem vivis ſoleant accidere, ſit unquam ceſſura: his nimirum monumentis animo meo conſecratues, ut ea nullum ævi ſpacium valeat demoliri, ni forte mors, cui nihil rerum mortalium non cedit; niſi ipſe mortalis eſſem, non dubitarem hanc de te memoriam immortalem fore polliceri: ſi immortalis eſſet Eraſmus, immortalis itidem foret tui apud illum memoria: ejuſmodi ſtatuam in animi mei penetralib. tua merita erexerunt, ut ea, quoad me tellus ſuſtinebit, nullo caſu ſit diruenda: his titulis Morus inſcriptus eſt cordi meo, ut eos nulla temporis injuria poſſit unquam exedere: non niſi una cum ætate tui recordatio in me conſeneſcet, Ipſe mihi prius excutiar; quam Mori nomen ex adytis cordis exigatur: id unum tibi & confirmo & præſtabo donec in mortalium numero futurus ſum, tu è ſcrinio memoriæ noſtræ nunquam dimovebere: ut omnia tempus poſſit, certè hoc unum illi non licebit unquam, ut vivo tui mihi pariat oblivionem: Semper hic animus tui cum primis meminerit, neque id me dies, quamlibet longa, dedocebit donec me tellus alet, unum illud nunquam quibo dediſcere, videlicet tam chari ſodalis meminiſſe: donec futurus ſum ἐπιχθόνιος, id eſt, *ſuperſtes*, ut Homerico utar verbo Mori memoriam continenter obtinebo: quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντας, id eſt, *cibum edentes*, ut Homerice loquar, annumerari, nunquam hoc de pectore Mori vultus labetur.

——Ὄφρ' ἂν ἔγωγε
Ζωοῖσιν μετέω, καὶ μοι φίλα γούνατ' ὀρώρῃ,

i.e. *donec adsim viventibus & mihi genua moveantur. Iliad.* Ik quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliviscendus, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, id est, *me vivente, & in terra conspecto. Iliad.* I. ut est apud Homerum, nunquam te auferet oblivio: tui memoriam perpetuo, pariter cum ipso vitæ progressu, producam: superstiti Erasmo sublimitatis tuæ memoriam nullus unquam dies expunxerit: corpore quidem abs te distrahi potero, verum animo te semper intuebor, quoad vitam numina largientur: donec aura vitalis hos artus moderabitur, tu à nostris cogitationibus nullo momento es absuturus: usque adeò penitus his præcordiis tui impressa est memoria, ut nullo unquam pacto videatur eradenda: ut omnia tempore marcescant, tui certe memoria ad occasum usque vitæ apud me vigebit: arctius Morum meum animo complexus sum, quam ut vivo possit elabi: eadem me lux exanimem videbit, quæ tui conspiciet immemorem. Adeo vivam quandam imaginem tui pectori insculpsisti meo, ut vix etiam mors ipsa sit abolitura: non erit Erasmus tui memoria vivacior: tam vivax erit tui apud me memoria, ut ipse non sim futurus vivacior: nunquam intercidet apud me Morica memoria, donec ipse intercidero: Semper hunc hominem experieris tui recordantem, donec vitæ particeps erit: expers hujus vitæ fuero, priusquam à tui memoria alienus: adeo vivax est in me tui memoria, ut ipse non sim illi futurus superstes: altius meæ memoriæ insedisti, quam ut ulla te res inde queat emoliri: Tenacius inhæres cordi meo, quam ut præter mortis casum quicquam aliud inde te queat ejicere: Penitius hoc in pectore conditus es, quam ut hinc ulla ratione sis excluden-

cludendus, donec mihi vitam fata non invidebunt. Interius insitus es animo nostro, quam ut inde incoluni quidem queas extirpari: Fixius impressum est cordi meo simulacrum tui, quam ut superstiti possit unquam detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impressa est, ut eam nulla ætas sit abrogatura. Dum vita suppeditabit, nihil extiterit quod fixam animo meoMori statuam valeat labefactare. Fieri nunquam poterit, ut vel vivam parum tui memor: donec apud superos commorabor, ne tota quidem Lethes aqua tui memoriam poterit abolere: donec aura vescar ætherea, subinde tui reminiscar: vitam modo Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuo tui memorem polliceor. Si quis mihi vita functo sensus erit, tam dulcis amiculi recordabor, tantum abest, ut vivus sim obliturus: omnia mihi citius acciderint in vita, quam oblivio tui: tum sursum versus recurrent amnes, ut Græcis est in proverbio, cum Erasmus Mori sui poterit non meminisse: Non alius me visurus est oblitum tui, quam qui visurus est arduis pronos relabi rivos montibus, & Tiberim reverti, ut ait Flaccus.

Ante leves alto pascentur in æquore cervi,

Quam vivum Erasmum Mori capiat oblivio: iis coloribus in tabula pectoris mei depicta est imago tui, ut eam nulla annorum series possit eluere: supremus vitæ dies me tui memorem deprehendet: sospite vita, non me fugiet memoria tui: salva vita hac, non demorietur apud me tui memoria: quoad hæc mihi vita comes erit, comitabitur & tui recordatio: hæc me vita tui memorem relinquet: non avolabit à nobis tui memoria, nisi avolante vita: ad supremum usque vivendi limitem, tui nobis memoria perseverabit: in obtinenda tui memoria non fuero mihi dissimilis, nisi vivus esse desiero: donec hoc vitæ munus divina benignitas mihi salvum esse volet, non inter-

termorietur apud me tuæ benignitatis memoria : vita defungar prius, quam tui memoriam recolere ceſſabo : diem obiero citius quam te ventis,& auræ mandem ; clavis adamantinis noſtræ memoriæ infixus eſt Morus, quos non niſi una mors valeat abrumpere ; ad ipſos uſque cineres pergam tui meminiſſe;ad extremam uſque ſenectam tui me comitatura eſt memoria ; per univerſum vitæ ſpacium Mori meminerit Eraſmus : ad extremum uſque rogum tuorum erga me beneficiorum memoria prorogabitur: fatalis ille dies denique me tui memorem eſt reperturus; dabo operam,ut tuæ humanitatis recordatio ad Libitinam uſque proferatur ; nunquam mihi quicquam obtigerit in vita neque tam lætum, neque tam acerbum, quod tui nominis recordationem è ſinu pectoris mei queat expellere ; quoad hic animus in hoc corpuſculo tenebitur alligatus,non exulabit mea memoria Morus; citius futurum eſt, ut alterum in orbem tui memoriam mecum deferam, quàm ut hic abjiciam : animam egero prius quam te memoria tenere deſiero ; ſi quando corpus umbram ſuam poterit effugere, hic animus tui quibit obliviſci ; non antequàm diem vitæ noviſſimum clauſero, deſiturus ſum tuam in me beneficentiam animo circumferre : Quam longa dabitur vita, tam erit longa tui memoria ; par nobis erit memoriæ vitæque modus ; tui meminero quoad auras carpſero vitales ; abſit ut mihi brevior ſuerit tui memoria, quam vita; quandiu ſuperabit Eraſmus, tamdiu tui meminiſſe non gravabitur : vita orbabor, antequam tui me relinquet memoria. Supero privabor lumine, ut priſcorum more loquar, citius quam Morus ex animo deleatur meo : Ocyus hoc mihi corpuſculum morte refrixerit,quam tui memoria frigeſcat apud me ; Inextinctam tui memoriam ſemper tenebo: quantum temporis anima fruar, ſic enim loquitur Saluſtius, tantundem tui meminero: Perpe-

tim

tim tui recordatus fuero: Sine fine tui meminero. Nulla res mihi oblivionem tui invexerit, nisi quæ ex hac luce evexerit. Orbem hunc verterim citius, quam animum hunc tui memorem vertero: vita me exuerit is casus, qui tui importabit oblivionem: crudelib. umbris occubuero, quemadmodum loquuntur poëtæ, citius atque tui memoriam recolere defiturus sim: efferar ipse citius, quam tui memoria è corde efferatur meo: ad ipsum usque bustum me tui memoria prosequetur: ne defunctus quidem, tui possim obliviſci, nedum vivus; viventi mihi nunquam abolescet hominis tam bene meriti recordatio: quando futurum est, ut apud Erasmum evanescat Mori memoria? nempe dum vita destituetur: usque eo tui memor ero, dum in vivis agam: usque dum spirabo, te corde gestabo; quamdiu dabitur anima frui, ut Salustiano more loquar, non desinam tui memoria frui. Sed jam sit modus. Neque enim id agitur, ut ostentemus, quousque nos in commutando progredi possimus, sed ut studiosis adolescentibus exemplo demonstremus, quantam orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiam enim non admodū felicem, neque magnopere ad commutandum fœcundam ferme ducenties ut opinor, commutavimus, neque tamen minutulas illas variandi rationes sumus anxie persecuti. Nunc quod reliquum esse videtur, varias quasdam orationum formulas proponemus, non id agentes, ut omnes persequamur. Nam hoc utilissimum quidem, verum prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostensis aliquot velut exemplis, vel sibi quisque similia fingat, vel alius aliquis, cui plus otii suppetet, quam nobis, hujusmodi dicendi figuras ex omnibus auctoribus petitas, copiosius, atque accuratius impertiat copiæ candidatis.

CAP.

CAP. XXXIV.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.

ESt vir tum eruditus, tum probus. Est juvenis & formosus, & bene ingenitus. Atque repetitum Poëtarum est: Virg.

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Est vir doctus pariter ac probus: Est vir doctus simul & integer: Est vir tam doctus, quam bonus: Vir est doctus juxta, ac bonus: Vir est non minus probus quàm literatus: Vir est non inferior literis, quam moribus: Vir est ex æquo probus atque doctus: Vir est æque literatus atque incorruptus: Vir doctus æque ac probus: Vir perinde doctus ac probus: Exquisite doctus est, itidem & facundus: Vir est non minore morum probitate, quam doctrinâ præditus; Vir est quemadmodum doctus, ita & integer; *Vir est doctusque bonusque* in carmine: Vir simul eruditus, simul integer; *Vir est doctusque & integer*, in carmine; Vir est haud secus eruditus ac probus; Vir est ut doctus, ita & probus; Vir est doctus, & idem probus; Vir est optimus, idemque doctissimus; Vir est pari vel doctrina vel probitate præditus; Vir est non tantum eruditus, sed & integer; Vir est non modo doctus, verum etiam probus; Vir optimus quoque est, non modo doctissimus. Non tantum ferunt, sed impellunt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiam. Vir est præter summam eruditionem etiam optimus; Vir præterquam quod doctus, est etiam optimus; Vir est, in quo dubites, doctiorne sit, an melior; Vir est, in quo cum literis probitas morum ex æquo certet; Vir est qui literas æquârit cum vitæ sanctimoniâ; Vir est cujus eruditioni respondet morum integritas; Vir est qui parem vitæ casti-

caſtimoniam cum eruditione copularit: Vir ſumma quidem doctrina, verùm morum integritate neutiquam inferior ſeſe. Interdum idem pollet, vel: Literis tuis majorem in modum ſum delectatus, vel quod eſſent elegantiſſimæ, vel quod humanitatis plenæ: vir eſt in literis egregius, neque ſui diſſimilis in moribus. Vir eſt clarus imaginibus, neque non illuſtris egregiis in Remp. meritis. Officium beneficio cumulaſti. Corporis formam animi dotibus æquiparas. Cum diis ex pari vivit. Oratione tua graviter offenſus eſt, partim quod eſſet incondita, partim quod arrogans. In hoc probitas æquat eruditionem. In hoc fortuna cum probitate facit paria. Ita Seneca. Vir eſt egregie doctus, atque item probus. Vir eſt ſimiliter doctus ac facundus: Vir eſt haud diſſimiliter eloquens ac doctus: Vir pari doctrina ac probitate. Vir eſt perinde facundus ac doctus. Cives, atque hoſtes juxta metuit, dixit Saluſt. pro eo quod eſt, cives æque atque hoſtes. Fortunæ, corporis animique bonis juxta dives. Ita Saluſt. Plebi patribuſque juxta charus: Idem. Hyemem atq; æſtatem pati juxta. Plin. Juxta diebus noctibuſque tacitus labitur mundus. Idem: In Italiæ partibus quibuſdam juxta hyeme, & æſtate fulgurat. Ad hanc formam pertinent & illa, Plaut. juxta mecum rem tenes, id eſt, æque atque ego. Idem in Perſa: Juxta tecum, ſi tu neſcis, neſcio. Saluſt. in Catilinaria: Quo in loco res ſitæ ſunt, juxta mecum omnes intelligitis. Huc pertinent & illa minus quidem uſitata, ſed tamen apud probatiſſimos auctores reperta. Terent. Quo jure, quaq; injuria me in piſtrinum dabit; id eſt, ſive jure, ſive injuria, Cicer. ad Att. At quam honeſta, quam expedita tua conſilia, quam evigilata tuis cogitationibus, quà itineris, quà navigationis, quà congreſſus, ſermoniſq; cum Cæſare. Idem ad eundem. Cum video te diſſentiſſimum eſſe, qua de Butrotiis, qua de Bruto: Quà poſuit pro tum.

CAP.

CAP. XXXV.

Quæ commodius copulent contraria.

VIr eſt doctrina quidem egregia, verum moribus illaudatis. Eſt ille quidem vir bonus, verum parum eruditus. Vir eſt ut lingua blandiſſima, ita ingenii amarulenti. Vir eſt ut optimis prognatus majoribus, ita peſſimis præditus moribus. Vir eſt tam deformis animo, quàm corpore formoſus. Petrus quemadmodum eſt tacitus conviva; ita eſt loquaciſſimus ſuſurro. Hic ſalutator quidem eſt comis, ſed virulentus obtrectator. Blandus eſt vultu, cæterum animo truculento. Ferox eſt in timidos, at in feroces timidus. Æſtate friget, contra hyeme calet. Plautus ſic uſurpavit, Item: Venit hoc mihi in mentem Megadore, te eſſe hominem divitem, factioſum: me item eſſe hominem pauperum pauperrimum: Item, dixit, pro contra. Inimicis ſupplex, in amicos contumelioſus. Hic nullum additur adverbium. Voluptas parit dolorem, contra dolor voluptatem.

CAP. XXXVI.

Quibus modis æqualiter removemus.

VIr eſt neque doctus, neque probus: nec literis nec moribus p: o atus: Vir eſt non indoctus modo, verùm etiam improbus: Vir eſt ut indoctus, ita & improbus: Non minus improbus, quam illiteratus: Vir eſt tum indoctus, tum improbus: Æque indoctus atque improbus. Quintilian. Neſcias præſtare velint minus an poſſint, id eſt, tam non poſſunt præſtare, quam nolunt: pariter & indoctus & improbus: Vir peſſimus eſt; & nihilo doctior, Seneca. Flamma

depri-ſ

deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere. Vir cui nihil omnino bonarum literarum, bonorum quoque morum tantundem. Breviter, ferme iiſdem rationibus removemus, quibus tribuimus.

CAP. XXXVII.

Quibus modis tribuimus inæqualiter.

VIr eſt cum doctus, tum probus: Juvenis cum eleganti forma, tum vero moribus optimis. Non pecuniam modo, verum etiam vitam tibi paratus ſum impendere. Vitam etiam tibi impenderim, non modò pecuniam. Verum hæc verba non ſolum,& ſimilia communia ſunt tum ad æqualitatem,tum ad inæqualitatem. Non ſat erat impuliſſe, niſi & proderet. Non ſufficiebat ſpoliaſſe, niſi & jugularet. Parum erat deformem eſſe, niſi mores formâ dignos addidiſſet. Nihil erat deformi eſſe vultu, niſi moribus etiam eſſet teterrimis. In hac ſermonis forma eleganter interdum altera pars ſubauditur, eaque fere potior, ut: Chryſoſtomus non ore tantum aureus: ſubauditur, verum etiam pectore. Et Corneliæ Gracchorum matris epiſtolæ ſervatæ ſunt, non tantum in ſexus honorem: ſubauditur, ſed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidiſti hominem non corpore tantùm diſtortum: ſubauditur, verum etiam animo.

CAP. XXXVIII.

Inequaliter removemus his modis.

NOn modo non intelligit, verum ne legit quidem: non ſolum parum intelligit, ſed nec legit: non tantum nihil intelligit, imo nec legit: ne legere quidem novit, nedum intelligat: non novit vel legere, tantùm

tantùm abeſt, ut intelligat: tantum abeſt ab intelligendo, ut ne legere quidem norit: Adeo non intelligit, ut nec legat. Uſque adeo non intelligit, ut neſciat vel legere. Hic in Græcis literis nihil quid dicam intelligere, imo nec legere poteſt: Hic nihil in bonis literis non dicam intelligit, imo ne legit quidem: Ingenium quoque ſenectus deterit, nedum corporis vigor perpetuo duret. Horatius.

Nedum ſermonis ſtet honos, & gratia vivax.

Nedum novè poſuit, pro eo quod eſt, tantum abeſt, ut: Ne pecuniam quidem impenderet amico, nedum vitam. Eam figuram Quintilianus novavit ad hunc modum: Nec enim de omnibus cauſis dicere quiſquam poteſt, ſaltem de præteritis, ut taceam de futuris, id eſt, nec de præteritis, tantum abeſt, ut de futuris.

CAP. XXXIX.

Quo pacto tribuamus, aut removeamus ordine.

UT quiſque eſt gloria digniſſimus, ita gloriæ eſt negligentiſſimus: Ut quiſque gloria eſt maxime dignus, ita gloriæ minime eſt avidus, Optima quæque vitæ pars quam ocyſſime prætervolat. Catullus. Tanto peſſimus omnium poëta, quanto tu optimus omnium patronus. Quam vos facillime agitis, tam vos maxime æquum eſt æqua facere.

CAP. XL.

Per comparativum eadem effertur ſententia.

QUo quiſque dignior eſt, qui laudetur, hoc minus laudari gaudet. Quanto quiſque fama dignior, tanto minus affectat famam. Quo quiſque magis

magis promeretur honorem, eo minus honorem appetit.

VERTI POSSUNT.

Hoc minus ducitur laudis cupidine, quo quisque laude sit dignior. Tanto quisque minus optat pecuniam, quanto minus possidet pecuniæ.

CAP. XLI.

Formulæ augendi positivum.

POsitiva augentur compositione harum dictionum: Per, perquam, præ; perdifficile, perquam difficile prælongus, prævalidus, præpoteus. Quod idem contingit in verbis: Pervelim, perquam velim, percupio. In quibus idem interdum efficit hæc præpositio De; deamo, deniror. Eandem vim videtur obtinere Ad; adprobe, adfabre, adprime, adamo. Adjungunt jureconsulti præpositionem In, tanquam idem pollentem. Sed errant mea sententia: Quod enim illi legunt, indifficile est, pro valde difficile legendum est, in difficili est, pro difficile est: quemadmodum dicimus, in proclivi est, pro eo quod erat, proclive est: & in promptu est, pro promptum est. In tuto est, in causa est, in vitio est. Augetur positivum & citra compositionem quam, sed figurate. Quam tenere amat filium! quam nihil pudet! Ut eandem vim obtinet. Ut gaudet, ut est severus! Immane, quantum distat. Papæ, quam is sibi placet! ad hanc rationem pertinent. Præterea his adverbiis intenditur, oppido quam, sane quam, nimis quam, antigerio, quod priscum est. Atque hæc, ut dixi, non repudiantur & à verbis: perquam velim, percupio, sane quam cupit. Neque diversam vim habere videtur Næ: Næ ego in-

ſelix homo ſum. Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Item, Adverbia illa omnia epitaſin, ſignificantia: admodum, valde, egregie, inſigniter, magnopere, maximopere, ſummopere, inprimis, adprime, cumprimis, in paucis, pro egregiè apud Quin. Curt. tantopere & quantopere, figurate. Adeò provalde: Fratrem adeo nobilem. Majorem in modum, mirum in modum, ſupra modum, præter modum, ſingulariter unice, eximie, impendio, impenſe, effuſe, abunde, affatim, atque alia innumerabilia. Vel, utrunque efficit, auget. Cicer. ut vel perire maluerit. Seneca: vel umbra ſatis eſt: amico non vel teruntium impertiat. Saluſt. Quibus rebus ſupra bonum & honeſtum perculſus, id eſt, magis quam decuit. Pluſquam, Item magnam vim augendi obtinet: Homo plus quam inſanus: Senex plus quàm delirus. Plus æquo ſævit. Cui finitimum eſt, non tantum, non ut reſpondeat illi Græco, μόνον οὐχὶ, id eſt *ferme*, ſed ut idem valeat, quod pluſquam: velut, homo non tantum vino temulentus: Vir non tantum imaginibus nobilis: de quo paulò ante meminimus. Terque quaterque beati. Græcanicum eſt, Latinis tamen uſurpatum in carmine potiſſimnm. Sunt & aliæ formæ longius petitæ. Incredibile dictu, quam elegans Saluſtius: Immane dictu: Dici non poteſt: Sermone conſequi nequeam: & rara quadam modeſtia: Præcipuum honorem: Primariam laudem: Incredibili ſapientia: Haud vulgari doctrina. Et Deum immortalem, qua doctrina virum, id eſt, egregia: Plus ſatis animoſus: Plus nimio triſtis, plus quam par eſt. Atque id genus alia, non abſurde fortaſſis iis adjungantur. Nam vulgata eſt illa amplificandi ratio, quoties ſuperlativus pro poſitivo ponitur. Plurima, pro multis admodum: Maxima, pro vehementer magnis: Dicere tibi promtiſſimum eſt: mihi facere facillimum.

DE

DE VARIANDO Positivo.

Utimur vulgo comparativis pro absolutis, vel ipso Quintiliano auctore. Ut si quis dixerit infirmiorem, id est, meticulosum.

CAP. XLII.

Rationes minuendi Positivum.

MInuitur è regione positivus appositis præpositionibus. Subtristis, subrusticus, subobscurus, subasper, subinvidus, subinanis, subfuscus. Quod idem accidit in his verbis; Subpudet, subiratscitur, subolet, subridet, subodoratur, subtimet. Minuitur & adverbiis appositis: Non nimis molestum est. Utcunque jucundum fuit. Aliquantulum mordax. Quæ verbis etiam adjunguntur: utcunque sapit: paululum delirat. Præterea deformatione in vocem diminutivam, quæ varia fingitur. Argutulus, acutulus, minutulus, rancidulus, putidulus, diutule, sæpicule, ebriosus, sciolus, tenellus, nigellus, integellus, philosophaster, Tullius. Comparativus positivi loco diminuit, ut tristior, id est, subtristis, Sed ferme in vitium accipitur, addito adverbio paulo, & κατ' ἔλλειψιν, i. e. *per defectum*, ut, vir integer quidem, sed severior, id est, paulo severior, quam convenit. Facundus homo, sed paulò loquacior. His igitur modis vitium ferè significamus cum extenuatione. Diminuuntur & verba vocis deflexione, ut vellico, cantillo, cantito, volito, dormito, victito. Parum, & non admodum, idem efficiunt. Ne parum multa scire viderentur: Vir non admodum senex: Non admodum adolescens: Non perinde sapiens ut dives; Non satis mihi liquet:

Minus compertum habeo: Idem efficiunt, Vix, & Semis: Vix vivus, ſemivivus, vix bene Græca, parum bene Græca, cum ſemiviro comitatu, id eſt, parum virili: Ad idem valent, Saltem, & At: Cato, Si non eodem die, at poſtridie. M. Tull. Si non propinquitatis, at ætatis ſuæ, ſi non hominis, at humanitatis orationem haberet: Si non primus, certè non poſtremus,

CAP. XLIII.

Quibus rationibus augetur Comparativus.

COmparativus peculiariter his adverbiis amplificatur: Longe, multo, nimio: Tum his, multis partibus, in immenſum, in infinitum, infinitis partibus, Longe venuſtior, multo gravior, nimio ſeverior. Horat. Ne doleas plus nimio memor immitis Glyceræ: Multis partibus præſtantior: in infinitum utilior; infinitis partibus divina humanis ſunt potiora: Tanto, & quanto, figuratè idem efficiunt, Tanto corpore præſtantior eſt animus, id eſt, multo. Idem efficit, quo & eo cum ſubjiciuntur, Eſt prædives, quo magis admiror hominis ſordes. Eo magis admiror. Papæ quanto ſatius eſt amicis, quam pecuniis abundare,

QUIBUS MODIS IMMINUITUR Comparativus.

Minuitur adverbiis poſitivis, Paulo venuſtior eſt Gellius, quam Macrobius: Aliquanto brevior eſt hic, quam ille: Nihilo ditior: Ne tantillo quidem melior eris, ſi dives fueris: Minimo fueris honoratior, ſi titulus acceſſerit. Quantulo, figurate, pro quam paulo. Papæ, quantulo hic homo ſapientior eſt, id eſt,

eſt, pene nihilo. Minuuntur & deflexione vocis: Grandiuſculus, id eſt, paulò grandior: Meliuſculus: Celeriuſcule.

CAP. XLIV.

Quibus rationibus augimus Superlativum.

SUperlativus augetur iiſdem adverbiis, quibus comparativus, longe, multo. Accedit autem, facile. Cicero longe facundiſſimus, & idem vir multo omnium optimus; ejus civitatis longè princeps, aut, facile princeps, aut primus. Idem efficitur per tanto & quanto figuratè poſita; ut, Deum immortalem! quanto Socrates philoſophorum omnium optimus. Quam, in compoſitione nonnihil addit augmenti: Quam plurimos vidi: ut quam optime res cadat, tibi nihil commodi fuerit. Per hyperbolen augetur hoc modo Mulier pluſquam peſſima, & peſſima pejor: Homo: non loquaciſſimus, ſed ipſa loquacitas, & ipſa loquacitate loquacior; Ipſa Venere venuſtior. Nam in Saluſtiano illo: Quam quiſque peſſimè fecit, tam maximè tutus eſt: æqualitas eſt, non augmentum. Superlativus non recipit diminutionem, niſi forte per quidem, aut ſimilem conjunctionem: Et ille quidem doctiſſimus, verum moribus non perinde probatis.

CAP. XLV.

Periphraſis comparativi.

COmparativum circuitione reddimus per adverbia comparandi Magis & Minus. Avidior voluptatum, quam pecuniæ. Magis avidus voluptatum quam pecuniæ. Huic finitimum eſt, Potius. Voluptatum avidus potius, quam pecuniæ. Item: Non tam

voluptatum appetens, quam pecuniæ: Minus avidus pecuniæ, quam voluptatum: Non perinde literarum admirans, quam pecuniæ. Breviter, modis illis omnibus, quibus diximus inæqualitatem significari. Obtinent & verba quædam vim comparativi: præstat lucrum pudori, i. e. potius est lucrum pudore. Cicero Platone facundior, Plato Cicerone doctior: Cicero Platonem superat eloquentia, Plato Ciceronem antecellit eruditione: Hieronymus Augustinum vicit rerum scientiâ: Augustinus Hieronymum anteit ingenii subtilitate. Plautus: Pol mœrores mihi anteverterunt gaudiis. Terent. Quanto horum anteo sapientia: Plaut. Præverti hoc certum est aliis rebus omnibus, id est, præferre, rebus omnibus. Livius: Conati novi consules omnibus eam rem præverti. Cic. Si vacas animo, neque habes aliquid quod huic sermoni prævertendum putes. Plautus dixit antevenire, pro præcellere. Salust. homines qui per virtutem soliti erant nobilitatem antevenire. Huc pertinent & illa: Anteponere, præferre, posthabere, præcellere. Novè dixit Salust. Invidia atque superbia postfuere. Idem, & facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse, id est, præcelluisse, cedere, secundum esse, præripere laudem, & si qua sunt similia. Nam his fermè modis orationem comparativam variamus. Magis amat pecuniam, quam famam. Pecuniæ Socrates amans est magis, quam famæ: Pecuniarum amantior est, quam famæ: Famam pecuniæ posthabet: Famæ pecuniam anteponit: Minus famæ cupiditate ducitur, quàm pecuniæ. Impensius amat pecuniam, quam famam: Huic potior est pecunia, quam fama: Huic prius est lucrum, quam honesta fama. Huic antiquius est laudari, quam admoneri. Huic vilior est vita; quam pecunia. Similem vim obtinet Præ. Cic. Omnium minas atque omnia pericula præ salute sua levia duxerunt. Idem: Non tu quidem vacuus molestiis,

sed

sed præ nobis beatus, id est, nobis beatior. Terentius: Ludum jocumque alterum dices illum: præ ut hujus rabies quæ dabit. Plautus: Nihil hercule hoc quidem, præ ut alia dicam. Idem dixit, præ quam, pro, præ ut.

CAP. XLVI.

Quibus modis superlativum variamus.

SUperlativus variatur primum Adverbiis, quæ opponuntur: vel verbis, vel nominibus positivis: Amat te maxime: Amantissimus est tui: Effusissime te diligit. Vir indoctissimus, vir minime doctus. Minime multos, id est, quàm pauciſſimos. Variatur & per comparativum, idque affirmative, sed inusitatius. Negative frequentius. Cicero reliquis omnibus eloquentior. Cicero, quo non alius eloquentior. Quo non præstantior alter, id est, omnium præstantissimus. Nihil minus amat, quam assentationem, Nulla re minus capitur, quam gloria. Nihil hunc æque delectat, atque Musica. Nihil prius habet quam adesse conviviis. Nihil pulchrius ducit, quam divitem vocari. Nihil minus faciam, nihil minus sentiebam, quam quod tu suspicabere. Homo quidvis potius, quam doctus. Efficiam ut intelligas, omnia mihi defuisse potius, quam fidem ac diligentiam. Omnia potius, quam illud agnoscet. Quidvis potius, quam illud agnoscet. Quidvis potius, quam vanitatem fatebitur. Nullo inferior, id est, summus. Nullo non inferior, id est, omnium infimus. Nemine non deformior, id est, omnium deformissimus. Per verba nonnunquam idem efficitur. Cicero superat omnes dicendi copiâ: Vincit omnes candore: Nemini cedit candore; in dicendo principatum obtinet: Primas tenet; arcem tenet. Adde huc & illa: Vir præ-

ter cæteros ſpectatæ fidei. Præter omnes te diligit. Supra cunctos tuæ gloriæ favet. Ante omnia rei ſtudendum. Unicus & ſolus, primus, & ſimilia, natura ſuperlativum ſignificationem habent, ut & ſingularis: Unice te amat: Solus eſt homo homini amicus: Singulari benevolentia te proſequitur: Primam laudem obtinet: Tullius eloquentiæ princeps: Penulatorum alpha, dixit Martialis: Eodem pertinent, Tam facundus, ut cum hoc nemo ſit conferendus: Tam eruditus, ut ei nemo ſit æquandus: tam prudens, ut parem non invenias. Horat. Sic ut mihi nunquam in vita fuerit melius: Adeò placet, ut magis non poſſit. Item & illa: Quis hoc uno facundior? Quid invenias pecunia vilius? An quicquam eſt patriâ dulcius? Erras ſi credis mihi quicquam eſſe uno te charius. Sunt & illæ orationes annotandæ. Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratiſſima. Tam te amo, quam qui maxime. Terent. Amabat ut cum maxime tum Pamphilus. Cicer. Domus celebratur ita ut cum maxime. Rurſum hæ quoque. Hoc crede mihi, ſi quid unquam es creditturus. Homo doctus, ſi quiſquam eſt omnino doctus. Homo vorax, ut ſi quis alius. Homo quantum alius nemo doctus. Nullus æque pernovit hominis ingenium, atque ego. Haud alium reperis, perinde tui ſtudioſum. Neminem adæque timet, atque te. Si alias unquam, nunc ſumma vigilantia utendum eſt, id eſt, nunc maxime. Si quando alias amicum præſtitiſti, nunc oſtende quanti me facis. Quantum poteſt, quoad fieri poteſt, & conſimilia, ſuperlativi vim videntur obtinere. Tu quantum potes abi, id eſt, quam ocyſſime. Enitar quoad potero, id eſt, quam maxime. Haud abs re fuerit huc annumerare denominationes, & comparationes illas per hyperbolen ſumtas. Ut ſi quis hominem crudeliſſimum, Atreum appellet: eloquentiſſimum alterum Ciceronem: Severiſſimum,

tertium Catonem. Tum per comparationem : Hic eſt nive candidior, Scytha barbarior, Graculo loquacior, aut turture. Verùm hujus generis aliquot exempla commemorare non inutile fuerit. Sumuntur autem variis modis: Vel à re quapiam eximia: ut nive candidior, pice nigrior. Vel à nomine abſtracto quod vocant, cæcitate cæcior: Vel ab animante inſigni, ut talpa cæcior, caprea oculatior. Vel à perſona inſigni, ut : Phalaride crudelior. Tum adhibentur per ſimplicem denominationem : ut, ſi rem vehementer ſuavem, mel, aut nectar appelles. Rem vehementer acerbam, fel. Hominem ſupra modum ſenem, ſenium ipſum: vehementer ſceleſtum, ſcelus: odioſum, odium: ganeonem, cœnum: lurconem, barathrum: contaminatum, labem: contemtum, quiſquilias: impurum, ſterquilinium: pernicioſum, peſtem: tenebrionem, tenebras: inquinatum, lutum: infamem, propudium: portentuoſum, portentum: dedecoroſum, dedecus: moleſtum, ulcus: vitioſum, ſentinam: odioſum, odium hominis: brutum, pecudem: viralentum viperam: vehementer cæcum, talpam: vehementer rapacem, lupum: impendio deformem, Therſitem.

EADEM HÆC NOMINA PER comparationem efferri poſſunt.

Melle dulcior.
Nive candidior.
Caudice ſtolidior.
Cortice levior.
Oleo tranquillior.
Auro purior.
Stipite tardior.
Alga vilior.
Glacie frigidior.
Bove magis inſipidus.
Littore ſurdior.
Iracundior Adria.
Arenis ſitientior.
Vitro fragilior.
Cothurno inſtabilior.
Cote durior.
Buxo pallidior.
Sardois herbis amarior.
Ruſco horridior.
Ætna æſtuantior.

Pice nigrior.
Pluma levior.
Auricula infima mollior.
Plumbo stupidior.
Cornu siccior.
Dolio pertuso continentior.
Cribro infidelior.
Fonte purior.
Oculis charior.
Ampulla inanior.
Ramento levior.
Morte odiosior.
Rubo arido præfractior.
Æquore surdior.
Spongia bibacior.
Ære Dodonæo loquacior.
Pila volubilior.
Alno procerior.
Sole clarior.
Trutina justior.
Spina distortior.
Pluma levior.
Vento instabilior.
Barathro capacior.
Charybde voracior.
Corcoro vilior.
Subere levior.
Floralibus licentiosior.
Clemate Ægyptia nigrior.
Crambe recocta molestior.
Clavo durior.
Pistillo retusius ingenium.
Pumice aridior.
Uvis passis aridior.
Laterna magis pellucidus.
Euripo inquietior, aut inconstantior.
Luce magis dilecta.

ITEM PER HYPERBOLEN.
eadem voce iterata.

Ipsa cæcitate cæcior.
Ipsa nequitia nequior.
Ipsa fame esurientior.
Voracitate voracior.
Ipsa morositate morosior.
Deformitate deformior.
Confidentia confidentior.
Ipsa stultitia stultior.
Ipsa siti siticulosior.
Quavis peste pestilentior.
Ipsâ loquacitate loquacior.

Quo-

Quovis monſtro monſtroſior.
Senio ſenilior ipſo.
Calamitate calamitoſior.

HIS FINITIMA ſunt illa.

Venere formoſior.
Mercurio facundior.
Fortuna ipſa fortunatior.
Vertumno inconſtantior.
Empuſa magis varius.
Ipſo Momo mordacior.
Marte bellacior, ſeu pugnacior.
Ipſo infortunio infortunatior.
Proteo mutabilior.
Ipſis Gratiis humanior.
Priapo ſalacior.
Minerva doctior.
Pluto ditior.
Furia furioſior.
Euterpe concinnior.
Salute ipſa ſalubrior.
Penia pauperior.
Harpyâ rapacior.

HIS PROXIMA SUNT NOMINA perſonarum, quæ petuntur è Tragœdiis, aut Comœdiis, aut fabulis aliis.

Gnathone adulantior.
Phormione confidentior.
Euclione tenacior.
Demea aſperior,
Paraſito edacior.
Atreo crudelior.
Ajace inſanior.
Therſite deformior.
Thraſone glorioſior.
Geta verſatior.
Thaide blandior.
Mitione lenior.
Tantalo ſitientior.
Orpheo vocalior.
Cyclope immanior.
Penelope caſtior.
Tithone vivacior.
Achille animoſior.
Niobe fœcundior.
Tireſia cæcior.
Sphynge involutior.
Dædalo ingenioſior.
Gigantibus audacior.
Excetra pertinacior.
Glauco ſtupidior.
Iro pauperior.
Nireo formoſior.

Oreſte

Oreſte inſanior.
Ulyſſe doloſior.
Neſtore vivacior.
Stentore clamoſior.
Buſyride illaudatior.
Labyrintho intricatior.
Diana intactior.
Erisichthone eſurientior.
Icaro audacior.
Grylla ſtultior.
Neſtore facundior.

HIS CONFINIA SUNT, quæ ſumuntur ex hiſtoriis, ut:

Phalaride crudelior.
Polycrate fortunatior.
Sardanapalo nequior.
Phocione juſtior.
Croeſo ditior.
Æſopo luxurioſior.
Fabio cunctantior.
Milone fortior.
Lynceo perſpicacior.
Demoſthene facundior.
Hannibale vafrior.
Heroſtrato ambitioſior.
Timotheo felicior.
Timone inhumanior.
Numa religioſior.
Ariſtide incorruptior.
Catone præfractior.
Socrate ſanctior.
Chryſippo acutior.
Thracalo vocalior.
Curione obliviоſior.
Heraclito obſcurior.
Ariſtarcho doctior.

HUC PERTINENT ET illa, quæ ſumuntur à gentibus.

Pœno perfidior.
Scytha aſperior.
Scythotauris inhoſpitalior.
Parthis fugacior.
Thracibus bibacior.
Care vilior.
Sybarita faſtuoſior.
Arabibus ditior.
Arcade ſtolidior.
Cretenſi mendacior.
Græco vanior, ſeu levior.
Theſſalo perfidior.
Leontinis luxurioſior.
Mileſiis effœminatior.
Pygmæo brevior.
Cretenſi vanior.
Aſoto luxurioſior.

ADDUNTUR HIS, QUÆ sequuntur ab animantibus.

Muliere loquacior.
Hirco libidinosior.
Corvo vivacior.
Lepore timidior.
Delphino lascivior.
Scropha fœcundior alba.
Albo corvo rarior.
Scorpio improbior.
Testudine tardior.
Glire somniculosior.
Asello tardior.
Dama timidior.
Hirudine bibacior.
Equo indomito ferocior.
Tipula levior.
Passere salacior.
Cervo vivacior.
Luscinia vocalior.
Vulpe fraudulentior.
Anguilla lubricus magis.
Graculo loquacior.
Dipsade nocentior.
Echino asperior.
Pisce sanior.
Phœnice rarior.
Nigro cygno rarior.
Vulture edacior.
Jaculis inexspectatior, aut pestilentior.
Cochlea contractior.
Sue indoctior.
Hydra inimitior.
Tauro robustior.
Urso hispidior.
Cane adulantior.
Cervo demissis auribus surdior.
Coccyge importunior.
Simia lascivior.
Fele rapacior.
Laro stultior.
Scarabeo improbior.

IDEM POLLENT, QUÆ sumuntur ab officiis, ut:

Carnifice immanior.
Cinædo effœminatior.
Athleta robustior.
Areopagita tristior.
Heredipetis adulantior
Lenone perjurus magis.
Milite gloriosior.
Rege magnificentior.
Monacho imperitior.
Tyranno violentior.
Fossore durior.

Eandem

EAndem vim obtinent voces denominativæ ab his formatæ, ut: mellitum, pro vehementer jucundo, nivei mores, pro vehementer puris: aureum ſeculum, pro magnopere felici, laudatoque: plumbeum, ſaxeum, pro duro. Ferreus ſcriptor: Bliteus, Betaceus, pro fatuo. Ficulnum, pro molli, Adamantinum, pro duro, ac laborum egregie toleranti: Vitreum, pro fragili: Vultureus venter; Vulpinum ingenium: Leonina ferocia: Thraſonica jactantia: Demeana aſperitas: Stentorea vox: Ciceroniana facundia. Cujus generis plura ſunt, quam ut numerum eorum perſequi laboremus. Illa porrò longius quidem petita videntur: ſed tamen huc ad locum pertinent.

Quam curat numerum lupus, aut torrentia flumina ripas

Non pluris illius convitia facio, quam culicem elephantus Indicus: pili non facio, nauci non facio, flocci non facio: Sed hæc alio loco.

CAP. XLVII.

Communis omnium Graduum variatio.

OMnes gradus circuitione variamus: Vir magnopere doctus; Vir magna doctrina præditus: Doctiſſimus: maxima doctrinâ præditus. Ea res cum magna, cum majore, cum ſumma turpitudine conjuncta eſt. Quæ vocantur ἰσοδυναμίαι ſignorum, id eſt, æquipollentiæ, non mediocriter ad orationis copiam faciunt. Quare primum vocum ipſarum inter ipſas diſcrimina paucis oſtendemus. Totum ad partes refertur magis quam ad formas. Si mors totum hominem abſumeret, merito tantopere formidaretur. Totum hunc menſem, totam hanc noctem ſine fruge tranſegi, Cunctos ad ſingula, quæ ratio

nominis

nominis complectitur, collectim refertur, quasi dictum sit à conjunctis. Cunctos Romanos, cunctos mortales. Universi, omnes simul collectos significat: Aut nullam, aut universam pecuniam vult, id est, omnem simul. Terent. Id illa nunc abripiet universum. Singuli, huic diversam habet rationem: nam omnes quidem ita significat, ut unusquisque sigillatim per se intelligatur: in singulas naves singuli milites accersebantur. Omnes quasi generale est ad omnia: siquidem omne corpus pro toto dicimus. Et omnem populum pro toto populo: & omnem diem pro singulo die. Horat.

Omne crede diem tibi diluxisse supremum.

Omnes pro cunctos, & omne pro universum. Terent. At ut omne reddat: tametsi hic pro toto positum videri possit. Quisque addit rei cujuspiam in singulas partes distributionem: ut sua cuique sententia: natura animantium sua cuique dedit arma: suas cuique dotes largitus est Deus. Unusquisque nihil à quisque differre videtur, nisi quod & pro singulo ponitur. Unumquenque sua cupiditas ducit: Nunc unumquodque crimen cujusmodi sit, excutiamus. Nihil autem prohibet, & singuli, per distributionem hujusmodi accipi. Singulis navibus singulos duces præfecit. Quisquis non absolvit orationem. Quicunque modo perficit, modo non perficit. Quisquis gravabitur sementem facere, is non metet. Quicunque recusabit laborem, non feret fructum. Aliquoties absolvit propemodum, cum significat ignorantiam, ut quisquis fuit ille deorum.

Quisquis es armatus qui nostra ad limina tendis.

In obliquis nonnunquam unico verbo contentum est utrumque. Rem facias quocunque modo. Hominem quoquo modo absolvas, pro quovis modo. Quilibet, & quivis citra discrimen unum quodlibet significant. Horatius:

Quæ

Quælibet in quemvis opprobria dicere ſuetus.

Reſolvuntur autem per conjunctionem; vel, cum omnis & reliqua ferme per copulativum exponantur: Quemvis arbitrum cedo, id eſt, vel hunc, vel illum, mea nihil refert.

Qualibet hirſutas fronde tegente comas.

Quod Græci dicunt τυχὸν, quaſi non delectum ſed fortuitum, & caſu oblatum. Unuſquilibet conſimilem obtinet rationem. Significat enim unum aliquem è multis, quicunque ſit ille. Deligas tibi auctorem unumquemlibet. Et unuſquiſvis ab hoc nihil differt. Hæc autem, Quilibet, quivis, unuſquilibet, unuſquiſvis, non niſi unicum verbum admittunt. Semper enim abſolutam reddunt rationem. Quantuſcunque, qualiſcunque, quantuſquantus, qualiſqualis, eandem obtinent rationem, cum quicunque, & quiſquis. Adverbia item, utut, utcunque, ubiubi, ubicunque, quoquo, quocunque. Breviter compoſita ſemper ſequuntur naturam particulæ oppoſitæ. Undevis, undelibet, undecunque: Quorum duo prima abſolvunt orationem, poſtremum commune eſt: Quocunque, quoquo, communia ſunt. Quolibet & quovis, non ſunt. Quoquoverſum & quaquaverſum communia ſunt. Ubivis, & ubilibet abſolvunt orationem. Ubicunque commune eſt. Ubiubi non eſt, uti nec utut. Non enim abſolvunt conſtructionem. Uter quod ad duo pertinet, cum iiſdem compoſitum, idem accipit diſcrimen. Utercunque anceps eſt: utervis abſolvit, uterlibet itidem, utrocunque anceps, utrovis, utrolibet, abſolvunt. Uterque, copulativè ſignificat, ut & illa, utroque, utrinque, utroqueverſum. Aliquis, indefinitè ſignificat unumquempiam: quid ſi hoc aliquis voluit Deus? Quis, idem pollet, ſed his ferme dictionibus præcedentibus: ſi, ne, num, ec, ubi; ſi quid extiterit novi: ne quid temere faxis: num quem tuorum offendi? ecquid tui tetigi? ubi

quis

quis te læſerit: ubi, pro alicubi, unde, pro alicunde uſurpatur, duntaxat in compoſitione, ut ſicubi, necubi, nuncubi, ſicunde, necunde. Quidam definitè accipitur: quendam volo viſere: niſi eum habet aut contemptum, aut tranſlationem: ut Iſidorum quendam mihi citabat: perinde quaſi dicas, Iſidorum, neſcio quem. Lachrymas emiſit, quendam animi ſanguinem, id eſt, veluti ſanguinem. Seditio, morbus eſt quidam civitatis: quiſpiam, anceps eſt ad uſum quidam, & item ad uſum Aliquis, tametſi refragatur Valla: ſed complurium auctoritas Vallæ reclamat: mittito ad me tuorum quempiam, eſt domi tuæ quiſpiam, cum quo jure debeam expoſtulare? Quiſquam, & ullus, inter ſe conveniunt. Siquidem, præterquam quod habent pluſculum vehementiæ, quam ſuperiora, illud quoque peculiare obtinent quod gaudent vel negatione, vel ſigno Si, vel Ne, prohibentis, vel interrogatione, ut haud ullus mortalium iſta poſſit præſtare. Haud poſſit mortalium quiſquam iſta præſtare. Si quiſquam eſt qui ſapientiam, cum eloquentia conjunxit, certe Tullius is eſt: vide, ne quiſquam hinc aufugiat. Cave, ne quoquam oculos tuos à meis dimoveas: an eſt quiſquam, qui ſuam amicam ſe præſente? Num quiſquam eſt mortalium tam patiens? Similis eſt ratio adverbiorum, uſquam, & uſpiam, quantum ad ſigna pertinet.

CAP. XLVIII.

De propoſitione generali.

His jactis, ceu fundamentis, ad ἰσοδυναμίας, i.e. æquipollentias progrediamur, Propoſitionem generalem, vel uti vocant univerſalem, variis modis efficimus: Primum, propriis ac peculiaribus ſignis: omnes amicos alienavit. Deinde, per negationem: nemi-

neminem non alienavit. Tum per interrogationem: quem non amicum alienavit? Virg.

Quos gentes Italum, aut quos non oraveris urbes? Nulli non maledicis. Duplex generale signum non licet eodem modo vertere. Cic. cum omnibus omnia minabatur: omnibus omnia invidet: Neque enim recte: nihil non invidet alicui. Omnibus maledicis: quis est cui non maledicis? Omnia dixit; quid non dixit? Ut autem interrogatio addita negatione generaliter affirmat: ita citra negationem generaliter removet. Quid possit dici stultius? id est, nihil dici possit stultius. Deinde per signa infinita: Haud pepercit cuiquam: non est ullum veritus: Haud ullum veritus: haud ullum facinus est reliquum, quod non peregerit: non excepit aliquem: neminem excepit. Idem efficitur per Quantum, & quicquid, &, si quod aliud. Quantum, est hominum venustiorum, id est, omnes venustiores: quicquid erat copiarum, eo traduxit, id est, omnes copias: Et si quid erat copiarum, amisit, id est, omnes copias. Si quid alias sibi bonæ famæ compararit, id nunc perdidit. Redditur generalitas ceu proverbiali figura, ut cum dicimus: Miscebis sacra prophanis, id est, omnia. Item: Juvenesque senesque, id est, omnes: neque magnum neque parvum, id est, nihil. Est & infinita propositio, Per fas nefasque, id est, quocunque modo, quo jure, quave injuria. Idem efficit, ad unum; Virgilius.

——— *Si non exosus ad unum*
Trojanos, ———

Id est, omnes Trojanos.

CAP.

CAP. XLIX.

De propoſitione non generali.

NOnnihil eſt vel aſpicere, id eſt, aliquid eſt. Nonnulli pluris faciunt pecuniam, quam fidem. Non nemo, pro aliquis. M. Tull. Non nemo etiam in illo ſacrario Reipub. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. Idem: cum eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret non oportere. Ineſt & infantibus nonnihil ingenii. Non omnem pecuniam abſumſit. id eſt, eſt quam non abſumſerit. Qui legat argentum factum, non omne legat argentum. Omittitur interdum ſignum manente ſententia. Sunt qui pecuniam anteponant famæ, id eſt, ſunt aliqui. Horat. Eſt ubi peccet, id eſt, alicubi peccat. Eſt qui plures agros occupet, id eſt, aliquis. Ubi nonnunquam ſubauditur quiddam: eſt, in quo mihi poſſis magnopere gratificari, id eſt, quiddam. Negatio iterato nonnunquam neceſſitatem ſignificat, non affirmationem ſimplicem: ut, non poſſum non ridere: non poſſum non mirari: non poteſt non volvi cœſum: non poteſt non ſtare terra: non poteſt non verum dicere veritas. Id accidit duntaxat in hoc verbo poſſum.

CAP. L.

Elegantia ſignorum.

ILlud igitur obſervandum, ne ſignorum differentias in variandis propoſitionibus confundamus, id quod fere faciunt hi, qui vulgo Dialecticam profitentur. Non erit tibi res cum quoquam, id eſt, cum nemine tibi res erit. Non erit tibi res cum quolibet homine, id eſt, cum homine ſingulari, ac præſtanti:

præstanti: Altera est negativa, altera affirmativa, & longe diversam habent vim.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum, Id est, non contingit, nisi præcipuis. Non contingit ulli. Vides, quanto aliud pollet. Non amat quempiam è ministris. Non amat aliquem, id est, neminem. Non satis amat quendam, unum significat quem oderit. Non satis tibi favet quidam. Hoc sensu quidam usurpant, *Certos*: Per certos homines hoc fœdus direptum est: Jussus est ad certum diem adesse: Non tibi favet quisquam: tota ratione diffident. Non recuso quenquam, rectè dicitur. Non recuso quemlibet, perperam, nisi in diversa sententia. Non exclusit omnes, id est, quasdam non exclusit. Non exclusit quoslibet, significat delectu quodam alios admissos. Omnia folia huic arbori decident, vere dicitur; universa decident, falso. Singulos salutavit; non salutavit quemlibet. Lupæ unumquemlibet admittunt, id est citra delectum quoscunque. Vide ne cui dicas, id est nemini dixeris: Vide ne dicas cuiquam: vide ne cuipiam dixeris: vide ne dixeris alicui: vide ne mortalium ulli dixeris. Hactenus idem pollent. Vide ne cuivis, aut ne cuilibet dixeris, id est, vide cui dicas, & vide ne temere apud hominem quemcunque effutias. Omnes sibi malunt esse recte, quam aliis. Sibi quisque vult esse recte potius, quam aliis. Idem pollent. Nemo non malit sibi recte esse, quam aliis. Singuli sibi malunt esse bene, quam aliis. Hactenus idem pollent. Universi sibi malunt esse bene, quam aliis, inepte diceretur, propterea quod universi peculiarem vim habeat. Toti respondet aliquantum, quod aliquam partem significat. Semper respondet aliquandiu, id est, aliquanto tempore, ut superius admonuimus; Omnis redditur per quantum: itidem totus redditur per quantum,

&

& quam longus. Homo quantus erat, humi proſtratus eſt, id eſt, totus. Virg.

Nunc hyemem inter ſe luxu quam longa fovere,

Id eſt, totam hyemem.

UTERQUE, NEUTER.

Uterque utrique eſt cordi ; mutua eſt affirmatio. Uterque alteri eſt odio, mutua item, id eſt, mutuo ſeſe amant, mutuo ſeſe oderunt. Neuter alteri fidet, mutuam diffidentiam ſignificat. Neuter neutri, non perinde diceretur. Id genus orationem tot ferme modis variamus : Uterque alterum odit : Uterque utrunque odit : Alter alterum odit : Oderunt alterum : mutuum oderunt : Oderunt ſe mutuo: Oderunt invicem : Oderunt inter ſeſe : Mutuum inter ipſos eſt odium : Neuter alterum amat : Alter alterum viciſſim odit.

SEMPER.

Semper generalitatem habet temporis, cui contrarium, Nunquam ; huic ſubjectum eſt Aliquando. Semper litigas : nunquam non litigas ; quando non litigas ? Num quando non litigas ? An eſt quando non litigas ?

SÆPE.

Sæpe reſpondet aliquoties infinito. Multis, aliquot: magno, aliquantus : ſæpe opponitur raro. Neque raro admonui, id eſt, admonui frequenter. Haud ſæpe me viſit. Plerunque, ferme, fere, nonnunquam, & ipſa generalitatis quiddam obtinent. Ita ferme ingenium eſt hominum : eo ingenio plerique ſumus. Fere fit ut divites habeantur in precio, id eſt, ferè fit apud omnes.

omnes. Temere, in oratione negativa, similem vim habet: haud temerè pervenit ad frugem, id est, fere nunquam, aut vix unquam.

CAP. LI.

De varietate negationis.

INterdum unica negatio idem efficit, quod duæ. Neminem audit: ne parentem quidem audit: non audit vel parentem. Nemo parem referre gratiam parenti potest, ne malo quidem: nec malo parenti quisquam parem referre gratiam potest: non potest par gratia rependi patri, vel malo. Non reliquit ille nec ruinam: Ne ruinam quidem reliquit.

DE TRIBUS NEGATIONIBUS.

Tribus interdum negationibus nihilo plus efficitur quàm una, aut duabus. Non veretur neque deos, neque homines: Neque deos neque homines veretur: non veretur aut deos, aut homines. Non metuit *hominesve deosve*, in carmine. Conduplicare negationem asseverandi gratia, Latinis etiam receptum est, si modò non iteretur sola. Non faciam, non inquam. Græci solum iterant, interdum etiam citra asseverationem: *οὐ μὴ πίνω ἔτι*, id est, *non bibam amplius*. Est autem Atticis familiare, plures negationes pro una congerere. Manentibus iisdem signis, tamen interdum variatur propositio, & mutatis, manet eadem mutata verbo, ut; Omnes admittit: omnes rejicit: Neminem non rejicit. Neminem admittit: omnibus displicet: nemini placet: nulli non displicet: nulli placet. Hic animadvertendum, quæ verba cum quibus pugnent.

SY-

SYNONYMA NEGANDI.

His ferme vocibus removemus, Non, haud, nec, neque, haudquaquam, neutiquam, minime, minus, parum, abſit, dii prohibeant, bona verba, quidvis potius, omnia citius, & quæ ſunt his ſimilia. Inter quæ, haud, & haudquaquam, pluſculum habent vehementiæ, quàm non. Neutiquam, adſeverationem habet peculiarem. Minime, plus quiddam ſignificat, quam negationem: Homo minime malus, id eſt, quidvis potius, quam malus. Parum, modeſtius removet: Parum eruditus, ne parum multa ſcire viderentur, id eſt, ne pauca, ſive non ſatis. Minus diverſam habet naturam. Interdum comparat duntaxat; Utrumque diligit, famam & pecuniam, ſed illam minus quam hanc. Interdum negat duntaxat; Homo minus mihi notus, id eſt, parum notus. Nam cum ea voce minus convenit, id eſt, non convenit. Interdum pariter utrunque facit. Quintilianus capite de narratione: Cum interim, quod tanquam facile contemnunt, neſcias, præſtare velint minus, an poſſint. Terentius in Hecyra: Non illud tibi factum minus placet, quam mihi Laches. Neque hic, placet, pro diſplicet poſitum, ut exponunt Grammatici. Quis enim ſanus id faciat? Sed minus, perinde valet, ac ſi dicas: Non amat me Dionyſius, & minus te, id eſt, me magis odit, quam te. Subaudiendum eſt enim factum utrique non placere. Atque ita minus, ſimul & negat, & comparat.

CAP.

CAP. LIII.

Connectendi formulæ.

VErum de his accuratius disquirere, magis ad Dialecticos pertinere videtur. Cæterum ad hujus operis rationem satis arbitramur, utrunque paucis attigisse. Nunc ac reliquas formulas aliquot accingamur, ac primum connectendi. Videmus enim in mediocriter etiam eruditis eam virtutem desiderari, ut apte, concinnéque orationis membra, atque articulos, ceu nervis quibusdam committant. Sed quibus ansulis minutiores orationis particulæ sint committendæ, id prope fuerit infinitum explicare. Majores his ferme modis connectuntur. Præterea, Deinde, quod sæpius, apud M. Tull. reperitur: pro Deinde, Seneca usurpat Subinde, sed cum significatione celeritatis, hoc est, pro mox. Idem facit Sueton. Præcipuum est stercus columbarum: proximum caprarum, ab hoc ovium, deinde boum. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum. Mox usurpat Plinius aliquot locis, pro deinde. Item: In quo principatum tenuit Bœotia: deinde Sicilia, mox Africa. Primo loco, secundo, aut tertio loco, proximum ab hoc. Porro, porrò autem: quod novo jam, quasique majoris sermonis initio convenit: annotatore Donato. Cæterum, quo licebit uti, quoties ad diversa digreditur oratio. Tum, pro præterea. Ad hoc: Ad hæc, quod apud Græcos πρὸς τούτοις. Cum hoc, similem habet usum. Super hæc, pro eo quod est, præter hæc, locis aliquot usurpavit Sueton. Super ingenuorum pædagogia, & super innumeram turbam. Adde his, Accedit his, Accedit ad hæc, Huc pertinet, Eodem pertinet, Huic confine est illud, His finitimum est, Ad hanc formam pertinet, Ad

hunc

hunc ordinem referendum est: Huic proximum est: Illud haudquaquam prætereundum silentio. Sed operæ precium est illud audire. Jam, aliquoties eandem vim habet, vox Quintiliana præcipuè familiaris. Deinde cum progressu incandescit oratio. Jam vero. Age vero. Quid quod, & consimilia. Jā verò quid referam? Age vero, ad bellum in Africa gestum veniamus. Quid quod suos etiam incessit? Quin, quinetiam, insuper, ad hoc pertinent genus. Interim, & per occupationem connectimus: ut ne dicam interim, ut omittam domesticas hujus sordes. Nam illud quid attinet commemorare? Nam hæc alias. Sed illud suo loco dicetur. Interim per dubitationem: ut illud, Eloquar an sileam? Nunc, idem valet. Nunc ad id, quod secundo loco dicturos nos sumus polliciti.

CAP. LIII.

Transitionum variæ formulæ.

TRansitionibus varie connectitur oratio, siquidem aliquando sumuntur ab æquali: At erant hæc jucundissima, neque minus voluptatis attulerunt illa. Interdum ab inæquali: Sed hæc utcunque ignoscenda, illud quis ferat? Audistis gravissima sed audietis graviora. A simili: ut, hæc perfidia designavit, cujus generis sunt illa, quæ nuper Romæ patrasse dicitur. A contrario, ut: sed hæc privatim, nunc quæ publice; Hactenus quæ domi gessit, nunc quæ sub signis. Sed hæc juvenis peccavit, nunc senis virtutes audietis: A diverso: De moribus habes, nunc de doctrina reliquum est ut dicamus. Quasi per occupationem: jam ad reliqua properabimus, sed si prius illud unum adjecerimus. Per reprehensionem: Verum de his plus satis: quorsum nos transversos abripuit dolor? Ad rem redeamus. Quid his immoror?

Ad id quod eſt hujus cauſæ caput, feſtinet oratio. A conſequentibus ſive relativis : Habes quid in illum contulerim beneficiorum, nunc quam gratiam mihi retulerit, audi: Quid pollicitus ſit, expoſitum eſt, nunc quid ille præſtiterit, paucis accipite.

CAP. LIV.

A re, & perſona.

GEneralis variandi formula eſt à re, & perſona, ut: Nihil opus eſt meis monitis: nihil opus eſt me monitore. Te ſuaſore, tuo ſuaſu : Te impulſore : tuo impulſu. Te inſtigante ; tuo inſtinctu. Te hortatore ; tuo hortatu. Te auſpice : tuis auſpiciis. Te duce: tuo ductu. Te conſule : in tuo conſulatu. Te doctore profeci : tua doctrina profeci. Patrem conſulem non definit jactare : patris conſulatum ſine fine jactat. Gloriatur de formoſa uxore : de uxoris forma gloriatur. De te incolumi ſuperis habeo gratiam : de tua incolumitate grator ſuperis. Diſcruciat animum uxor impudica : diſcruciat animum uxoris impudicitia.

CAP. LV.

Ex more.

EX more : Tranquillus dixit, de more. Maro, pro more. Patrio more, citra præpoſitionem. More hominum facit. Non inſolens iſtud facis. Pro vetere conſuetudine. Solens meo more fecero ; Nihil præter ſolitum, Hoc apud Scythas ſolemne eſt. Ita Suetonius. Mos eſt, vel moris eſt : uſu publico receptum eſt.

CAP.

CAP. LVI.

Subornandi.

SUbornavit accuſatorem. Submiſit è conſularibus viris, qui regio genere ortam pejerarent. Supponi puerum. Subdere ova in nidum alienum. Submiſſitii. Suppoſititii partus, Subditicii partus. Terent. Ne credas à me allegatum hunc ſenem, pro ſubornatum. Cicer. Allegarem ad te illos, à quibus intelligo me præcipue diligi. Quintil. Et ad eos allegandum eſt. Id eſt, ſubornandi ſunt, qui perſuadeant. Ita ſervi allegant precatorem. Hinc allegationes dicuntur ſubornationes. Tranſlatum eſt hoc ad citantes auctorum teſtimonia; qui veluti ſubornantur, cum nobis diffiditur.

CAP. LVII.

Renovandi.

VEtus Athenienſium exemplum renovemus. Priſtinum morem revocemus. Gratias egit, quod priſtinum morem retuliſſet. Redeamus ad intermiſſa ſtudia. Studium intermiſſum repetamus. Bellum redintegrarunt. Divûm inſtauramus honores. Templum inſtar prioris, quod conflagrarat excitavit. Libertatem amiſſam reſtituit. Odium vetus eo dicterio recruduit. Recanduit ira. Refricuit ille veteris injuriæ memoriam. Horat. Cras ingens iterabimus æquor. Iteranti noxam non eſt ignoſcendum.

CAP. LVIII.

Finales formulæ.

TU vigilas uti diteſcas: ego laboro, quo doctus evadam. Objurgo te, quo reddam meliorem: Ut melior evadas, ob id objurgo te. In hoc reperta Muſica, ut animos delectet. Ad id adhibendæ literæ, ut nos reddant melius moratos. Cui rei paras opes? Demulcendis animis excogitatus eſt uſus vini. Huc repertæ ſunt diſciplinæ. Hunc literis genui, huic negotiationi deſtinavi filium. Quo mihi divitias? Quorſum opus eſt nummis? Quo ſpectas? Quo tendis? Quem ſcopum tibi proponis? Huc pertinent orationes illæ, quas de ſupino priore poſuimus. Spectatum veniunt, &c.

CAP. LIX.

Cauſales formulæ.

NOn dico quod quenquam habeam cariorem. Non dico, quod parum tua mihi placeant. Ob id te ſæpius reprehendo, quod impenſius amo. Quoniam impenſius te diligo, ob id te ſæpius admoneo. Ideo nulli places, quia tibi nimium places. Quando tu me negligis, tui quoque curam abjiciam. Age, revocentur copiæ, quandoquidem ita tibi videtur. Horatius: Jubeas miſerum eſſe libenter, quatenus id facit. Ad eundem modum locutus eſt Plin. in epiſtolis. Maneat puella poſteaquam ſponſo jucunda eſt. Poſteaquam mihi non credis, alios in conſilium adhibe. Virgil. Quando hæc te cura remordet. Neminem ex animo amat, in cauſa eſt pecuniæ ſtudium. Pertinent & illa ad formulam ἰσοδυναμίας αἰτιολογικὴν, id eſt,

eſt, *cauſalem*. Amo Socratem, utpote virum integerrimum. Odi Dionyſium, quippe tyrannum. Amplector Petrum, ut optime de me meritum: Demiror te, qui fidem habeas Afro. Erras, qui credas, alios tua diligentius curaturos, quàm te ipſum. Stultus es qui id ſperès: Impudens qui id poſtules. Delector Auguſtino, viro nimirum feſtiviſſimo. Delector Auguſtino, ut qui vir ſit moribus feſtiviſſimis. Amo Nicolaum, tanquam hominem mei amantiſſimum. Contemne pecuniam: quid enim ad bonam mentem confert? Amandus eſt tibi Cicero, ſiquidem te diligit effuſiſſime. Semper in manibus habendus Tullius, nam hoc uno auctore latine diſces. Unus Cicero vere Latinum poteſt reddere, proinde pueris hic ſemper in ſinu geſtandus. Optimus dicendi magiſter Terentius, quare ſemper eſt evolvendus. Quo mihi rectius eſſe videtur, & eo magis, & hoc libentius id negotii ſuſcepimus. Non habes, quam ob rem mihi ſuccenſeas. Non eſt cur mihi ſuccenſeas. Horat. Non eſt quod multa loquamur. Cic. In viam quod te des hoc tempore, nihil eſt. Succenſet, eaque gratia nos non viſit. Luget, atque ob id vocatus ad cœnam excuſavit. Poteſt nonnunquam omitti ſignum. Parentem amo, parricidam non amo, id eſt, quod parens eſt, hoc nomine amo, quod parricida, hac de cauſſa non amo. Pontifici debeo honorem, Alexandro non debeo.

CAP. LX.

Quod, εἰδικῶς.

Εἰδικῶς accipitur, cum ſpeciem generi ſubjicit. *Gaudeo*, genus eſt: *Quod me amat*, ſpecies gaudii. Poteſt aliquis multis variiſque de cauſis gaudere, ſperare, dolere. Genus autem & ſpeciem dico

Grammaticorum more, non Dialecticorum. Quod meæ nugæ non omnino displicent doctis, gaudeo: Gaudeo meas nugas non omnino displicere doctis. Quod res tibi feliciter evenerit lætor: Lætor rem feliciter evenisse. Quod uxorem duxeras, nondum audieram: uxorem duxisse te nondum audieram. Quod puellam repudiâris, demiror: Demiror te repudiasse puellam: Quod literas reliqueris doleo: Doleo te reliquisse literas: In hujusmodi orationibus, Quod εἰδικῶς accipitur, quod tamen apud Græcos est usitatius in ὅτι. Latini magis gaudent infinitis verbis, nisi species præmittatur, ut: Quod pater revaluit, gaudeo.

CAP. LXI.

Ut, εἰδικῶς acceptum.

EOdem modo nonnunquam accipitur, Ut; veluti, Spero fore ut facto gaudeas: Confido futurum, ut minime facti pœniteat. Non committam, ut usquam videar officio meo defuisse. Efficiam ut intelligas, mihi quidvis potius quàm fidem defuisse. Da operam ut revalescas: Cura ut valeas. Fac uti nos ames: Fac uti sciam.

DIGNUS, ET INDIGNUS.

Dignus, qui quam diutissimè vivat; Dignus ut quam diutissime vivat; Longissima vita dignus: Dignus quam diutissime vivere, in carmine Martial.

Dispeream si tu Pyladi præstare matellam,
Dignus es:

Horatius.

Digna sequi potius, quam tortum ducere funem.

Meritus est cui laurea imponatur: Promeritus es, ut tibi decernatur triumphus. Indignus tuo amore.

In-

Indignus quem ames: indignus ut abs te diligatur. Indignus abs te amari, in carmine. Horat. *Indigni fraternum rumpere fœdus.* Idoneus eſt qui bellum gerat. Idoneus ut bellum gerat. Idoneus bello gerendo. Idoneus bellum gerere. Horat. Fons etiam rivo dare nomen idoneus. Idoneus ad gerendum bellum. Non me dignatur alloquio, non me dignatur alloqui. Dignum patella operculum. Res digna cognitu. Res digna quæ cognoſcatur. Res indigna ſua cura: Indigna, quam tu cures. Res eſt infra tuam dignitatem.

DECET.

Haud decet ſimiam purpura: dedecet ſimiam purpura. Indecora eſt ſimiæ purpura. Parum decorum eſt loquacem eſſe virginem. Ornat mulierem ſilentium, dedecorat garrulitas. Haudquaquam decora eſt ſimiæ purpura. Haud decet imperatorem una cum amica ire in via. Haud decet, ut te loquente, ego ſileam. Quod ſolus ambulas id parum te decet. Deuitte pallium; nam ſic indecore ſedes. Hic geſtus virgini indecorus eſt. Iſta petulantia juveni dedecoroſa eſt. Quod huic honeſtum eſt, tibi eſt inhoneſtum; quod huic pulcrum eſt, tibi fœdum eſt. Non congruit, non convenit, non quadrat.

NECESSITATIS.

Exorandus eſt pater. Vigilandum ei, qui velit diteſcere, Vigilet oportet qui cupit diteſcere. Vigilare neceſſum eſt eum, qui rem cupit facere. Vigilet neceſſe eſt, vel neceſſum eſt, qui velit dives evadere. Qui literas aſſequi cupiat, uti ſudet neceſſitas eſt. Nam ſic Quintilianus ſubinde loquitur. Non poteſt non dolere, qui læſus eſt. Fieri non poteſt,

quin doleat is, cui fit injuria. Abibis volens nolens: Vel velis nolis, hinc abibis. Non mihi possum temperare quin lachrymem: Non me contineo quin clamem: Cogor, compellor. Huc me adegit inopia. Huc redegit fortuna. Ad hæc traxit necessitas. Huc fatis pertrahor. Huc obtorto collo trahor. Invitus dicam, coactus dicam.

LIBERTATIS.

Utcunque voles facito: ut libet rideto. Quidlibet & dicas & facias licebit, tuo arbitratu facito: tuo arbitrio rem gere. Utcunque visum erit agito. Animo tuo gerito morem. Obsequere animo tuo. Ex animi tui libidine facito. Pro animi tui sententia rem tractabis. Ut animo lubitum erit tuo, ita facias. Utcunque feret animus, facito. Liberum est, seu velis à pacto discedere seu manere conventis. Nunc integrum non est tibi, hac de re quod velis statuere. Mihi jus est creditum, abs te reposcere. Jus tibi facio pro tuo arbitrio transigendi negotium. Tibi permitto quomodocunque velis vivere. Age tuo more. Sine me nunc meo more vivere. Tibi in manu est, utrum malis efficere. Penes illum est jus vitæ ac mortis. Summa rerum penes te est. M. Tull. ut ad te familiariter & quasi pro meo jure scriberem. Idem in Verrem: quem jure suo adire aut appellare. posset.

STATUENDI.

Decretum est. Deliberatum est: Certum est: Stat sententia: Visum erat: In animo habebam: Erat in animo: Non est animus: Non est sententia: Non est sententiæ: Non est consilium, sive consilii: Non erat ratio, apud Ciceronem. Placebat: Placitum est

eſt ſenatui: Decrevit ſenatus. In eam ſententiam pedibus ibant omnes. Statueram in animo. Mecum ſtatueram: Utrum utro melius, nondum ſtatui: Conſtitui hoc anno navigare. Eſt mihi in animo hoc vere navigare. Virg.

Si mihi non animo fixum immotumque ſederet.

Mihi nihil æque propoſitum in vita, quam tibi per omnia gratificari. Si ita animum induxiſti tuum. Deſtinaram in animo: Hic murus aheneus eſto.

ASSENTIENDI.

Aſſentior tibi: Tecum ſentio: Conſentiebant univerſi: In tuam ſententiam pedibus eo. In eam ſententiam reliqui omnes pedibus diſcedebant. Cic. Frequentes ierant in alia omnia. Accedo tuæ ſententiæ. Non his accedo, qui Pythagoræ ſequuntur opinionem: Tuo judicio ſubſcribo. Sententiæ tuæ meum addo calculum: Ea ſententia pleriſque probatur: Idem ſentio quod tu: Sententiæ tuæ nemo non ſuffragabitur: Hæc mihi tecum conveniunt: Hactenus omnia mihi tecum conſtant: Hac de re ſummus eſt inter philoſophos conſenſus. Huic ſententiæ frequenter acclamatum eſt: ὁμόψηφοι, Græco, ejuſdem ſeutentiæ ejuſdem que ſuffragii dicuntur: ὁμόδοξοι ejuſdem opinionis, ejuſdem ſectæ vocantur. Idem uno omnes ore confirmabant, omnibus eruditorum calculis ſive punctis eloquentiæ princeps M. Tullius.

DISSENTIENDI.

Longe, lateque abeſt: Diſſentio. Ego longe diverſa ſentio: Multo aliter atque tu ſentio. Ei ſententiæ refragabuntur omnes. Iſti ſententiæ nemo non reclamabit, mihi tua ſententia neutiquam probatur.

Magnopere noſtra cum tua pugnat opinio. Variatum eſt ſententiis. Id unum eſt nobis controverſum, Id ſolum eſt in controverſia, vel in controverſo. Equidem ab opinione tua nimium abſum: Multum à tua mea diſcrepat ſententia. Longè ſecus atque tu ſentio: Haud mediocriter à tua mea diſſidet opinio: Nimium inter tuam atque meam intereſt opinionem. Plurimum à tua mea diſtat opinio. Mihi ſecus videtur. Diis aliter viſum eſt, Huic ſententiæ milites adverſabantur.

PRECANDI.

Quod agis, bene fortunent ſuperi. Quod agis, bene vertat. Feliciter cadat quod inſtituiſti. Dii cœpta ſecundent. Optime cecidit. Bene vertat Reip. Sit felix, fauſtum, bonumque Reip. Feliciter cedat nobis omnibus. Hanc affinitatem precor, ut Deus nobis omnibus lætam eſſe velit. Feliciter exeat quod cœpiſtis. Proſperè ſuccedat quod agis. Ex animi ſententia procedat, quod aggreſſus es. Deum optimum, maximumque precor, ut iſtud conſilium quam eſt honeſtum, tam ſit etiam auſpicatum. Precor ut bonis avibus Italiam adeas, melioribus redeas. Precor ut hic annus tibi lætis auſpiciis ineat, lætioribus procedat, lætiſſimis exeat, ac ſæpius recurrat ſemper auſpicatior, feliciorque. Precor ut hic dies tibi candidus illuxerit. Incolumem reditum opto liberis tuis. Precor ut apud tuos omnia læta reverſus offendas. Utinam proſpere naviges, ſimilique receſſu renaviges. Bonis auſpiciis ancoram ſolvas, Precor ut tuis optatis omnia reſpondeant. Faxint ſuperi, ut alba tibi contingant omnia. Velim, ut ex voto res omnis ſuccedat. Precor ut tibi ſecunda occurrant omnia. Precor ut diis ſecundis faventibuſque negotium hoc conficias. Quæſo ut hanc rem ſtultiſſimè

cœp-

cœptam, Superi nobis bene vertant. Nihil malim, quam ut his pulcherrimis cœptis dextra aſpirent numina: Quæſo ut quod inſtituiſti, ſuperis bene fortunantibus abſolvas. Precor hic contractus commodo ſit utriſque. Precor ut hoc matrimonium voluptati ſit omnibus nobis.

PRIMI SUPINI VARIATIO.

Venit repetitum depoſitum: Venit ad repetendum depoſitum: Venit ad repetendam pecuniam: Venit repetendi depoſiti causâ: Venit ut depoſitum repetat. Venit repetiturus depoſitum: Venit repetere depoſitum. Græcanicum hoc poſtremum: Tametſi poetæ Latini ab hac loquendi forma non abſtinent, præſertim Horatius.

CAP. LXII.

Dividendi formulæ.

OMnis eloquentia rebus conſtat & verbis. Rerum univerſitas decem generibus continetur. Officium Oratoris in quinque partes diſtribuitur. Oratio ſex partes complectitur. Oratio ſex partibus abſolvitur. Primum genus ſex continet ſpecies. Quidam in ſeptem ſpecies ſecant. Reip. tres formæ. Reſp. in tres dividitur formas. Enthymema non ſimpliciter accipitur. Syllogiſmus trifariam dividitur. Omnis argumentatio in formas octo diducitur. Id genus in partes ſeptem derivatur. Huic generi ſpecies ſubjectæ ſunt decem. Summa diviſione in duo genera digeritur, quorum utrumque in ſpecies complures diſtrahitur. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus verſatur.

CAP.

CAP. LXIII.

Distribuendi.

BIs me tuæ delectarunt literæ, partim quod essent mirum in modum elegantes, partim quod eximiam quandam in me benevolentiam præ se ferrent. Pars ingenium, alii corpus, exercebant, duriusculè dixit Salustius, sed eleganter. Utrumque fratrem alienavit à sese, unum morum asperitate, alterum sordibus. Corpore atque animo constat homo, alterum cum pecudibus habet commune, alterum cum diis. Neminem non lacessit, hunc scriptis, illum convitiis, alium minis. Hunc negligit, hunc odit. Verum id magis in carmine quadraverit. Geminatio verborum interdum habet vim, leporem alias. Cic. alios assensione delinit, alios muneribus corrumpit, alios promissis illectat. Modo ait; modo negat. Interim objurgat, interim inepte blanditur; Quod quidem Fabianum est. Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.

CAP. LXIV.

Prohibendi aut impediendi signa.

NEmo prohibet ire quenquam publica via. Tu me prohibes, ne publica ingrediar via. Quo minus assecutus sis, fortuna in culpa fuit, non ego. Impedimento fuit, quod secius lex ferretur. Hactenus rescribere non licuit per valetudinem, etiam si per occupationes licuisset. Ego id agam qui ne detur, apud Terentium legimus. Metuo ut ferre possis, id est, ne non possis. Etiam si hic Ut, pro Quomodo positum videri possit. Id utile, ut ne quid nimis. Uti ne,

ut

ut ne, pro ne: quemadmodum apud Græcos ἵνα μὴ. Non veto quin quæ velis, facias. Suetonius in Tiberio: intercessit, quo minus in acta sua juraretur, id est, obstitit, inhibuit, impedimento fuit. Per me non stetit, quo minus viceris. Exclusus tempore non venit, id est, temporis angustia obstitit, quo minus veniret.

DUBITANDI.

Non dubito quin cupias redire. Non dubito te cupere reditum. Res in ambiguo est. Nondum satis constitui. Adhuc anceps animi sum. Adhuc hæreo. Etiam dum ἐπέχω, id est, *exspecto*, quod est Academicorum. Nondum huc aut illuc inclinat sententia. Adhuc in æquilibrio vacillat animus utroque nutans. Hactenus suspendo decretum animi. Nondum liquet: Ampliatum est judicium.

SINE, ET CITRA.

Citra præceptoris operam doctus evasit. Sine præceptore doctus evasit. Nullo præceptore doctus evasit. Absque pecuniis nihil efficias. Extra jocum, pro, sine joco dixit Tullius.

OSTENTANDI.

Ostentant ingenium. Jactitat natales suos. Jactat se natalium splendore. Vendicat sibi eloquentiam. Mirè sibi placet de specie corporis. Ubique majorum imagines deprædicat. Sunt qui vulgo sanctimoniæ specie se venditant. Ipse sui præco est, ipse sui ipsius tibicen est. Ipsa suarum virtutum apud omnes canit encomium. Mirum quam ipse sibi pulcher est. De majorum nobilitate gloriatur. Plurimum sibi tribuit:

tribuit : Suis ipsius suffragiis tantum non Deus est. Sibi Suffenus est. De generis nobilitate, dictu mirum, quas tollat cristas, quæ erigat cornua.

CORRIGENDI, SANANDIQUE.

Huic incommodo paulo mederi possis. Huic malo illud erit remedio. Quod jactu cecidit, id arte corrigas. Mendum litura tollitur. Animi morbos sanat philosophia. Corporis vitia ingenii dotibus pensantur. Febre levatus est. Malis omnibus mors semel liberat. Oculorum vitia ruta emendat : Orationis vitia Grammatica castigat. Philosophia morbos animi tollit, medicaturque. Dentium cruciatum vinum lenit : Uteri tormina levat malva. Capitis dolores mitigat somnus. Sedat tormina : Fugat pruritum : Sopit dolorem. Levat dolorem : Stomachum labascentem fulcit vinum vetus ; Stomacho conducit pervigilium : Uxoris vitium aut mutandum est, aut ferendum : Morbis omnibus arte succurritur. Soli senectuti subveniri non potest : Adversus podagram efficax est apium. Contra carcinomata valet mel. Obsistit ebrietati cicuta. Adversus alvi tormina remedio est crepitus.

BLANDIENDI, SIVE HORTANDI.

Dic age : Dic sodes : Dic obsecro : Dic quæso te : Dic amabo : quod frequens est apud M. Tull. Blanditur, Assentatur, Palpatur, Horat. Palpum obtrudere. Plautus. Demulcere caput. Ad gratiam loqui. Dare auribus : Trebonius Ciceroni : Noli putare mi Cicero, me hoc auribus tuis dare. Cæsar : Auribus Vari serviunt, id est blandiuntur. Fac virum te præbeas. Quid habes quod ad hæc respondeas ? Cedo. Agedum. Eia age : Vide sis. Quin uno tu verbo rem expedis ?

TUA

TUA CAUSA.

Nolim id esse verum, vel tua causa. Tibi metuo: mihi gaudeo. Omnium nomine doleo. M. Tull. Nam ego eo nomine sum Dyrrachii hoc tempore, ut quam celerrime quid agas audiam. Catull. Eone nomine imperator unice fuisti in ultima occidentis insula? Tua gratia munus hoc suscepi. Vicem tuam doleo: Commoda illi respectu mei. Quâ loquendi forma usus est Quintilianus. Invenitur & contemplatione tui. Tui causa. In tuam gratiam hæc feci.

UTRUM NEC NE.

Vise utrum redierit, an non. Vise num jam redierit, an nondum. Vise redieritne domum nec ne. Vise redierit, an non. Cogita utrum famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæne malis consulere, an pecuniæ. Cogita famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita an famæ malis consulere, an pecuniæ. Cogita num famæ malis consulere, quam pecuniæ. Vide si potes esse possessor. Cic. in Orat. suo lib. 2. Si pro an dixit, imitatus Græcos, apud quos εἰ bifariam significat.

CONCEDENDI.

Finge hominem vivere. Fac ita esse. Fac potuisse M. Tull. Facite hoc meum consilium legiones novas non improbare: Ut donemus ita esse: Ut hoc interim tibi concedamus. Cic. Ut non referat pedem, insistat tamen. Cato. non est in nostra potestate, sed in natura, ut tamen multum sit in nobis. Pone sic esse in tabulis: Esto sane: Sit ita sane. Ut maximè jusserim, non erat tuum id facere: Etiam si quid asperius dixisset,

isset, tuum erat obtiescere. Sed imaginare me donasse, non potes tibi rem vendicare. Et si maxime donassem, non tibi jus est rei vendicandæ. Donârim sane, non statim tibi jus est injiciendi manum.

PARUM ABESSE.

Pene scopum attigeras. Prope scopum attigeras. Propemodum attigeras scopum. Parum aberas à scopo. Parum abfuit, ut scopum attigeris. Parum abest quin scopum attigeris. Res parum aberat à pugna. Parum aberat quin pugnarent. Minimum aberat ut homini manus injiceret. Minimo minus scopum attigeras. Plaut. Nihil fuit propius, quam ut perirem : Vix hominem cohibui, quo minus manum injiceret : Tantum non conferebant manus. Tantum non adorabant, quod Græcis est familiarius, μόνον οὐχί, i. e. *propemodum*. Sueton. de Tiberio Cæsare : Civilem admodum inter initia, ac paulo minus quam privatum egit. Paulo minus dixit pro propemodum, ac paulo post : Quod paulo minus utrunque evenit, *i. e.* parum abfuit, quin utrunque evenerit. Idem de eodem. Sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinem rediit, id est, propemodum statim à funere, Pro tantum non, Terent. dixit, modo non : Is senem pellexit per epistolam, modo non montes auri pollicens. Nihil longius abfuit, quam ut hosti me dederem. M. Tull. Nec mihi longius quicquam est, quàm videre hominum vultus.

INCERTITUDINIS.

Annos natus est ferme viginti : Annos natus circiter octoginta. Circa lustra decem, dixit Horat. Annos natus est plus minus quadraginta. Ad dies viginti. Cic. cum annos ad quinquaginta natus esset: Hora

quasi decima. Apud Sueton. Annos habet haud scio an duodeviginti: Puerum annos natum fortasse decem. Salust. Diu in incerto habuêre.

CAP. CXV.

Correctionis & Occupationis formulæ.

IN pietate, præcipua felicitatis pars, vel tota potius felicitas hominis sita est. Salust. Vulgi more magis quàm judicio. Doctrina nihil ad virtutem conducit, imo nonnihil officit. Tibi præcipue atque adeo tibi uni calamitatem hanc acceptam ferre possumus. Ducem hostium intra mœnia, atque adeò in Senatu videmus. Tuum opus vidi magis, quam legi. Græcas literas degustavit verius, quam didicit. Bonas literas sedulitate sua depravavit, vel (ut verius dicam) evertit. Bonas literas non dico depravavit, sed funditus evertit. Suos omnes læsit: quid dixi læsit? imo subvertit. M. Tull. Sed in hoc ferendus meus error; ferendus autem? Imo etiam adjuvandus. Quem historicum citius dixeris, quam poëtam. Lucanum relegi, non tam poëtam, quam historicum. Ni pater esses, dicerem te desipere: Hic exercitus ductor, pene dixeram seductor. Vertit Homerum, pene dixeram pervertit. Respondebo non orationi tuæ, sed convitio. In summa: Correctio fit, vel augendo, vel minuendo, vel commutando. Augendo, M. Tull. in Catilinam: Qui de hujus urbis atque adeo orbis terrarum exitio cogitant. Idem pro Planco. Insector, posco, atque adeo flagito. Hæc sermonis forma frequens est apud Ciceronem. Minuendo, ut: sic hic vivimus, aut victitamus verius. Commutamus aut in contrarium verbum, aut in aliud commodius ac significantius. Pro hospite hostem fovi domi meæ. Hic legationibus non immoratur, sed immoritur. Hic patrimo-

trimonium omne abſumpſit, aut, ut melius dicam, abligurivit, Idém aliquoties facit, At. Terent. Fucum factum mulieri : At quem Deum? M. Tull. Una mater oppugnat, at quæ mater? quæ; &c.

CAP. LXVI.

Auctores citandi formulæ.

UT Ciceroni placet, auctore Platone, vel quia hoc ſenſit, vel quia ſuaſit, vel quia narrat. Nam trifariam utuntur hac voce, teſte Varrone. Si Terent. credimus : Ut refertur apud Plinium : ut ait Protagoras Platonicus ; ut apud Xenophontem Simonides dixit. Epicuro teſte, felicitas in voluptate ſita eſt. Ariſtoteles bonorum tres ordines fecit. Non ſpirare animal, cui non ſit ſanguis calidus, auctor eſt Theophraſtus. Apud Plinium ſcriptum eſt, elephantos decimo demum anno parere. Pyrrha negat quicquam ſciri poſſe. Id verum eſſe teſtis eſt Livius. Extat in annalibus. Veterum literis proditum eſt : Ejus ſententiæ complures citat auctores. Ad eam ſententiam quam plurimos allegat teſtes. Eam ſententiam multorum auctoritate tuetur. Huic opinioni Plinius aſtipulatur. Huic ſententiæ ſuffragatur Plato. Idem ſentit Pythagoras. Ariſtoteli animal eſt etiam ſpongia. Plinio ſentiunt & arbores.

CAP. LXVII.

Variatio Imperativi modi.

VAle, vales, fac valeas, valeto, valebis, idem pollent: & in quibuſdam futurum ſubjunctivi : Memineris, pro momento ; oderis, pro odio habeto. In cæteris item ſi addideris prohibendi ſignum : Ne dixeris, ne dicas, ne dic.

CAP.

CAP. LXVIII.

Variatio futuri.

POenitebit olim te. Futurum eſt ut olim te pœniteat. Spero te gaviſurum facto. Brevi, opinor, tædebit te hujus vitæ: opinor fore ut brevi te hujus tædeat vitæ. Spero futurum, ut facto gaudeas. Dixerit egregie. Horat. Alligaris filium. Terent. Abibit hinc propediem. Abiturus eſt hinc propediem. In ea vero periphraſi, futurum eſt ut repetat creditum, Latini videntur reddere Græcam figuram μέλλει λέγειν, i.e. *dicturus eſt*. Eſt autem familiaris Ciceroni: neceſſaria quoque, quoties in verbum incideriмus, quod futuro careat. Ut, ſpero fore, ut artem brevi perdiſcas. Nam perdiſciturum non poteras dicere. Eſt futurum quoddam quaſi mixtum cum ſignificatione præteriti. Ut, priuſquam tu domum redeas, ego epiſtolam perſcripſero. Antequam in portum pervenies, navis ſolverit. Si tales animos in pugna præſtabitis, vicerimus, ſive vicimus: id quod finitimum eſſe videtur τῷ μετ' ὀλίγον μέλλοντι, i.e. *paulò poſt futuro*: Quanquam id alioqui Latini circumloquuntur per jam, jamjam, & mox. Jam aderit. Similis jamjam morituro: Mox audies. Sunt in quibus neceſſitate abutimur futuro ſubjunctivi, ut meminero, odero, novero. Ad futuri ſignificationem pertinent & illa: Confido commentarium hoc ſtudioſis probatum iri: Et, perſpicio te perditum iri filium.

CAP.

CAP. LXIX.

De periphrasi generali verborum.

COmmune ferè est modis omnibus, ut per Fio verbum, aut similia circumloquamur; Ita charus eris omnibus: Ita fiet, ut charus sis omnibus. Hoc modo effugit invidiam; hoc modo factum est ut effugerit invidiam. Utinam ex æquo me amares: utinam fieret, ut ex æquo me amares. In uxorem pessimam incidi. Mihi usu venit, ut in pessimam uxorem inciderim.

CAP. LXX.

De Modo Potentiali.

AD modum potentialem fere pertinent, quæ per Potest, aut Debet, aut simile verbum, exponi possunt. Quid agas cum eo, qui nihil intelligit? Est, quod rideas, non est quod invideas: Videas & flumina sicca: cerneres alios trepidare, alios circumspectare fugam: Vidisses omnes obmutescere: Equidem istud non affirmârim: dixerit hic aliquis: maturius venisses. Et apud Terent. prædiceres, pro prædicere decuisses: Græci addunt syllabam, ἄν, λέγοις ἄν.

CAP. LXXI.

Æstimandi verba.

PLurimi me facit. Parvi habet, pro nihilo ducit: nihili pendit, pro minimo ducit: ne hujus quidem facio. δεικτικῶς, i. e. *demonstrative*, ostenso pilo aut flocco. Maximo in pretio est apud omnes. Plurimi fit apud omnes. Magni habetur apud suos, Pili non facio.

cio. Nauci non facio. Flocci non facio. Boni consulere. M. Tull. Tranquillissimus autem animus meus, qui totum istud æqui bonique facit, Terent. Istud æqui bonique facio. Salust. Supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. Idem, Fidem suam interposuit, quam non minoris, quam publicam ducebat. Idem. Quæ prima mortales ducunt, id est quæ plurimi faciunt homines. In gratiam habere, pro eo quod est beneficii loco ducere, dixit Salust. Deniq; regi patefacit, quod pollicebatur, Senatum & populum Romanum, quoniam armis plus valuissent, non in gratiam habituros. Nihil habere pensi, pro non curare, dixit Salust. Neq; id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pensi habebat. Idem, Nihil pensi, nihil moderati. Idem, Vilia habere, pro contemnere. Fidem, fortunas, pericula vilia habere. Unius æstimemus assis, dixit Catull. contra Grammaticorum leges. Cassa nuce non emam: Filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille; Cic.

CAP. LXXII.

Emendi formulæ, & similia.

NImio emisti, non revendes tantidem. Nimio liceris: Minoris addicturus erat. Quanticunque indicaris, tanti mercabor. Vide, ut quam maximo æstimes: Non refert quanti res ipsa sit, sed quantopere tibi sit opus ea. Tu tuum agrum pluris conducis: quam ego meum emerim. Paulo locas ædes tuas. Cupiam maximo, si queam. Eme quam potes minimo. Revende, quam potes plurimo. Asse non emerim totam Ciceronis famam. Labore dii bona sua vendunt. Vili vendunt, minoris non possunt. Non emit, qui nihilo emit. Care emit qui rogat. Extrude merces quanticunque potes, vel gratis alicui obtrudito, si secus non potes. Redimas te captum

quanti

quanti potes, pro quam potes, minimo. Si nequeas paulo, at quanti potes. Cui addictus eſt ager? Ludovico. Quanti? Frumentum addictum eſt, ſed nondum admenſum. Quanti proſcripſit ædes? ducatorum myriade. Quanti cœnaſtis? percare. Magno hic vivitur. Amatur viliſſime. Baſſus carius cacat, quàm bibit. Magna mercede canit. Maximâ tacuit Demoſthenes. Quanti metiris pretio? Juvenalis. Quanti ſtipulatus es? Thais decem millibus drachmarum noctem venditabat. Nimio conſtat elegantia. Sueton. Quorum uni mellita quadragies ſeſtertium conſtiterunt. Hic enim ſubauditur auferendi caſus? quadragies centum millibus.

CAP. LXXIII.

Diſcriminis formulæ.

NIhil intereſt, facias an dicas. Nihil refert, per te facias, an per alium. Parvi mea refert quid nolis aut velis. At mea plurimum refert. Quid intereſt, ut tum, facias, an inſtiges? Plurimum intereſt, maxime refert, quo tempore virum adeas. Equidem haud magno in diſcrimine pono, apud Tit. Liv. & apud Val. Max. reſpondit ſe vita malle excedere, quàm metu violentæ mortis amicos, inimicoſque juxta ponere. Saluſt. Adero, me voſque omnibus in rebus juxta geram, Virg.

Tros Tyriuſque mihi, nullo diſcrimine agetur.

Utrum probes, an improbes, manum non verterim. Ad iſta ſum indifferens: ita Sueton. Quædam perquam tenui limite dividuntur, apud Fab. Verane ſint hæc an ficta, nihil laboro. Utrum ſcripſeris an dixeris nec ne, manum non verterim. Suſq; deq; fero; ſuſq; deq; habeo. Inſtigaſti, perinde eſt ac ſi feceris. ex æquo in noxa es, tantundem peccaſti. Citra diſcrimen amat, ac laudat omnes. Citra delectum omnes in fami-

familiaritatem receptat. Omnes promiſcue mordet. Paſſim hæc prædicat. Apud quoſlibet hæc dicit. Amuſſis alba in albo lapide.

CAP. LXXIV.

Affirmandi.

PRomiſit ſe venturum. Promiſit, maxime, etiam: pro quo Græci ναὶ. M. Tull. Si non quomodo tabulas conficis? Si etiam, quamobrem, &c. Idem, Quaſi aut etiam, aut non, non modo verum eſſet, ſed neceſſarium. Hunc locum ideo adduxi, quod ſunt qui putent etiam, non eſſe confirmantis. Scilicet, admodum. Quam lubentiſſimè, benigne. Sic habet. Sic erit. Ita eſt, factum eſt. Plane. Mirum ni. Haud dubie. Dubio procul. Liquet. Conſtat. Confeſſum eſt. In confeſſo eſt. Extra controverſiam eſt. Certum eſt. Pro certo, Compertum. Liquido. Indubie. Indubitato. Certo certius. Vero verius eſt. Veriora his quæ apud Sagram geſta ſunt.

CAP. LXXV.

Accuſandi formulæ.

ACcuſatus eſt ſacrilegii. Hic ſe furti alligat. Poſtulatus eſt repetundarum. Delatus proditionis. Cæſar Comment. 7. Principes civitatis inſimulari proditionis à Romanis. Reum egit, vel peregit. In jus voca. Lege agito. In jus ambula. In jus duxit hominem. In jus trahit. Litem intendit. Dicam ſcripſit. Filius cum patre litem agitat. Cum opulentiſſimo viro illi lis eſt. Cum Mida judicio decertat. Accerſitus eſt capitis. Delatus eſt ſacrilegii. Peculatus reum peregit. Plaut. ad tres viros deferam tuum nomen. M. Tull. nomen hominis amiciſſimi detulit.

Idem

Idem: Delationem hominis poſtulavit. Idem, Roſcii nomen deferendum curavit. Diem illi dixit. T. Livius: Cæſonii capitis diem dicit. Idem, rei capitalis diem Poſthumio dixerunt. Eum talionis agentem exceptione repulit. Agit cum eo malæ tractationis. Damnatus eſt repetundarum, vel de repetundis. Abſolutus injuriarum. An quiſquis gratiam cum poſſit non refert, ingratus teneatur. An teneatur Reipubl. læſæ, quæ quod ſibi licuit, fecit. Læſæ religionis ſit actio. Nec audaceem timoris abſolvimus, dixit Seneca. Ad hanc formam pertinent illa quæ referuntur in titulo laudandi ac vituperandi. Cic. jam de majeſtate poſtulavit. Plaut. cras ſubſcribam homini dicam. Idem. Cum iſtam cauſam ſubſcriberent. Unde *ſubſcriptores* dicuntur ii qui cum accuſatore cauſſam, & crimen ſubſcribunt, & actori adſunt. M. Tull. accuſabat M. Aquilium, ſubſcriptore C. Rutilio Ruffo. Inde & ſubſcriptio. Incuſat ſenis parſimoniam. Inſimulat herum avaritiæ. Cauſſatur tutorum perfidiam.

CAP. LXXVI.

Formulæ utilitatis.

NIhil æque conducit ad beatè vivendum. Nihil ad parandas opes conducibilius. Nihil ad eam rem confert. Plurimum adfert adjumenti. Utilis ad parandos amicos aſſentatio. Plus adfert voluptatis, quam utilitatis. Plurimas ad res hic libellus uſui futurus eſt. Ad id patruus inprimis adjurare poterit. Quid faciunt ad virtutem nummi? Libet quidem, verum non expedit. M. Tull. Viſum eſt mihi hoc ad multa quadrare; utinam hæc res tam frugifera tibi ſit, quam futura eſt honeſta. Utinam tantundem frugis adferat quantum adfert gloriæ. Ad id ſola doctrina fuerit adjumento. Ad hoc pecunia magno

quo adminiculo futura eſt. Ad id haud mediocriter adminiculantur vires corporis. In id quoque prodeſt ornatus, Fabianum. Non parum ad id efficiendum momenti habet fama integra. Neque verò illud mediocriter profuerit: Adjuvat hoc quoque. Hac ratione nihil profecimus, reliquum eſt, ut diverſam ingrediamur viam. Nihilo plus explicet, ac ſi inſanire paret, id eſt, Nihilo plus proficiet. Horat. Eruditio ad pietatem plus adfert diſpendii, quàm compendii, & non tam promovet, quam moratur. Calida ſunt amica ſtomacho, dulcia conducunt hepati. Quod ſtomacho confert, idem prodeſt cerebro: quod ad ſtomachum facit, idem capiti ſalutare eſt: quod ſtomacho bonum eſt, idem cerebro commodum eſt. Lactucæ alvo dijiciendæ efficaces & ad ſomnum conciliandum idoneæ. Ad ciendos menſes valet málva: Alvo ſiſtendæ, ſunt utiles fabæ aſſæ. Stomachum acuunt, excitant, irritant appetentiam edendi. Hac in re ſolus hic tibi poterit commodare. Plurimum commoditatis afferet pecunia ſtudioſo. Utinam tam tibi commodo ſit, quàm mihi fuit grave. Magno meo malo tentavi. Et ſine pronomine, Liv. Loquendo quæ in rem non eſſent die conſumpto. Idem: Si è Repub. eenſeret, veniret. M. Tull. Facis ex tua dignitate, & è Repub. Idem: Scio quæ ſtudio dixerit è Rep. dixiſſe. Feciſti tuo commodo, noſtro incommodo. Si judicabis in rem tuam eſſe. Si putabis ex uſu tuo fore. Si putabis è re tua fore. Pro te facit quod dico. Ad Philoſophiam Dialectica viam aperit, viam ſternit, viam præſtruit. Ad eam rem jam jacta ſunt fundamenta. Ætites partus adjuvat, inflationem ſtomachi diſcutit, Pectoris dolores levat, Bilem extrahit, Pituitam detrahit, Menſium abundantiæ auxiliatur, Adverſus ſerpentes in vino datur. Deploratis auxilio eſt Chironia. Morbis omnibus medicatur Panace. Elleboro phthiriaſis emendatur. Da-

tur ad ſerpentum ictus Chelidonia. Rododaphnes folia homini præſidio ſunt adverſus ſerpentes. Aviditatem cibi facit acetum, valet ad ciborum appetentiam irritandam. Abſinthium fulcit ſtomachum labentem: εὐστόμαχα dicuntur Græcis, quæ ſtomacho conducunt: Nullum operæ precium fuerit.

CAP. LXXVII.

Præſagit formulæ.

SOl purus oriens neque fervens, ſerenum die nunciat, concavus oriens pluvias prædicit. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Sin ſpargentur, pluviam ventoſque ſignificabunt. Cum oriente radii non illuſtres eminebunt, pluviam portendunt. Si in exortu rubeſcent rubes, maxima oſtendetur tempeſtas. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, exſpectetur ventus. Si totus defluxerit, ſerenitatem dabit. Lunæ cornu ſeptentrionale acuminatum, inde præſagit ventum. Sic enim frequenter uſurpat hanc vocem Plinius, ut præſagire non ſit præſentire, ſed portendere. Si quartam orbis rutilus cinget, ventos & imbres præmonebit. Naſcens ab atro cornu, pluvias decreſcens dabit. Rubicundam venti protinus ſequuntur. Autumni ſerenitas ventoſam hyemem facit. Volitantes ſtellæ ventos nunciant. Eædem in plures diſjectæ partes, inconſtantes ventos effundent. Cum ab Aquilone nocte ſerena fulguraverit, ventum & imbrem demonſtrabit. Nubes vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur. Nube gravida candicante, grando imminebit. Nebulæ cœlo cadentes, ſerenitatem promittunt. Pallidi ignes tempeſtatum nuncii ſunt. Mare in tranquillo portu intra ſe murmurans, ventum prædicit. Camporum fragor & cœli murmur non dubiam habet tempeſtatis

tempeſtatis ſignificationem. Echini affigentes ſeſe, tempeſtatis ſigna ſunt. His modis locutus eſt Plinius. Ipſa cœli facies futuram tempeſtatem loquitur. Exoriens Notus venturam pluviam præmonet. Iris imbrium eſt nuntia. Halcyones nidulantes, futuræ tranquillitatis fidem non dubiam faciunt. Præcox puericia vaticinium eſt vitæ brevis. Immodica felicitas ſignum eſt futuræ calamitatis. Criſpantes undæ nautis coorituros ventos demonſtrant. Qui bene conjiciet, hunc vatem puta optimum. Stridor dentium in ægrotis, mortis indicium eſt. Dentium ſeries brevis & continua, longævitatem arguit. Occurſus puellæ nuper nuptæ, felix auſpicium eſt. Occurſus virginis, parum læti ominis eſt. Nec dubias ſignificationes ſæpe fecit, ne reliquis quidem ſe parſurum. Suet. Evidens ſpecimen dedit, qualis ſit futurus princeps. Ex pueritia divina, qualis ſit futurus ſenex: Hinc collige, hinc augurare, hinc ratiocinare.

CAP. LXXVIII.

Officiendi formulæ.

PYrorum eſus ſtomacho gravis: Dulcia ſtomachum lædunt: Acida concoctioni officiunt: Salſa noxia ſunt hepati. Lac virilem ſtomachum offendit. Aduſta inimica biliosis. Non obſiſtam. Non fuero impedimento. Non obturbabo. Non reluctor. Non obſtrepam tuis conatibus. Non reclamo. Non remorabor inſtitutum tuum. Fabius: Aures minus feriunt, pro offendunt, dixit.

CAP. LXXIX.

Functionis formulæ.

GEssit consulatum: Ubi tum Proconsulem agebat. Prætoris officio fungebatur. Dictator erat. Bellum administrabat. Siciliam obtinebat. Ita Cicero frequenter, pro administrabat. Alioqui obtinet, qui impetrat: Provinciæ præsidebat: Annonæ præfectus erat. Regia negotia procurabat. Munia tribunitia obibat. Obire bella, dixit Livius. Obire legationes. Cic. Censui præerat. Cum imperio esse, est habere magistratum. Gerere potestatem, dixit Cic. in Verr. 4. Idem dixit piraticam facere. Hoc negotii tibi mandamus. Tibi provinciam hanc delegamus. Duram suscepisti provinciam. Duram sustines provinciam. Fac, ut imperatorem te præbeas. Vide ut te præstes amicum. Scurræ, non amici functus es officio. Ego te absente tuis fungar vicibus. Tuas agam partes. Tuarum partium est, sive tuæ partes sunt, retundere petulantiam hominis. Defunctus consulatu. Defunctus vita. Defunctus malo. Defunctus periculis, Virgil. Defendere vicem. Horatius.

Defendente vicem modo Rhetoris atque Poetæ.

Pontificis personam gerit. Paulatim exercuit principe. Suet. pro eo quod erat, functus est munere Principis. Tractare Remp. Gubernare Remp. Ducere bellum. Gerere, exercere bellum, Navare operam. Satagit rerum suarum. Ductare exercitum. Patrare bellum. Quæ duo verba Fabius notat à Salustio novata in usum honestum, cum ante fuissent obscœna. In familia bene instituta omnes in officiò sunt. Non deero officio meo: nusquam cessabo in officio meo, Salustius. Curare dixit absolute. Nam is in ea parte curabat.

CAP.

CAP. LXXX.

Quibus modis tribuimus aliquid.

SUmmo ingenio puer. Summi ingenii puer. Summus ingenio puer. *Summum ingenium*, poëticum eſt. Vir admiranda ſapientia: Vir admirandæ ſapientiæ. Vir admirandus ſapientia: *Vir admirandus ſapientiam*, in carmine: Vir incredibili præditus ſapientia: Vir omnijugis corporis atque animi dotibus exornatus. Vir omnibus inſtructus dolis: Vir ex meris mendaciis conflatus, atque compoſitus. Id omnibus natura inſitum eſt. Id natura nobis indidit: Ita natura comparatum: Id cunctis attribuit natura. Multa vitia nobis recepta conſuetudo conciliat, nonnulla natura ingenerat. Omnibus innatum eſt, ut vitam ſuam incolumem eſſe velint. Id vitii non tibi natura adjunctum eſt, ſed accerſitum ac receptum prava conſuetudine. Ineſt in homine incredibilis quædam aſtutia: Ineſt homini.

CAP. LXXXI.

Titulorum.

EJus rei meminit Plato in Dialogo, qui inſcribitur συμπόσιον. Teſte Cicer. in eo lib. quem inſcripſit Oratorem perfectum. Plinius in opere, cui titulus, Hiſtoria mundi. Varro in Satyra, cui titulum fecit, Neſcis quid ſerus veſper vehat. Virgil. in Alexide: Terent. in Adelph. Heſiodus in opere, cui titulum nuncupavit, Opera & dies: Eraſmus in libello, cui titulum indidit, De verborum copia: In commentariis, quibus titulum prætulit, De nugis aulicorum: In Odarum libro, quem Sylvas nuncupavit. In Phormione Terentiana.

CAP.

CAP. LXXXI.

Gratulandi.

GAudeo te nobis optantibus incolumem esse redditum. Gratulamur tibi victoriam. Sic enim loquitur Sueton. & Seneca. Item M. Tull. Appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur. Isto nomine tibi gratulor. Gratulamur de victoria. Gratulor vicisse te. Quod victor redieris, vehementer gaudeo. Te nova prole auctum esse gaudeo. Salvum te advenire, volupe est. Lætor tuo nomine, quod uxor feliciter peperit. Quod gener tibi tantopere probatur, magnopere tua causa gaudeo. Voluptati mihi est, quod tibi res ex sententia cesserit. Tua gratia gaudeo, quod res præter spem bene verterit. Tuam vicem lætor, qui prospere pugnâris. Macte. Macte istius animi. Terent. Abi, virum te judico. Item in Adelph. Syrus.

CAP. LXXXIII.

Gratias agendi.

QUod tam officiose me commendâris Principi tuo, gratiam & habeo, & habiturus sum immortalem. Quod tanta fide mea negotia procuraris, pares gratias agere vix possum, referre nequaquam. Quod me passim amantissime prædicas, video quantum debeam tuo in me studio. Quod meis commodis tantopere studes, habetur à me gratia, & semper habebitur. Quod argentum ad diem promissum reddidisti, amo te & habeo gratiam. Terent. Ecquid nos amat de virgine? M. Tull. Quod mihi polliceris, valde te amo. Idem: Multum te amo, quod spopondisti M. Octavio,

ctavio. Factum bene quod epiſtolam obſignatam remiſeris. Quod nos pro tua virili tueris gratum eſt Grates perſolvere dignas, non opis eſt noſtræ. Virg. Fateor me tibi magnopere devinctum eſſe. Hoc nomine plus tibi debeo, quam ut unquam ſolvendo eſſe poſſim. Hoc officio arctius me tibi adſtrinxiſti. Obligatiorem me tibi feciſti, devinctiorem reddidiſti. Magis obnoxium effeciſti, quam ut vel verbis agere gratias poſſim. Major eſt noſtra neceſſitudo, quàm ut vel tu mihi, vel ego tibi, pro ullo officio debeam gratias agere. Majus eſt hoc beneficium, quam ut orationem poſtulet.

CAP. LXXXIV.

Referendi beneficium.

GRatiam referre. Reponere meritis. Rependere officia. Penſare beneficium. Remunerare beneficium. Remetiri beneficium. Reddere beneficium. Reſolvere beneficium. Reſpondeo meritis. Par eſſe beneficiis acceptis. Efficiam ut tuum in me officium ad te non ſine fœnore redeat. Fœneratum hoc beneficium tibi pulcrè dices. Diſperearn, niſi beneficium iſtud tibi conduplicaverit. Statim regerere beneficium, eſt nolentis debere. Hoc non eſt referre beneficium, ſed refutare. Certemus mutuis inter nos officiis. Beneficium ultro citroque commeare debet. Cum fœnore reponendum quod acceperis. Quiſquis gratè munus accepit, jam gratiam retulit. Retaliare injuriam, in malam partem. Reſpondere malefactis: Reponere injuriam: Penſare, Remetiri, Referre, ac ferme omnia, & in malam partem poſſunt accipi. Invenitur & retaliare apud Gellium, in bonam partem, neque natura vocis refragatur, id tamen eſt inuſitatius.

CAP. LXXXV.

Originis verba.

HAud dubito, quin hæc ab amore quodam in me ſingulari proficiſcantur. Univerſum hoc malorum agmen è bello nobis natum eſt. Hinc omnis illa ſimultas inter eos orta eſt. Tu malorum omnium auctor. Cupiditas pecuniæ vitiorum omnium parens. Invidia totius hujus odii ſeminarium fuit. Natura nobis parvulos igniculos dedit. Hinc omnis illa turbá venit. Hinc fluxit: Hinc manat omne quo beati reddimur. Horat. Græco fonte cadunt. Hinc ſcatet omnis illa vitiorum colluvies. His fontibus totus ille tumultus rerum extitit. Hinc ſurgunt odia. Hinc lites proveniunt: Hinc veniunt jurgia. Ab his exordiis Romana nobilitas dicitur. Omnium magnarum rerum à diis immortalibus principia ducuntur, dixit M. Tull. in Vatinium, Regibus ortus: Roma oriundus: Atavis edite regibus: Maximis prognatus ducibus: Sate ſanguine divûm. Ex his pullulant odia: Gliſcunt invidiæ: Subnaſcitur ſimultas: Fruticantur diſſidia: Sylveſcunt factiones. Illa è Philoſophorum fontibus hauriendo: Reliqua è Poëtis petenda.

CAP. LXXXVI.

Penſandi.

QUod corporis viribus deeſt, id ingenii dolis exæquat. Quod corporis forma detractum eſt, id animi dotibus natura penſavit. Tu opulentior, nos eruditiores, atque ita tecum paria fecimus. Abſentiam noſtram crebris literis ſarciamus. Quod hactenus ceſſatum eſt, id oportet diligentia recuperare.

Quod

Quod illius ſtultitia peccatum eſt, id tua ſapientiâ reſtituas oportet. Quod illius inſcitia admiſſum, id oportet, ut tua prudentia redimas. Supplendum diligentia, quod ingenio deeſt. Quod corpori detractum, id ingenii dotibus acceſſit. Studio reponendum, quod negligentia præteritum eſt. Quod ademptum fortunæ eſt, id ingenii dotibus additum eſt. Quantum corporis viribus deeſt, tantum animi virtutibus ſupereſt. Natura quod alibi detrahit, alibi reddit. Quod ſuis eripit, hoc hoſpitibus accumulat. Ovid.

Ingenio formæ damna rependo meæ.

Famæ diſpendium, pecuniæ compendio reſarcit. Famæ jacturam pecuniario lucro ſolatur.

CAP. LXXXVII.

Aptitudinis formulæ.

QUære uxorem aptam tuis moribus, aptam ad tuos mores. Amicum delige tuis moribus appoſitum; accommodatum: vel, ad tuos mores. Amicum delige; qui tuis moribus, vel, ad tuos mores conveniat. Non eſt natura compoſitus ad artem poëticam. Oſtentationi compoſitum, dixit Fabius, pro eo quod eſt, ad oſtentationem paratum. Idem: Juri magis an æquo ſit appoſitus, id eſt, propenſior ad jus, an ad æquitatem. Rurſus idem: conſtatque rebus ad faciendam fidem appoſitis. Ad mathematicam videtur eſſe propenſior. Vir maximis rebus, vel ad maximas res natus. Vir factus ad hujus nequitiam. Ad hujus mores factus, fictus, ſculptus eſſe videtur. Adeo ad hujus mores quadrat. Oratio non eſt naturæ conſentanea. Facta non reſpondent orationi. Hæc non competunt in ſenem. Hæc non competunt viro gravi. Non hæret in Catone hujuſmodi crimen. Non conſentiunt tui mores cum hujus moribus. Non concinunt

tua atque hujus ſtudia. Non concordat hujus inſtitutum cum tuo. Concinnus tranſitus. Concinna digreſſio. Iſta non cohærent, non conſiſtunt. Non cadit in ſapientem, animi perturbatio. Non recipit tua ſimplicitas adulationis ſuſpicionem. Non congruunt literæ cum ſtudio pecuniæ.

Non bene conveniunt, nec in una ſede morantur
Majeſtæ, & amor.

CAP. LXXXVIII.

Ablegandi verba.

HIc mihi eſt ablegandus aliquo. Puerum hunc prius amanda quopiam. Hunc Argum aliquo, ſi potes, amolire. Non poſſum hunc amovere quopiam. Ego hunc neque uti amittam à me, neque uti retineam, ſcio. Non poſſum memet ex hoc grege nebulonum excutere. Hic utcunque eſt extrudendus aliquo.

CAP. LXXXIX.

Proficiſcendi.

RUs hinc abeo: Rus hinc concedo, diſcedo, abſcedo, decedo. Galliam repeto, inde Britanniam aditurus. In Italiam iter inſtituit. Tum Neapolim cogitabam. Apparas iter, adornas profectionem; componis ſarcinas. Ingreſſus eſt viam. Quo paras proficiſci? Quo paras profectionem? Quo tendis? Quo te Mœri pedes? Quo tenetis iter? Quonam iter eſt? Rus me confero. Domum me recipio. Domum revertor. Certum eſt in patriam revolare. Certum eſt veteres amicos reviſere. Redde te patriæ. Fac recurras in patriam. Reſtitue te tuis. Fac te

quam

quamprimum reducem videamus. Ad rem inutile eſt ſubinde movere caſtra. Haud temere diteſcunt, qui crebro vertunt ſolum.

CAP. XC.

Conatus.

DA operam ut convaleſcas. Cura ut revaleſcas. Enitere ut cum parentibus in gratiam redeas. Annitere totis nervis ut in virum tuo genere dignum evadas. Illud totis viribus agito, ut parentum exſpectationi facias ſatis. Pro virili conatus ſum. Pro mea virili, pro viribus. Hoc unum ſtude, ut te in regis benevolentiam inſinues: Literis incumbas: In hæc ſtudia incumbito: Ad id eluctare: Ad hoc invigila: Efficies, ſi modo advigilaris. Vigilandum eſt, qui ſua negotia velit tempori conficere. Manibus pedibuſque connitere: Id unum elaborat: Eo velis equiſque contendit: Huc velis remiſque feſtinat: Horat. Hoc ſtudium parvi properemus & ampli. Ut doctus evadas, dies noctibus continua: In ea re vehementer eſt ſudatum: In id plurimum laboris exhauſtum, exantlatum. Rem perdifficilem conamur. Rem arduam molimur: Summo nixu: Summa ope: Summa vi: Quantum potes adlabora. Pecuniæ cauſa nihil non tum facit, tum patitur.

CAP. XCI.

Explicandi, & Implicandi.

UBi his malis emerſero: Ubi his turbis memet extricavero: Ubi ex his negotiis me expedivero: Cum ex his negotiorum exiero labyrinthis: Simulatque his me tumultibus exſolvero; Ubi his è nugis memet

memet excuſſero: Si quando licebit memet ex his negotiorum fluctibus emoliri. Si licebit ab his curis diſcedere: Si contingat liberari, levari: Si quando ab iis negotiis meipſum vindicavero, aſſeruero, abſolvero: Ubi ex iis malis eluctatus fuero: Ubi ex his calamitatibus enatâro: Implicitus malis. Involutus negotiis: diſtrictus curis: Occupatus negotiis. Diſtentus, diſtendi, diſtineri negotiis. Diſtorqueri curis. Immerſus, obrutus, operatus negotiis. Intricatus, impeditus, illigatus, obvinctus, diſpunctus, obſeptus, oneratus negotiis, oppreſſus, oppletus. Tot me res circumvallant. Tot me pericula circumſtant, circumſiſtunt, obſepiunt, cingunt, obſident, premunt, urgent.

CAP. XCII.

Verba Finis, ſeu propoſiti.

SToici in una virtute ſummum bonum conſtituunt. Epicurus felicitatem voluptate metitur. Peripatetici uſu virtutis beatitudinem definiunt. Herillus in ſcientia ſummum bonum collocat. Quidam in indolentia boni finem poſuerunt. Eſt qui in pecunia felicitatem ſitam eſſe exiſtimet. Maxima pars hominum ſpectat utilitatem. Pauci ſibi proponunt honeſtum. Huc omnes conatus tui ſpectant, ut diteſcas. Huc reſpicis, huc tendis. Omnes ſpes meas in te uno fixi. Quidam famæ ſerviunt. Alii lucri rationem habent. Hic voluptatem ubique ſequitur. Ille captat gloriam. Hic ad privatam utilitatem omnia refert. Huc reliqua omnia ſunt conferenda. Huc omnia illa pertinent, ſpectant. Hor. Quorſum hæc tam putida tendunt? In hoc etiam popularem laudem petit; Admirationem Ariſtoteles maxime petendam putat. Illud genus oſtentationi compoſitum, ſolam petit audientium voluptatem. Negotiatorum unicus ſcopus eſt pecunia.

CAP.

CAP. XCIII.

Qua est impudentia.

SI crimen illi palam objicias, sat scio, qua est impudentia: vel, cujus est impudentiæ: vel, ea est hominis impudentia, inficias ibit. Vel sic: Sat scio, ut est impudens, inficias ibit. Vel sic: Sat scio: pro solita sua impudentia, inficiabitur. Quanquam hoc postremum minus habere vehementiæ videtur. Adeo est impudens, ut mox sit inficiaturus. Ut nunc sunt mores, id est, pro hujus seculi moribus. Ut est barbarorum ingenium, id est, pro conditione barbari ingenii.

CAP. XCIV.

Quàm ut, Quàm qui.

VIr melior est, quàm qui velit mentiri: Simplicior, quàm qui possit. Superior est, quàm ut velit doceri. Stupidior quàm ut possit discere. Adeo pauper est, ut nec obolum habeat. Adeo ignavus, ut malit inedia perire, quàm artem discere. Sic de me meritus es, ut tibi succensere non debeam. Sic mihi charus, ut irasci, ne si velim quidem, possim. Melius de me meritus es, quàm ut tibi possim succensere.

CAP. XCV.

Bene est.

BEne res habet. Bene se res habet. Bene habet. Bene est. Optime est. Bene tibi habent principia.

Optime

Optimo in loco res eſt. Pejore in loco res eſſe non poteſt. Quonam in ſtatu res ſunt tuæ?

CAP. XCVI.

Mea ſententia.

MEa quidem ſententia. Pro mea quidem ſententia. Ut ego quidem ſentio. Ut mea fert opinio. Meo quidem animo: Plautinum. Meo judico. Ut mihi quidem videtur. Ni fallor. Si quid judicio. Meo quidem ſuffragio, M. Tull. vicit Demoſthenem. Tuo calculo victus eſt.

PLUS, ET PLUSQUAM.

Audivi plus millies. Audivi plus quam millies. Caleſces plus ſatis. Pluſquam ſatis. Hujuſmodi orationes omnes bifariam proferuntur in adverbiis, ac nominibus; In verbis non itidem. Sapit plus quam expedit. Mulier plus, quàm decet, erudita. Plus quàm neceſſe eſt, facunda. Rurſum, vixit annos plures quàm decem, vel plures decem. Plus quingentos colaphos infregit mihi. Pluſquam quingentos: plures quingentis. Amplius quadraginta, dixit Suet. Hoc igitur orationis genus quadrifariam effertur. Amplius & non amplius, interdum præponitur, interdum ſubjicitur, interdum interſeritur. M. Tull. Cum enim Syracuſis amplius centum cives Romanorum cognoſcerent, id eſt, plures quàm centum. Cæſar: amplius horas quatuor fortiſſime pugnaverunt. Pompeius L. Domitio: Non amplius quatuordecim cohortes Luceriam coëgi: hic præponitur. Terent. Sexaginta annos natus es, ut conjicio, & eo amplius. M. T. Laodicæ viginti pondo paulo amplius, hic ſubjicitur. Virg. Tres pateat cœli ſpatium non

non amplius ulnas : hic interſeritur. Eodem ferme modo uſurpatur, Plus. Cic. pro P. Quint. Ac tecum plus anno vixit in Gallia. Idem pro Planco : Sed non plus duobus aut tribus menſibus : hic præponitur. Terent. Dies triginta aut plus eo, in navi fui : hic in medio ponitur. Centum deſiderati ſunt, aut plus eo; hic poſtponitur. Hunc igitur ſermonem ita varies licebit. Amplius ducenti deſiderati ſunt, Ducenti & eo amplius deſiderati ſunt, Ducenti deſiderati ſunt, & eo amplius. Deſiderati ſunt plus quam ducenti. Deſiderati ſunt plures ducentis.

AD SUMMUM. UT MINIMUM.

Semel hominem ſalutavi, aut ad ſummum bis. Ut multum : ut plurimum, non minus. Saltem. Ut minimum, Ut minimum dicam, Non amplius, cum plurimum, quam ſeptem horas dormiebat. Ita Suet.

CAP. XCVII.

Morem gerendi.

MOs gerendus eſt patri. Morigerandum eſt patri. Obſequendum eſt patri. Patri obſecundandum. Patri concedendum. Inſerviendum, Obſerviendum paternis moribus. Accommoda te paternis moribus. Præbe te illis ad tempus. Attempera te moribus omnium.

CAP. XCVIII.

Rogandi.

MAjorem in modum te rogo. Etiam atque etiam oro : Obſecro te atque obteſtor : illud unum abs te magnopere peto, contendoque. Illud à me vehementer

menter contendebat. Efflagitasti quotidianis convitiis. Imploravit opem hominis. Eblanditus est favorem. Exambiit, reperitur apud quosdam. Extorsit potius quàm exoravit. At istud poscere est, non rogare. Flagitabant verius, quàm orabant.

CAP. XCIX.

Ignoscendi.

REmisere mulctam: Hanc unam ignosce culpam. Remisit offensam. Condonamus admissum. Terent. Condonamus argentum quod habes. Salust. Condonare creditum. Da veniam juvenilibus erratis. Jurisjurandi gratiam facere pupillis non potest, est in Pandectis. Item apud Salust. Cæterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit. Ad quædam vitia convenit connivere.

CAP. C.

Abrogandi.

REscindere conventa. Abrogare legem. Abdicare legem. Antiquare, abolere legem. Obsolescere, neutrum. Sustollere legem. Irritare pacta. In integrum restituere. Mutare pacta. Obliterare legem. Hæc lex abiit in desuetudinem. Exolescere metum dominorum, dixit Plinius in epist. pro extingui, atq; interc idere. Nusquam tui beneficii memoria apud me intermorietur. Deposuit imperium. Abdicavit magistratum. Abdicatus à magistratu, dixit Salustius.

CAP.

CAP. CI.

Ornandi.

COmere, expolire, perpolire, exornare, venuſtare, picturare, honeſtare. Pigmenta, floſculi, lecythi, Veneres, venuſtas, lepos, nitor, gratia, decus. Lenocinia, emblemata, compoſitio, colores, myrothecia, fuci, phaleræ, dignitas, cultus, polities.

CAP. CII.

Inter Cœnam.

INter cœnam. Sueton. & Senec. Inter cœnandum, ſuper cœnam, cœnantibus nobis, in cœna; idem efficiunt. Inter jocum, Sueton. Inter jocandum. Sic inter conventum, pro, in conventu, dixit Suet. & inter pœnam, pro inter puniendum. Per jocum. Inter pocula. Inter potandum.

CAP. CIII.

Poſt Cœnam.

POſt cœnam, à cœna, ſub cœnam. Nam Sub ſignificat & paulo ante, vel protinus poſt. Cic. Sub hæc lectæ ſunt tuæ literæ, id eſt, poſt hæc. A tuo reditu. Poſt tuum reditum.

CAP. CIV.

Similitudinis.

ESt & diverſarum rerum quædam inter ſe ſimilitudo, affinitas, cognatio, vicinia. His finitima

ſunt

ſunt illa. His confinia ſunt illa. Simiæ figura multum ad hominis formam accedit. Puro tamen fonti quàm flumini propior. Non multum à tuis moribus hæc abludit imago. Huc alludit illa. Terentiana ſententia. Virgilianam dictionem æmulatur, exprimit, refert. Haud multum abeſt, diſſidet, diſcrepat à tuis moribus. Ab hac ratione non multum abhorret Fabius. Ejuſdem generis eſt & illud. Ejuſdem farinæ, proverbialiter. Ejuſdem notæ. Ejuſdem claſſis. Mei loci, atque ordinis hominem. Ex aliquo circulo, dixit Cic. E ſinu ſuo, pro, è ſuis familiaribus, dixit Cicer. & Plutarch. Ex eo numero eſt. Ex illo conventu quadruplatorum, dixit M. Tull. in Verrem quarta. E ſuis gregalibus, dixit idem: Sub hac facie latet adulatio. Plerumque vitia virtutis perſonam induunt, ac virtutis ſimulacrum repræſentant. Sub virtutis ſpecie, virtutis prætextu. Sub imagine pietatis. Patrem ore refert. Parentem moribus exprimit. Patruum nomine reddit. Avum voce repræſentat. Patronum imitatur oculis. Amitam nulla re prorſus exhibet. Alter Cicero. Alter Hercules. Faciem mentita Lyciſcæ. Formata in admirationem, id eſt, ſimulans ſe admirari. Sueton. Vultu ad hilaritatem compoſito. Prætexere, præ ſe ferre. Ante ſe gerit. Effigies pietatis. Diſſimilis huic & hujus. Non abſimilis facie Tyberio. Apud eundem eſt Aſſimilis, pro Similis.

CAP. CV.

Mutui.

MUtuum dare: Mutuo dare. Mutuare, Commodato dare. Commodare. Utendum dare. Utendum accipere. Accepit uſurariam: Plautus. Opera commodatitia: præſtant operas mutuas. Mutuum muli ſcabunt.

CAP.

CAP. CVI.

Fallendi.

IMposuimus Reip. Fefellit nos. Decepit, circumvenit adolescentem. Circumscripsit, circumduxit, apud Jureconſ. Verba dare mihi, difficile eſt. Si ſenſeris eos fucum velle facere. Impoſturam fecit, & paſſus eſt. Deluſit. Eluſit. Fruſtratus eſt nos ſperato lucro. Non te fraudabo debita gloria. Technæ, doli, fuci, præſtigiæ, vafricies, verſutia, aſtus, aſtutia, fraus. Os mihi ſubditum eſt. In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractavit. Dolo mecum egit. In ſpecie, dixit M. T. Præclara claſſis in ſpecie; ſed inops, & infirma. Quod ſi mea fiat captione. Abſit omnis captio M. Tull. Cur igitur nos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

CAP. CVII.

Eſt amicus.

UTor patre familiariter. Eſt mihi cum illo arctiſſima neceſſitudo. Sum illi ſumma familiaritate conjunctus. Sum illi amicus. Summa mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam uſus fuit. Mutua quædam benevolentia jampridem inter nos eſt. Saluſt. Imperator Jugurtham in amicis habebat, id eſt, in amicorum numero.

CAP

CAP. CVIII.

Sperandi.

SPero fore. Nonnulla ſpes eſt fore. Venio in ſpem. Vocor in ſpem. Erectus in ſpem. Concipio ſpem de te optimam. Nonnulla me ſpes habet. Maxima teneor ſpe. Magna me ſpes tenet. Adducor in ſpem. Nonnulla me ſpes cepit. Spei nonnihil affulſit, arridet, blanditur. Omnia ſumma mihi de te promitto. Is eſt de quo tibi poſſis omnia polliceri boni viri officia. Nihil mediocre de te tui cives exſpectant. Injicere ſpem. Solicitare ſpe. Oſtendere ſpem. Oſtendit futurum. Ducimur ſpe. Lactamur ſpe. Ad Comœdiæ gratiam Latini ne aſpirarunt quidem. M. Tull. Ad eandem laudem quam volumus, aſpirare non poſſunt. Saluſt. Ut omnia bona in ſpe haberet, id eſt, nihil non ſperaret.

CAP. CIX.

Ad verbum.

AD verbum edidit, quem locum ad literam ſubjecit: Fab. Ejus verba ſubjeci, pro quo vulgo dicunt, in forma. Ipſo hominis verba tibi reddam.

CAP. CX.

Εἰρωνίας.

HEus bone vir. Scilicet is ſuperis labor eſt. Is nunc ſi Diis placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipſe. O mirum amicum. Mira vero militi quæ placeant. Sane verò, Quaſi vero.

CAP.

CAP. CXI.

Extrahere diem.

SIc ille dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Jam dies excesserat.

CAP. CXII.

Paratum, ac Facile

PAratum, promptum. In promptu. In procinctu. Proclive : in proclivi. Obvium, expositum, expromptum. In numerato habere. In statione. Ad manum, Ex tempore. Extemporarium. Extemporaneum

CAP. CXIII.

Depellendi.

DEprecari invidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Adversari, abominari, rejicere, refellere, negare, inficiari, inficias ire, propulsare, profligare; amoliri. Virg. Dii meliora piis : quod Deus avertat : Divi prohibeant.

CAP. CXIV.

Agnoscendi.

AGnovit hæreditatem. Agnoscit crimen. Accipio conditionem. Admitto testamentum. Adiit testamentum. Ut admirationem etiam plausu confiteretur.

tur. Amorem re teſtatus eſt. Odium vultu præ ſe fert. Morbum inceſſu, vultuque fatetur.

CAP. CXV.

Ab adoleſcentia.

JAm inde à puero. Ab adoleſcentia : A teneris unguiculis. Sic à pueris aſſueti ſunt. Terent. Uſq; à pueris curavi ambos. Idem : Mihi magna cum eo jam inde uſque à pueritia ſemper fuit familiaritas. Varro : Jam inde à cunabulis. Livius : Inde ab incunabulis imbutus odio Tribunorum. A rudibus annis. A prima pueritia. Ab ipſo vitæ exordio. Ab ipſo vitæ limine. Ab incunabulis. Cum ipſo nutricis lacte fugimus errorem. Ab ipſis crepundiis.

CAP. CXVI.

Accurate.

ACcurate, exacte, elaboratè, ad unguem, ad amuſſim, examuſſim, amuſſatim, examuſſatim, ad perpendiculum, ſumma cura. Exquiſitè, conquiſitè, circumſpectè, attentè. Conſideratus, pro attentus dixit Cicero. Idem dixit, ad perpendiculum exigere. Sagaciter perveſtigavit, apud eundem. Item divinitus dicta, pro egregie. Preſſius agamus. M. Tull. de finibus 4. Idem : Nunc cominus agamus.

CAP. CXVII.

Perficiendi.

ABſolvit, perfecit. Exegi monumentum. Finem impoſui. Finem dicendi faciam. Finit. Summam manum

manum imposuit. Ad umbilicum duxit. Fastigium imponere. Colophonem addere. Supremam addidit manum. Extremum actum addere. Fabulam vitæ peregit: exacta ætate: Ad metam usque perduxit: peregit fabulam: depuduit. Desultavit canticum. Suet. Depugnatum est, perdoluit, deferbuit. Vita defunctus est. Desit artem.

CAP. CXVIII.

Committendi.

LEges inter se colliduntur eventu. Ut non compositi melius cum Bytho Bacchius. Quis te cum isto commisit homine? Concertasti cum hero. Conferre pedem. Conferre manum. Congredi cum viro, Confligere, colluctari, conflictari.

CAP. CXIX.

Amandi.

UNicè te diligit. Amat effusissime. Charissimum habet. Admiranda quadam charitate prosequitur. Fama nihil habet antiquius. Non amat modo, verum etiam observat. Singulari benevolentia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atque animo fert hominem. Corydon ardebat Alexim. Deperibat virginem. Deperibat in virginem. Perditè amat. Deperdita amore. Suet. Flagrat amore tui. Amantissimus est tui. Tui, tuorumque est observantissimus. Studiosissimus est tui. Tui cupientissimus. Ex animo tibi bene vult. Bene cupit tibi. Hunc unum habet in deliciis; habet in oblectamentis. Non perinde illi affectus erat, dixit Sueton. pro eo quod est, non perinde diligebat. Item dixit, pronior Dolabellæ

labellæ, pro eo quod erat, in illum propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est, sic amat.

CAP. CXX.

Cupiendi.

LAudis avidus. Laudis avarus, Avens gloriæ: Cupiens famæ: Tui sitientissimus. Famelicus gloriæ. Sitit famam. Sitit aurum. Esuriêntissimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominem. Ambit honores, Nullius rei quam laudis ambitiosior. Privati commodi studiosus. Alieni appetens. Appetens laudis. Eloquentiæ candidatus. Inhiat lucris.

Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.

Gestio videre hominem. Prurit illi tergum.

CAP. CXXI.

Malè precandi verba.

QUoties caput tuum diris devovit. Execratus est tum sese, tum suos omnes. Ut te dii perdant. Abi in malam rem, in maximum malum, in crucem. Dii te eradicent. Dii tibi factis dignum tuis supplicium dent. Dii mentem tibi dent tuam. Βάλλ' ἐς κόρακας, i. e. *mitte ad corvos, abi in mala mrem*; Græcis est usitatissimum. Quæ res illi vertat male. In morbo consumat, proverbialiter: Plaut. Capiti vestro istud quidem. Virg. Dii capiti ipsius generiq; reservent. Cic. Quod illorum capiti sit. Idem: Dii sint irati hujusmodi Græco.

CAP.

CAP. CXXII.

Pollicendi.

NEscio quid magni promittunt sydera. Magnifice pollicentur amantes. Promissis ductat hominem.

Pollicitis dives quilibet esse potest.

Cave fidas hujusmodi pollicitationibus. Spondeo futurum. Despondeo. Sponde, noxa præsto est. Ego hujus nomine fide-jubeo. Recipio tibi facturum hunc. Recipio ad me. Salust. In se recipiunt. Hoc tibi meo periculo promitto. Ita mihi stipulanti pactus est.

Littoribus nostris ancora pactatua est.

Do Fidem futurum. Confirmo futurum. Fidem suam interposuit. Clodio Tiberius ea lege cœnam condixit, i. e. promisit se venire ad cœnam; apud Sueton. M. Tull. Nam cum mihi condixisset, cœnavit apud me. Prisci, lingua nuncupatum dicebant, quod esset ore promissum, ac verbis expressis. M. Tull. in Offic. Nam cum ex 12. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nuncupata. Vovemus quod Deo pollicemur. Catull.

At non hæc quondam blando promissa dedisti.

Salust. Quem illi casu oblatum promissis onerat. Dare promissa. Cum hic esses, longè alia promissa dedisti. Solicitat ingentibus promissis. Spes amplissimas ostendit. Veterum proverbiis χρησολόγοι, ac *dosones* dicti, qui multa pollicerentur.

CAP. CXXIII.

Principatus.

ESt copiosum dicendi genus, in quo Cicero principatum obtinet. Breve, in quo Salustius regnat.

Subtile, in quo dominatur Hortenſius. Floridum, in quo primas tenet Plinius. Varium, in quo præcipuus eſt Hieronymus. Grave, in quo princeps eſt Seneca. Feſtivum, in quo ſingularis eſt Martialis. Simplex, in quo primus eſt Terentius. Acutum, in quo præcellit Quintilianus. Suave, in quo vicit Statius. Antiquum, in quo nulli ſecundus eſt Cato. Inaffectatum, in quo nulli cedit, nulli inferior eſt, nemini poſterior eſt Cæſar. Hujus negotii veluti anteſignanus, dux, vexillifer, ſignifer extitiſti, κορυφαῖος, Græci. Homerus omnes procul à ſe reliquit. Omnes à tergo reliquit. Longo intervallo præcellit, præcedit, præcurrit, præit, anteit, antecellit. In literis Græcanicis palmam tenet. Eloquentiæ M. Tull. arcem tenet, primam laudem obtinet, primum locum obtinet. Præmia prima feres.

CAP. CXXIV.

Ludorum.

MUnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenſes. Fecit ludos ſcenicos, apud Sueton. in Caligula. Commiſit & ſubitos, apud eundem. Præter conſuetudinem muſicum agona commiſit: in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria. Centum camelos produxit.

CAP. CXXV.

Agere delectum.

HAbuit delectum, agere delectum. Delectibus undique acerbiſſime actis. Cogere exercitum. Contrahere

trahere copias. Conſcribere exercitum. Parare manum. Comparare vim militum. Collectis copiis.

CAP. CXXVI.

Adimendi honorem.

DEpoſuit dictaturam. Amotus eſt conſulatu. Abrogatum eſt illi imperium. Ademtum imperium. Abdicavit ſe magiſtratu. Sueton. Privavit honore, apud eundem. Redactus eſt in ordinem. Multos coegit in ordinem, hoc eſt, privatos reddidit. Miſſionem petiit. Rude donatus eſt. Dimiſit eum ignominia. Exauctoravit totam legionem.

CAP. CXXVII.

Perſuadendi.

FEcit mihi lacrymis pœnitentiæ fidem. Lacrymis mihi perſuaſit ſeſe facti pœnitere. Lacrymæ mihi perſuaſerunt illum pœnitere facti. Lacrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in ſuam ſententiam. Coactus eſt verius, quam perſuaſus.

CAP. CXXVIII.

Inferendi, ſeu Ratiocinandi.

QUod animal eſt, idem corpus ſit neceſſe eſt: quod autem corpus eſt, non ſtatim & animal. Is pauper eſt, qui plurimum cupit: Porro quò quiſque magis abundat opibus, hoc eſt opum appetentior: Igitur ditiſſimus quiſque pauperrimus ſit neceſſe eſt. Si Deus eſt animus, animi puritate, non victimis corporeis

poreis eum convenit colere. Cum animis ſit corpore præſtantior: virtutes autem animi ſint poſſeſſiones, pecuniæ corporis, conſentaneum eſt virtutes pecuniis anteponendas eſſe. In quem cadit miſereri, in eundem cadit invidere: Non cadit autem invidere in ſapientem. Ergo ne miſereri quidem. Ipſe ſibi utilis eſſe nequit, & vobis erit uſui? Felix non eſt, cui multa deſunt: Atqui divitibus deſunt plurima: Qui poſſunt igitur divites eſſe felices? Solum bonum virtus, nam id demum bonum eſt, quo nemo male poteſt uti. Virtute nemo male uti poteſt: Bonum eſt ergo virtus. Bonum eſt virtus ut qua nemo male uti poteſt. An bonum pecunia, qua quiſque poteſt malè uti? I nunc, inferendi vim habet, ſed velut cum exprobatione, I nunc, argentum marmor verus, &c. Quæ cum ita ſint, quis audeat inficias ire? Hoc cum ſic habeat, an non dediſti damnum? Utrum damnum dediſti, an non? Et dubitamus adhuc?

CAP. CXXIX.

Nil Niſi.

NIl niſi poëta es. Nil aliud es niſi poëta. Nil aliud, quam poëta es. Tantum poëta es. Poëta es, præterea nihil. Nihil es præterquam poëta. Niſi poëta eſſes, nihil eſſes. Nihil aliud quàm flebat, pro tantum flebat, apud Fab. Sed apud Sueton. frequentius, nihil aliud, quam vectabatur, Idem: Nihil amplius quam monuit. Cui contrarium eſt, non tantum oſculatus eſt.

CAP.

CAP. CXXX.

Laudandi, ac Vituperandi.

NOn omnes probabunt iſtud conſilium, culpabunt plurimi. Animum inſimulabunt nonnulli. Nemo mihi vitio verterit. Terent. Nunc quam rem vitio dent, quæſo animadvertite. Dare crimini, dixit M. Tull. in Brut. Iſtud vituperio dabunt omnes. Tu tibi laudi ducis. Gloriæ tibi tribuis; honori putas fore: at omnes dedecori dabunt, probro dabunt, criminabuntur, damnabunt, reprehendent, improbabunt, ſugillabunt, taxabunt, notabunt, atro calculo notabunt. Saluſt. Quoniam adeo Syllam non pœnitet, ut & facta in gloriam numeret. Album addere calculum. Subſcribere ſententiæ. Suffragati, refragari, laudibus ferre. Ad cœlum ferre. Horat. In cœlum ferre. Cicer. Laudibus vexit, apud Plin. in epiſtolis. Scis vitio nigrum præfigere Theta. Avaritiæ ſingulos increpans. Sueton. Tibi malum imputabitur. Tibi feretur acceptum. Tu fueris in crimine. Tam eſt in vitio qui deſerit amicum in periculo, quàm qui prodit. Sic M. Tull. In te reſidet facti ſuſpitio. In te redundabit. In te cudetur hæc faba, proverb. Male audies apud omnes, qui hactenus audiſti bene. Catull. Quiſquis de meliore nota. Vir peſſimæ notæ. M Tull. Homo nullo numero. Nihil illo contemtius. Item: Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ claſſis, homo ultimæ ſortis. Homo bonæ frugis, ſive bonæ frugi, aut abſolutè. Homo frugi.

CAP. CXXXI.

Summæ.

AD ſummum, dixit Horatius. In ſumma. Ut ſummatim dicam. Denique, denum. Poſtremo. Breviter. Ut ſemel dicam, ut ſemel finiam. Dicam in genere. Rem omnem verbo complectar. Quid quæris? pro denique, Ciceronianum eſt. Quid multa? Quid multis moror? Dicam univerſim. In univerſum habeo quod reſpondeam. Dicam verbo. Ad ultimum, pro denique dixit Quint. Curt. & eodem ſenſu Sueton. dixit ultimo: ad extremum, Cicer.

CAP. CXXXII.

Perdendæ operæ.

LUſit operam. Luditur opera. Opera & impenſa periit. Fruſtra ego hanc operam ſumo. Nihil agis. Laterem lavas. Actum ago. Actam rem agis. In ſylvam fers ligna. Reliquaque proverbia, quibus inanis opera ſignificatur.

CAP. CXXXIII.

Fructus.

MAgnum ex ea re fructum retulit. Cepit emolumentum. Lucrum reportavit. Senſit commodum. Commoditatem demeſſuit. Collegit utilitatem. Frugem accepit. Lucrum fecit. Compendium paravit. Ea res illi frugifera fuit, fuit emolumento, fuit commodo, fuit uſui. Ex ea legatione meſſem opimam meſſuit.

CAP.

CAP. CXXXIV.

Impudentiæ.

NIhil pudet. Depuduit. Depuditum eſt. Dedidicit pudorem. Oblitus eſt pudoris. Dedidicit pudeſcere. Neſcit pudeſcere. Exuit pudorem. Perfricuit faciem. Perfricuit frontem. Nihil habet oris. Nihil frontis. Quo ore? Qua fronte?

CAP. CXXXV.

Affectandi.

AFfectata verba. Affectatus ornatus. Aſcitus ornatus. Aſcititius decor. Fabius. Et gratiam rei nimia cooptatione conſumpſimus. Cooptationem, pro affectatione dixit. Captat laudem. Venatur gloriam. Aucupatur famam. Accerſit ſibi malum.

CAP. CXXXVI.

Ignorandi, aut contra.

SCio. Non ignoro. Non me fugit. Non me latet. Non me præterit. Non ſum neſcius. Non me clam eſt. Quis neſcit? Nemini dubium. Intelligo, video, ſentio. Compertum habeo. Exploratum habeo. Perſpectum habeo. Cognitum habeo. Non eſt obſcurum mihi. Non me fallit. Saluſt. Nec ea res me falſum habuit. Indoctus diſci. Rudis horum malorum. Imperitus fallendi. Ignarus joci. Saluſt.

CAP. CXXXVII.

Turpe est, & similia.

TUrpe est. Cum turpitudine conjunctum est. Laudabile est. Cum laude conjunctum est. Cum vitio conjunctum est. Vitio confine est. Non vacat vitio. Non caret vitio. Non abest à vitio. Periculosum, cum periculo conjunctum. In vitio est. In probro est.

CAP. CXXXVIII.

Quin, &, ut non.

RUere illa non possunt, ut hæc non eodem labefacta motu concidant. Cicer. pro Pomp. Quin hæc eodem labefacta motu, concidant. Non potes studere opibus, ut animi tranquillitatem non perdas. Non potes quin perdas. Non potes, nisi perdas.

CAP. CXXXIX.

Id quod, quod, Ita ut, ut.

ID quod, pro quod, & ita ut, pro ut, frequens est apud Cic. Ita ut facis. Ita quod facis. Quod quidem facis.

CAP. CXL.

Amplificandi.

CEdendum erat hospiti, præsertim seni, maxime seni. Pulsavit hospitem, eumque senem, idque senem, atque hunc senem, atque adeo senem.

CAP.

CAP. CXLI.

Reciproca conſtructio quorundam.

ERit humanitatis veſtræ, magnum civium numerum calamitate prohibere. Cic. prohibe infandos à navibus ignes. Virg. Defendit capellas ab æſtu. Defendit æſtum capellis. Spargere humum foliis. Spargere folia humi. Sternere pallio lectum. Inſtruere lecto pallium. Inſcripſit proculum literis. Inſcripſit poculo literas.

CAP. CXLII.

Non contentus.

NOn contentus victoria. Non contentus viciſſe. Non ſat habebat viciſſe. Non ſat erat viciſſe. Parum erat viciſſe, ni in victos etiam ſæviret. Non ſufficiebat viciſſe. Pœnitebat rapinæ, niſi parentem quoque ſpoliâſſet.

CAP. CXLIV.

Satisfaciendi.

INterdum non ſatisfecit Ciceroni Demoſthenes. Non implet aures Ciceronis Demoſthenes. Non reſpondet optatis meis. Non ſatisfacit hominum de ſe exſpectationi. Tullius in Demoſthene nonnunquam deſiderat aliquid. Non is es, quem exſpectaram. Non talis es, qualem vellem. Nonnihil in te requiro adhuc. Non facit ad hujus cupiditatem.

CAP. CXLIV.

Impunitatis, aut contra.

ONnes plura habere cupimus, & tamen id nobis impune eſt. Haud impune facies. Haud impune feceris. Non fuit illi fraudi magiſtratum prohibuiſſe vi. Sine fraude eſto. *Sine fraude* dicebant priſci. Non ſic auferes. Liv. Tulit, ne cui fraudi ſeceſſio eſſet, id eſt, ut omnibus eſſet impunitas. Mirabar hoc ſi ſic abiret. Militem impunitate donavit. Nullum facinus impunitum eſſe oportet. Quo impunius dicax eſſet, dixit M. Tull. pro Quinctio. Nullas pœnas dedit ejus facti. Pœnas pendit. Tum pendere pœnas Cecropidæ juſſi. Irrogare mulctam, dixit Cic. Exemplum in illos editum. Perſolvit, luit, dependit. Nullum de eo ſumtum ſupplicium. Et facto nulla irrogata pœna. De tanto flagitio non eſt animadverſum. In omnes graviter animadverſum. Exacta pœna. Opinor capitæ plectendum. Noxæ deditus eſt. Animadverſa flagitia, pro punitis, dixit Sueton. Nec in deditos gravius conſultum. Quint. Curt. In te cudetur hæc faba. Unus dependes pro omnibus. Tergo luet.

CAP. CXLV.

Suadendi, aut Conſulendi.

ID ne eſtis auctores mihi? Te auctore, ſuſcepi negotium. Tuo impulſu feci. Te impulſore fecit. Tuo ſuaſu. Tuo inductu. Cic. Te ſuaſore. Te conſultore. Tuo conſilio. Abs te perſuaſus id feci. Tuo inſtinctu. Amorem in conſilium adhibuiſſe videris. Tuo perſuaſu. Cic. Te flagitatore ſuſcepi negotium. Tuo verberatu, eodem ſenſu dixit Quint. Curt.

CAP.

CAP. CXLVI.

Prudens.

PRudens fecit. Sciens fecit. De induſtria fecit. Studiosè fecit. Data opera. Dedita opera fecit. Deſtinato fecit, dixit Seneca. Studio fecit. Conſulto fecit. Conſilio fecit. Contra, Imprudens, neſciens fecit: per errorem, errore factum eſt. Per Imprudentiam. Peccavi inconſulte. Ex induſtria, pro de induſtria, aliquoties dixit Quintil. Compoſito factum. ex compoſito, ex deſtinato: pro conſulto, apud Suet. eſt in Calig.

CAP. CXLVII.

Cauſſa.

PLurimis de cauſis mihi tuæ literæ jucundæ fuerunt. Duas ob res hominem odi. Multis modis tua mihi jucunda fuit epiſtola. Duobus nominibus es mihi chariſſimus. Duplici nomine. Duplici de cauſa. tuis ſcriptis delector. Eis mihi jucunda fuit epiſtola tua. Multifariam me tuæ literæ delectarunt.

CAP. CXLVIII.

Dierum notatio.

CAlendis Januariis. Ad calendas Januarii, id eſt, circiter eum diem, ſub idem tempus, pro circiter idem tempus aliquoties dixit Suet. Statis temporibus. Stata vice, pro certis vicibus, dixit Q. Curtius. Calendarum die. Nonis Januarii. Ad nonas. Die nonarum. Idibus Maiis. Ad Idus Maii.

Iduum

Iduum Novembrium die. Pridie Calendas, aut Calendarum. Pridie nonas Maias. Pridie nonarum. Pridie idus. Pridie iduum Novembrium. Postridie Calendas Januarias: vel, quarto Nonas Januar. Postridie Nonas Januarii: vel, octavo idus Januarii. Postridie Idus Januarii, vel decimo nono Calendas Februarii. Præterea, decimo Calend. Februarias: vel, ad decimum Calendas Februarii. Ad eundem modum de reliquis mensibus, ac diebus dicendum.

CAP. CXLIX.

De numeralibus.

IN numeris illa varietas est generalis, de addita aut omissa conjunctione: Annos natus quatuor & viginti, annos natus viginti quatuor. Annos natus centum & viginti: centum viginti: viginti supra centum. Deinde quod duos numeros principali proximos, vel, compositè, vel, incompositè efferre licet. Duodeviginti, pro octodecim. Undeviginti, pro novendecim. Duodetriginta, undetriginta, ac deinceps consimiliter usque ad centum. Supra centum, compositè per adjectivum, aut incompositè per adverbium efferimus. Ducentos, bis centum. Trecentos, ter centum: atque eodem modo usque ad mille. Mille multiplicamus, vel substantivè vel adjectivè, cum adverbio. Mille nummum: Mille nummos. Bis mille nummos. Duo millia nummorum. Pergendumque consimili ratione ad mille millia, aut millies mille. Nonnunquam eandem sententiam efferimus & per Cardinalia, quæ vocantur, & per ordinis numeralia. Annos natus viginti: Annum egressus vigesimum: Annum excessit vigesimum: Annum agit primum & vigesimum. Biennium est, quod patriam non reviserim: Tertius hic annus agitur, quod

quod patriam non reviſi, ſive cum non reviſi. Dic quotus eſſe velis, id eſt, quot convivas velis. Hic non ordo, ſed ſimpliciter numerus ſignificatur, Diſtributivis pro ſimplicibus in carmine licet uti. Ubi vero apponitur quippiam quod diſtributionem explicet, liberum eſt uti vel diſtributivis. vel cardinalibus. Quotannis duo talenta capit: Vel, Quotannis bina talenta capit. In ſingula capita mille nummum diſtribuit, vel. millenos nummos. In diem vivunt, qui vivunt abſque ſolicitudine futuri. M. T. Qui in horam viverent, hoc eſt, ex tempore. In dies, idem valet quod in ſingulos dies. Livius: Seneſcit indies, & mutatur in horas. Horatius: in diem dixit, pro quotidie. Ille potens ſui lætuſque deget, cui licet in diem dixiſſe, Vixi: Hic annotandum, quod in conjunctione numeri majoris & minoris, pro uno, aut primo, licet ponere alterum. Cic. Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero & vigeſimo die reddidit, id eſt, vigeſimo primo. Idem pro Milone: Centeſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodii, & opinor altera, id eſt, centeſimus primus dies. Item Livius: Anno trigeſimo altero, quàm condita Roma erat, id eſt, trigeſimo primo. Quin & citra talem conjunctionem, alterum frequenter, pro ſecundo ponitur. Cicero: unum, alterum, tertium annum Saxa quieſcebat. Similiter, unus & alter, pro unus, & iterum unus. Unus vel alter, pro unus, vel duo. Rurſus in adverbiis ſemel atque iterum, pro bis. Quoties adverbio, additur genitivus Seſtertium, ſubaudiuntur, centies mille, ut: Decies ſeſtertium, id eſt, decies centum millia ſeſtertiorum.

CAP.

CAP. CL.

Adverbia temporis.

TEmpus vixdum præteritum, per Modo Adverbium ſignificamus. Paulo longius, perdudum, ac jamdudum. Hoc etiam longius, per Nuper, & pridem. Longiſſimum, per Olim, & quondam. Futuri temporis hi ſunt ordines: Mox aderit. Jam veniet, protinus, continuò, illico, extemplo, è veſtigio, tempus ſignificant & hæc continenter inſequens, ſed ferè reſpondent ad præteritum, ut: Literis tuis lectis, extemplo domum me contuli. Accepto hoc nuncio, eveſtigio me domum conjeci. Olim, reſpondet ad utrunque tempus, Præteritum & Futurum. Olim floruerunt Græci. Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit. Proximus, item ad utrunque tempus refertur. Proximo anno ſtrenue ſe geſſit. In proximum annum ſummas copias parat. Proximis his diebus. Proximo menſa. Proximo partu. Proximo bello. Noviſſimus, pro eo quod eſt nuperrimus, præteritum duntaxat reſpicit. Superiore anno. Superiore menſe Superiore bello. Superioribus diebus, dicimus de re nuper, aut proxime acta. Item paucis his diebus. Quinq; diebus, pro intra, ſive poſt quinq; dies, dixit Horat. Itidem Saluſt. Paucis diebus in Africam proficiſcitur: Et, ante pauculos dies. Paucis poſt diebus. Poſt paucos dies. Aliquanto ante. Aliquanto poſt. Paulo, multo, ante, & poſt. Dein, deinde, deinceps, exinde. Sub hæc, utriuſque temporis rationem obtinet, id eſt, paulo ante, aut paulo poſt. Tit. Liv. Secundum orationem prætoris murmur ortum, Idem: ſecundum hæc ſilentium fuit, id eſt, poſthæc. Certi temporis ſignificationem hæc debent: Hodie, heri, nudiuſtertius, nudiuſquartus. Quinto, ſexto, ſeptimo, octavo,

octavo abhinc die, hodie, cras, perendie, perendino die: quarto abhinc die, quinto, sexto, &c. Porrò verbum additum, temporis discrimen facit. Septimo abhinc die isthic me videbis, M. Tull. Attico: Me abhinc annis amplius 25. spopondisse dicit. Idem, Quo tempore? Ab hinc annis quindecim. Durior fit hæc loquendi forma per accusandi casum, præsertim cum non significatur spacium temporis actionis continuæ. Quod genus est illud Terent. Abhinc triennium ex Andro commigravit huic viciniæ. Neque enim triennium consumpsit in migrando, sed triennium intercesserat inter relictam Andrum, & aditas Athenas. M. T. Quæstor C. Papirio consule, fuisti abhinc annos quatuordecim. Horat. Scriptor abhinc annos qui centum decidit. Mollius illud Cic. in Verrem: Horum pater abhinc duos & viginti annos mortuus est: Nam mortuum esse perpetuum est. Hæc & aliter efferimus. Septimus hic dies est, quod mecum cœnavit. Annus est, quod nullas à te literas accepi. Multum temporis est, quod nos non visis. Diu est quod nos visis. Seculum mihi exisse videtur, ex quo nullas abs te literas accipio. Jamdudum ætatem, pro jam admodum diu, per hyperbolen dixit Terent. Quidam vice ☞ quod, ponunt quum. Plautus. Jam biennium est cum ille mecum esse cœpit. M. T. Multi anni sunt, cum ille in ære meo est. Idem: Vigesimus annus est, cum omnes scelerati me petunt. Reperiuntur apud Cicer. aliosque veteres & hæ loquendi formæ. Cato: Postridie, aut post diem tertium quam lecta erat. i. altero tertiove die post lectam. Idem. Post annum tertium, quam severis, incendito. M. T. Postero die quàm illa erant acta. Cicero filius. Aliquando venerunt post diem quadragesimum & sextum quàm à nobis discesserant. Aseon. Pedianus. Post annum quàm pro Cornelio dixerat. Scævola in Pandectis. Post annos complures, quàm fecit testamentum.

mentum. Eadem est ratio de adverbio, sive præpositione Ante. Ascon. Pedian. Ante sedecim annos, quàm hæc dicta sunt. Mollius est hoc sermonis genus, eo quod Post, & Ante, vim obtinent comparativi, quemadmodum secus, contra, aliter. Sine his autem durior est oratio: quam tamen crebro reperias apud T. Livium: Lilybæum, tertio die quàm profectus inde erat, rediit. Item. Die vigesimo quàm creatus erat, dictaturâ se abdicavit. Id ætatis erat, ut turpe sibi duceret discere. Non pudet te istud ætatis lascivire. Hoc ætatis cum sim, non admodum timeo mortem. Pleranque noctem studet. Salust. Crebris ignibus factis plerunque noctis barbari suo more lætari, id est, magnam noctis partem.

CAP. CLI.

Annumerandi.

IN deos relatus. In numerum deorum relatus est. Horat. inter quos referendus erit. Asscribe me in numerum tuorum. Asscribe me tuis amicis. Asscribito me inter amicos tuos. Veteribus annumerandus. Inter summos annumerandus. Inter primos censendus, ponendus, collocandus. Recipe me in tuum gregem. Multos obscuros legit in senatum. Cur hunc hominem adsciviſtis in vestrum contubernium? Cooptatus in collegium augurum. Ascitus. Additus ordini senatorio. Accersitus in militum numerum. Suet. Ut civitate donatum, in decurias adlegeret: Adde hunc amicorum tuorum catalogo.

CAP.

CAP. CLII.

Initii, ac Finis.

IN ipſis vitæ primordiis. In ipſis vitæ rudimentis. In primis literarum elementis. In capite tuarum literarum. In prima ſtatim fronte. In ipſo vitæ limine. In ipſo quaſi veſtibulo vitæ. Ab ipſa ſtatim linea. Ab ipſo carcere. In exortu. In exordio vitæ. Ab ineunte ætate. Lubricum tempus ineuntis adoleſcentiæ. Ineunte vere, mox cum hirundinibus advolabo. Exacta ætate nupturit, provecta ætate, vergente ætate, affecta ætate, effœta, decrepita ætate, ingraveſcente ætate. inclinata & præcipitata, ſive præcipiti ætate. Piget hoc ætatis depugnare. Tac. Ad ſerum uſque diem. Liv. Præcipiti jam die. Tac. Flexo in veſperam die. Livius: Primis tenebris movit. Idem, prima veſpera, primo diluculo, primo crepuſculo. Item Tacitus: Æſtate jam adulta. Liv. Adulto Autumno. Idem: Adulta nocte. Idem: In exitu jam annus erat. Cicer. Quinto anno exeunte. Decurſo vitæ ſpatio. Cygneam vocem, pro ſuprema dixit M. T. de Orat. lib. 3. In principio. In initio operis. In calce tuarum literarum. In extremis tuis literis. In poſtrema parte tuarum literarum. Nunc ad metam feſtinat oratio. In extremo vitæ actu. In portu impingere. In porta canterio. Ne in Apiis quidem. In ipſo operis ingreſſu. In ipſo ſtatim operis frontiſpicio. In ipſis vitæ foribus. Vitæ janua. Fauces inferorum. In Philoſophiam nondum intulit pedem, nondum fecit veſtigium, ita M. Tull. ordiri telam, pertexere. Fundamenta jacere. Auſpicari. Iniit conſulatum. Incunte vere, Liv. Hoc ultimum utrinque initum finitumque eſt prælium. M. Tull. Vellem à principio te audiſſe.

disse. Idem: Tuas epistolas à primo lego. Idem. Utinam à primo tibi esse visum. Hoc ab initio fuit. Utinam initio affuisses. Naso.

Principio quod amare velis, reperire labora.

Horat. Ad extremum ridendus. M. Tull. Consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Habes operis primam manum. Oratorem tibi delineavi. Adumbratum accipies oratorem, non expressum: Inchoatum, non absolutum. Cic. informatum dixit, quod inchoatum est, & cujus rude quoddam simulacrum cœptum est, ductum à statuariis & pictoribus. Exitus acta probat. Ordimur hinc ferratam fabulam, quæ sit futura catastrophe nescio. Coronidem addere. Colophonem imponere. Supremam manum addere.

CAP. CLIII.

Major opinione.

MAjora fide. Majora. quam ut vera credi queant. Minor opinione doctrina. Minor doctrina, quàm pro hominum opinione. Citius spe aderat. Celerius expectatione redibat. Citius ac sperabatur. Ante exspectatum redibat. Par famæ doctrina. Non minor doctrina, quam fama celebratur. Supra fidem omnia, id est, majora fide. Majora veris renunciabant. Minora, inferiora veris prædicabant. Infra verum erant, quæ nunciabat. Minor consulari dignitate cognitio. Minus est, quàm ut à consule cognoscatur. Major consulis dignitas, quàm ut hanc causam cognoscat. Tua virtus major est omni præconio. Vincit omnem laudem tua virtus.

CAP.

CAP. CLIV.

Contingendi.

HOccine tantum malum mihi derepente objectum eſſe? Ingens huic venit, ſive, obvenit hæreditas. Obtigit uxor, qualem volebam.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Nactus es uxorem te dignam. Feliciſſimum ingenium ſortitus es. Similes habent labra lactucas. Habet quod amet. Is nunc reperit. Merito nobis accidit, ut mali videamur, dum nimium ſtudemus, nos videri bonos. Non omnibus datum, ut impune, quæ lubeat, dicant. Non quibuſlibet licet quæ libeat facere. Mihi uſu venit, ſive uſus venit, ut cum intractabili monſtro conflictarer.

CAP. CLV.

Refugiendi.

REfugit conſuetudinem fœminarum: Alienus eſt à ſtudiis. Abhorret à literis. Abhorret oſtentum, pro exhorret, dixit Sueton. Execratur, deteſtatur, abominatur literas. Ad ſtudiorum mentionem nauſeat. Horret mortem. Exhorret mare. Averſatur omnes. Averſatur miſeros: Ad poëtices mentionem nauſeat, vomiturit. Deprecatur publica munia. Gravatur ſplendidos menſæ apparatus, id eſt, moleſtè fert. Sic Suet. Et Horat. Equitem gravatus Bellerophontem.

CAP.

CAP. CLVI.

Officiorum vocabula.

ERat illi à pedibus. Aberat, qui mihi eſt à manibus. Nam tum aberat amanuenſis. Qui regi ſunt à corpore, à ſecretis, à ſacris ſcriniis. Rationales, qui ſunt à rationibus, à libellis, ab actis, ſive actuarii. Iatrones, Anteambulones, à cyathis, à poculis, pocillator. Nomenclator, à conſiliis, & conſiliarius, apud Suetonium.

CAP. CLVII.

Studii.

TOtus eſt in literis. Vacat congerendis opibus. Dat operam rei nummariæ. Attendit huic negotio. Attendit juri, pro, ſtuduit. Suet. Intentus eſt, vel intendit lucris. Inhiat gloriæ. Appulit animum ad ſcribendum. Adjecit animum ad virginem. Accommoda te rebus præſentibus. Applica animum tuum ad uxoris ingenium. Dedidit ſe Mammonæ. Dedicavi me Chriſto. Dedica te totum optimis literis. Dedit ſe ad leges. Cic. Servos ad remum dedit. Sueton. Idem ad terram dedit, pro dejecit. Inſervit honori. Incumbite honeſtis diſciplinis: Incumbite in honeſtas diſciplinas. Devotus harenæ, pro addictus, dixit Suet. Idem. Devotus vobis, pro addictus ac deditus. Adjunxit animum ad ea, quæ ratio temporum poſtulabat. Ut animum ad aliquod ſtudium adjungant.

CAP.

CAP. CLVIII.

Vitiandi.

COrrumpunt bonos mores colloquia mala. Inficiunt, vitiant primam ætatem ſtultæ nutrices. Aurum plumbo adulterant. Gemmæ adulterinæ. Depravant bonam cauſſam mali Rhetores. Deterunt laudem ducis indocti poëtæ. Malus vicinus ſcabiem ſuam affricat vicino. Vas inſincerum afficit infuſum liquorem. Obtruſit mihi ſubæratos nummos pro aureis. Vereor ne quid veneni tuis afflet, ne quid peſtis inſtillet in tenerum animum, ne quod ſincerum eſt, trahat in vitium, ne tibi morbum inhalet ſuum. Ne ſuum virus inſibilet: Ne quid inſpiret mali. Puerilem animum impiis opinionibus imbuit. Malitiam una cum lacte nutricis imbibit, ſuxit, hauſit. Frequentes offenſæ reddunt ſuppuratam amicitiam. Gloriam tuam dedecore contaminâſti, inquinaſti, conſpurcaſti, fœdaſti, obſcuraſti, deturpaſti, obfuſcaſti, denigraſti. Inuſſit tibi notam ignominæ. Venenare, poëticum eſt, potionare apud Suetonium.

CAP. CLIX.

Solitudinis.

SEcum vivit. Secum loquitur. Solus eſt: Solitarius eſt. Incomitatus incedit. Solus ambulat. In locis ſolis ambulare tutum non eſt. Agit in ſolitudine. Ne muſca quidem adeſt. Secretum agere, pro ſolum eſſe, dixit Suet. Foris ſe venditant, cum apud ſe ſunt, nihil illis ſordidius. Vix aſſe emeris; ſi totum hominem per ſe æſtimes.

CAP.

CAP. CLX.

Senſus.

ORatio tua ſapit tyrannidem. Reſipit ſtultitiam. Olet hircum: Redolet vinum. Vox tua ſonat aſinum. Ruſticus obolet allium. Vineta crepat mera. Scripta tua ſpirant Italum. Tinnit aurum. Fragras unguentum. Ad hanc formam pertinent, Torvum tueri. Titanicum obtueri, quæ figura mollior eſt apud Græcos, *μανικὸν βλέπειν*. id eſt, *inſanum tueri*.

CAP. CLXI.

Præſtandi va.

FAc promiſſa appareant. Exhibe quod toties polliceris. Talem & ſe, & exercitum approbavit, ut nulli præmia majora perceperint, apud Sueton. utrunque. Si fortuna obſtabit, quo minus præſtem quod recepi, certè hunc animum tibi probabo. Promittis ampliſſima, das nihil. Si munificus videri vis, repræſenta beneficium. ita Seneca, & Suet.

CAP. CLXII.

Pœnitendi.

NOndum hujus animi me pœnitet. Me quantum hic operis fiat, pœnitet: pro non ſatisfacit. Capit me priſtinæ benignitatis pœnitudo: pœnitentia ductus: pœnitentia tactus: Agere pœnitentiam, pro pœnitere, eſt apud Plinium Juniorem. Rurſus: ejus pœnitentiæ pœnitentiam ago, id eſt, pœnitet, quod pœnituerit. Refertur autem & ad rem, & ad perſonam. Ne te pœniteat iſtius patris. Initi matrimonii me pœnitet.

CAP.

CAP. CLXIII.

Diſſidii.

MAle ſarta gratia nequicquam coit, & reſcinditur. Interrupta familiaritas. Mala lingua dirimit multorum amicitias. Orta eſt inter illos ſimultas. Refrixit benevolentia: Amor verſus in odium. Diſcordant. Interceſſit offenſæ neſcio quid. Offenſam, pro diſcordia aliquoties uſurpat Saluſt. Diſſuenda eſt amicitia, non abrumpenda. Diſſiliit gratia fratrum. Parum inter eos convenit. Miror non bene convenire vobis. Utrique cum altero convenit. Concordant. Concordes ſumus. Oratio tua cum factis non conſentit. Summo omnium conſenſu. Magna inter molles concordia. Nulla inter nos diſcordia. Diſſident inter ſeſe. Obortum eſt inter illos ſubitum diſſidium. Digreſſa eſt à marito. Sueton. Divertit ab illo. Divortium fecit cum illo. Repudiavit uxorem. Dimiſit matrimonio, id eſt, repudiavit: Dimiſit matrimonium, pro reſcidit. Renunciavit illi amicitiam, pro eo quod eſt, denunciavit illi inimicitiam. Diſſedit cum uxore, id eſt, diſſidium habuit. Miſſam fecit uxorem, pro repudiavit, dixit Sueton. Serere diſſidia. Eſt illi offenſior, pro ſubiratus. Suetonius. Eſt mihi cum illis ἄσπονδος πόλεμος, id eſt, *inconfœderabile bellum.*

CAP. CLXIV.

Reconciliandi.

SArcire, reſarcire gratiam: Reducere, reponere, reſtituere in gratiam. Redigam vos in gratiam. Reconcinnare priſtinam amicitiam. Recollige mihi illius

illius animum. Fac ut mecum redeat in gratiam. Inſtaura priſtinam inter nos benevolentiam. Cic. In gratiam jam cum voluptate redeamus. Idem: Pompeius à me valde contendit de reditu in gratiam, ſed adhuc nihil profecit. Saluſt. Sicuti regi libuerat, pax convenit.

CAP. CLXV.

Sapit, aut contra.

POl homo tu non es ſobrius. Inſanit, delirat, deſipit. Veſanire dixit Catul. Non eſt integræ mentis. Non eſt compos mentis: non conſtat animo. Laborat errore mentis. Motæ, vel commotæ mentis eſt. Mente lapſi, dixit Sueton. Defectus animo, mente excidit: Valet animo. Laborat ab animo. Sophocles reus actus eſt dementiæ. Deſtituit illum vis animi

CAP. CLXVI.

Excipiendi, vel Excludendi.

NUllus iſtuc auderet, niſi tu ſolus. Nemo præter unum te. Nemo præterquam tu ſolus. Nullus aderat extra unam aniculam. Fortunatus ſum cæteris in rebus abſque una hac. M. Tull. Extra ducem paucoſque præterea. Extra prædam, id eſt, præter prædam. Hæc forma eſt aliquoties apud Cic. ex imitatione Græcorum. Extra jocum, extra cauſam, non omnino conſimilis ſunt formæ. Omnium facundiſſimus, excepto Cicerone. Omnibus, niſi uno Cicerone, facundior. Omnium doctiſſimus, ſi unum aut alterum excipias. Nemini cedit, uno te excepto. Interdum abſque nomine, Horatius: Excepto quod non ſimul eſſes, cætera lætus. Jureconſulti interdum

recipere

recipere usurpant, pro excipere. Recipit sarta tecta. Uni tibi permitto, præterea nemini. Tibi quidvis apud me licet. Alioqui non ferrem, alias non ferrem, aliter non ferrem, quod postremum est apud M. Tull. in Offic. Super, pro Præter, frequenter est apud Sueton, quanquam hoc non tam excludentis est, quam semoventis à ceteris. Super veteres amicos ac familiares, id est, ultra. Politianus: Secundum te primas tenet, id est, te excepto.

CAP. CLXVII.

Ut vis, aut contra.

UXorem nactus sum ex animi mei sententia. Uxor mihi contigit qualem volebam. Hic venatus malè respondit votis nostris. Non successit pro votis navigatio. Nihil accidit non præter animi sententiam. Omnia secus, quàm volebam. Omnia contra, quam volebam. Fortuna non respondit optatis meis. Fac ut lubet. Fac pro tuo arbitrio. Vive tuo arbitratu. Nihil faciam nisi de consilii sententia. Faciam ut voles. Faciam pro tua voluntate omnia.

CAP. CLXVIII.

Comperta.

HOmo spectatæ probitatis. Vir probatissimæ fidei. Animum in me tuum habeo multis jam argumentis exploratissimum. Compertum, perspectum, exploratum habeo, quanti me facias. Delectus est, ut industriæ vis expertæ, pro spectatæ, dixit Sueton. Periclitatos mores, pro spectatos dixit M. Tull. Comperta mihi est hominis perfidia. Deprehensa est astutia. Re compertum est: Pro certo, pro com-

perto dicis: Certum non habeo. Cum certum sciero, scribam ad te.

CAP. CLXIX.

Copia.

ABundat opibus, Exuberat, redundat, exundat, superfluit, & superfluens apud Senecam est. Est apud illos ingens aquarum & graminis copia. Copias, pro divitiis, dixit M. Tull. & Sueton. Multum, plurimum, satis vini. Abunde potentiæ, gloriæque, dixit Sueton. Nimium licentiæ. Nimis insidiarum, pro plus satis, dixit Cic. Affatim vini, pro multum vini. Liv. Ne cui major quam quinquaginta jugerum agri modus esset, Horat.

Hoc erat in votis, modus agri non ita magnus.

M. T. Frumenti, in summa caritate maximum numerum miseram. Idem in Philip. Maximus vini numerus fuit, per maximum optimi pondus argenti. Hircius: Magno invento numero hordei, olei, vini, fici; pauco tritici. Immensa pecuniarum vis reperta est. Salust. Quibus mala abunde omnia erant. Rursus. Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur. Idem: Inopem & coopertum miseriis effecit. Idem: Hæc talia facinora impune fuscepisse parum habuere, id est, non satis erat, item: Satis habebatis animam retinere.

CAP. CLXX.

Indicta causa.

INdicta causa conjecit servos in vincula, Cic. Quosdam inauditos condemnavit, Sueton. Inauditum capite puniebat, citra causæ cognitionem damnatus

tus est, quod Jureconsulti vocant ἐρημοδίκιον, id est, *quum altera parte absente & nullo repugnante fertur sententia.*

CAP. CLXXI.

Prosperitatis, aut contra.

PRospera valetudine. Incolumi valetudine. Incolumi fama. Secundiore fama fuit, id est, minus laboravit infamia. Secundo vento, secundo æstu, secundo rumore, dixit Tacit. Idem, adverso rumore, dixit, pro sinistro. Idem dixit, secundis numinibus, faventibus diis. Idem, secundo tempestate, ac fama. Idem, secundante vento. Hic & Livius, secunda prælia dixerunt, pro feliciter gestis. Et Junone secunda, Virg. Dextro Hercule. Secundam existimationem colligit, Suet. pro eo, quod est, bonam opinionem. Si quem numina læva sinunt. Hic tibi, si alias unquam, mens læva fuit. Reflante fortuna nihil ages. Cic. Rebus afflictis. Rebus tristibus erigendus est animus. M. T. Cecidit belle. Ita cecidit ut volebam. Hoc cecidit opportune. Valde optanti utriq; nostrûm cecidit. Hoc adhuc percommodè cadit. Male cecidit: Hac non successit, Terent.

CAP. CLXXII.

Antiquitatis.

AB orbe condito non extitit homo sceleratior. Duo post homines natos deterrima capita, Dolabella & Antonius. Consules post hominum memoriam teterrimi, atque turpissimi. Post homines natos. Nostra ætate factum dicimus, quod nobis vivis accidit. Nostra memoria, quod à majoribus visum, ab illis audire potuimus. Patrum memoria utroque est

antiquius, videlicet quod ſub atavis, ac tritavis geſtum eſt. Ex omni memoria M. Tull. dixit, pro Pub. Sexto. Idem, pro Luc. Cornelio Balbo dixit, Superiore memoria, pro, ſuperioribus ſeculis. Poſt orbem conditum. Poſt urbem conditam, dixit M. Tull.

CAP. LXXIII.

Totum.

A Capite uſque ad calcem: A ſummo capillo uſque ad imum pedis. Debes in ſolidum. Reddes ad aſſem, dixit Plin. Junior. Quod iis ad denarium ſolveretur, dixit Cic. pro Pub. Quintio. Bona fide reddidit depoſitum, vel, cum pulviſculo. Cum tota ærugine, dixit Juvenal. Quantus, quantus eſt, nihil niſi ſomnium eſt. Hyemem inter ſe quam longa eſt, id eſt, totam hyemem, dixit Virgilius.

CAP. CLXXIV.

Perſpicuitatis.

DIlucide expedivit, quibus oportuit. Vel cæco perſpicuum eſt. Explanatius dicam: Dicam craſſiore Minerva. Enodatius explicare, M. Tull. de fin. Ibidem, Enucleate, pro explanate dicta. Dic expreſſe, velis an non velis. Candidus ſermo pro dilucido. Græci λευκὸν λόγον appellant apertum, & perſpicuum, & λευκότερον λέγειν pro apertius dicere. Sole meridiano clarius. Significavit verius, quam expreſſit. Lex hoc expreſsè vetuit. Declara mentem tuam. Planum facere, pro declarare, frequenter eſt apud Ciceronem. Oculis ſubjicere. Ob oculos ponere. Solidum eſt, pro perſpicuum eſt, dixit M. Tull. in Verrem, actione prima. At enim illud ſolidum eſt, ut me Siculi maximè velint, alterum illud credo. Obſcurum non eſt, & luce clarius. Tuba clarius, apud Græcos.

CAP.

CAP. CLXXV.

Nobilitatis & contra.

VIr apprime nobilis. Minime obſcuris natalibus. Homo minime novus. Homo cum primis illuſtris. Vir clariſſimus. Vir antiquæ nobilitatis. Vir honeſto apud ſuos loco natus. Summo loco natus. Domi ſplendidus. Majorum imaginibus clarus. Ex illuſtri ſtirpe progenitus. Avitis ſtemmatibus clarus. Homo domi nobilis, pro eo qui è claris prognatus eſt, frequenter eſt apud Ciceronem, & apud Saluſt. Homo domi ſuæ cum primis locuples atque honeſtus. Hominem veteris proſapiæ ac multarum imaginum, dixit Saluſt. Cic. Philargus in ampliſſima civitate ampliſſimo loco natus, Liv. Adoleſcentes nec tenui loco orti. Plin. Fœmina ſplendide nata. Obſcurus. Liv. Homo loco obſcuro, tenuique ortus fortuna. Humili loco natus. Homo novus. Saluſt. M. Tull. repertitium appellat, quod obſcuris eſſet majoribus. Vir equeſtri loco. Vir ſenatorii generis. Vicanum, pro ignobili dixit Cic. Horat. ignotos homines dixit pro ignobilibus.

CAP. CLXXVI.

Violentiæ.

VIx à manibus temperatum eſt. Res ad vim, & arma ſpectabat. A verbis ventum eſt ad verbera. Rixa in pugnam verſa eſt. Vi geritur res. Ferro, non rationibus decertabatur. In manibus jus erat. Ad ſaga properatum eſt, frequens eſt apud Cic. Sagum enim veſtis eſt militaris, quemadmodum toga pacis. Collo obtorto reduxit hominem.

CAP. CLXXVII.

Rumoris.

VUlgo fertur. Diu fuit populi fabula. Rumore vulgatum est. Constans rumor est. Fama passim jactatum est. In ore est omni populo. Erat in sermone res, dixit Cicer. pro eo quod est, Rumor erat. Vox erat una totius provinciæ. In ore & sermone omnium. M. Tullius. Male audire dicuntur, de quibus malus est rumor. Contrà, bene, de quibus bonus.

CAP. CLXXVIII.

Exempli.

MAjorum suorum vestigiis ingreditur. Vetus institutum revocavit. A prisca Reip. consuetudine non recessit. Cæsar. Agere ad præscriptum. Vetus exemplum est, sive veteris exempli res est, fallere amicum. More hominum fecit: sibi, quàm amico maluit consulere. Novo more, pro nullo majorum exemplo, frequens est apud Cicer. Exemplum subjicimus his fermè modis per Ut, & Velut: Simile gaudet simili, ut sus sue: velut puer puero. Quod genus, pro eo quod Græci dicunt οἷον; verbi causa, verbi gratia, exempli causa, apud M. Tull.

CAP. CLXXIX.

Internecionis.

FUnditus periit. Radicitus extinctus est. Cupiditas radicitus extrahenda est. A stirpe subversa est Resp. A stirpe interiit, dixit Salust. Pristinæ disciplinæ ne vestigium quidem ullum supereſt. Græci πανολεθρίαν vocant. Extirpari & funditus tolli, dixit M. T. de Fato.

CAP.

CAP. CLXXX.

Atrocitatis.

ATrox injuria. Indignum facinus. Infandum, apud poetas. Nefarium scelus. Gravis contumelia. Non ferenda superbia. Intolerandam ferociam, dixit M. Tull. contra Rull. Factum non una cruce dignum. Facinus eculeo dignum. Noxa capitalis: Crimen inexpiabile. Piaculare facinus.

CAP. CLXXXI.

Rigoris.

AD vivum exigere. Summo jure mecum agitur. Rigide, severe, præcise, quod Græci dicunt ἀκριβῶς; mecum agitis. Inique, duris conditionibus, aut legibus mecum agitis; etiamsi mecum agas obsignatis tabulis. Pergitisne vos tanquam ex syngrapha agere cum populo? dixit M. Tull. pro L. Murena. Ibidem dixit, austere & Stoice agere. Itidem dici potest Scythice agere, qui agit incivilius.

CAP. CLXXXII.

Asscribendi, & imputandi.

ASsignamus, asscribimus, attribuimus, frequenter in malam partem, nonnunquam in bonam, M. T. ad Attic. Si perturbatior est, tibi assignato. Idem in Bruto. Hæc si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna. Flens petiit, ne unius amentiam civitati assignaret. M. Tull. in Bruto. Peto à te, ut id non modo negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas. Idem. Omnes id Verri tunc attribuebant. Item, Ut aliis causam calamitatis attribueret. Si quid mali acciderit, tuæ socordiæ imputato. Quod vivo, tuæ clementiæ acceptum fero; sive

acceptum refero: hoc est, debere me fateor. Scevola in Pandectis: Creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent. Hactenus in malam partem. Si quid feliciter evenit, non fortunæ, sed Deo asscribendum est, assignandum est, tribuendum est, attribuendum est, acceptum ferre oportet, imputandum est. Hæc in bonam partem. His finitima sunt, vendico, assero, arrogo: Totius negotii laudem sibi vendicat, sibi asserit, sibi usurpat. Illa priora sunt sumpta à codicillis rationum, in quibus notatur quid quis debeat, aut cui quid persolvendum sit. Hæc posteriora ab actione juris, quia quis sibi jus personæ aut rei defendit legibus. Item illa: Totum me tibi debeo. Quod spiro, & valeo, tui muneris est. Si quid habeo, id totum tuæ munificentiæ est. Si quid in me boni est, abs te venit, abs te profectum est, abs te fluxit.

CAP. CLXXXIII.

Additionis.

Ullæ deditus, voluptati addictus, hoc ab auctione conflatum est. Ventris mancipium: servit lucro. Horat. Inservit honori. In hoc totus incumbit. Assidet literis. Affixus est poëticæ M. T. Et ad genus id quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhæresceret, hoc est, affigerent sese. Devotus, in bonam partem, dixit: Juvenalis.

Quod ni tibi deditus essem.
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret.

Terent. Animum ad scribendum appulit. Idem: Ut animum ad aliquod studium adjungant. Id. Adjecit animum ad virginem. Dedit se ad leges, dixit M.T. Me totum, meaq; omnia tibi dico, dedico, consecroq;.

CAP. CLXXXIV.

Facultatis.

TErent. Tibi in manu est ne fiat: Salust. Verum id frustra, an ob rem faciam, in manu vestra est, Quirites.

Quirites. Id in te ſitum eſt : Iſtud non eſt meæ facultatis. Virg. Non opis eſt noſtræ. Non pro noſtris opibus extruimus mœnia. Non eſt in poteſtate mea. In poteſtate, & in poteſtatem habere, dixit Saluſt. Si in mea poteſtate eſſet. Filius nondum emancipatus in patris eſt poteſtate. Penes te jus eſt vitæ, ac necis. Non eſt mearum virium. Meis auſpiciis, meis copiis, meo Marte confectum eſt hoc negotium. Saluſt. novè dixit : Quibus in otio, vel molliter, vel magnifice vivere copia erat. Idem dixit, in manibus. Cicer. pro mea parte adjuvi, pro mea parte virili, pro viribus, pro mea virili. Saluſt. pro parte virili, abſque pronomine : In hunc numerum conferri poſſunt & illa : Impetravit commeatum : Facta eſt illi dicendi poteſtas. Saluſt. Poſt ubi fide publica dicere juſſus : Idem, Si fides publica data eſſet. Idem, Eumque interpoſita publica fide, Romam perduceret. Magnatibus quicquid libet, licet. Utinam per fortunas liceret, pro tuis in me beneficiis gratiam reponere. Utinam tam adeſſet facultas, quam adeſt promta voluntas tibi gratificandi.

CAP. CLXXXV.

Jurandi.

PEr caput hoc juro. Sancte dejerat. At ſunt qui nihil vereantur conceptis verbis pejerare. In verba jurabas mea. Horat. Nec ego per fidem dixi ſacramentum, id eſt, non juravi mala fide. Sacramenta militaria. Non verear vel Jovem lapidem jurare. Sic me Deus bene amet. Sic mihi propitius ſit Chriſtus, ut ego te ſalvum cupio. M. Tull. Solicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo. Idem : ne ſim ſalvus, ſi aliter ſcribo, ac ſentio. Idem : ne vivam, ſi ſcio. Idem : Moriar, ſi quiſquam me tenet, præter te. Idem : Male mihi ſit, ſi unquam quicquam tam

enitar. Horatius: Disperęam, ni optimum erat. Abjuratus rapinas, dixit Virgil. Salust. Fidem prodiderat, creditum abjuraverat. Terent. Jusjurandum dabitur. Apud Jureconsultos defers jusjurandum, qui parti adversæ cedit jurandi facultatem: Refert, qui oblatum transfert in offerentem. Huic citius credam injurato, quàm tibi jurato.

CAP. CLXXXVI.

Dictandi.

Prætor dictat jusjurandum. Facile ero facundus, si tu dicenda dictaveris. Plaut. præi verbis quod vis, hoc est, præconcipe verba, quibus me velis uti. Liv. Agedum pontifex, præi verba, quibus me pro legionibus devoveam. Idem. Id votum in hæc verba præeunte P. Licinio pontifice maximo, consul nuncupavit. Idem, pro præire, dixit, prafari. Sunt qui M. Fabio pontifice maximo prafante carmen, devovisse se eos pro patria, Quiritibusque Romanis tradant. M. Tull. ut vobis voce præirent, id est vobis præscriberent, quid essetis pronunciaturi. Præscribere modum, prascribere finem. Cæsar. Non ad alienum præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare.

CAP. CLXXXVII.

Tempestive, &c.

Opportune advenis. Fac adsis in tempore. Fac adsis tempori. Vigilet oportet, qui tempori vult sua conficere negotia. In ipso articulo supervenit. M. Tull. Satis erat diei, ut Puteolos excurrere possem, & ad tempus redire. Idem: Aderis autem ad tempus. Matura reditum. Fac curentur ista mature. Plaut. Per tempus hic venit miles. Idem: Non potuisti per tempus magis advenire. Fac adeas hominem

hominem in tempore. Tempestivis convivijs delectantur & philosophi. Horatius : Tempestiva viro. Tempestivius ista dixeris à cœna. Nihil suave, quod est intempestivum. Intempesta nox dicitur, media, quod non sit opportuna, ad aliquid agendum. Commodum supervenit Chremes. Incommodo me revocavit senex. Suo quidque tempore agendum est. Horat. Pleraque differat, & in præsens tempus omittat, id est, in suum, & congruum tempus. Siquidem hæc dictio *Præsens*, ad omne tempus pertinet. Laudatus est ab Augusto Cato, quod præsentem Reipub. statum noluerit immutari, hoc est, eum statum, qui erat viro Catone.

CAP. CLXXXVIII.

Ante tempus.

VIrg. Sed cadet ante diem. Præmatura morte extinctus est. Ante tempus sapit. Pers. Et rerum prudentia velox. Ante pilos venit. Præproperè duxit uxorem. Nondum matura nuptiis, elocata est. Liv. Abi hinc cum tuo præpropero amore. Illud præcox ingeniorum genus non temerè pervenit ad frugem. Præcocia mala pluris emuntur. Accelerata consilia. Festinata consilia, raro prospere cadunt. Præcipitata consilia vix unquam felicem exitum fortiuntur. Ovid. Et adhuc tua messis in herba est.

CAP. CLXXXIX.

Post tempus.

SEro sapiunt Phryges. Sera est nunc consultatio. Sero est, mortuo adhibere medicinam. Nulla ætas ad discendum sera est. Sera est in fundo parsimonia. Advenit, sed post tempus. Seram rosam, pro serotina, dixit Horat. Serotini fructus sunt, qui post

tempus

tempus ſolitum proveniunt. Poſt feſtum, ut aiunt, advenitis.

CAP. CXC.

Celeritas.

MOx te reviſam. Brevi te reviſam. Propediem te reviſam. Primo quoque tempore conveniam hominem. Puncto temporis fortuna verſa eſt. Momento temporis corruunt omnia. Virg.

Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.

Saluſt. De improviſo. Virgil. Ante exſpectatum. Dicto citius tumida æquora placat. Simul cum dicto manus affert homini. Actutum ſe domum contulerunt. Hæc locutus, è veſtigio ſe domum recepit. Protinus, illico, continuo, ſtatim. In ipſo ſtatim vitæ limine extinctus eſt. Confeſtim ſe in pedes conjecit. Simul atque hæc dixerat, repente abiit. Simul ut accepit nummos, aufugit. Martial. Vix dum dictum erat, illa dedit, quàm maturiſſime, ſive maturrime; pro quamprimum, quàm ocyſſime dixit Saluſt. Tacitus: Inciſis venis mortem approperat, id eſt, accelerat. Nec mora, manum injicit homini. Omnium exſpectationem celeritate viciſti: Huc fac quamprimum recurras. Volâſſe dices. Ubi me his negotiis extricaro, nihil cunctatus ad vos advolabo.

Ad hanc formam redigi poſſunt Anticipandi verba, quorum aliquot alibi recenſuimus. Prævenire, antevertere, prævertere, ſive præverti. Terent. Hæc dies illi anteceſſit. Occupare. Horat. Cum affectaretur nunquid vis, occupo. Idem: Fortiter occupa portum. Antevenire, Saluſt. Sed ea omnia luxu antecapere, id eſt, præveniebat famem, & ſitim. Idem: Ac priuſquam legiones ſcriberentur, multa antecapere quæ in bello uſui forent. Idem: Conſul optimum factu ratus, noctem quæ inſtabat, antecapere. Maturandi verbum, frequenter habet celeritatis ſignificationem,

cationem, Virg. Maturate fugam. Saluſt. Niſi maturâſſet pro curia ſignum ſociis dare. Terent. At maturè. Maturitas, & maturus non itidem uſurpantur.

CAP. CXCI.

Spacium loci exiguum.

PLaut. Si ex iſto loco digitum tranſverſum, aut unguem latum exceſſeris. Pedem ubi ponat, non habet. Palmum non habet. Pollicem latum agri non habet. Cave digitum latum ab hoc diſceſſeris loco. Pedem latum nunquam à tuis præſcriptis digrediar. Culmum latum nunquam recedit ab Epicuro. Pilum latum non recedit à priſtinis moribus.

CAP. CXCII.

Spatium magnum Loci, aut Temporis.

PLaut. Longe uſque à campis ultimis. Cicer. Uſque à mari ſupero, Romam proficiſci. Terent. Ex Æthiopia eſt uſque hæc. Uſque à pedibus ad ſummum capillum. Plaut. Uſque ex unguiculis. Quod augures omnes uſque à Romulo decreverunt. Saluſt. Omnia, quâ viſus erat, conſtrata telis, armis, cadaveribus. Qua viſus erat, dixit, pro eo quod erat, quam procul undique patebat proſpectus. Virg. Uſque à proavis vetus ordinis ætas.

CAP. CXCIII.

Metuendi.

METuo ne quod vis non liceat per patrem. Timeo ne mihi ſuccenſeat. Nullus metus eſt, ne tibi quiſquam det verba. Nihil periculi eſt, ne regno excutiaris. Ter. Metuo ut ſubſtet hoſpes, id eſt, ne non ſubſtet. Idem: Firmæ vereor ut hæ ſint nuptiæ. Horat. O puer ut ſis vitalis metuo. M. Tull. Omnes labores te excipere video, timeo ut ſuſtineas. Idem. Accepi à te literas, quibus vereri videris, ut epiſtolas illas acceperim. Solicitus ſum, ut tantum laborem poſſis ſuſtinere.

CAP.

CAP. CXCIV.

Aptitudinis.

Eloquentiæ caput est, apte dicere. Neque enim diserte dicitur, quod inepte dicitur. Nil ad eam rem dici potuit accommodatius. Delige uxorem tuis accommodam moribus. Splendide dixit magis, quam oppositè. Nihil afferri poterat appositius. Elegans jocus, sed parum in loco dictus. Tua institutio non quadrat ad hujus ingenium. Mulieri mulier magis convenit, magis congruit. Hic militiæ natus est. Hic ad hujus mores factus, sculptusque est. Magnifica loqueris, sed nihil ad Bacchum, ut aiunt, sed ἀπρὸς Διόνυσα, sed οὐδὲν πρὸς ἅπο id est, *nihil ad Bacchum pertinentia, nihil ad versum.* Ista sarcina non sedet humeris tuis. Hæc inter se non cohærent. Isthuc ingeniosè interseruisti verius, quàm concinnè. Non sibi constat tua oratio. Non consonat vita doctrinæ. Non concordant facta cum dictis. Multa dixit extra causam, nihil ad rem pertinentia. Quid cani cum balneo? Istuc præclare quidem dictum, sed alieno loco. Alieno tempore fementem facis, Terent. Alienjore ætate post faceret tamen. Ne bovi clitellas. Feli crocoton addidisti. In lente unguentum. Non facit ad luctum cithara.

CAP. CXCV.

Moriendi.

Mortem obiit. Vita defunctus est. Vixit. In vivis esse desit. Excessit è vivis. Excessit, absolutè ut decesset. Satius est millies mortem oppetere, quàm turpitudinem admittere. Cicer. mihi ipsi fuit mors æquo animo oppetenda. Obiit supremum vitæ diem. Diem obiit. Cicer. Obiit. Vitam morte commutavit. Concessit in fata, concessit vita, frequens apud Tacit. Mortalitatem explevit, apud eundem.

Item:

Item: Supremum diem explevit. Animam reddidit. Spiritum finiebat. Spirare desiit. Liv. & Cicer. Efflavit animam. Cicer. Cujus in complexu libenter extremum vitæ spiritum ediderim. Exspiravit Cic. Antequam ex hac vita migro, emigro, demigro: Idem, exire de vita. Terent. E medio excessit. Emori malim. E vita discessit inediâ. Tacit. Mortem occubuit. Et occubuit absolute, Suetonius dixit. Voluntariam occubuit necem. Virg. Seu certæ occumbere morti. Vivis exemptus est. Inter vivos agere desiit. Agere animam dicitur, qui jam moritur. Deo naturæque concessit. Salust. Ubi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se virtus magis magisque extollit. Idem: Pater, uti necesse erat naturæ concessit. Vitæ peregit fabulam: Letho datus est. Luce orbatus est: Vita orbatus est: lumine cassus, Poëticum. Mortuus, absolutè dicitur. Demortuus, qui morte sua locum aut munus reliquit vacuum: in quod qui substituitur, in demortui locum succedere dicitur. Excessus, pro morte apud idoneos auctores invenitur. Item exitus, frequens apud Tacit. Exitu demum Neronis, positis odiis in medium consulere. Idem Laudatis: Laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Quanquam exire è vita fere dicuntur, qui spontaneam obeunt mortem: & exitus eorum, qui sponte decedunt è vita. Quod peculiare est etiam oppetere mortem. Finem, pro excessu, dixit Tacitus. Comperto fine Augusti.

CAP. CXCVI.

Mortis spontaneæ.

Cic. è vita tanquam è theatro exeamus. Impatiens malorum, mortem sibi conscivit, necem sibi conscivit. Inedia vitam finiit. Veneno sumpto, mortem accersivit. Incisis venis, mortem approperat. Ita Tacitus

Tacitus. Desperatis rebus, decrevit sibi afferre manus. Idem. Vim suæ vitæ attulit. Idem frequenter dicit, mortem sumere, pro mortem sibi consciscere. Haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis. Morte spontanea vitam abrupit. Intercluso spiritu mortem invenit. Suspendio quæsita mors est.

CAP. CXCVII.

Mortis adactæ.

OCcidit, interfecit, peremit, necavit, exstinxit, jure cæsus est, neci dedit, Virg. Dede neci. Vitam & Cantharides eripere possunt. Terent. Animam seni exstinguerem. Vita privavit. Vita, seu luce orbabit. Nero Senecæ denunciavit ultimam necessitatem. Ad necem adegit.

CAP. CXCVIII.

Propositi.

JUvenal. Si te propositi nondum pudet. Erat animus, erat in animo. Proposueram, statueram, decreveram, constitueram urbem relinquere. Si stat sententia, literis te addice. Non est sententia, frustra niti. Non fuit consilium, socordiâ, atque defidiâ bonum otium conterere. Non sum hujus animi, ut inanem operam velim sumere. Non est consilii. Non est ratio. Visum erat ad vos remigrare. Habebam in animo. Sic apud animum meum statuo, Salust.

CAP. CXCIX.

Periculi imminentis.

NOn sentis quid tibi malorum impendeat, quanta immineat calamitas, quanta instet tempestas. Non ea procul abest. Jam urget ac premit. In foribus adest ultio. Salust. Dux hostium cum exercitu supra caput est. Sic aliquoties & Liv. Nihil malorum non inten-

intentabatur. Virg. Præſentemque intentant omnia mortem. Hæc procœmia nobis dira minitantur. In propinquo eſt diſcrimen. Non ſentis quæ te circumſtent pericula, quæ malorum procella te circumvallet. Quis te maneat exitus. Quàm tenui diſcrimini abſis ab exitu. Vicinius malum eſt quàm credis. Propior es periculo, quàm ſuſpicaris. Saluſt. Quouſque cunctando Remp. intutam patiemini? intutam, dixit, pro periculo obnoxiam. Idem, eò Reſpub. in extremo ſita eſt. Rurſus, Ubi intelligit omnes fortunas ſuas in extremo ſitas. Et, gnati vita in dubium veniet, dubiis rebus conſilium adhibendum eſt. Naſo.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo.

Horat. Et incedis per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Periculoſæ plenum opus aleæ.

CAP. CC.

Facile, Difficile.

DIctu quàm factu facilius. Nihil facilius, facile eſt, perfacile eſt, proclive eſt, in proclivi eſt. Nihil eſt negotii. Nullo negotio rem conficies. Saluſt. Denique omnes Romani uſque ad noſtram memoriam ſic habuere, alia omnia virtuti ſuæ prona eſſe. Idem: Et profectò diis juvantibus omnia matura ſunt. Id cuivis promtum eſt. Hoc mihi in promptu non eſt. Saluſt. Si hoc itinere uti decreveritis, cætera in promtu erunt. In procinctu habere. Ad manum eſſe. Difficile eſt. Perdifficile eſt. Rem arduam moliris.

CAP. CCI.

Prætextus.

VIrg. Hoc prætexit nomine culpam. Hoc colore tegit culpam. Obtentu pietatis, rem impiam moliebatur. Specioſo titulo molitur facinus omnium turpiſſimum.

turpiſſimum. Plauſibili titulo. Religionis fuco ſeſe venditant. Amici ſpecie geſſit inimicum. Saluſt. Quicunque Rempub. agitavere honeſtis nominibus. Idem. Sed hæ res mirè ſunt vitiis obtentui, id eſt, his prætexuntur vitia. Magni nominis umbra ſe tuentur.

CAP. CCII.

Temeritatis.

NIhil habet penſi. Inconſultis conſiliis agit omnia. Pro ſua libidine rem gerit. Audacia illi pro ſapientia, in conſilio eſt. Æqui atque iniqui nulla ratio eſt. Quid deceat, quid non, ſuſque deque habet. Saluſt. Quæ etiam mediocres viros ſpe prædæ tranſverſos agit. Idem: Quos privata amicitia Jugurthæ parum cognita tranſverſos agit. Impetu fertur magis, quàm judicio ducitur. Nihil habet penſi, quid, in quem, dicat.

CAP. CCIII.

Exequiarum.

EXequias inire. Curare funus. Parentare, Parentalia peregimus. Saluſt. Poſtquam illi more regio juſta magnificè fecerunt.

CAP. CCIV.

Conſuetudinis, aut contra.

INſuevit fallere. Aſſuevit mentiri. Conſueta relinquere durum eſt. Optimis aſſueſcendum. Armis, belloque deſueti. Ad iſta jampridem occalluit animus. Longo uſu callum dixit. Terent. Quid tu Athenas inſolens? Inſolens injuriarum, dixit Saluſt. Idem: Interdum timidos inſolentia itineris levare manu. Nihil novi facit. Iſthuc inſolens facis. Iſthuc tuo more facis. Iſthuc tibi ſolenne eſt. Moris eſt. In uſu eſt. In uſu eſſe deſiit. Tac. Ne vetuſtiſſima Italiæ diſciplina per deſidiam exoleſceret. Idem: Græci amictus

amictus jam exoleverant. Liv. Res aut novæ, aut vetuſtate exemplorum memoriæ jam exoletæ. Iſta jam in deſuetudinem abiêre.

CAP. CCV.

Tarditatis.

TArdat, quod Græci χρονίζει. Tardus corpore ſed ingenio tardior. Lentus abes. Feſtina lente. Age pedetentim, paulatim, ſenſim infunde. Cunctari, bellum ducere. Saluſt. Quem ubi cunctari accepit, & dubium belli, atque pacis rationes trahere. Idem Ptolemæus pretio ad dies bellum prolatans. Tacit. Diem ex die prolatabant. Liv. Cum is diem de die differret. Cæſar. Diem ex die ducere. Cic. Procraſtinare. Comperendinare.

CAP. CCVI.

Non ultra.

TNera convitia rixa conſtitit. Citra ſanguinem pugnatum eſt. Perbenignus eſt, ſed non ultra promiſſa. Idem efficit dictio Tenus, cui veteres liberius quam nos addiderunt nomen nunc auferendi nunc gignendi caſu. Crurum tenus, dixit Virg. Tacit. Non patruum ſaltem pórta tenus obvium. Idem: modo pectore, modo ore tenus extantes. Idem: Uſurpatas nomine tenus urbium expugnatas dictant. Idem: Janua, ac limine tenus domum claudit. Idem in vita Agricolæ: Unum addiderim nuſquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore accreſcere, aut reſorberi. Sentit mare tranſire littora. Liv. In quos jecit magis hoc conſul, verbo tenus, quàm ut re inſimularet. Idem dixit, vulneribus tenus: Aurium tenus, dixit Fabius. Quintus Curt. Pauci hoſtium tenus exacti penetravere uſque ad portum. Apuleius, Pallio tenus Philoſophos imitatur.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE RERUM COPIA

Commentarius Secundus.

Et mox de prima locupletandi ratione.

POsteaquam de verborum Copia, quæ veniebant in mentem, qua potuimus brevitate, diximus, reliquum est, ut simili compendio de rerum copia perstringamus. Atque ut hanc operis partem exordiamur ab iis, quæ superiori generi sunt quàm maximè finitima: prima locupletandæ sententiæ ratio videtur, si quod summatim, ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atque in partes diducatur. Quod quidem perinde est, ac si quis primùm mercem per transennam, aut peristromata convoluta ostendat, deinde eadem evolvat aperiatque, ac totam oculis exponat. Hujus rationis id erit exemplum:

REM UNIVERSAM LUXU PERDIDIT.

Eam sententiam in summa comprehensam quasi convolutam, hunc ad modum licebit evolvere: Si plurimas possessionum formas enumeremus, sique varias perdendæ rei vias explicaverimus. Quidquid vel matris, vel patris nomine hæreditate obvenerat: quicquid ex uxoris dote, quæ quidem neutiquam erat vulgaris, accesserat: quicquid ex legatis accreverat (accreverat autem permultum) quicquid ex principis

principis acceperat liberalitate : quicquid peculii castrensis conflaverat; pecuniam omnem, vasa, vestes, fundos, agros, unà cum ipsis & villis, & pecoribus; breviter rem omnem seu mobilem, seu solidam; Denique familiam etiam ipsam, fœdissimis scortorum amoribus, quotidianis comessationibus, sumptuosis obsonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis, cupediis, unguentis, alea, lusibus, paucis diebus ita absumsit, abligurivit, absorbuit, ut ne teruncium quidem sibi reliquum fecerit. Hic duo illa verba, Rem universam, & luxu perdidit : suis partibus explicantur. Adjiciemus & alterum.

CYCLOPÆDIAM ABSOLVIT.

In genere dictum est. Id ita poteris explicare, si singulas disciplinas, omnem doctrinæ speciem, singulatim recenseas. Nullum omnino doctrinæ genus est : in quo non sit exquisitè versatus : Nulla disciplina, quam ille non ad unguem perdidicerit, & ita perdidicerit, ut in una qualibet sola laborâsse videatur. Adeo mire poëtarum omnium omnes fabulas tenet. Adeo Rhetorum flosculis abundat. Adeo Grammaticorum laboriosos canones excussit. Dialecticorum argutias callet. Physices arcana pervestigavit. Ultra mundanæ sapientiæ ardua superavit. Theologorum abdita penetravit. Mathematicas apodixes perceptas habet. Sic astrorum motus, sic numerorum rationes, sic terrarum dimensiones, urbium, montium, fontium situs, nomina, intervalla : sic vocum concentus atque discrimina callet : Adeo quicquid est historiarum tum veterum, tum recentium meminit. Quicquid bonorum auctorum, quicquid vel antiquitatis, vel novitatis, id omne tenet. Adde his parem Græcanicæ, ac Latinæ literaturæ linguæque peritiam, denique quicquid unquam eruditionis

ditionis ab egregiis auctoribus repertum ac traditum fuit, id universum unus hic absolutè perceptum cognitumque habet, ac meminit.

ITEM.

Omnibus naturæ fortunæque dotibus præditus.

Hoc si cui libeat explicare, commemorabit singula corporis commoda: deinde singulas ingenii, atque animi dotes: postremo genus, opes, patriam, successus, & quicquid à fortuna solet obvenire. Rursum, Tertium exemplum erit Hippias omniscius. Hoc si quis velit dilatare, referat licebit omnia illa, quæ in ejus viri descriptione recensèt Apuleius in Floridis, non sine varia verborum copia.

Extat hujus rationis exemplum aptissimum apud Lucianum in Harmonide. Etenim cum potuisset summatim dicere, τὴν αὐλητικὴν ὅλην ἐκμεμάθηκα, *id est, universam artem tibiis ludendi perdidici*; maluit explicatis partibus copiam ostentare ad hunc modum.

Ἐδιδάξω μὲ ἤδη ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωσσίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελὲς, καὶ ὑποβάλλειν τὰς δακτύλους ἀναφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμπνοια εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίης τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίης τὸ βακχικὸν, τῆς Δωρίης τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρὸν, ταῦτα μὲν ἤν πάνυ ἐκμεμάθηκα παρά σε. Quæ tametsi vix possunt reddi Latinè, tamen ob Græcanici sermonis ignaros vertam ut potero. Docuisti me jam exacte adaptare tibiam, atque in ejus lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatum, tum commodo, facilique contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demissione vocis, adhæc, ad numerum ingredi, &

ut

ut modi congruant ad chorum, præterea quod cuiq; harmoniæ generi proprium eſt obſervare, Phrygiæ divinum impetum, Lydiæ Bacchicum furorem, Doricæ gravitatem ac modeſtiam, Ionicæ jucunditatem. Quod ſi in proximo exemplo placuiſſet in ſingulis diſciplinis facere, quod hic Lucianus fecit in una Muſicæ parte, vides quanta ſermonis copia fuerit futura.

In his non abs re crediderim illud admonere, ſimul & in initio proponi ſummam rerum, & eandem alia ſermonis ſpecie repeti, & ita redeundum ad genus, quaſi ſingulis enumerandis jam ſis defatigatus, etiam ſi nihil erit præteritum. Præterea cavendum, ne partium ordinem confundamus tumultuaria verborum congerie, ſurſum ac deorſum miſcentes omnia, ne moleſtam vocum turbam nullâ conditam gratiâ conglomeremus: ſed vel ordine ſcito, vel apta diſtributione, vel eleganti deſcriptione legentis, aut audientis tædium excludamus. Ad hanc formam pertinet & illud, quoties totum, quod non formis, ſed partibus conſtat, in eas diducitur, ut: Hic totus monſtrum eſt, hoc pacto dilatabitur: Si prius hominem in corpus atque animum partiaris, deinde ſingulas corporis partes, ſingulas item animi partes attingas: Et animo & corpore monſtrum eſt. Quacunq; vel animi vel corporis parte contempleris, monſtrum reperies: Caput tremulum, oculos caninos, os draconis, vultum furiæ, ventrem abdomine diſtentum, manus ad rapinam incurvas, pedes intortos; totam denique corporis figuram inſpice, quid aliud quàm monſtrum præ ſe ferunt? linguam & vocem illam belluinam obſerva, portentum dices; ingenium excute, prodigium invenies; mores expende, vitam ſcrutare, omnia monſtroſa comperies, & ne ſingula perſequar, quantus quantus eſt, nihil niſi monſtrum eſt. Hic ſi quis velit in ſingulis velut depingendis immorari,

rari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum oratione. Item aliud exemplum.

TOTUS COMMADUIT.

A summo capillo ad imum usque calcaneum pluvia commaduit: Caput, humeri, pectus, venter, tibiæ, totum denique corpus pluvia stillabat. Minutius quidem illud, haud tamen indignum quod admoneatur, ad hanc formam referri posse, quoties de specie loquentes, genus adjungimus, id quod ferè fit amplificandi gratia. Quum omnis eruditio plurimum affert & ornamenti, & adjumenti mortalibus, tum præcipue Philosophia. Item omni quidem ætati fœda est libido, verum senectuti multo fœdissima. Item: Cum omnibus in rebus plurimum habet momenti prudentia tum præcipue in bellis. Simplex enim erat prudentiam in bellis plurimum habere momenti: Hujus generis est illud Cic. Orat. pro domo sua, ad Pontifices: Cum multa divinitus Pontifices, à majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod vos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse voluerunt. Quanquam quid attinebat unum hoc referre, cum hujus formæ exempla nusquam non sint obvia.

SECUNDA VARIANDI RATIO.

Huic admodum affinis est secunda variandi ratio: quoties non contenti semel exitum rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserunt, per se queant intelligi, singulatim ea quoque commemoramus, per quæ ad eum exitum perventum est. Hujus præceptionis hoc erit exemplum; Cicero Catilinæ conatus oppressit. Id ita locupletabis: Catilinæ nefarios conatus per juvenes perditissimos, totius Romanæ civitatis

tis exitium atque internecionem molientes. M. T. Cic. consul, sua sagacitate statim odoratus est: singulari vigilantia pervestigavit: summa prudentia deprehendit: miro in Rempublicam studio prodidit, incredibili eloquentia convicit: gravissima autoritate repressit: armis exstinxit: magna felicitate sustulit.

Item aliud: Ex ea virgine filium sustulit: hac ratione dilates licebit: Eam virginem quod esset singulari forma, misere deperibat. Deinde amoris impatiens, simplici puellæ animum promissis sollicitavit: muneribus corrupit: blanditiis deliniit, officiis in mutuum amorem pellexit: improbitate vicit: denique consuetudinem cum ea habuit, ac devirginavit: aliquanto post tempore uterus virginis cœpit tumescere, fœtu videlicet concepto: Demum exactis novem mensibus parturiit, ac puerum peperit.

Item, aliud exemplum: Urbem cepit: Ita poterit ampliari, Principio feciales rem repetitum missi, qui pacis etiam conditiones offerrent: Quas cum oppidani non acciperent, copias undique comparat: machinarum maximam vim comportat, admovet exercitum unà cum machinis ad urbis mœnia. Illi contra è muris acriter hostem repellunt: tandem hic superior in congressu, conscensis mœnibus urbem invadit, ac rerum potitur.

TERTIA RATIO.

Ab hac rursum non ita vehementer abhorret tertia locupletandi sermonis ratio, quoties rem non nudam exponimus, sed altius etiam causas repetimus, à quibus initiis sit profecta: veluti si cui non satis sit dixisse, bellum intercessisse Gallis cum Neapolitanis, verum etiam addat, quæ fuerint simultatis causæ, quis instigator, quæ suscipiendi belli occasio, quæ vincendi spes, quæ utrisque fiducia. Hoc præceptum

ut est dilucidius, quàm ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplum nisi plurimis verbis proponere. Quare supersedebimus, & lectorem ad Salustium ac Livium relegabimus.

QUARTA RATIO.

Nec admodum discrepat ab his quarta locupletandi ratio, quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa, quæ negotium comitantur, vel consequuntur. Quod genus sit: Bellum tibi acceptum feremus. Hoc pacto poteris dilatare rem. Exhaustum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus juventutem, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos passim vicos, ac villas, desertos agros, eversa mœnia, compilatas domos, direpta sana, tot orbos senes, tot orphanos liberos, tot viduas matronas, tot virgines indignè constupratas, tot adolescentium licentia depravatos mores, tantum funerum, tantum luctus, tantum lachrymarum: præterea extinctas artes, oppressas leges, obliteratam religionem, confusa divina, humanaque omnia, corruptam civitatis disciplinam; Universum, inquam, hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi uni feremus acceptum, siquidem belli fueris autor.

QUINTA RATIO.

Quinta locupletandi ratio videtur potissimum ad ἐνέργειαν, quam Evidentiam vertunt, pertinere. Ea utemur, quoties vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratia, rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expressam, in tabula spectandam proponemus, ut nos depinxisse, non narrasse, lector spectasse, non legisse videatur. Id ita præstare poterimus, si prius ipsi totam rei naturam omnesque circum-

cumſtantias, ac veluti faciem, animo luſtremus. Deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingamus, ut quàm maxime fiat evidens perſpicuaque lectori. Hac virtute præcellunt cum omnes Poëtæ, tum præcipue Homerus, quemadmodum ſuis indicabimus locis. Conſtat autem præcipuè deſcriptione rerum, temporum, locorum, perſonarum.

Deſcriptio Rei.

Rei deſcriptione locupletabimus orationem, cum id quod fit, aut factum eſt, non ſummatim aut tenuiter exponemus: ſed omnibus fucatum coloribus, ob oculos ponemus, ut auditorem ſive lectorem jam extra ſe poſitum, velut in theatrum, avocet. Hanc ab effingenda rerum imagine Græci ὑποτύπωσιν vocant. Etiam hoc vocabulum commune eſt, quoties aliquid oculis ſubjicitur. Veluti ſi quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in ſumma complectitur, quæcunque talis fortuna recipit; utar enim Quintiliani verbis: At ſi aperias hæc, quæ verbo uno incluſa erant, apparebunt effuſæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, male uſq; in illum diem ſervari fato ſenes. tum illa profanorum ſacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque diſcurſus, & ante ſuum quiſquis prædonem catenati, & conata retinere infantem ſuum mater: & ſicubi majus lucrum eſt, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia complectatur everſio, minus eſt tamen totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem hujus evidentiæ citat exemplum hoc ex Cælio in Antonium. Namque ipſum offendunt temulento ſopore profligatum, totis præcordiis ſtertentem, ructuoſos ſpiritus geminare, præclaraſq; contubernales ab omnibus ſpondis tranſverſas incubare,

cubare, & reliquas circumjacere paſſim, quæ tamen exanimatæ terrore, hoſtium adventu percepto excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant fruſtra, cervicibus tollebant, blandius alia ad aurem invocabant, vehementius etiam nonnulla ſcriebant. Quarum cum omnium vocem tactumque noſcitaret, proximæ cujuſque collum amplexu petebat nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat, ſed ſemiſomno ſopore inter manus centurionum, concubinarumque jactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec vehementius exprobrari, nec manifeſtius oſtendi poteſt. Refert idem deſcriptionem convivii luxurioſi. Videbar, inquit, videre alios intrantes, alios verò exeuntes, quoſdam ex vino vacillantes, quoſdam heſternæ potatione oſcitantes. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis & ſpinis cooperta piſcium. Sed hujuſmodi exemplorum nuſquam non magna copia, præſertim apud poëtas, ut dictum eſt & apud hiſtoricos Poëtis proximos. Præcipuè verò narrationes nunciorum in tragœdiis, quoniam vice ſpectaculi ſubjiciuntur, dum ea referunt, quæ repræſentari in theatro aut non poſſunt, aut non convenit, hac virtute inſigniter abundant. Veluti cum in Euripidis Hecuba Talthybius narrat Hecubæ, quomodo ſit occiſa Polyxena: & in Iphigenia Auliденſi nuncius exponit quomodo ſit interfecta Iphigenia. Et in Troade Senecæ, nuncius refert Andromachæ, quomodo periiſſet Aſtyanax ipſius filius. Hoc ad exemplum indicâſſe ſatis eſt, cum omnes tragœdiæ ſcateant hujuſmodi narrationibus. Nec refert ad hoc inſtitutum, veræ ſunt an falſæ, quemadmodum in Electra Sophoclis ſenex fictè narrat Clytemneſtræ, quomodo in certamine periiſſet Oreſtes. M. quoque Tull. mirus eſt in hoc genere artifex. Verum illud arbitror admonendum, hoc

genus

genus descriptionis præcipue quidem constare circumstantiarum explicatione, earum præsertim, quæ rem oculis maximè subjiciunt, ac moratam reddunt narrationem. Non mediocriter tamen adjuvari collationibus, similibus, dissimilibus, imaginibus, metaphoris, allegoriis, & si quæ præterea sunt figuræ, quæ rem illustrant. Quin epitheta quoque in hunc usum plurimum valent. Veluti cum dicimus aërios scopulos, turrigeras urbes, cœruleum, aut vitreum mare, curvum aratorem, supercilioſum Philosophum, patulas fagos, atram spécum, & apud Homerum δυσηχὴς πόλεμος, & κορυθαίολος Ἕκτωρ, βροτολοιγὸς Ἄρης, καὶ τειχεσιπλήκτης *i. e. male sonans bellum, Hector variegatam habens galeam, homicida Mars, & murorum everſor*, quo genere nusquam non scatet hic Poëta. Neq; solum in descriptione complectimur, quæ præcesserint, quæ adjuncta rei fuerint, quæ consecuta: verum etiam ea quæ facta non sint, vel fieri potuisse, si hoc aut illud eveniſſet, vel fieri posse demonstramus: veluti si quis dicat, Vide in quod discrimen adduxisti Remp. qui temerè congressus sis cum hoste. Etenim si fortè fortuna superassent hostes, hæc erant eventura. Aut si quis monarchiam dissuadeat, descriptione ob oculos ponat omnem tyrannidis Tragœdiam: Jamque auditores admoneat, ut putent sese hæc omnia videre, quæ mox passuri sunt, si Democratiam mutârint in regnum. Porrò si res agitur seria, tum eatenus adhibendæ sunt ὑποτυπώσεις, *id est, delineationes*, quatenus ad causſam conducunt. Verùm cum tota res ad voluptatem spectat, quemadmodum in poëmatis ferme fit, ἀποδείξεσι, *id est, demonſtrationibus*, & quæ exercendi ostentandive ingenii causſa tractantur, licebit ficticnibus hujusmodi liberius lascivire. Ad hanc formam pertinent descriptiones Homericæ, quoties armat deos

ſuos aut heroas, quoties convivium, quoties prælium, quoties fugam, quoties concilium deſcribit. Quod enim iſte non exponit oculis, tum aptis circumſtantiis, quæ tametſi nonnunquam minutæ videntur, tamen neſcio quo pacto mirum in modum rem oculis ſubjiciunt, tum epithetis, tum adhibitis ſimilibus. Præterea deſcriptiones turbinum, tempeſtatum, aut naufragiorum: Quales ſunt apud Hom. locis compluribus: apud Virg. lib. Æneid. 1. apud Ovid. Metamorph. undecimo: pugnæ barbaricæ apud Juvenal: item peſtilentiæ, qualis eſt apud Maron. Georg. lib. 3. apud Naſon. 7. apud Senec. in Oedipo. item apud Thucydidem. Præterea famis, cujuſmodi eſt inſignis in quadam Quintiliani declamatione. Item prodigiorum, Solis eclipſium, nivis, imbrium, fluminum, tonitruum, terræ quaſſationum, incendiorum, inundationum: quod genus apud Ovid. diluvii Deucalionei deſcriptio. Item ſeditionum, exercituum, prœliorum, ſtragis, excidii, direptionum, monomachiæ, pugnæ navalis; qualis eſt apud Lucan. libro tertio. epuli, conviviorum, nuptiarum, funerum, triumphorum, ludorum, pomparum. Cujus generis eſt apud Plutarch. in vita M. Antonii Cleopatræ navis, Sacrorum, Ceremoniarum, Incantationum, ac Maleficiorum, qualis eſt apud Lucan. in 6. Item apud Horat. in Sat. ſub perſona Priapi narrantis, quæ viderit: Venationum, cujuſmodi exſtat Adriani Cardinalis: tametſi docti negant hoc carmen illius eſſe. Item Animantium, quod genus eſt Torpedinis, & Hiſtricis deſcriptio, apud Claudian. Apud eundem, & item apud Lactant. Phœnicis. Pſittaci apud Ovid. in Amoribus, & apud Stat. Serpentium apud Lucan. in 9. Multorum piſcium apud Oppian. apud Plin. quum innumerabilium animantium formæ, naturæ, mores, pugnæ, concordiæ, tum præcipue culicis deſcriptio. Apud Mar.

Mar. equi ac bovis expreſſio, apum mira repræſentatio. Statuarum item, qualis eſt in epiſtolis Plinianis ſigni ſenilis; tabularum, & imaginum, qualis eſt apud Lucian. Hercules Gallicus apud Philoſt. varia picturarum argumenta: cujuſmodi ſunt & argumenta textorum: & ſculpturarum, aut ſimilium operum, quorum apud poëtas & hiſtoricos exempla ſunt innumera. Ut apud Ovid. lib. 6. Metam. textura Arachnes: qualis eſt clypeus Achillis ab Homero expreſſus: Æneæ à Marone. Adhæc navis, veſtis, *παναρμόνιος, id eſt, perfecta armatura*, machinæ, currus, Coloſſi, Pyramidis, aut ſi quid eſt aliud rerum conſimilium, quarum deſcriptio delectet. Equidem ad hoc genus referendum arbitror, quoties formæ gentis, vitæque ritus explicantur: veluti ſi quis Scytharum, Anthropophagorum, Indorum, Trogloditarum, aut ſimilium gentium imaginem oculis exponat. Aut ſi vitæ militaris, philoſophicæ, aulicæ, ruſticanæ, privatæ, regiæ, ſimulacrum quoddam effingas. Verum ut iſta probè exprimas, non modo confert ars, & ingenium, verum etiam oculis ſpectâſſe, quæ velis effingere, plurimum refert. Sunt & fabuloſæ rerum deſcriptiones, quæ tamen ad veras alludunt: velut ætatis aureæ, argenteæ, ferreæ. Qualis eſt & apud Cebetem humanæ vitæ pictura, apud Lucianum aulæ, calumniæ, eruditionis, aliæque complures: apud Homerum Oſſæ, Ates, & Litarum: apud Ovid. famis, livoris,: apud eundem, & item apud Maronem, Famæ. Quod ſi quis malit hæc ad perſonæ deſcriptionem pertinere, de qua mox dicam, equidem non magnoperè repugno.

Perſonæ deſcriptio.

His igitur eſt proxima perſonarum deſcriptio, quam Proſopopœiam appellant, tametſi nonnihil ab hac diſſidet Proſopographia, vel hoc nomine, quod

latius pateat. Nam famis quoque, invidiæ, ſomni, de quibus modo diximus, Proſopographias non abſurdè dixeris. Proponitur enim ceu perſona quædam. Cujuſmodi ſunt & illæ, virtutis, ac voluptatis, quas Prodicus Sophiſta apud Herculem inter ſeſe decertantes facit, ut auctor eſt Xenophon. Item mortis ac vitæ, quas Ennius in Satyra contendentes inducit, teſte Fabio. Item calumniæ, apud Lucian. apud eundem eruditionis, & ſtatuariæ. Occaſionis, apud Auſon. Fortunæ, apud Horat. in Odis, & Q. C. Cupidinis apud Moſchum. Penias, & Pluti apud Ariſtop. Juſtitiæ apud Chryſip. referente Gellio, Philoſophiæ, apud Boëtium Sever. Lamiæ, apud Politian. Item Muſarum, Gratiarum, Furiarum, Bellonæ, Sphingis, Scyllæ, Charybdis, ac ſimilium apud Poëtas.

Sunt quædam propiores vero, ſed tamen ad oſtentationem accommodatiores. Cujuſmodi eſt Hippiæ deſcriptio apud Lucianum, & ejuſdem apud Apuleium in Floridis: ſed Oratori magis conveniunt illæ notationes. Sic enim appellant, quoties amantis, luxurioſi, avari, voracis, temulenti, ſomniculoſi, garruli, glorioſi, oſtentatoris,, invidi, ſycophantæ, paraſiti, lenoniſve perſonam depingimus. Hujus generis extat exemplum in quarto Rhetorices ad Herennium: ubi ſuis notis depingitur pſeudoplutus, divitiarum oſtentator, cum eſſet pauper. Cæterum è comœdiis quantumlibet exemplorum ſumere licebit. Nihil enim aliud agit comœdia. Extant ad hoc facientes notæ, Theophraſti titulo: mihi Grammatici cujuſpiam videntur magis, quàm Philoſophi. Depingitur autem ab omnibus circumſtantiis, præcipue verò ab his. A natione ſeu patria, ſi Pœni, Græci, Galli, Scythæ, Hyberni, Hiſpani, Scoti, Britanni formam, cultum, vocem, linguam, geſtum, inceſſum, ritus, ingenium, ac mores expreſſeris: Fingendus autem

autem Pœnus fœdifragus, vafer, inſolens, cultu ambitioſiore, atque item de cæteris. Sunt & ſingularum civitatum peculiares notæ: ut mollis Athenienſis, & ad dicendum, quàm faciendum inſtructior: ſeveri Romani, parci Florentini. A Sexu depingitur vir ſeverior, mulier loquacior, inconſtantior, ſuperſtitioſior. Ab ætate, tales effingimus, quales Horatius oſtendit in arte Poëtica. A fortuna, faſtuoſior inducitur dives: humilior ac timidior pauper. A ſtudiis fit glorioſus, & facinorum ſuorum immodicus jactator miles, perjurus leno, triſtior ruſticus, adulantior aulicus, mitior urbanus, Medicus ad quæſtum propenſior. Poëta nominis avidior, fontibus, nemoribus ac receſſibus gaudens, opum & bonorum civilium contemptor, Sophiſta loquacior, quàm ſapientior. Neque negligendi communes affectus, quo ſit animo pater in liberos, maritus in uxorem, civis in patriam, princeps in plebem, plebs in patritios, cæterique quos diligentiſſime tradidit in Rhetoricis ſuis Ariſtoteles. Sunt autem peculiares etiam in ſingulis horum differentiæ. Neque enim ſatis eſt tenere, quid ſeni, quid juveni, quid ſervo, quid patrifamilias, quid lenoni conveniat. Alioqui ſinguli horum ſemper ſeu ſimiles inducerentur. At Comici præcipue varietatem in ejuſdem quoque generis perſonis affectâſſe videntur. Quid enim diſſimilius quàm Demea, ac Mitio apud Terent. quorum hic cum etiam graviſſime filium objurgat, blandus eſt; ille cum maxime blanditur, amarulentus. Et tamen uterque ſenex, atque adeo fratres. Quid diverſius quam Chremes ſemper placidus ac civilis, & Simo vehemens ac ſuſpicioſus? Item, quàm Pamphilus cordatus, & Charinus inops animi conſiliique? Quid tam diſſimile quam Phædria cum morbo pugnans, & Chærea nihil habens penſi? Multum item intereſt inter Davum pertinaciſſimum ſperan-

di auctorem, & Byrriam nihil præter desperationem afferentem? Plurimum inter parasitum Gnathonem, & Phormionem: & ab utroque longè dissident parasiti Plautini: quemadmodum & hujus meretrices à Terentianis plurimum discrepant. Terentius meretrices propemodum bonas fingit veluti Philotim, & Bacchidem in Hecyra. Plautus senes amantes & festivos, & uxoribus veteratorie imponentes; quanquam alias Euclionem prodigiosè tenacem ac suspicioſum facit.

Quod si personam tractamus ab alio occupatam, ab iis qui priores finxerint, aut descripserint decorum petendum est: veluti si tractes Achillem, acrem, inexorabilem, simplicem, infensum regibus, infensum mendacibus, pedibus velocem inducas oportet. Nam hujusmodi primus finxit Homerus. Rursum Ulyssem vafrum, mendacem, dissimulantem, omnia tolerantem. Agamemnonem animo mitiore, sed imperii cupidum, timentem populum, voluptatis avidiorem, quàm belli. Hectorem animo sublimi, mortis & augurjorum negligentem, patriæ omnia posthabentem. Ajacem factis magis, quàm oratione strenuum, contumeliæ ac repulsæ impatientem. In summa, ut cujusque personam finxit Homerus, ita Tragici poetæ inducant oportet. Item, si quis Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Alcibiadem, Pisistratum, Julium Cæsarem, Fabium, aut Camillum, aut Timonem, Socratem, Platonem, Epicurum cudiat effingere, ex historiis decorum petendum est. Quod exercitationis genus placuisse videtur iis qui Menelai, Phœnicis, Achillis, Phalaridis, Bruti, Senecæ, ac Pauli Epistolas, & orationes finxerunt. Idem spectandum erit scribenti dialogos, quibus personis quem tribuat sermonem. Cæterum, Decorum quod est in fictis personis (veluti si philosophiam producas vultu constanti, & auctoritatis pleno: Musas simplices

plices ac blandiores: Gratias junctas, ac zonis solutis: Justitiam rectis atque immotis luminibus, cæteraque hujus generis) id à rerum natura, ad quas alluditur, oportebit sumere. Est quoque decorum in Apologis, quod nemo rectè tuebitur, nisi naturas animantium cognitas, atque animadversas habeat: ut sciat docilem, ac religiosum elephantum: Delphinum Crocodilo inimicum, hominis amantem: Aquilam in sublimi nidum ponere: Scarabeum stercora, in quibus gignit, ac gignitur, ex more protrudere; nec videri temporibus, quibus incubant Aquilæ: Cassitam in segetibus ova ponere: Erinaceum gaudere discursu, inimicum serpentibus. Atque hæc quidem, hisque reconditiora facilè petuntur ex Aristotele, Plinio, Æliano. Tractatur & hoc genus etiam ab oratoribus. Porrò duriores sunt apologi, qui rebus inanimis, ut arboribus, aut saxis, sermonem attribuunt. Sed Oratorum magis peculiares sunt illæ Prosopographiæ, quoties suis ceu coloribus certa hominis persona depingitur, idque eatenus, quatenus ad rem propositam attinet; quemadmodum apud Salust. Catilina, apud Liv. Annibal, apud Plin. Trajanus. Rarius enim incidunt, sed tamen incidunt illæ formarum effictiones. Quod genus sit, si quis mulierem formosam omnibus ferme numeris exprimat, aut contra, deformem anum. Quemadmodum Thersiten effinxit Homerus; & Græcorum multos proceres è mœnibus Helena Priamo scisciranti indicat, & hunc imitatus Maro in 6. complures Romanos describit. Ad hanc formam præcipue pertinet schema διαλογισμὸς, id est, sermocinatio, quoties unicuique sermonem accommodamus, ætati, generi, patriæ, vitæ instituto, animo, moribusque congruentem. Nam hujusmodi sermones in historia licet affingere: unde tot Thucydidis, Salustii, Livii orationes effinguntur, & epistolæ, & apophthegmata. Demum

mum & cogitationes veluti hominis ſecum loquentis; quanquam hoc poëtis familiarius. Illa proprie προσωποποιίας, nomen merentur, quoties perſonam hominis procul abſentis aut jam olim defuncti loquentem facimus ſervato decoro: quod genus ſit. Quid ſi nunc reviviſcant priſci hujus urbis optimates, viderintque temporum horum mores, nonne in has voces erumperent? Deinde ſubjicienda oratio. Quid ſi nunc adeſſet proavus ille tuus nonne merito his te verbis objurgaret? Quid ſi redeat in hanc lucem Camillus, nonne jure his verbis nobiſcum agat? Et jam mihi videor audire illum ſic mecum loquentem. Et fingite Platonem ipſum ad hunc modum vobiſcum expoſtulantem. Verecundiores ſunt hujuſmodi proſopopœiæ, cum ea loquentes fingimus, quæ veriſimile ſit eos dicturos, ſi adeſſent. Duriores autem, (ſed tamen etiam in ſeriis orationibus, non tantum in exercitationibus adhibendæ) ſi quando rerum gravitas poſtulârit, quoties naturam, aut Rempubl. aut provinciam, aut patriam loquentem facimus. Ut in Catil. fecit. Cic. Quæ tecum Catilina, & quodammodo tacita loquitur. Rurſum: Etenim ſi patria, quæ mihi vitâ multo eſt charior, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſpub. ſic loquutus; M. Tull. quid agis? Et Socrates apud Plat. in Crit. leges ſecum diſputantes inducit. Hujus generis eſt, quoties diis ipſis, aut locis; aut aliis mutis rebus, orationem accommodamus. At eæ quæ propriè Proſopographiæ vocantur, metaphoris, ſimilibus, & collationibus, fiunt illuſtriores. Cujus generis apud poëtas magna vis eſt.

Loci Deſcriptio.

Locupletatur oratio locorum quoque deſcriptionibus, quas Græci τοπογραφίας appellant. Ab his frequenter narrationem ſumitur exordium, non à poëtis modo, verumetiam ab hiſtoricis: & apud oratores

ratores nonnunquam incidunt. Hujus generis eſt, quoties tota loci facies, veluti ſpectanda depingitur: ut urbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphitheatri, fontis, ſpecus, templi, luci. Quæ ſi veræ ſint, τοπογραφίας appellari volunt: ſin fictæ, τοποθεσίας. Prioris formæ ſunt, Carthaginis, & portus apud Maronem deſcriptio: apud Plin. in epiſtolis, Laurentis villæ. Apud Stat. Surrentinum Pollii, & Tiburtinum Manlii. Poſteriores, ſedes Somni apud Ovid. Domus famæ, & regia Solis, apud eundem; Inferorum, & Caci domus apud Virgil. Tænari apud Stat. domus apud Lucian. Regia Pſyches apud Apul. Ad prius genus referendum arbitror, Veſuvii montis incendium, à Plinio minore deſcriptum: Ætnæ ardentis, apud Claudian. Tum ſi quis Nilum, aut antrum Sibyllæ, arcus. atque id genus alia deſcripſerit. Quæ quo ſunt magis nova, hoc plus adferunt voluptatis, & diutius licebit immorari, modo omnino non ſint aliena.

Temporis deſcriptio.

Porrò temporis deſcriptionem χρονογραφίαν appellant. Unde non raro narrationis ſumitur initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur. Veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepuſculum exprimunt. Quanquam ne hæ quidem omnino otioſè debent adhiberi: quod genus eſt illa Virgiliana:

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quierant
Æquora, cum medio volvuntur ſydera lapſu:
Cum tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres:
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis,
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Pertinet enim hæc deſcriptio nocturnæ quietis, ad amplificandum Didonis dolorem, qui ne tum quidem

dem conquiescebat, cum omnia cætera quietem agerent. Nam mox sequitur:

At non infelix animum Phœnissa, nec unquam
Solvitur in somnos.

Veris, hyemis, autumni, æstatis, vindemiæ, justitii, Saturnalium descriptiones ad hoc genus pertinent, quæ sæpenumero valent, & ad probationem. Mixtæ sunt illæ, quoties tempo: um qualitatem exponimus, puta pacis, belli, seditionum, factionum, monarchiæ, democratiæ: Simul cum ostendimus, quæ virtutes, aut quæ vitia tum maximè valuerint. Hæc quidem sigillatim tractare conveniet nonnunquam exercendi ingenii gratiâ. Verum absoluta descriptio ex his omnibus constat. Nam Horatius in ea quam modo citavi Satyra primum locum exquiliarum describit: deinde tempus, præterea Priapi, ac maleficarum personas: Postremo, & sacrificium, & fugam crepitu territarum mirè exprimit.

EGRESSIO, SEXTA
locupletandi Ratio.

Superioribus affinis sexta locupletandi ratio, quam Græci παρέκβασιν, Latini partim egressionem, alii digressionem, nonnulli excursum appellant. Ea est, definitore Quintil. alicujus rei, sed ad utilitatem caussæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem vel laudandi gratia: qualis est apud M. Tull. pro L. Cornel. popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio, in quam ille divinus orator (nam Fabii verbis utar) veluti nomine ipso ducis cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit; aut vituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iisdem ferme locis, quos modo retulimus. Ab expositione rerum gestarum: à descriptione

ſcriptione locorum, regionum, perſonarum: Item, à tractatione fabularum, apologorum. Propterea, à locis communibus, quoties amplificandæ rei gratia in gloriam, in luxuriam, libidinem, avaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua vitia dicimus, atque in his, cauſſa velut aliquantiſper omiſſa, diutius immoramur. Aut contra, quoties frugalitatem, liberalitatem, continentiam, ſtudia literarum, pietatem, taciturnitatem, laudibus efferimus. Hi tantum momenti habere ad copioſè dicendum, ut clari aliquid auctores, eos ex profeſſo tractaverint: χρείας appellant. Sut & illi loci communes, his non diſſimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contra ſervitutis incommoda, mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus neceſſitatem, quantum valeat pecunia in rebus mortalium, vitæ humanæ brevitatem, atque id genus alia innumera deſcribimus.

Porrò longius immorari licebit excurſionibus, vel in initio dictionis: qualis illa Herculis Gallici apud Lucianum, & Lamiarum apud Politianum deſcriptio: Vel in fine, quo jam feſſus recreetur auditor. Quemadmodum in Georg. ferè facit Virg. In medio, ſi quando digredi licebit, celerius eo redeundum, unde digreſſus ſis, niſi pars cauſſæ jam abſoluta digreſſionis anſam præbebit: veluti poſt narratam cauſſam, quoad ſecuturam argumentationem auditor reddatur alacrior: Aut poſt probationem, ſive omnino poſt locus inamœniores, quo tædium ſubtilitatis diſcutiatur: Aut niſi res ipſa locos hujuſmodi ſuapte ſponte offerat, qui invitent ad diutius immorandum.

SEPTIMA RATIO.

Septima locupletandi ratio ſumitur ab epithetis. Diomedes epitheton facit ſpeciem Antonomaſiæ, finitque

finitque hunc in modum : Epitheton, eſt præpoſita diſtinctio proprio nomini, aut ornandi, aut deſtruendi, aut indicandi cauſſa. Ornandi, ut diva Camilla. Deſtruendi ut ſcelerumque inventor Ulyſſes. Indicandi, ut Lariſſæus Achilles. Sumuntur epitheta ab animo : ut, Plato philoſophorum ſapientiſſimus. A corpore. Therſites Græcorum omnium deformiſſimus. A bonis externis : neque id ſimpliciter, nimirum ab omnibus partibus bonorum, quæ proficiſcuntur à fortuna. A genere, ut Mœcenas generoſiſſimus. Ab opibus : Crœſus regum opulentiſſimus. A forma : Nireus formoſiſſimus. A viribus : Milo athleta fortiſſimus. A patria : Ulyſſes Ithacenſis. Ab actu : monſtrorum domitor Hercules. Ab eventu : bis capti Phryges. In ſumma ab omnibus fortunæ commodis, aut incommodis. Neque refert, an hæc epitheta ſint adjectiva nomina, nec ne, modo quocunque pacto proprietas quædam attribuatur, non perſonis tantum, verum etiam rebus : ut præceps juventa ; præceps & amens conſultor amor ; eſca malorum voluptas, moroſa ac difficilis ſenecta ; vitiorum expultrix Philoſophia ; humanæ vitæ ſpeculum comœdia ; vitæ magiſtra hiſtoria. In poëmatis licebit naturalibus epithetis uti, ut : candida nix, liquidi fontes, frigida nox, volubilis amnis, aureus ſol : In oratione proſa non oportebit adhiberi, niſi emphaſin quandam habeant, & ad rem propoſitam pertineant ; ut, non impetrabis cauſam tam iniquam ab Ariſtide juſtiſſimo : & coram Catone ſeveriſſimo morum cenſore audes agere Floralia ? Id potiſſimum fiet in citationibus exemplorum, aut ſententiarum, Ariſtarchus eruditiſſimus, & idem diligentiſſimus. Cicero, eloquentiæ princeps : Plato, certiſſimus Auctor.

OCTAVA RATIO.

Octava dilatandi ratio ſumitur à circumſtantiis, quas Græci περιστάσεις vocant. Eæ partim ſunt rerum, ut cauſſa, locus, occaſio, inſtrumentum, tempus, modus, atque id genus aliæ. Partim perſonarum, ut natio, patria, ſexus, ætas, educatio, diſciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, ſtudium, anteacta, commotio, conſilium, nomen. Conducit autem ad multa circumſtantiarum aptus ac tempeſtivus uſus: Primum ad amplificandum atque extenuandum, de quo mox paucis dicturi ſumus. Deinde ad evidentiam, de qua paulo antè diximus: Præterea ad confirmationem, & probabilitatem. Facit enim ut tota oratio denſis ac crebris argumentis undique differta ſit, & communita. Quæ tametſi non explices, quaſique in aciem educas, tamen pugnant per ſeſe cauſſamque non mediocriter, adjuvant: ut quemadmodum, licet aliud agentem, tamen agnoſcere liceat palæſtricæ aut muſicæ peritum: Ita ubivis ex hujuſmodi circumſtantiis commode ſuo loco admixtis Rhetorem intelligere poſſis; quod quoniam per omnem orationem fuſum eſt, exemplo brevi oſtendi non poteſt.

NONA DILATANDI RATIO.

Nona dilatandi ratio conſtat amplificatione. Ejus complures formæ referuntur à Fabio. Nos eas breviter attingemus, quæ ad præſens pertineant inſtitutum. Prima amplificandi ratio conſtat incremento: quoties gradibus aliquot pervenitur non modo ad ſummum, ſed interim quodammodo ſupra ſummum. Hujus exemplum eſt apud M. Tull. in quinta in Verrem actione. Facinus eſt vincire civem Romanum,

manum, ſcelus verberare, parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam neſaria res appellari nullo modo poteſt. Ad hoc genus pertinet & illud, cum congeſtis ordine quodam circumſtantiis, in contextu, ut curſu ſemper aliquid priore majus inſequitur. Hujus exemplum eſt in ſecunda Cic. Philip. de vomitu Antonii. O rem non viſu modo fœdam, ſed etiam auditu? Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu verò populi Romani negotium publicum gerens Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis vinum redolentibus, gremium ſuum, & totum tribunal implevit. Hic ſingulæ voces incrementum habent. Etenim per ſe deforme fuerat, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, vel ſi nullum negotium gereret, vel ſi non publicum, vel ſi non magiſter equitum. Hæc ſi quis dividat, ac circa ſingulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam: tamen minus efficaciter amplificabit. Huic contraria eſt comparatio. Nam ut incremento ad ſuperiora tenditur: ita comparatio à minoribus incrementum petit. Fit autem comparatio vel fictione, vel exempli collatione. Fictione quam *hypotheſin* vocant, ut in prima parte exempli quod modo retulimus ex Cic. Pingit enim hoc inter cœnam accidiſſe privato. Ejuſdem eſt illud in Catil. Servi mehercule mei, ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui cives, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli, quoties propoſito velut ſimili exemplo efficimus, ut id quod exaggeramus aut proximum illi, aut majus etiam videatur: velut Cic. pro Cluent. cum expoſuiſſet Mileſiam quandam à ſecundis hæredibus pro abortu pecuniam accepiſſe: Quanto eſt, inquit, Oppianicus in eadem injuria majore ſupplicio dignus? Si quidem

dam illa cum ſuo corpori vim attuliſſet, ſeipſam cruciavit. Hic autem idem illud efficit per alieni corporis cruciatum. In hoc genere non ſolum tota totis, ſed etiam partes partibus comparantur, ſicut in hoc loco pro Milone. An vero vir ampliſſimus Scipio, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem Reimpublicam, privatus interfecit? Catilinam orbem terrarum cæde atque incendio vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? Hic & Catilina Graccho, & ſtatus Reipubl. orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi, & incendiis, & vaſtationi, & privatus conſulibus comparatur. Quæ ſi quis dilatare velit, plenos per ſingula locos habeat. Amplificamus & ratiocinatione: cum aliud creſcit, & aliud augetur, hoc modo: Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hyppiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi Romani conſpectu vomere poſtridie. Colligitur enim quantum vini biberit Antonius, quod illa totius corporis gladiatoria firmitas non quiverit ferre, & concoquere. Ad hanc formam referendum eſt, quoties res atrociſſimas quaſque in ſummam ipſi extulimus invidiam elevamus conſulto, quo graviora videatur, quæ ſecutura ſunt. Quod genus eſt illud Ciceron. Levia ſunt hæc in hoc reo. Metum virgarum Navarchus nobiliſſimæ civitatis pretio redemit: Humanum eſt. Atrociſſimum quidam exſpectetur neceſſe eſt, cui hæc quæ ſunt atrocia, comparata, humana atque uſitata videantur. Amplificamus & congerie verborum, ac ſententiarum idem ſignificantium, quæ ratio finitima eſt figuræ *συνθεσισμῳ. i. e. coacervationi*, de qua prius dictum eſt. Utitur hac M. Tull. in actione pro Ligario: Quid enim tuus ille; Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua

mens?

mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Hic velut acervo crevit oratio. Idem fit interim omnibus altius atq; altius insurgentibus, ut in hoc exemplo. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorque sociorum, & civium Romanorum lictor Sextius. Amplificamus etiam quasi correctione quadam: ut Cicero in Verrem: non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque, in vestrum judicium adduximus.

Totidem autem sunt minuendi modi, quot sunt amplificandi. Pertinent ad orationis copiam & illi vulgares amplificandi modi, cum vel adverbiis, vel nominibus, vel aliis partibus oppositis amplificamus, vel in laudem, vel in vituperium. Majorem in modum me Cicero delectat: Dici non potest quàm tibi faveat socer: Verbis consequi nequeam quàm me delectet Cicero. Verum de his augendi rationibus priore libro diximus.

Notus & usitatus est, & ille modus amplificandi, cum speciem augemus generi collatam: ut cum omnes disciplinæ liberales plurimum homini conciliant vel ornamenti, vel commodi, tum inprimis eloquentia: quanquam hanc quoq; rationem superius attigimus.

DECIMA DILATANDI RATIO.

Decima dilatandi ratio inde sumitur, ut quàm maximum propositionum numerum reperiamus. Est autem propositio Rhetorica, cui probandæ adhibentur argumenta. Porrò quemadmodum inveniendæ sit propositio, Fabius negat arte comprehendi posse: cæterùm ingenio atque usu constat ea facultas. Atque inde fit, ut cum plures eadem didicerint, generibus argumentorum similibus utatur, alius tamen alio plura quibus utatur, inveniat. Sumuntur

muntur autem propoſitiones partim ex his, quæ ſunt cauſæ vulgaris, partim ex his, quæ ſunt propriæ cauſſæ. Exemplum ſit hoc, quod placuit Quintiliano: cùm Thebas evertiſſet Alexander, invenit tabulas quibus centum talenta mutuo Theſſalis dediſſe Thebanos continebatur. Eas tabulas, quod eſſet uſus commilitio Theſſalorum, donavit his ultro. Poſtea reſtituti à Caſſandro, repoſcunt Thebani Theſſalos, Res apud Amphictyonas agitur: centum talenta & credidiſſe eos conſtat, & non recepiſſe. Lis omnis ex eo quod eas Alexander Theſſalis donâſſe dicitur, pendet. Conſtat & illud, non eſſe iis ab Alexandro datam pecuniam Thebanorum: In hoc igitur argumento hujuſmodi propoſitiones ac partes, ſeu columnæ reperiendæ ſunt. Prima pars erit: Alexandrum nihil egiſſe donando. Secunda: non potuiſſe donare. Tertia, non donâſſe. Ac primæ quidem partis prima erit propoſitio pro Thebanis, jure repeti licere quod vi ſit ablatum. Pro Theſſalis hæc erit, tabulas non ſimpliciter vi qualibet, ſed bello ſublatas eſſe. Jus autem belli plurimum valere in rebus humanis: hoc regna, hoc populos, hoc fines gentium atque urbium contineri. Huic rurſus aliam propoſitionem opponunt Thebani: Non omnia in victoris poteſtatem venire jure belli, ſed in his, quæ in judicium deduci poſſunt, nihil valere jus belli, nec armis erepta, niſi armis poſſe retinere. Itaque ubi illa valeant, non eſſe judicem: ubi judex ſit, nihil illa valere. Atque ea quidem à cauſſæ circumſtantiis ſumitur, quibus oſtendi poteſt, quid hæc cauſſa diſtet à cæteris. Ad hujus autem propoſitionem ſumitur à locis exemplum ſimile. Ideo captivos, ſi in patriam ſuam redierint; liberos eſſe, quia bello parta non niſi eadem vi poſſideantur. Tertia pro Thebanis propoſitio ducetur

tur & ipsa ex causæ propriis. In eo judicio potissimum esse spectandam æquitatem, in quo Amphictyones judicent. Aliam enim apud centumviros, aliam apud judicem privatum, in eisdem quæstionibus esse rationem. Atque hæc quoque eo valent, ut appareat hanc causam distare à cæteris, in quibus jus belli valere debeat. Porrò secundæ partis pro Thebanis propositio fuerit: Non potuit donari à victore jus, propterea quod id demum victoris sit, quod teneat: jus cum sit incorporale, apprehendi manu non posse. Rursum ad hujus probationem adhibetur argumentum à dissimili: aliam esse conditionem hæredis, aliam victoris. Ad illum jus, ad hunc rem transire. Jam ex causæ propriis altera sumetur propositio, superiori veluti subserviens: nempe hæc: ut donemus jus aliàs ad victorem transire, certè jus publici crediti ad victorem transire nullo modo potuit. Propterea quod si quid populus credidit, id omnibus debeatur. Et quamdiu unus superfuerit, is sit totius summæ creditor. At Thebanos non omnes in Alexandri manu fuisse. Atque hæc quidem non eget probationibus. Tertiæ partis vulgaris, hoc est, cuivis causæ congruens propositio erit hujusmodi: Non donavit Alexander, cum tabulas donaret: neque enim in tabulis esse jus. Eaque propositio multis argumentis defendi potest. A simili: Neque enim quisquis hæreditatis habet tabulas, idem hæreditatis habet jus. Et si forte creditor tabulas amiserit, non continuò liberatur debitor. Altera propositio conjecturalis est: Alexandrum non hoc modo donâsse Thessalis tabulas, ut honoraret, sed ut deciperet: Eaque variis conjecturis erit probanda. Tertia jam non proprie ad hunc gradum attinet, sed est veluti novæ controversiæ initium. Sumitur autem à propriis materiæ: estque hujusmodi: ut omnia donemus Thessalis

ſalis, jus belli valere in judiciis, & apud hos judices, & in publico cœtu, atque idem de cæteris: tamen ſi quid amiſere Thebani ab Alexandro victi, id à Caſſandro reſtituti receperint oportet, maximè cum id velit Caſſander. Item ſi quis ſuadet M. Tull. ne conditionem ab Antonio oblatam accipiat, nempe ut vivat exuſtis Philippicis, his ferme propoſitionibus poterit uti: Non eſſe cuiquam egregio viro tanti emendam vitam, ut immortalem famam amittat. Huic generali ſubſerviet particularis è circumſtantiis ſumpta: Præſertim Ciceroni, qui tot laboribus clariſſimum, ſemperque victurum nomen ſibi pepererit; ac mortem eſſe contemnendam tot præclaris voluminibus editis facundiſſimè demonſtrârit: maximè cum jam ſeni non multum ævi ſupereſſe videatur. Rurſum altera principalis ſumetur à circumſtantiis. Nihil infelicius eſſe, quàm Ciceronem virum optimum, debere vitam Antonio, omnium peſſimo. Tertia conjecturalis erit, callidè hoc agere Antonium, ut exuſtis prius Philippicis, in quibus intelligat, & ſuam infamiam ſempiternam, & Ciceronis immortalem gloriam eſſe ſitam: Deinde erepta vita, totum quoque exſtinguat Ciceronem. Item ſi cui matrimonium diſſuadeas, his licebit uti. Prima fuerit, ſi pietatem ſpectes, matrimonium eſt impedimento properantibus ad Chriſtum: Secunda, ſi vitæ jucunditatem, innumeras curas ſecum adducit infelix conjugium; atque hic protinus aperit ſe latiſſimus campus de comparatione commodorum cœlibatus, & incommodorum matrimonii. Tertia, ſi libertatem, quam multi, & vitæ anteponunt, hanc imprimis adimit conjugii vinculum. Deinde ad particulares venies, quæ poſſunt eſſe innumerabiles, ut: Non hæc ducenda eſt, non hoc tempore: Aut, tibi non eſt ducenda uxor pauperi, ſeni, ſtudioſo, valetudinario. Creſcit

autem

autem numerus propositionum etiam hoc pacto, quoties à fictione incipimus, quemadmodum pro Mil. Cicero: Fingite à Milone per insidias occisum Clodium, tamen qui civem tam pestilentem pro salute Reipub. periculo capitis sui sustulerit è medio, summis etiam honoribus dignus videatur: deinde ad seriam accedit: sed non occidit. Crescit item, quoties præparandi causa duriorem aliquam propositionem extra rem propositam præmittimus, quo mollior videatur ea quam conamur evincere. Veluti si quis in consultatione persuadere cupiens, ne Romanus pontifex Venetos bello adoriatur, juxta proverbium, quo dicitur, iniquum esse petendum, ne æquum feras, sic rem prius labefactet. Sunt auctores nequaquam contemnendi, qui putent imperium, ac profanam ditionem nequaquam convenire, neque dignitati summi pontificis neque tranquillitati ecclesiæ, neque Christianæ pietati, cui uni rebus omnibus neglectis, ille debet consulere. Atque hæc propositio, velut obiter ex abundanti plurimis argumentis probari poterit. Deinde ad alteram descendet, ad hunc modum: Hæc quidem atque hujusmodi multa, alius fortasse diceret: verum donemus convenire, tamen longè alienum est à clementia Christi vicem gerentis, qui dicit: Discite à me, quod mitis sum, & humilis corde: hujusmodi principatum armis, tumultu, cæde, sanguine vel petere, vel repetere. Post ad tertiam veniet, ut maximè fas sit, tamen parum est tutum, propterea quod anceps eventus belli: unde periculum sit, ne, dum temporariis, ac fluxis rebus, Ecclesiæ statum restituere conatur, penitus subvertat; Atque id quoque compluribus exemplis, ac similibus confirmari potest. Deinde digredietur ad tertiam hoc pacto: ut deceat, ut liceat, ut vincat; tamen tanta malorum colluvies etiam bellum justissimum consequitur,

ſequitur, ut non tanti vel profano principi, modò Chriſtiano, debeat eſſe terras, aut urbes aliquot ferro repetere, nedum ei, qui ſanctiſſimi titulum præ ſe fert. Poſſet adjici & hæc propoſitio è circumſtantiis perſonæ: ut alium pontificem deceat, Julium tamen non decet: ſi is ſit Julius, cujus mite ingenium, & ſingularis vitæ ſanctimonia, à bello videatur abhorrere. Quæ poſteaquam argumentis probârit, tum ad id de quo propriè conſulatur, deſcendet hac ratione: Ut nihil horum nos deterreat, quæ commemoravimus: tamen in præſentia bellum cum Venetis ſuſcipere, parum eſſe conſultum videtur: Et hæc à circumſtantiis ſumitur. Atque hanc propoſitionem rurſum dividit. Primum; quod ſine ſummo rei Chriſtianæ diſcrimine bellum id moveri non poſſit. Deinde quod ſedes Romana, apud quam piè facti, ſemper ſumma fuerunt præmia, parum meminiſſe videbitur officiorum, quæ ſæpenumero ea gens ſummo cum vitæ diſcrimine in Chriſtianam contulerit religionem. Poſtremo quod ne cauſa quidem idonea eſt, cur etiam adverſus nihil promeritos, arma movere oporteat: Niſi quis has non propoſitiones, ſed rationes eſſe malit. Tametſi nihil vetat, quo minus eadem ſententia propoſitio ſit, & ratio. Item, ſi quis perſuadere ſtudeat regi cuipiam, ne bellum ſuſcipiat cum Chriſtianiſſimo Gallorum rege, his propoſitionibus munire viam ad cauſſam poterit, Primum bello conflictari, non eſſe hominis ad benevolentiam nati, ſed brutorum animantium, quibus natura, arma quædam addidiſſe videtur. Hæc eſt generalis: huic ſubſerviet altera propoſitio: Imo nec omnium animantium, ſed ferarum duntaxat: Rurſum huic tertia ſubſerviet: Atq; adeo ne feræ quidem hoc pacto inter ſe dimicant, quo mortales. Neque enim tigridi cum tigride bellum eſt. Neque leoni cum leone: At homo non in

aliud animal æque sævit, atque in hominem. Tum feræ non certant, nisi aut tuendi fœtus causa, aut famis in rabiem actæ: Hominem inanis ambitio, ac tituli nescio qui leves & affectati, ad tam sanguinolenta bella concitant. Huic jam succedet quarta è circumstantiis, quasi novus gradus: Ut hominum sit bellare, certe barbarorum est, ac feris non admodum dissimilium, non eorum qui legibus vivunt. Adde quintam, ut horum etiam sit, haudquaquam tamen Christianorum. Quandoquidem Christiana religio nihil aliud est, quam pax. Licebit adjicere sextam: ut deceat, non expedire tamen bellum suscipere, quod omnibus pensitatis, multò plus malorum est, quæ belli causa suscipiuntur, Quàm bonorum, quæ victor etiam consequatur. Id jam contentione erit explicandum. Septima quoque reperietur: ut expediat non tamen esse tutum; & ancipitem esse belli exitum. Neque enim semper vincere, quorum melior est causa, aut qui superant apparatu; Ipsas etiam copias in suum ducem nonnunquam arma vertere. Atque hæ propositiones magna ex parte generales sunt: Tum ad particulares venire licebit, quæ sumentur à propioribus circumstantiis: Ut omnia mittamus, tibi non est belligerandum, præsertim cum tali. Atque hæc in multas dividi potest, vel quia puer es, & belli imperitus, vel quia novus rex. Atque item de cæteris. Nam exempla rationum duntaxat ostendo. Rursum, non cum hoc rege belligerandum, tam potente, tam de patre tuo bene merito, tot vinculis tibi adstricto, tam in te ipsum etiam officioso. Aut non hoc titulo, non hoc tempore, non his præsidiis. Ad eundem modum, si quis suasurus alicui, ne literis Græcis det operam, primum hanc tentabit propositionem: Aut non magnopere ad Christianam felicitatem ullas literas pertinere, aut etiam officere. Eam ubi probabilem efficerit

efficerit argumentis, tum ad rem veniet hoc pacto: ut demus esse causam, cur literis cæteris operam demus, certè a Græcis abstinendum, vel quod tantum habeant negotii, ut his discendis vita mortalium alioqui fugax ac brevis & imbecilla, non sufficiat: vel, si ætas maximè sufficiat, non tantum afferunt fructus, ut operæpretium sit eas etiam mediocribus laboribus parare. Postremo Græciæ subversæ, & oppressæ fortunam comitari fato quodam eos quoque qui literis hujusmodi sese dediderint. Aut si aliis discendæ sunt, illi certè non esse discendas. Quæ jam è circumstantiis sumitur, cujusmodi plures sumi possunt. In hujusmodi propositionibus illud observandum arbitror, ut quoad fieri potest, ita disponantur ut à priore, ad proximam quamque, quasi gradibus commode liceat descendere. Qua quidem in re mirus est Lucianus, ut in Tyrannicida quem nos Latinum fecimus, Si tantum conatus essem facinus tam egregium, cum tanto capitis discrimine, jam præmio dignus eram. Deinde hinc digressus. Atqui non tentavi solum, verumetiam filium repulsis custodibus occidi: num præmium feram? Hinc rursum discedens: At patrem sustuli, data mortis occasione. Item, in Abdicato, quem ipsum quoque Latinum fecimus. Non licet abdicare, quem semel abdicatum, denuo in familiam receperis: Tum si maxime liceat, ob istam tamen causam non licet: Postremo, si causa maxime sit idonea, tamen ea est magnitudo superioris beneficii, ut ejus respectu negligenda sint delicta patri. Quod si turba propositionum nos offendet, tribus aut quatuor universam causam complectemur, ac deinde in tractando unamquamque, si videbitur, in alias propositiones digeremus. Summas illas nonnunquam in divisione proposuimus. Divisionem appello quasi limen argumentationis, qua proponimus in summa, quid, quo ordine

dine simus dicturi : nonnunquam in ipsa causse tractatione, ab alia ad aliam, veluti gradibus quibusdam descendimus. Ut si naturâ parum inter se cohærebunt, ipsi commodis transitionibus in hoc repertis, aptè connectemus. Nam affectanti copiam inprimis illud erit spectandum, ut eas reperiat propositiones, quæ quicquid ad causam pertineat, absolute complectantur : Deinde ut recte dividantur: postremo, ut ordine quàm maxime ad causam idoneo disponantur. Siquidem eo pacto fiet, ut neque copia rerum confusa sit oratio, dum semper habet auditor certum aliquid, & in quod tendat animum, & quod meminisse possit, & quod exspectet. Tum is qui dicit, nusquam hæreat, dum in promptu est, quo sese recipiat in viam. Sed propositionum inventionem negat, ut dixi, Fabius arte tradi posse, cum ea tamen tum prior sit, tum difficilior. Verum adjuvabit principio quod ubique valet plurimum, natura, & ingenium. Deinde Jurisprudentia, præsertim in genere judiciali, Philosophiæ moralis, historiæ, & plurimorum auctorum cognitio, in genere suasorio, ac demonstrativo. Postremo rerum plurimarum usus, exercitium, & imitatio. Nam ex similibus facile similia, aut etiam diversa colliguntur. Quanquam ex ipsa rei natura vulgares propositiones reperiri poterunt, propriæ ex circumstantiis rei diligenter expensis : Denique felix ingenium adjuvabunt Rhetorum præcepta, de causarum capitibus, quæ Fabius status vocat, Græci στάσεις. Porrò genus suasorium proprios habet locos, unde propositiones petere liceat, rectum, laudabile, utile, tutum, facile, necessarium, jucundum. Demonstrativum item suos habet, nempe bonorum ordines, & quæ his comprehenduntur.

UNDECIMA

UNDECIMA RATIO.

Undecima locupletandi ratio ſumitur ex accumulatione copioſa probationum, & argumentorum, quas Græci πίστεις appellant. Nam ad ejuſdem propoſitionis confirmationem variæ rationes adhibentur, & rationes aliis argumentis confirmantur. Probationes autem partim ſunt ἔντεχνοι, id eſt, artificiales: partim ἄτεχνοι, id eſt, ab arte ſemotæ. Poſterioris generis argumenta ducuntur potiſſimum à præjudiciis, à rumoribus, à tormentis, à tabulis, à jurejurando, à teſtibus. Prioris generis ſumuntur primum ab his ſignis, quæ finitima ſunt ἀτέχνοις. Horum alia ſunt neceſſaria, quæ τεκμήρια vocantur: alia non neceſſaria quæ σημεῖα dicuntur. Deinde ab argumentis; (nam hæc à ſignis diſtinguit Fabius.) quorum aliud eſt credibile, aliud veluti propenſius, aliud non repugnans. Hæc plerunque ducuntur à circumſtantiis, quæ quidem duplices ſunt, perſonæ ac rei. Perſonæ ferme ſunt hujuſmodi: Genus, natio, patria, ſexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, ſtudia, affectatio, antefacta, antedicta, commotio, conſilium, nomen. Rei ſunt hæc: cauſſa, locus, tempus, occaſio, antecedentia rem, adjuncta, conſequentia, facultas, inſtrumentum, modus.

Loci Communes.

Sunt item loci generibus, atque etiam partibus cauſſarum omnibus communes. Nam ſuperiores, etiamſi tractantur interim & alibi, tamen ad judiciales controverſias, & in his quidem, conjecturales ſunt accommodatiores. Ducuntur autem generalitèr argumenta à finitione ſeu fine, deſcriptione, etymologia, quæ finitionis ceu ſpecies quædam eſt; Ab his, quæ ad naturam definitionis pertinent, genere,

ſpecie, proprio, differentibus, partitione, diviſione, cujus variæ ſunt formæ: ab exordio, ſumma, incremento: ab inductione ſimilium, diſſimilium: à contrariis, repugnantibus, conſequentibus: à relativis: à cauſſis: ab eventis: à comparatione, quæ trifariam ſumitur: à majore: à minore: à pari: à jugatis: & ſi qui ſunt alii. Nam neque de ordine, neque de numero, neque de vocabulis, ſatis convenit inter ſcriptores. Scripſerunt autem de his copioſiſſimè Ariſtoteles, ac Boëtius; ſatis accuratè M.T. ſed ſubobſcurè, & breviſſimè Quintil. Oportebit autem eum, qui ſemet exercet ad eloquentiam ſingulos excutere locos, ac veluti oſtiatim pulſare, ſi quid poſſit elici: uſus efficit, ut deinceps ſponte occurrant. Item ab ea, quæ rurſum pluribus locis eſt communis, fictione: à cauſſæ propriis.

Plurimum autem valet ad probationem, atque adeò ad copiam, exemplorum vis, quæ Græci παραδείγματα vocant, & adhibentur, aut ut ſimilia, aut contraria. Rurſum, aut ut majora, aut ut minora, aut ut paria. Diſſimilitudo & inæqualitas conſtat genere, modo, tempore, loco, cæteriſq; ferme circumſtantiis, quas ſupra recenſuimus. Hoc autem genus complectitur & fabulam, & apologum, proverbium, judicia, parabolam, ſeu collationem, imaginem, & analogiam: præterea ſiqua ſunt ſimilia. Atque horum quidem pleraque ſolent adhiberi non ſolum ad fidem faciendam, verum etiam ad ornandam rem, ad illuſtrandam, ad augendam, ad locupletandam. Ergo ſi quis ex locis dictis magnam vim ſupellectilis colligere volet, quamlibet copioſam orationem proferat efficere: neque tamen erit inanis verborum congeries, & varietas excludet ſatietatem. Sed quemadmodum ſint vel inveniendæ, vel adhibendæ, id non eſt hujus inſtituti perſequi. Verum ſi quis deſiderabit, ex Ariſt. Hermog.

mog. Quintil. petat licebit, qui diligentissime hisce de rebus conscripsere. Nos ea, quæ pertinent ad copiam persequemur, sed paucis, ne librum, non commentarium scribere videamur. Ergo ad parandam copiam, Exempla primas tenent: sive deliberes, sive exhorteris, sive laudes, sive vituperes: Et, ut summatim dicam, sive fidem facere studeas, sive movere, sive delectare. Horum igitur ut vim quam maximam, maximéque variam comparare, & in promptu habere conveniet, ita variè tractare oportebit: Varietas exemplorum ab ipso genere nonnunquam perpenditur. Sunt enim & antefacta, & antedicta, & publicæ gentium consuetudines in exemplis sumuntur: & à discriminibus auctorum, puta ab historicis, à poëtis: & ex his à Comicis, Tragicis, Epigrammaticis, Heroicis, Bucolicis. A Philosophicis, quorum variæ sunt sectæ: A Theologis, à sacris voluminibus. A diversitate nationum: quod genus sunt, alia Romanorum exempla, & instituta alia Græcorum: & inter Græcos alia Lacedæmoniorum, alia Cretensium, alia Athenienſium. Item alia Afrorum, Hebræorum, Hispanorum, Gallorum, Anglorum, Germanorum. Rursum à temporis varietate. Nam alia sunt prisca, alia mediæ antiquitatis, alia recentia, nonnulla etiam domestica. Praterea à qualitate rerum: Nam quædam sunt militaria, quædam civilia: & quædam clementer facta, quædam sapienter: atque item de cæteris: nam id quidem est infinitum. Postremo è conditione personarum: Alia sunt principum, judicum, parentum, servorum, pauperum, divitum, mulierum, virginum, puerorum. Hæc igitur ad unumquemque locum plurima, variaque sunt adhibenda, non solum ex omni Græcorum, ac Latinorum scriptorum genere collecta, verumetiam ex barbaris aqualibus: demum à vulgi rumoribus. Movent autem potissi-

mum animos antiqua, illustria, nostratia, domestica, id est, suam quæque gentem, suum quæque genus. Aut longè minora, ut mulieris, pueri, servi, barbari.

Quomodo tractanda sint exempla.

Porrò non variantur modo, verum etiam augentur, & crescunt in tractatione. Cujus rationes aliquot indicabimus. Primum augentur commendatione. Ea plerunque sumitur vel à rei, vel ab auctoris laude, vel gentis, unde ducitur exemplum: Veluti si quis Lacedæmonicum factum, aut dictum adhibeat, præfari poterit: Eam gentem sapientia, & rei militaris ac civilis disciplina cæteris longè antecelluisse, & exemplis pulcherrimis semper abundâsse. Si quis è Plutarcho citabit exemplum, præfari licebit eum auctorem unum omnium esse gravissimum, quippe qui summam philosophiæ scientiam, cum historicorum eloquentia conjunxerit, ut in eo non solum historiæ fidem, verumetiam auctoritatem, & judicium sanctissimi, doctissimique philosophi spectare oporteat. Item si quis M. Attilii Reguli ad hostem redeuntis exemplum velit adducere, poterit ad hunc præloqui modum. Inter tam multa Romanæ virtutis insignia decora, nullum unquam facinus pulcrius extitit, aut etiam laudatius, quam M. Attilii. Hujusmodi commendatiunculas, licebit effingere, vel longiores, vel breviores, utcunq; locus postulabit. Affingendæ sunt autem, quæ maxime sint ad id, quod agitur, appositæ: veluti si in exemplo desiderabitur fides, auctor à gravitate, fideque commendetur. Si pium videri voles quod affers, sumatur à pietate commendatio: atque item de cæteris.

Secundus modus locupletandi exempla.

Locupletantur item exempla, si fusius aut latius explicentur cum exaggerationibus, atque amplificationibus. Nam qui brevitati studebit, huic satis erit

erit exemplum, ceu notum, verbo ſignificâſſe. Id quod facit M. Tull. pro Mil. Neque enim poſſit ille Hala Servilius, aut P. Naſica aut L. Opimius, aut me conſule, ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos interfici nefas eſſet. At qui copiam affectabit, is id quod geſtum ſit, locupletius narrabit: Ita, ut fecit in eadem oratione Cic. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris, in exercitu Caii Marii, propinquus ejus Imperatoris, ab eo interfectus eſt, cui vim afferebat: Et addidit epiphonema: facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam turpiter perpeti maluit. Atque hunc ille ſummus vir ſcelere ſolutum periculo liberavit. Quanquam in his quæ ad oſtentationem parata ſunt, licebit diutius exemplis locupletandis immorari, præcipue ſi res ſit hujuſmodi, ut aliqua voluptatis illecebra retineat auditorem. Quod genus fuerit, ſi quis perſuadere ſtudeat, ad prudentiam comparandam multum conducere peregrinationes, multarum rerum inſpectionem, in Solonis laude aliquandiu commoratus, & quam civitatem reliquerit, & quam ob cauſſam, & quæ maria tranſmiſerit, & quas barbaras nationes, quo capitis periculo adierit, & quibuſcum ſit congreſſus, & quid mirandum conſpexerit, & quantum temporis abfuerit, & quanto illuſtrior ſimul, ac ſapientior in patriam redierit, fuſius poterit enarrare. Cujuſmodi ferme ſunt exempla de Pythagoræ, atque Apollonii peregrinatione, apud D. Hieronymum in præfatione, quam univerſæ ſcripturæ divinæ præponunt, Sed hujuſmodi rationis commodiſſimum exemplum eſt apud M. T. ſtatim in principio ſecundi de inventione libri de Zeuſide, qui Helenam picturus, virgines aliquot eximiæ formæ propoſcit, ut ex ſingulis, quod eſſet optimum, eligens, abſolutum formæ ſimulacrum ederet.

Di-

De exemplo Fabuloso.

Atque eadem dilatandi, contrahendique ratio locum habet in fabulosis quoq; exemplis. Nam & fusius, & contractius exponi poterunt, si res ac decorum patietur. Verum in his quæ omnino fide carent, nisi iocabimur, præfari conveniet, à viris priscis ac sapientissimis ista non sine caussa fuisse conficta, neq; temere tot jam seculis magno mortalium consensu fuisse celebrata: deinde quid sibi voluerint, interpretabimur. Veluti si quis persuadere velit non esse sectandum id, à quo naturâ quis abhorreat, dicet hoc veteres illos, ac sapientes scriptores, & perspexisse prudenter, & aptissimo figmento significasse, prodita Gigantum fabula, quorum temerarii conatus, infeliciter cesserint. Aut si quis proponat, hominem avarum tam non habere quod habet, quam id, quod non habet, præfatus, adhibebit Tantali fabulam. Si proponat viri sapientis esse munus, ut animi motus ratione judicioque coërceat, allegabit, quod est apud Hom. lib. 1. Iliad. de Achille, jam manum admovente capulo, & Pallade à tergo revocante. Item, si quis proponat veram virtutis laudem non parari, nisi quis sit multis jactatus casibus, variisque exercitatus periculis, cum hujusmodi, quam diximus, præfatione, Ulyssem adducet Homericum. Quanquam autem non ubique perinde obvia est Allegoriæ ratio, tamen illud extra controversiam est apud antiquitatis peritos, in omnibus veterum poëtarum figmentis subesse allegoriam: vel historicam, veluti in pugna Herculis cum Acheloo bicorni; vel theologicam, ut in Proteo se vertente in omnes formas, aut Pallade è Jovis cerebro nata; vel physicam, ut in fabula Phaëthontis: vel moralem, velut in his, quos Circe poculo, & virga sua verterat in bruta animalia; nonnunquam unum atque alterum allegoriæ genus permixtum. In quibusdam haud magni negotii

gotii est allegoriæ sensum deprehendere. Quis enim non intelligit (nam de his quæ ad mores attinent, magis libet exempla ponere) Icari in mare delapsi figmentum admonere, ne quis altius efferatur, quam pro sorte sua? Sic nimirum fabula Phaëthontis monet, ne quis munus administrandum suscipiat majus quam pro viribus. Sic Salmoneus in tartara datus præceps, docet non esse æmulandum, quod longè supra fortunam nostram habeatur. Sic Marsias excoriatus, docet non esse certandum cum potentioribus. Quid autem aliud sibi vult Danaës auro deceptæ fabula? nisi quod & Flaccus interpretatur: nihil tam esse munitum, quod non expugnetur pecunia, nihil tam incorruptum, quod non muneribus vitietur. Quid Herculis labores, nisi sudoribus, ac juvandis aliis famam immortalem parari? Quid Midæ votum, nisi avaros, & insatiabiles, suis ipsorum opibus præfocari? Quid judicium, nisi dotibus ingenii cum pecuniæ studio nequaquam convenire? Quid Bacchus à fulmine flagrans, in Nympharum aquas injectus, nisi vini ardorem sobrio elemento restinguendum esse? quod Græco etiam Epigrammate testatum est. Quid innuit Circes fabula, veneficiis homines vertentis in feras? nisi eos qui nequaquam ratione ducuntur, id quod hominis est proprium; sed totos sese dediderunt turpibus affectibus, jam præter hominis vocabulum, nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerâsse naturam, puta, libidine in ursos, somnolentia ignaviaque in sues, ferocia in leones, atque item de consimilibus. Quid Ulysses, qui solus poculo epoto, virgaque monstrifica percussus non est mutatus, nisi firmum illum & constantem sapientis habitum, qui nec frangi terroribus, nec ullis affectuum illectamentis ab honesto potest abduci? Quid Lotus semel gustata: jam non sinens abire socios, nisi dulce, blandumque

turpium

turpium voluptatum venenum, à quo non admodum difficile sit abstinere? relinquere, posteaquam gustâris, difficillimum? Quid Sirenum cantus, nisi assentationem, ut rem omnium blandissimam, ita & pestilentissimam? Quid Scylla & Charybdis angusto inter sese discrimine distantes, nisi virtutis viam angustam esse: hinc atque hinc finitimis instantibus vitiis, puta inter luxum & sordes, frugalitatem: Inter quæ sic moderanda est vitæ ratio, ut quoniam medium in omnibus exacte tenere difficillimum est, eo potius vergas, ubi minus sit periculi, quemadmodum fecit Ulysses. Quid Moly radice nigra, sed flore lacteo herba, mortalibus inventu difficillima, nisi sapientiam, ad quam primus aditus arduus est, ac sudoris plenus, fructus suavissimi? Quid item ramus ille aurens apud Maronem, nisi sapientiam in abdito sepositam, pauciscque deprehensam? Sed ne longiores simus, hujus generis interpretationum quantamlibet vim suppeditabit Eustathius enarrator Homeri. Nos quoque quondam adolescentes hisce de rebus nonnihil attigimus in libris quos inscripsimus ἀντιθαρσάρσις. Porrò in hoc genere molliora sunt ea, quæ à Poëtis in hoc ipsum ficta constat, velut quæ ad imitationem humanæ vitæ Diis affingunt. Quod genus, cum Martem à Vulcano vinculis irretitum facit Homerus. Cum Jupiter ἀψωλομήτης versutus, emisso somnio spem injecit capiendæ Trojæ, cum longè aliud ageret. Nam hæc regum ars est, quosdam rumores data operâ in vulgus spargere, cum multò aliud apud se destinârint. Atque his etiam molliora, quæ sic à Poëtis celebrata sunt, ut ad historiam, non ad fabulas possint referri. Qualis est Orestes parricida, cumque hoc Pyladis amicitia. Sunt enim qui rem gestam affirment: qualis Alcestis mariti mortem sua redimens, cujus etiam meminit Val. Maxim. Item

Codri

Codri ac Menœcei mors Quin. Curtii, Deciorumque factis annumeratur. Et inter amicorum paria Theſeus, & Perithous, Caſtor & Pollux referuntur. Qualis item Arion à Delphino revectus in patriam: Nam divus Auguſtinus hiſtoriam autumat. Certè apud Virg. ac præcipuè Lucanum, non dubium quin pleraque ad hiſtoriam pertineant. Quanquam & Herodoti pleraque fide carent. Et Xenophon Cyropædiam magis ad exemplum inſtituendæ vitæ, quàm ad fidem hiſtoriæ ſcripſit. Quæ ſi pro veris accipiantur, fide valent, ſin pro fictis, cum ſint à ſapientiſſimis, ac probatiſſimis auctoribus prodita, hoc ipſo valent quod ab iis conficta ſint, quorum auctoritas præcepti vigorem obtinet. Contra, ſunt apud Poëtas exempla certæ atque hiſtoricæ fidei de Scipione, de Hannibale, de Auguſto, de Pompeio, de Julio. Sunt rurſus alia, quæ nullus inficias eat, eſſe conficta. Sed quoniam conſtat, in hunc ipſum uſum eſſe conficta, & à magnis conficta auctoribus, nimirum exempli pondus habent. Quo de genere ſunt Invidia, Alea, Fama, Ate, Lite, de quibus ſupra mentio facta eſt. Prætereà perſonæ, quæ in dramaticis, aut mixtis poëmatis inducuntur præſertim comœdiis, cum quibus dialogi multum habent affinitatis. Etenim ſi quis ſuadet cavendum eſſe parentibus, ne ſi quid peccent, teſtibus liberis peccent, nonne exempli vim habebit Clitipho in ſene ſeipſum excruciante, loquens ad hunc modum: Perii, is mihi ubi adbibit plus paulo, ſua quæ feci narrat facinora! Nunc ait, periculum ex aliis facito, tibi ſi quod ex uſu ſiet: aſtutus: næ ille haud ſcit, quam mihi nunc ſurdo narret fabulam. Aut ſi quis ſuadeat, juxta ſapientis reſponſum; æqualem eſſe ducendam uxorem, alioqui non uxorem duci, ſed heram, pauper divitem adjunxeris, nonne exempli inſtar erit Chremes in Phormione, Nauſiſtratam perinde,

ut.

ut dominam timens? Item, si quis suadeat, neque firmam satis, neque tutam pauperi, cum opulentis esse amicitiam, nonne pro exemplo valebit Euclio in Aulularia Plautina, loquens ad hunc modum, pauper Megadori divitis deprecans affinitatem: Venit hoc mihi in mentem, &c. Nam locus notissimus est. Rursum ubi differas improbè facere parentes, qui sæviunt in liberos delinquentes, cum ipsi senes peccent graviora: nonne rectè citabitur modo dicta Nausistrata, loquens hoc pacto: Adeò indignum tibi videtur; filius, homo adolescens, si habet unam amicam, tu uxores duas? nihil pudet quo ore illum objurgabis? respondè mihi. Sed næ ego ineptus unum aut alterum exemplum profero, cum tota comœdia nihil aliud sit, quam humanæ vitæ simulacrum. Poteram item è tragœdiis, eclogis, dialogis, similes formas proferre. Sed in commentario abundè satis arbitror viam ingeniosis indicâsse. Equidem existimo exempla non solum de his, quæ diximus, verumetiam à mutis animantibus atque etiam inanimis rectè sumi. Quanquam videntur ad ὁμοίωσιν, *id est, similitudinem*, magis pertinere, veluti si quis proposita descriptaque formicarum industria, ad rem labore parandam adhortetur. Aut si quis exposita apum politia, homines ad legum, ac disciplinæ civilis observationem exstimulet. Aut si quis ab impietate in parentes revocet, proferat ciconiæ pullos, qui parentes ætate confectos, vicissim alere, ac gestare dicuntur. Aut si adhortans ad pietatem erga liberos adducat asinam per medios ignes succurrentem pullis suis. Aut si quis detestetur ingratitudinem, adducto exemplo leonis, cujus ex Appione meminit Gellius, Draconis, qui nutricium à latronibus obsessum eripuit, Auctore Plinio. Aut si reprehendens hominem ab amicitia alienum, qui nec amet ullum, nec à quoquam ametur; Delphini proferas

feras exemplum, puerum adamantis: aut aquilæ, virginis amore flagrantis; aut Magnetis, ferrum ad se trahentis. Sed hisce de rebus plura fortassis, ubi de parabola disputabimus, nunc ad institutum.

Tertius modus locupletandi exempla.

Dilatantur exempla utriusque generis, hoc est, tam fabulosa, quàm historica, præter jam dictos modos, etiam parabola, quam eandem ὁμοίωσιν vocant, Cicero *collationem* vertit: tùm comparatione, sive conventione. Parabola est, cum accommoda similitudo quod adductum est exemplum, ostendit aut simile esse, aut dissimile, aut contrarium. Simile, ut: Non aliter, quam Camillus rem Romanam à Gallis oppressam, & in extremam perniciem adductam, sua virtute depulsis barbaris restituit: Ita Laurentius Latinas literas inscitia fere barbarorum depravatas, obrutas, extinctas, in pristinum nitorem velut ab inferis revocavit. Dissimile, ut non par gratia debetur Laurentio & Camillo, propterea quod hic pietate adductus, capitis sui periculo patriam à barbaris liberaverit: ille famæ cupiditate commotus, vel potius, quam plurimos taxandi libidine, linguam Latinam non oppressam restituit, sed ad certas quasi leges redegit, quæ felicius ex eloquentium auctorum lectione discebatur. Contrarium: Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit; Verres eadem sociis abstulit. Pugnant enim restituere cum auferendo, hostes cum sociis: Item, Brutus occidit liberos, proditionem molientes: Manlius virtutem filii morte mulctavit. Et apud Virg.

At non ille, satum quo te mentiris Achilles.
Talis in hoste fuit. ———

Porrò comparatio demonstrat id quod adductum sit, aut par esse, aut minus, aut majus. Minus, ut si propter matrimonia violata urbes eversæ sunt, quid fieri adultero par est? Item majores nostri sæpe

pro

pro mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium Romanorum millibus, uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum, patres vestri totius Græciæ lumen, extinctum esse voluerunt: vos eum regem multum esse patiemini, qui legatum populi Romani consularem, vinculis ac verberibus atque omni supplicio excruciatum necavit? Par, ut apud eundem Cic. Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo, altero modestissimo, atque optimo viro peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Majus, ut pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua urbe tandem hoc homines stultissimi disputant? nempe ea, quæ primum judicium vidit de capite M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse, fateretur. Ergo in eo quod proprie vocatur exemplum; (Est autem rei gestæ, aut perinde ut gestæ, utilis ad persuadendum commemoratio) aut brevissime significatur: (quod genus est illud divi Hieronymi: Memento Daretis, & Entelli:) aut latius per collationem accommodatur, per simile, dissimile, contrarium, par, majus, & minus. Atque ea collatio sumitur ab omnibus rerum, ac personarum circumstantiis. Adjuvatur autem & orationis artificio, cum verbis, ac figuris ad id accommodis, alia consulto elevantur, alia attolluntur. Porrò qui copiosissime volet exemplum tractare, is singulas similitudinis, aut dissimilitudinis partes explicabit, atque inter sese comparabit, quemadmodum facit M. Tull. in exemplo, quod superius retulimus, de legato occiso. Subjicit enim partium collationem. Illi libertatem civium Romanorum imminutam

minutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligitis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt; vos legatum omni supplicio interfectum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam nobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, id quod accepistis, tueri, aut conservare non posse? Quod tamen quantumlibet copiosè licebit facere, si quis plures circumstantias inter se componat: veluti si quis hortetur aliquem, ut filii mortem moderatè ferat, & ex Ethnicorum exemplis mulierem aliquam objiciat, quæ plurium liberorum mortem fortiter tulerit, post ennarratam rem ita comparabit: Quod mulier imbecilla potuit; tu vir barbatus non feres? Illa cum sexu vicit & affectum matris, tu ab altero superaberis? Illa complurium liberorum jacturam animo infracto pertulit; tu unum extinctum inconsolabiliter defles? Adde quod illius filii simul omnes naufragio perierunt, morte videlicet ingloria, tuus in bello fortiter pugnans occubuit. Illa non habebat cui filios honestè imputaret, tu filium impendisti patriæ: Illi verè totique perierunt, tuus immortali gloria semper victurus est: Illa naturæ gratias agebat, quod aliquando tot liberorum mater fuisset: tu tantùm meministi te optimum perdidisse filium: Illa non habebat sarciendæ orbitatis spem, quippe major, quàm ut usurum jam ferre posset; tibi & uxor fœcunda, ætas etiamnum integra, valensque: Ergo quod barbara mulierecula præstitit, tu vir Romanus non præstabis? quòd contemnere potuit literarum imperita, hoc te tot præditum literis, tantum philosophiæ professorem frangit. Deniq; quam animi fortitudinem præstitit pagana; hanc homo Christianus non exhibebit? Illa credens post rogum nihil superesse, tamen luctum indecorum existimavit; tu doctus eos demum verè vivere, qui cum laude excesserint:

cesserint ex hac vita, sine fine clamas tibi periisse filium? Et quod illa æquo animo reddidit naturæ; tu Deo repetenti non reddis? Illa fortiter paruit, tu Deo repugnas? Ex hac forma satis opinor apparet, quibus modis oporteat exempla conferre; quamquam in veris caussis, quoniam major est circumstantiarum copia, facilius est inveniri varias contentiones. Illud obiter admonendum; in hujusmodi contentionibus sententias, & epiphonemata non inconcinnè posse admiscèri: veluti in hoc eodem exemplo post primam collationem: Quod mulier imbecilla potuit, tu vir barbatus non poteris? subjici poterant sententiæ: Natura discrevit sexum, tu non discernis animum? A muliere nemo fortitudinis laudem exspectat? Vir nisi forti sit animo nec viri nomine causetur: Vir, utrumque significat, & sexum robustiorem, & animum infractum: tupiter barbam gestat, qui pectoris robore superatur à femina. Item, post illam contentionem: Illa non habebat cui filium imputaret honestè: tu filium impendisti patriæ. Poterant affingi sententiæ ferme hujusmodi: Magnum doloris solatium est, habere cui honestè possis imputare fortunam: Ut nulli justius, ita nec glorioſius impenditur filius, quam patriæ: Rursum post illam: Illi verè totique perierant, tuus immortali gloria semper victurus est; Adjici poterant hujusmodi: Longè felicius, honesta fama, quam hoc communi spiritu vitæ, vivitur. Corporis vita, & calamitosa est, & omnino, ut nihil accidat, brevis, denique cum pecudibus communis. Illa clara sempiternaque hominis in divorum consortium referens. Ad eundem modum singulis collationum partibus sententiæ subjici poterant. Sed hæc obiter indicâsse sat fuerit: nam de sententiis suo loco dicemus.

De Parabola.

Jam verò ſi quis ſuperſtitioſus parabolam ab exemplo ſeparet, ut exemplum ſit certæ rei geſtæ: Parabola, ſimilitudo ſumta ab his quæ fiunt, aut quæ natura, caſuve rebus adjuncta ſint: ut, Attilius ad hoſtes reverſus exemplum ſit ſervandæ religionis ac fidei: At navis pro ventorum ratione velum tollens, aut contrahens, in hoc aut illud latus transferens, parabola ſit, quæ doceat ſapientem tempori cedere oportere, ac rebus præſentibus ſeſe accommodare: tamen eadem eſt dilatandæ parabolæ ratio quam in exemplo demonſtravimus. Nam aliquando verbo notatur; Ut, non intelligis tibi vertenda vela: Aut, deſine lavare laterem. Ut jam vel allegoria ſit. vel metaphora. Aliquando latius explicatur, & apertius accommodatur. Quod facit Cic. pro Muræna: Quod ſi è portu ſolventibus, qui jam in portum ex alto invehuntur, prædicere ſummo ſtudio ſolent tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura fert, ut his faveamus, qui eadem pericula, quibus perfuncti ſumus, ingrediantur: quo me tandem animo eſſe oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui, video maximas tempeſtates eſſe ſubeundas? Rurſum in eadem oratione, ut aiunt, in Græcis artificibus eos auloedos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint: ſic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerint, eos ad juris ſtudium devenire. Superiorem Ciceronis parabolam ſic imitatus D. Hieronymus in epiſtola quadam ad Heliodorum. Et ego non integris rate vel mercibus, nec quaſi ignarus fluctuum, & indoctus nauta præmoneo, ſed quaſi nuper naufragio ejectus in littus timida navigaturos voce denuncio: in illo æſtu, Charybdis luxuriæ, ſalutem vorat, ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia Scyllæum renidens libido blanditur. Hic barbarum

barum littus: Hic Diabolus pirata cum ſociis portat vincula capiendis. Nolite crédere, nolite eſſe ſecuri: licet in modum ſtagni ſuſum æquor arrideat, licet vix ſumma jacentis elementi ſpiritu terga criſpentur, magnos hic campus montes habet: intus eſt periculum; intus eſt hoſtis. Expedite rudentes, vela ſuſpendite: crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas illa tempeſtas eſt. Hic ſi quis ſingula pericula quæ à vitiis, aut improbis, aut aliunde bonis moribus imminent, velit conferre eum ſingulis quæ nautis vitæ diſcrimen adducere ſolent: deinde per comparationem, majus aut minus, item diſſimile aut contrarium oſtendere: poſtremo, ſententiis & epiphonematis, ut inciderint exornare: nimirum copioſiſſime dilatabit orationem, veluti in hoc exemplo: Ut, quo precioſior eſt res, & hoc diligentius ſolet adſervari, & impendi circumſpectius: Ita temporis, quo nihil eſt precioſius, ſumma habenda eſt ratio, ne quid effluat ſine fructu. Etenim ſi curatores dari ſolent his; qui gemmas, & aurum temerè profundunt: quæ tandem erit inſania, tempus pulcerrimum, immortalis Dei munus, aut otio, aut inhoneſtis ſtudiis turpiter conſumere? Quid enim perdis, cum tempus perdis, niſi vitam? At vita quid eſſe poteſt charius? Et cum una gemmula periit, jacturam vocas: cum totus periit dies, hoc eſt, bona portio, jacturam non vocas? Præſertim cum illa perdita, aliunde poſſint recuperari: temporis irreparabilis ſit jactura. Præterea illa cum tibi pereunt, aliis plerunque lucro ſunt; At temporis diſpendium in nullius tranſit compendium: Nullum eſt damnum, ex quo non aliquis emolumentum aliquid ſentiat: præter damnum temporis. Adde his, quod illarum opum jactura ſæpe ſaluti fuit. Nam divitiæ plerunque vitiorum materiam miniſtrant: ita ut præſtet temerè profudiſſe, quam attentè aſſervâſſe

vàsse. Quanto cujusque rei usus honestior, tanto turpior profusio. At nihil pulchrius, nihil præclarius, quam bonas horas bene collocare. Illa ut quam maxime serves, sæpenumero tamen vel casus eripit, vel homo tollit, ut jactura te calamitosum duntaxat, non etiam turpem reddat. At temporis amissio, quoniam non nisi nostro vitio contingit, non miseros solum, verum & infames reddit, Pessimum infamiæ genus, quoties culpa in nullum conferri potest, præterquam in eum, qui patitur malum. Illis fundos, aut ædes mercari poteras, bonam mentem non poteras. Hoc præter alia animi ornamenta parare poteris immortalitatem. Nulla est tam brevis vitæ portio, in qua non magnus aliquis ad felicitatem gradus fieri poterat. Postremo de illis male insumptis, patri fortassis rationem redditurus eras; de horis malè transactis, Deo. Sed satis est indicasse, in quantam amplitudinem dilatari possit collatio, si quis ad eum modum singulas circumstantias velit componere, atque ornare. De dissimili eadem est tractandi ratio, cujus hoc sit exemplum: Neque enim ut navis utilior nova quam vetus, sic & amicitia. Nec ut laudanda, quæ pecuniam pluribus largitur, ita & quæ formam, Neque enim ut in cursu melior est, qui lampadem accipit, quam is qui tradit: ita in bello melior est Imperator, qui exercitum accipit, quam qui tradit. Porro quemadmodum ab omni genere rerum collationes duci possint, superiore commentario demonstratum est.

De Imagine.

Εἰκὼν, quam Latini vocant *imaginem*, collationi videtur affinis; quam si explices, fit collatio; veluti si dicas; ut asinus fuste non depellitur à pabulo, nisi satur; ita bellator non quiescit à cæde, donec expleverit animum suum. Collatio est. Sin dixeris aliquem more draconis, aut leonis in hostes insiliisse,

εἰκὼν est, Aut, Achillem ignis, aut solis instar armis relucentem venisse in prælium, imago est potius, quàm similitudo. In utroque ut creberrimus, ita felicissimus est Homerus: tametsi εἰκὼν magis ad evidentiam, aut gravitatem, aut jucunditatem orationis facit, quàm ad probationem. Cæterum quanquam exemplorum, & similium usus ad eadem ista confert; tamen ad faciendam fidem non vulgariter adjuvant præsertim cum per inductionem, quam Græci vocant ἐπαγωγὴν, adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonicus. Exemplum per inductionem adhibebitur hoc modo. Dic mihi, quem tandem fructum attulit Demostheni insignis eloquentia? nempe, præter alia incommoda, infelicissimum, & miserandum exitium. Quid autem præmii Tib. & C. Gracchis attulit? nimirum cædem, & miseram, nec satis honestam. Quid porrò illi tantopere laudato Antonio? Certè & hic latronum ficis crudelissimè confossus est. Age Ciceroni eloquentiæ parenti, quam mercedem attulit? nonne mortem, & acerbam, & miserandam? I nunc, & tot vigiliis ad summam eloquentiæ laudem enitere, quæ præstantissimis quibusque viris semper exitio fuit. Simile adhibetur per inductionem hoc modo: De navigando num melius disputabit nauta, quàm medicus? annon medicus rectius de medendi ratione differet, quàm pictor? Nonne pictor de colorum, & umbrarum, ac linearum ratione melius dicet, quàm sutor? Num auriga de ratione moderandi currum melius, quàm nauta? Et si plurima conferantur, faciunt, ut omnino probabile videatur, unumquemq; melius de ea re dicturum esse, quàm melius norit. Deinde ad rem accommodatur similitudo. At quid orator, qui de omni re profitetur se optime dicturum? notum est exemplum de Aspasia & Æschine.

De contentione demonſtrativa.

Eſt & generalis quædam contentio, præſertim in genere demonſtrativo, quoties laudandi, vituperandive gratia, perſonam cum perſona conferimus: veluti ſi quis Julium pontificem Romanum laudaturus, eum cum C. Jul. Cæſ. componat atque illius benefacta, cum hujus comparet. Aut contra vituperaturus, malefacta cum malefactis conferat. Item ſi quis Maximilianum laudaturus, eum componat cum M. Antonio Imperatore. Eſt & rerum comparatio: quod genus eſt, ſi quis hiſtoriam laudans, ejus utilitates comparet cum eorum benefactis, qui re bellica Rempubl. auxerunt: Aut Poëticam laudare cupiens, hujus commoda cum Philoſophiæ commodis committat, atque expendat. Eſt & unius ad multa comparatio: ut ſi quis hiſtoriæ laudes exaggerare cupiens, eam cum laudatiſſimis quibuſque diſciplinis comparet. Atque in his duplex ratio: aut enim alterius partis bona elevas, alterius amplificas: aut alterius partis ſic exaggeras laudes, ut præferas tamen, aut certè æques, quod laudandum ſuſceperis. In vituperando attollis vitia: ſed ſic, ut ſceleſtiorem tamen, aut æquè ſceleſtum oſtendas, quem inſectaris. In his illud obſervandum, ut quæ adhibentur ad comparationem, ſint tum confeſſa, tum inſignia: ut ſi bonum principem conferas cum Trajano, aut Antonio philoſopho: Contra, malum cum Nerone, Caligula. Rurſus, ſi hominem maledicum conferas cum Zoilo, & Hyperbalo: aut hominem obtrectatorem, cum Cipſade, & Regulo: hominem voluptatibus effeminatum, cum Sardanapalo. Creſcit autem comparationis copia, ſi quemadmodum modo attigit, ad unius hominis, aut rei laudem, ſeu vituperationem, perſonæ complures, aut res adhibeantur: veluti ſi quis principem laudaturus, è multis excerpat, quod in quoque maximè excelluit, è Julio

Cæſare

Cæsare felicitatem animique præsentiam; ex Alexandro magnanimitatem; ex Augusto urbanitatem; ex Tito seniore civilitatem; ex Trajano sanctimoniam, & clementiam; ex Antonino gloriæ contemptum, atque item de cæteris. Similiter & in vituperando. Præterea si iracundiam detestans, conferas eam cum enormi temulentia, cum phrenesi, cum morbo comitiali, aut dæmoniaco. Aut si linguæ petulantiam damnans, componas eam cum habitu hominis pestilentia laborantis, cum afflatu serpentium, quibus est venenum præsentissimum, cum exhalatione quorundam lacuum, aut specuum subitam mortem afferente.

De Judiciis.

Ad exemplorum genus, ut diximus, referuntur & judicia, quæ Græci κρίσεις appellant. Et sunt sententiæ scriptorum illustrium, gentium, virorum sapientium, aut clarorum civium. Ex antiquis, ac celebratis poëtis magna vis judiciorum colligitur. Item, ex historiographis, ex philosophis, ex arcanis literis. Nam his rursum eadem varietas, quæ in exemplis ostensa est. Sunt & apud Græcos, qui in his undecunque colligendis, laborârunt, quorum de numero Stobæus quidam. Idem valent sapientum Apophthegmata: cujusmodi sunt illa celebrium virorum dicta, & quæ referuntur à Plutarcho. Et hoc varium genus est. Etenim si spectemus rem, sunt militaria, sunt philosophica. Si personas, sunt regum, sunt sapientum, sunt popularium. Si qualitatem, sunt graviter dicta, sunt facete dicta, sunt acute dicta. Hunc pertinent & proverbia, vel auctoribus sumpta, vel vulgo jactata. Nam publica gentium instituta non video, qui ab exemplis differant. Certe oracula, & responsa numinum, judiciis subjiciuntur, veluti si Socratem probes sapientem, quod ita Apollinis oraculo sit judicatum.

De

De Sententiis.

Eſt ſententiarum genus, non illud quidem petitum ab auctoribus, ſed à nobis ad præſentis rei commoditatem confictum. Eas licebit omnibus orationis partibus adhiſeere. Atque adeo unus locus complures ſæpenumero ſententias parit. Incidunt enim & in enarrando, & in movendis affectibus, non ſolum in probationibus, quinetiam ſæpenumero tranſitiones per ſententias fiunt. Quæ ſi in loco adhibeantur haud mediocrem orationi copiam adjungent; neque id ſine gravitate, aut gratia. Sunt autem ſententiarum variæ formæ: ſiquidem aliæ ſunt καθολικαὶ, ut, Invidentia ipſa ſui ſupplicium eſt. Aliæ non placent, niſi ad rem relatæ, ut: nihil tam populare, quam bonitas eſt. Aliæ quæ ad perſonam referantur, ut princeps, qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa cognoſcere. Rurſum alia ſimplex, ut: omnia vincit amor. Alia rationem habet ſubjectam, aut admixtam, ut, In omni certamine, qui opulentior eſt, etiamſi accipit injuriam, tamen quia plus poteſt, facere videtur. Quædam duplices ſunt ex partibus contrariis, nulla tamen addita ratione: ut Obſequium amicos, veritas odium parit. Quædam ex diverſis: ut, Mors miſera non eſt, aditus ad mortem miſer eſt. Huic generi ſi ad utramque partem ratio ſubjiciatur, quadripartita fuerit ſententia, ad hunc modum: Qui adoleſcentium peccatis ignoſci oportere putant, falluntur. Hæc prima ſententiæ pars: Et ſubnectitur ratio, propterea quod ætas eſt impedimento bonis ſtudiis. Deinde tertia pars erit: At hi ſapienter cogitant, qui adoleſcentes maxime caſtigant. Et rurſum additur ratio: ut, quibus virtutibus omnem vitam tueri poſſint, eas in ætate maturrima velint comparare. Id exemplum etiamſi eſt in Rhet. ad Herennium ſcripta, tamen mihi ſanè non admodum arridet. At non eſt arduum aliud

hujusmodi fingere : Juventutem decet industria. Adjicitur ratio : Nam turpe sit eas dotes quas natura ad bonas artes comparandas illis annis attribuit, in ocio, fœdisque voluptatibus consumere. At senectutem opulentia decet. Huic quoque subjicitur ratio, quo videlicet ætas naturæ præsidiis destitutior, exterarum rerum adminiculis utcunque sulciatur. Item aliud : Senectus inops, calamitosa, indocta, turpis. Nam & miserum est tum egere, cum imbecillitas naturæ, pecuniæ subsidia præcipuè requirit. Et turpe, tum res optimas nescire, cum nec discere decorum est, & docere pulcherrimum. Rursum est sententia recta, ut : Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet. Est figurata : ut servare potui, perdere an possim, rogas? simplex erat, facilius est perdere, quàm servare. Est communis rerum, ut ; nocere facile est, prodesse difficilius. Est ad personas accommodata, aut jam minus appareat sententia, ut est illud M. Cic. Nihil habet, Cæsar, nec fortuna tua majus, quàm ut possis, nec natura melius, quam ut velis servare. Est illud etiam tacitum, & quasi dissimulatum sententiæ genus apud Maronem : Et cæco carpitur igni. Explicuit enim Ovid. tectus magis æstuat ignis. Item in narrando, Pars major vicit meliorem : explicabis, si dixeris, fere fit, ut pars major vincat meliorem. Jam aliud sententiæ genus quod ἐπιφώνημα Græci, Fabius *acclamationem* appellat. Ea est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Narratæ, ut apud Virg.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem,

Probatæ, apud Marc. Tull. pro Lig. Quorum igitur. impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Neque tamen quodvis Epiphonema, continuo sententia est, etiamsi plerumque est, verum quicquid in clausula argutè

argutè additum ferit autem, ἐπιφώνημα dici poteſt. Quod genus proprium eſt epigrammatis: ut, inepigrammate de Ove Lupi catulum uberibus alente. Natura haud unquã vertitur officiis. Unde apud Martialem ſæpe numerò carmen epiphonemate clauditur: Ut

Aut vigila, aut dormi, Naſidiene, tibi.

Item:

Vis dicam quid ſis? magnus es ardelio.

Utitur & Val. Max. frequenter hoc genere: Item, Senec. ſuas epiſtolas ferè claudit epiphonemate. Neque defuerunt quibus epiphonematum uſus adeò impenſe placuit, ut omni loco, omni ſenſui clauſulam acclamatoriam ſubjiciendam exiſtimârint. Sed ut ſententiarum omnium, ita & acclamationum debet eſſe modus, ut ibi demum adhibeas, ubi locus poſtulat, aut certè patitur. Eſt Noëma ſententiæ genus, quod non dicitur, ſed intelligitur: Quod genus eſt illud dictum in quendam agentem cum ſorore talionis, quod ſibi dormienti pollicem reſciderat, cum illa fratrem ſæpius à ludo gladiatorio redemiſſet: Eras dignus ut haberes integram manum: nam intelligitur, ut rurſum in ludo depugnares. Simile eſt illud Hortenſii, ni fallor, qui negabat ſe unquam cum matre, aut ſorore rediiſſe in gratiam. Intelligitur enim nunquam ille cum matre, aut ſorore incidiſſe diſſidium. Sunt nova ſententiarum genera, ex inopinato, & alio relatis, & ex alio tranſlatis, ex geminatione, ex contrariis: quorum exẽpla ſi quis deſideret, ex Quintiliano petat licebit.

De Expolitione.

Cum hoc ſententiarum genere, quod ſuperius oſtendimus, ex quatuor conſtare partibus, cognationem habere videtur Expolitio. Sic enim vocant, quoties eodem in loco diutius commoramur, & eandem ſententiam aliis, atque aliis modis variamus, ſimul & locupletamus; Commutatione verborum,

cum eadem res aliis verbis, aliisque figuris, sæpius effertur: Commutatione pronunciationis, cum alio, atque alio vultu, gestu, voce: Commutatione tractationis, cum quod jam sub persona nostra diximus, idem alium, sed paulo aliter dicentem facimus: vel, cum quod sedatius est disputatum, id acrius atque inflammatius efferimus. Verum copiosissima expolitio septem constat partibus. Propositione, ratione, duplici sententia, cui ratio item duplex subjici potest, contrario, simili, exemplo, conclusione. Exemplum erit hujusmodi: Sapiens nullum pro Republ. vitabit periculum. Ideo, quòd sæpe fit, ut, cum pro Repub. perire noluerit, necessariò cum Republ. pereat. Et quoniam sunt omnia commoda à patria recepta, nullum incommodum pro patria grave putandum est. Hæc est prima pars, qua tota res simpliciter expositа est, & rationibus confirmata, cui subditur duplex sententia, aucta totidem, aut pluribus rationibus. Ergo qui fugiunt id periculum quod pro Repub. subeundum est, stulte faciunt. Hæc est sententia, cui subnectitur ratio. Nam neq; effugere id possunt, & ingrati in civitatem reperiuntur. Deinde additur altera sententiæ pars è contrario. At qui patriæ pericula suo periculo propellunt, hi sapientes putandi sunt. Mox adjiciuntur rationes, cum & eum, quem debent honorem Reipub. reddunt, & pro multis perire malunt, quàm cum multis. Jam adjungitur huic contrarium: Etenim vehementer est iniquum, vitam à natura acceptam per patriam cum servaveris, naturæ cum cogat, reddere: patriæ cum roget, non dare. Et cum possis cum summa virtute & honore pro patria interire malle per dedecus, & ignaviam vivere: pro amicis & parentibus, ac ceteris necessariis adire periculum cum velis, pro Repub. in qua & hoc, & illud sanctissimum patriæ nomen

continetur

contineatur, nolle in discrimen venire; Deinde adhibetur simile. Itaque uti contemnendus est qui in navigando, se quam navim mavult incolumem: Ita vituperandus qui in Reip. discrimine, suæ saluti plus, quàm communi consulit. Additur collatio similitudinis, à majori. Nave fracta multi incolumes fuerunt. Ex naufragio patriæ salvus nemo potest enatare. Sub hæc exemplum adnectitur. Quod mihi videtur Decius intellexisse, qui se devovisse dicitur, & pro legionibus se in hostes immisisse medios. Huic annectuntur sententiæ, unde vitam amisit, non perdidit. Re enim vilissima maximam redemit: Vitam dedit, accepit patriam: amisit animam, potitus est gloria, quæ cum summa laude prodita vetustate, quotidie magis enitescit. Demum apponitur conclusio tanquam epilogus: Quod si pro Rep. debere accedere ad periculum, & ratione demonstratum est, & exemplo comprobatum, hi sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriæ periculum vitant. Ergo conveniet hujusmodi thematis exerceri pueros, qui ad copiam parandam instituuntur. Quanquam ne hoc quidem exemplum ex Herenniana Rhetorica mihi magnopere probatur, nisi quod utcunque rationem indicat. Potest autem copiosius etiam tractari, si plures sententias & rationes, si plura similia, si exempla plura congeras.

De Apologis.

Ad fabulosorum genus proximè accedunt Apologi, nisi quod & delectant vehementius, & efficacius persuadent. Delectant, morum faceta quadam imitatione: faciunt fidem, quia verum veluti ponunt ante oculos. Capiuntur his præcipuè rustici, & imperiti, & si quis alius est, qui mores aurei seculi sapit. Celebrantur Apologi maxime Æsopi nomine, qui unus è sapientum numero ob hoc ipsum est habitus: etiamsi Quintilianus ab Hesiodo

scripto, fuisse, certe majoris cujuspiam ingenii opus, existimat. Quo minus mirandum si Menenius Agrippa plebem Romanam à periculosissima seditione revocârit, confecto in id apologo de corporis humani membris adversus ventrem conspirantibus, ut refert T. Liv. Et Themistocles Atheniensibus persuasit, ne novarent magistratus, fabula de vulpe musis obsita. Quin liberum est cuique pro re confingere genus hujusmodi. Verum ut aptè confingas, cum ingenio valeas oportet, tum animantium naturas (sunt autem infinitæ varietatis) penitus animadversas habeas, necesse est. Porrò quod ad usum attinet, significantur verbo, quemadmodum exempla, maximè si notus sit apologus: Vetuti si dicas. Si tua scripta lacerant ac damnant imperiti, noli laborare; certe doctissimo cuique maximè probantur. Quid enim mirum, si gemmam aspernatur gallus Æsopicus? Aut si quis dicat, nullus hostis quantumlibet impotens, humilisque negligendus, aut contemnendus est: Posteaquam nec scarabeum impune contempsit aquila Æsopica, Aut hoc: Tuis ipsius benefactis nitere, non majorum splendore: ne tibi usu veniat, quod Æsopi corniculæ. Dilatantur autem præfatione commendationis. Commendamus tum auctorem ipsum, tum apologorum genus. Ita ut fecit Au. Gell. lib. 2. cap. 29. in explicanda Cassitæ fabula: Æsopus ille è Phrygia fabulator, &c. Nam locus in promtu est. Deinde si describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quos inducis, longius immoraberis. Quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet: veluti si scarabei formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis, stercora protrudat, atq; id genus alia, describas. Ad eundem modum, aquilam regnum

in

in avium genus obtinere, armigeram esse Jovis, non offendi fulmine, non connivere ad ardentissimos Solis radios, pernicioſissimo volatu ultra nubes ferri: Denique quæcunque vel ad scarabeorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generoſitatem attollendam pertineant, quod quidem argumentum nos per lusum tractavimus in proverbiis. Atque hac in re non prætermittendum, ſiquid animanti cuipiam fabulis poëtarum est attributum. Quod genus e Lycaone natos lupos, ex adoleſcente perdicem, cygnum Apollini ſacrum esse, & sub fatalem horam suaviſſime canere, corvum ejuſdem fuiſſe nuncium, & ob ceſſationem ex albo nigrum factum. Aut, ſi quid proditum est hiſtoriis inſigniter ab his factum, veluti de aquila quæ virginem adamavit, apud Plinium. De Bucephalo Alexandri magni equo, atque item de ceteris; Nam rationem duntaxat oſtendimus. Deinde cum ad ipſum apologum erit ventum, fuſius ac latius narrare licebit. Id fiet citra tædium, ſi faceta quadam imitatione, quod est in hominum vita, ad fabulæ mores accommodabimus. Præterea ſi ad eandem rationem ſermones, ſententias, dictaque effingemus. Exemplum aptiſſimum est apud Horat. in Satyris:

Ruſticus urbanum murem mus paupere fertur,
Accepiſſe cavo, veterem vetus hoſpes amicum
Aſper, & attentus quæſivit: ut tamen artum
Solveret hoſpitiis animum, &c.

Nam in promptu locus est. Est item exemplum dilatati apologi apud Apuleium de corvo & vulpe. Rursum apud Aul. Gell. de caſſita avicula. Ceterum quod ἐπιμύθιον vocant, id est, apologi interpretationem, non admodum refert initio ponas, an in fine. Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc deſinere, modo ſermonis accedat varietas.

De Somniis.

Affinguntur à nonnullis ſomnia quoque, quæ fortaſſis adhibenda non ſunt, niſi in oſtentatione: quod genus Luciani *ſomnium*. Aut quoties ea pro veris viſis, hortandi, deterrendive gratia narramus. Tale eſt Prodici figmentum de Hercule ambigente, utram vitæ viam ingrederetur, virtutis arduam, an voluptatis proclivem. Simile de Momo qui hoc reprehendit in homine, quod demiurgos illi finxiſſet eor ſinuoſum, nec addidiſſet feneſtram: In bove, quod in ſummis cornibus non addidiſſet oculos, ut videret, quod feriret. Hujuſmodi videtur illud D. Hieronymi, de ſeſe flagris cæſo, quod Ciceronianus eſſet: Et nos item pueri in hoc genere luſimus.

De fictis Narrationibus.

Jam fictæ narrationes rerum geſtarum, ſi perſuadendi gratia pro veris adhibeantur, quam maximè fieri poteſt, ad veri ſimilitudinem componantur, oportet. Sunt autem ex arte Rhetorica notæ partes, quibus probabilitas conſtat: cujuſmodi eſt fabula de Memmio, apud Cic. & fortaſſe de Vulteio, apud Horat. Genus hoc video nonnullis nimium placuiſſe, qui vulgi credulitate freti, ſtultiſſima quædam miraculorum oſtenta pro certiſſimis invexerunt Chriſtianorum literis. Porrò quæ riſus cauſſa finguntur, quo longius abſunt à vero, hoc magis demulcent animos, modò ne ſint anicularum ſimilia deliramentis, & eruditis alluſionibus doctas etiam aures capere poſſint: Quo de genere ſunt Luciani veræ narrationes, & ad hujus exemplum effictus aſinus Apulei. Præterea Icaromenippus, & reliqua Luciani pleraq;. Item argumenta fermè omnia veteris comœdiæ, quæ non imagine veri, ſed alluſionibus, & allegoriis delectant. Nam illud fictionis genus, quod ad ſimulacrum rerum adumbratur; haud dubium eſt, quin ad parabolam pertineat. Exemplum hujus eſt apud

Plat.

Plat. de ſpecu, in quo vincti quidam umbris, perinde ut ipſis rebus, delectantur.

De Allegoriis Theologicis.

At quoties ad pietatem adhortamur, aut dehortamur, plurimum adjumenti conferent exempla veteris, ac novi Teſtamenti, id eſt, Evangeliorum. Quæ per allegoriam varie traduntur, & eadem modo ad mores hominum, modo ad corpus Eccleſiæ, Chriſto capiti connexum, & cohærens: modo ad cœleſtem illam communionem, rurſum ad priſca naſcentis fidei tempora, & ad hæc noſtra poſſunt accommodari. Sed hiſce de rebus copioſius, & exactius diſſeremus in libello, quem inſtituimus de Theologicis allegoriis. Atque hæc ferme omnia ad exemplorum genus referuntur, in quibus ſumus paulo diutius immorati, quod ex hoc potiſſimum mundo, copiæ ſupellex depromatur. Sed priuſquam ab his digredimur, viſum eſt etiam nonnulla paucis admonere.

Ratio Colligendi Exempla.

Jam primum quemadmodum unumquodlibet horum varie poſſit accommodari per ſimilitudinem, per contrarium, per comparationem, per hyperbolen, per epitheton, per imaginem, per metaphoram, per allegoriam, ſuperiori commentario demonſtratum eſt. Nunc qua ratione fieri poſſit, ut ampliſſimam horum vim in promptu, ac velut in numerato poſſimus habere, indicabimus. Conſilium quidem non perinde magnificum, ut frugiferum: quod utinam juvenes olim ipſi fuiſſemus ſecuti, (nam tum quoque veniebat in mentem) video quantum momenti literulis noſtris fuerit acceſſurum: Attamen candidi eſt ingenii, non invidere bonæ ſpei juvenibus, quod tibi vel negârit fortuna, vel non parârit diligentia. Ergo qui deſtinavit per omne genus auctorum lectione graſſari (nam id omnino ſemel ni-

vita faciendum ei, qui velit inter eruditos haberi) prius sibi quàm plurimos comparabit locos. Eos sumet partim à generibus vitiorum virtutumque, partim ab iis, quæ sunt in rebus mortalium præcipua, quæque frequentissime solent in suadendo incidere, eaque conveniet juxta rationem affinitatis, & pugnantiæ digerere. Nam & quæ inter se cognata sunt, ultro admonent, quid consequatur: & contrariorum eadem est memoria. Puta, sit exempli causa primus locus pietas, & impietas: Huic subjicientur species inter se cognitæ: Prima, est pietas in Deum: Secunda, in patriam: Tertia, in parentes, aut liberos, aut etiam in eos quos oportet parentum loco colere, veluti præceptores, & quorum beneficio servati sumus. Ex adverso est impietas. Jam his cognata superstitio, adjicienda igitur. Atque hic aperit sese campus latissimus de prodigiosis deorum cultibus, ac variis diversarum gentium ceremoniis. Item, inepta parentum in liberos indulgentia, quæ falsa est pietas, sit proximus, si videtur, titulus, Fides, hanc in species sectes licebit: est fiducia erga Deum: est fides humana, est fides in amicos, fides servorum in dominos, fides in hostes, totidemq; de perfidia. Item, sit titulus Beneficentia. Huic cum suas species subjeceris, restat Gratitudo: non illa quidem huic subjecta, neque rursum contraria, sed adhærens, eaque ea veluti consequens. Hæc per omnes locos tractari possunt. Primum, quid sit Pietas, quomodo differat à cæteris virtutibus, quid habeat peculiare; quibus officiis præstetur, aut violetur, quibus rebus alatur, aut corrumpatur, quid fructus homini pariat; Hic sese aperit campus exemplorum, ac judiciorum. Sed virtutum, ac vitiorum ordinem sibi quisque suo fingat arbitrio, vel è Cicerone, sive malit è Valer. Max. aut ex Aristotele, aut ex D. Thoma petat. Denique si malit, elementorum ordinem sequatur.

Neque

Neque enim id magni refert. Quanquam nolim illum omnes hujus generis particulas, tam minutim concisas, in ordines referre; verum eas duntaxat, quæ videantur frequenter in dicendo, usu venire. Id autem vel ex locis caussarum licebit cognoscere, nempe demonstratoriis, suasoriis, & judicialibus. Quod genus ferme sunt tituli apud Valer. Max. & nonnulli apud Plin. Cæterum quæ extra vitiorum, ac virtutum genera sumuntur, partim pertinent ad exempla, partim ad locos communes. Prioris generis fermè sunt hujusmodi: Insignis longævitas, vivida senectus, senilis juventa, insignis felicitas, insignis memoria, subita rerum commutatio, subita mors, mors spontanea, mors prodigiosa, partus prodigiosi, insignis eloquentia, insignis opulentia. Ex humili genere clari, vafricies ingenii, insigne corporis robur, insignis forma, egregium ingenium in deformi corpore, atque id genus innumera alia. Quorum singulis oportebit subjicere, quæ cum his pugnant, quæque cum his habent affinitatem: ut, insigni eloquentiæ opponitur insignis infantia. Finitima sunt, vocalitas, felicitas in gesticulando histrionica, & si quæ sunt hujusmodi. Posterioris autem generis sunt istiusmodi: Plurimum interest quibus studiis puer assuescas: magni refert, quibuscum vivas: suum cuique pulchrum: facilis offensa, reconciliatio difficilis: tutissimum est nulli credere, ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus. Bis dat, qui citò dat: fortunam sui cuique mores parat: & lentæ regum iræ: & periculosa principum amicitia: & dulce inexpertis bellum: & infida societas regni: & optimum senectæ viaticum, eruditio. Sed quid ego hæc recensere pergo, cum sint sexcenta millia? Ergo ex his ea sunt deligenda, quæ videbuntur ad dicendum maximè commoda. Ad hunc gregem pertinet & illa comparativa: cœlibatúsne felicior, an conjugium?

um? vita privata, an ſecus? potior monarchia, an democratia? vita ſtudioſorum, an idiotarum? Tum autem ex ſuperioribus, ſiqua ſunt quæ virtuti, aut vitio videbuntur eſſe confinia, ea licebit ſuo titulo ſubjicere: ut illa: bis dat qui citò dat: &, nihil carius conſtat, quàm quod precibus emitur: & beneficium dando accepit, qui digno dedit: &, nihil tam perit, quam quod confertur in ingratum: &, beneficii gratiam perdidit, quiſquis exprobravit. Hæc atque hujuſmodi ad liberalitatis titulum referri poſſunt. Verum ne indigeſta rerum turba pariat confuſionem, profuerit titulos, qui latius patent, in aliquot ſecare partes, Liberalitatis titulum, ut exempli cauſſa loquamur, ita licebit partiri ſi ſubjeceris. Beneficium promtè, citóque datum: Beneficium aptum: Beneficium digno, aut indigno collatum: Beneficium exprobratum, Beneficium mutuum: & ſi qua judicabuntur magis idonea. Nam nos indicandi gratia duntaxat hæc ponimus. Ergo poſteaquam tibi titulos comparâris, quot erunt ſatis, eoſque in ordinem, quem voles, digeſſeris, deinde ſingulis ſuas partes ſubjeceris: rurſum partibus addideris locos communes, ſive ſententias, jam quicquid uſquam obvium erit, in ullis auctoribus, præcipuè, ſi ſit inſignius, mox ſuo loco annotabis ſive erit fabula, ſive apologus, ſive exemplum, ſive caſus novus, ſive ſententia, ſive lepidè, aut alioqui mirè dictum, ſive paroemia, ſive metaphora, aut parabola. Atque ad eum modum pariter fiet, ut & altius inſideant animo quæ legeris, & aſſueſcas uti lectionis opibus. Sunt enim qui plurima teneant, velut in mundo repoſita, cum in dicendo, ſcribendoque mirè ſint inopes, ac nudi. Poſtremo utcunque poſtulat occaſio, ad manum erit dicendi ſupellex, certis veluti nidis conſtitutis, unde, quæ voles, petas. Porrò nulla diſciplina tam ſemota eſt à Rhetorica,

torica, unde non facias locos tuos locupletiores. Nam à Mathematicis, quæ remotissimæ videantur sumuntur similitudines. Quandoquidem cum sphæra undique sui simili, cumque tetragono quocunque cadat, pariter quatuor angulis nixo; confertur sapiens, suis opibus felix, nec aliunde pendens, & quæcunque inciderit fortunæ procella, sua virtute firmus, & immobilis: ut ne dicam interim, quod Theologi mysteriorum enarrationem frequenter à Mathematicis petunt, propter arcanam quandam rerum ac numerorum analogiam. Nam à Physicis non soluni parabolæ, verum etiam exempla quædam petuntur. Parabola fuerit, si dicas: Quemadmodum fulmen summos montes frequentissimè ferit: ita summa potestas gravissimis casibus est obnoxia. Item, quemadmodum fulmen æs liquefacit, intacta cera; ita principum animus in rebelles & obsistentes sævire debet, in cæteros uti clementia. Exemplo fuerint elephanti, pudore in abdito coeuntes, si quis etiam in conjugatis modestiam, ac voluptatis dissimulationem desideret. Et Delphini fœtus adultos diutius comitantes, nec sinentes parvulos suos ingredi, nisi grandior aliquis ceu pædagogus assit, & custos: si quis admoneat quantâ curâ servari atque institui debeat à parentibus prima illa, & lubrica puerorum ætas. Itaque studiosus ille velut apicula diligens, per omnes auctorum hortos volitabit, flosculis omnibus adsultabit, undique succi nonnihil colligens, quod in suum deferat alvearium. Et quoniam tanta est in his rerum fœcunditas, ut omnia decerpi non possint: certe præcipua deliget, & ad operis sui structuram accommodabit. Sunt autem quæ eadem non solum ad diversos, verum ad contrarios usus quadrare possint. eoque diversis annotanda locis; quod genus si de insanabili cupiditate hominis avari agas, rectè accommodabis Charybdis fabulam.

fabulam. Rursum, si de inexplebili ventris ingluvie, aut libidine mulieris inexhausta, nimirum conveniet eadem. Item Apologus Æsopi de hirco, ac vulpe simul in puteum descendentibus, quadrabit vel in prospicientiam, qua fit, ut non aggrediare negotium nisi prius apud te perpenderis, qua ratione queas explicare, vel in fictum amicorum genus, qui cum videantur amici commodis consulere, maximè tamen agunt suum negotium: Præterea ex morte Socratis non solum ducitur exemplum, mortem non esse formidandam viro bono, cum ille tam alacri vultu cicutam biberit: verum etiam virtutem invidiæ obnoxiam, neque satis tutam esse in turba malorum, Rursum inutile, vel potius pernicioſum esse Philosophiæ studium, nisi te ad mores communes deflexeris. Jamque hoc ipsum factum trahi potest, & in laudem Socratis & in vituperium. Laudandus enim qui nulla sua culpa, sed sola invidia damnatus, tam fortiter mortem neglexit: vituperandus, qui inutili Philosophiæ studio neglectuque morum communium, amicis acerbissimum luctum, uxori, liberisque calamitatem, sibi exitium conciliârit, cum alii soleant utiles esse patriæ, suis præsidio simul, & ornamento, eoque verè sapientes esse, relictis aliquando tetricis illis sapientiæ decretis, vulgi studiis, & opinionibus accommodare sese, temporique quod aiunt, servire. Jam si partes exempli circumspicias, quot locos licebit elicere? Accusatus per invidiam ab Anyto, & Melito perditissimis civibus. Locus communis est: Veritas odium parit. Item alter: Insignis virtus conciliat invidiam. Rursum alius; apud judices plerumque plus valet Nobilitatis ratio, quam respectus honesti. Rursum alius, nihil impudentius opulentia, si cum improbis moribus copuletur. Quid enim absurdius, quam omni facinore dedecorosos Socratem in jus vocare?

vocare? Rursum alius locus: Non quidlibet cuivis decorum est. Eoque Socrates non abjecit sese ad judicum pedes: neque enim conveniebat, ut qui per omnem vitam docuerit, *mortem non esse formidandam, nisi turpis esset*, eum nunc veluti ob mortis metum abjectè supplicem esse. Quæ eadem causa commovit, ut neq; judicium declinaret, neq; in media causa exilium eligeret, neque postremo, cum liceret, è carcere vellet effugere, ne ipse à seipso discrepare videretur. Atque hæc quidem una pars est. Deinde cum moriturus tam otiosè, tamque placidè disputat, cum non alio vultu cicutam bibit, quam quo vinum solet, cum mox moriturus jocatur in Phœdonem, admonens ut gallum persolvat Æsculapio: Locus est, Mortem etiam optabilem esse iis, qui sibi vitæ integre actæ consci sunt: Rursum alter locus: cujusmodi fuerit hominis vita, id in morte potissimum apparere. Rursum, constantis suique perpetuo similis exemplum est. Etenim cujusmodi fuerat in omni vita Socratis vultus, oratioque, talis erat, & morituro. Tertia pars est: Dum in carcere agit Socrates, interim nusquam Alcibiades, nusquam Phædrus; sed Crito, Phædon, Simias. Atque hic locus est: In periculis demum apparere qui sint veri amici: Nam vulgares illi sibi tum consulunt, cum in officiis communibus adsunt. Quarta pars est, cum amicis de animæ immortalitate multa disputat, uxorem ac liberos, cum pauca mandasset, dimittit. Locus est: Philosophum leviter tangi oportere vulgaribus affectibus, id quod mire congruit cum doctrina Christi. Quinta pars est: Statim à morte Socratis versus est in accusatores populi furor: Socrati desiderato aurea posita statua. Locus erit: Vulgus temere odisse, & amare. Rursum alius: Virtutem præsentem odimus, sublatam ex oculis, quærimus invidi. Rursum alius: Fucatam gloriam unà cum vita

vita perire, virtutis ſplendorem à morte maximè inclareſcere. Hinc arbitror liquere, in quos uſus idem exemplum poſſit accommodari. Similiter & in parabola fiet: velut in navigatione, quot ſimilia duci poterunt? Ut optimum gubernatorem tempeſtas, ita optimum Imperatorem adverſa res declaret. Item, ut nemo clavum committit amiciſſimo, ſed navigandi peritiſſimo: ita nemo Reipub. gubernacula mandabit ei, cui ſtudeat maximè, ſed quem maximè judicarit idoneum: Rurſum, quemadmodum ventis nimium ſecundis nautæ vela contrahunt: cùm parum proſperi ſunt, tum latius pandunt ſinus. Ita cum res vehementer ſuccedunt, temperandus eſt animus, ne inſoleſcat, contra cum inimica eſt fortuna, tum fortitudine, ac ſpe ſecuturæ felicitatis, dilatandus, ac fulciendus. Item, quoties rectum curſum per tempeſtatem tenere non licet, tum obliquis flexibus, eo nihilo ſecius, quo pervenire velimus, contendere oportebit. Item, quoties artem vincit tempeſtatis impotentia: tum ancoram jaciunt nautæ, velis collectis: Ita veſanienti multitudini nonnunquam cedendum eſt, donec oratione tractabilis eſſe incipiat. Item, quemadmodum nauta non ſemper eodem modo tenet velum, verum nunc tollit in altum, nunc contrahit, nunc in hoc latus, nunc in illud transfert, utcunque ventorum ratio poſtulat: Ita ſapiens non in omni loco, omnique tempore, & negotio ſimili vitæ tenore debet uti, ſed vultum, orationem, mores, præſentibus rebus accommodare: Item, ſicut in magnis tempeſtatibus peritiſſimi nautæ, vel ab imperito nonnunquam admoneri ſeſe patiuntur, quod aliis alia ſoleant in his caſibus in mentem venire: Ita bonus rex in magnis Reipub. periculis, nullius conſilium audire gravabitur. Item, ut minimo periculo navigatur eo gubernatore, qui maximis ſit jactatus periculis; Ita tutiſſimus eſt civitatis

vitatis ſtatus, eo principe, qui graviſſimis caſibus ſit exercitatus. Item, ut, qui clavum regit, non ſatis arbitratur ſe ſuo fungi officio, niſi circumactis oculis, quid cuique faciendum ſit, admonuerit; ita principem non agit, niſi qui magiſtratuum etiam inferiorum officia moderatur, ac præſtat. Item, quemadmodum inſaniat nauta, ſi propter odium aliquorum, quos navis vehit, navim perire ſinat, qua perdita, nec ipſe poſſit eſſe incolumis: ita ſanæ mentis non ſit, qui ob factiones, patriæ incolumitatem non tueatur, quæ niſi ſit incolumis, nec ipſe incolumis eſſe poſſit. Item, ut non niſi ſæviſſimis tempeſtatibus ſacram anchoram nautæ jacere ſolent: ita non eſt, niſi in graviſſimis periculis, ac rebus prope deſperatis, ad extrema remedia veniendum. Sed næ ego ineptus, qui iſta perſequar, cum jam videas aliquot ſimilitudinum millia hinc ſumi poſſe. Nonnunquam eadem quoque collationis pars ad diverſa trahitur: quod genus ſit lunæ crebras mutationes, vel ad fortunæ vices accommodes, vel ad humanæ vitæ inſtabilitatem, vel ad ſtultorum inconſtantiam. Quin eadem quoque ſententia varios in uſus deflectitur, ut: Facundus comes in via pro vehiculo eſt. Jucundior eſt vita, ſi non ſolus agas, ſed cum lepidis, ac feſtivis amicis conſuetudinem habeas. Rurſum, ſemper bonus aliquis liber circumferendus, cujus lectione tædium diſcutias. Item, ſi te lætus animus comitetur, & bene ſibi conſcius, nulla pars vitæ ſentiet tædium. Hic optimus eſt viæ comes ſi læta narrat. Sin turpium factorum memoriam tibi refricet, tædio enecat. Eadem eſt proverbiorum & apophthegmatum ratio, quorum uſum oſtendimus in principio collectaneorum proverbialium. Proinde quædam erunt eadem diverſis aſcribenda locis, aut annotand a certè. Nam ſat erit aliquando tribus ſignificâſſe verbis, aſſcriptis auctorem locis unde

peti

peti possunt; præsertim si paucis exponi non queant. Sed jam, quo res exemplo magis fiat perspicua, sit titulus Inconstantia, aut Morum Inæqualitas: experiamurque quot res ad hunc conferri possint: Primum è poëtarum fabulis petam Mercurium, varias formas sumere solitum, ut est vafer Deus nunc apud superos, nunc apud inferos, nunc apud mortales agentem, variis etiam fungentem officiis: nunc Ganymedis agentem partes, porrigendo Jovi, pocula: nunc nuncia perferentem; nunc animas deducentem ad Charontem; nunc negotiatoribus, ac patronis operam dantem, nunc cithara utentem, nunc virga galero etiam bicolore: Postremo, variis gaudentem cognominibus. Ea sunt apud Aristophanem in Pluto: dicitur enim γραφαῖος, ἐμπολαῖος, δόλιος, ἀγυιάτης, ἀναγώνιος, *id est, versutus, negotiator, dolosus, viæ dux, certaminum præfectus*, apud Hom. & Hesiod. διάκτορος, ἀργειφόντης, *i. qui animas deducit, Argicida*: Dicitur & Cyllenius, & ἐριούνιος, *i. valde utilis*. Petam Vertumnum deum, cui inde etiam nomen, quod subinde vertat formam. Petam Proteum

Omnia vertentem sese in miracula rerum:

Petam Empusam ex Aristophanis ranis, id est, dæmonis genus, identidem alia, atque alia specie sese offerentis: Item Morphea, quoscunque velit vultus induere solitum: Item Circen, veneficiis ac magica virga homines in varias ferarum formas vertentem. Nam improbi secum non constant, sed diversis agitantur affectibus. Petam καιρὸν, *i. occasionem*, volubilem deum nunquam sui similem, & huic similem, si videbitur Rhamnusiam. Petam Jovem, nunc aquilam, nunc cygnum, nunc taurum, nunc aureum imbrem factum. Præterea Chimæram capite leonis, ventre virgineo, cauda draconis. Ac varium illud portentum

portentum, quod fingit Horatius in ipſa ſtatim fronte Artis Poëticæ. Adducam & Janum biſrontem, & triformem Geryonem, & Bacchum, cui poëtæ tribuunt εὐηθειαν, hoc eſt, *morum lenitatem ac facilitatem*; ac talem in Ranis fingit Ariſtophanes. Et ſi qua ſunt alia apud illos, quæ prodigioſæ varietatis imaginem habent. Adducam & Ulyſſem, quamlibet pro tempore perſonam gerentem: Unde & πολύτροπον : *i. moribus verſatilem* ſtatim in operis initio vocat Homerus. Deinde à Phyſicis petam Lunæ ſimilitudinem, nunquam eodem vultu nobis redeuntis, nunc ſemiplenæ, nunc plenæ, nunc emorientis, nunc renaſcentis, nunc pallentis, nunc rubentis, nunc albicantis, nunc antecedentis Solem, nunc à tergo ſequentis. Petam ſimilitudinem cœli, veri, aut autumnalis, nunc nubili, nunc ſereni, nunc tranquilli, nunc ventis commoti. Petam collationem maris aſſiduè vicibus æſtuariis decurrentis, ac recurrentis, præcipuè Euripi mira celeritate ſepties die, ac nocte reciprocantis? Addam Polypum, cujus mutabilitas etiam proverbio locum fecit: Addam Chamæleontem colorem ſubinde mutantem: Item Pantheram, ac Pardum verſicoloribus maculis variegatum: aut ſi quod eſt aliud animal hujuſmodi: Item Anguillam lubricam: Adjungam pueritiæ in horas mutatum ingenium: Adjiciam mulieris peculiarem inconſtantiam; vulgus levi momento mobile: Præterea argenti vivi miram mobilitatem: Arundinem ad omnem auram facilè mobilem: Foliorum arentium, plumæ ramentæque levitatem: Ceræ flexibilem, ac mollem naturam: Somniorum inconſtantiam: Rotæ volubilitatem: Adducam laminam, quæ ſummis turrium, ac templorum faſtigiis ſolet imponi, quo ventum circumactu ſuo indicet: Adducam bilibrem, facili momento huc atq; illuc vergentem: Adducam opus vermiculatum,

verſicoloribus

versicoloribus tessellis miram varietatem ostentans. Quædam etiam ingenio finguntur: veluti si quis comparet inconstantis hominis animum, nunc hoc nunc illud cogitantis, speculo rotundo in foro frequentissimo suspenso, quod huc & illud discurrante turba, figuris innumeris varietur: Aut vitro, quod, quemcunque colorem subjeceris, eum imitari videtur: Aut pensili chalybi, quod hinc atque hinc admotis magnetibus, quorum alter alliciat ad sese, alter depellat, levi momento nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec unquam conquiescat. Aut sphæræ in plano volubili. Jam ex historiis mutuo sumam Græcorum genuinam levitatem, quam describit Juvenalis. Lubricam Allobrogum fidem: Pœnos simili morum inconstantia: Scythas indies mutatis pascuis nullam certam incolentes sedem: Virgam Moysis subinde in aliam atque aliam versam speciem; Aristippum quamvis agentem personam, ut quem omnis, ut inquit Flaccus, decuit color, nunc Cynico utentem pallio, nunc regia purpura: Item ἡμιλεύκον, *i. semialbum*, illum, de quo meminit Lucianus: Catilinam vario ingenio, ex Sallustio: Hannibalem ex T. Livio, ex Valer. Max. quibus alius fuit vitæ tenor in adolescentia, atque in senectute; Rursum ex tertia Horatii Satyra Tigelli.

Nil æquale homini fuit illi, sæpe velut qui
Currebat fugiens hostem, persæpe velut qui
Junonis sacra ferret, &c.

E comœdiis exemplum sumetur muliebris inconstantiæ, Sostrata in Adelphis: Ah mi homo sanúsne es? an hoc proferendum tibi videtur esse uspiam? Ac paulo post: Ah minimè gentium, non faciam, proferam. Amantium inconstantiam exprimet Phædria, è rure repente rediens. Puerilem inconstantiam Antipho ex Phormione. Sed hoc persequi longum est. E Tragœdiis mutuabor Phædram variatis

variatis ſecum ſententiis, nunc volentem, nunc nolentem. Medeam item, ante filiorum cædem diverſis agitatam affectibus. Ab Ovidio Biblidem; Narciſſum. A Marone Didonem, jam Ænea parante diſceſſum. Atq; hoc genus innumerabiles perſonas paſſim exhibent poëtæ. Ex apologis allegabo ruſticum illum, qui Satyro admirante, eodem ex ore modo calidum, modo frigidum efflabat: & ſi qui ſunt alii. Nam in præſentia rationem duntaxat oſtendimus. E proverbiis mutuabor τὴν παναγαῖαν ἄρτεμιν, *id eſt, omnibus terris Dianam.* Item: ἀνέμου πεδίον, *i. venti campus*; & ἐυμετάβολώτερος κοθόρνου, *i. verſatilior cothurno*; & ὕδρης ποικιλότερος, *hydra magis varius*; & λιβυκὸν θηρίον, *Libyca fera*, aliaque conſimilia. Nam ipſi in proverbiis locos adjunximus, unde iſta peti poſſint: Et, ſaxum quod ſubinde volvitur, non obducitur muſco: Et, arbor, quæ ſubinde tranſplantatur, non grandeſcit. Rurſum, ex apophthegmatis addam illud dictum in Ciceronem: Duabus ſedere ſellis. Et in eundem à Salluſtio ſcriptum: Aliud ſtans, aliud ſedens loquitur. Ex Homero ἀλλοπρόσαλλον, *i. mutabilem, qui ſe omnibus accommodat.* Sic enim vocat Martem incertarum partium, quique nunc cum his ſentit, nunc cum illis. Ex Ovidio, ni fallor:

Et tantum conſtans in levitate ſua eſt.

Ex Horatio, Levior cortice. Et, mutat quadrata rotundis, Et:

Romæ Tybur amo, ventoſus Tybure Romam.

Ex Plauto, Tipula levior. Ex Terentii Phormione: Volo, nolo, Nolo volo, quod dictum eſt, non dictum eſt, &c. Ex Euripid. πλάγια γὰρ φρονεῖς τὰ μὲν νῦν, τὰ δὲ πάλαι, τὰ δ' αὖτίκα. *Nam oblique ſapis; nunc hæc, olim illa, ſtatim alia.* Jam apparet opinor, quanta hujus quoque generis ſupellex ex tot ſcriptoribus colligi poſſit. Eadem eſt ſententiarum

ratio

ratio, quas non tantum ab auctoribus ſumere, verum etiam pro re novas parere licet. Quibus omnibus ſi totidem apponas contraria, deinde ſubjunxeris utriuſque finitima, nimirum quam immenſus orationis penus futurus ſit, vides. At cum tam varius ſit uſus, id quod diligentius oſtendemus in opere, de ratione conſcribendarum epiſtolarum: nihil erit quod non aliquo pacto poſſis ad locupletandum orationem accommodare. Quandoquidem contraria quoque adhibentur, vel per ironiam, vel per diſſimile, vel per comparationem. Per ironiam, ut ſi quis hominem nunquam ſui ſimilem, Socratem appellet, qui in omni vita ſemper eodem viſus eſt vultu. Per diſſimile, ut ſi dicas; C. Jul. Cæſ. nullius unquam facti pœnituit. Hic nihil unquam decrevit, quod non mox reſciderit. Per comparationem, ſi dicas: Quàm Cato ille, quem Cicero præfractum vocat, à ſententia non potuit abduci, tam hic non poteſt in eadem retinere ſententia. Porrò finitima quæ ſunt, facili deflexu ad vicina trahuntur. Quod genus Perſianum illud: tecum habita. Nam etſi propriè quadrat in eum, qui majora molitur, quàm pro ſorte ſua: tamen quia non eſſe ſua ſorte contentum, cum inconſtantia cognationem habet, huc torqueri poterit, præſertim cum Seneca ſcribat: Plurimum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Quin eadem ſimul, & in laudem torqueri poſſunt: ut ſi omnium horarum hominem, verſatilique ac dextro ingenio laudes, ex inconſtantiæ penario ſumes Polypum ad ſpeciem ſubjecti ſoli mutantem colorem. Sumes Euripum, ac negabis mare hoc eſſe tam verſatile, quàm hujus ſit ingenium: ſumes flammam ſtare neſciam: ſumes cœlum ſubinde alia facie: ſumes arundinem utcunque flaverint auræ flectentem ſeſe. Dices ſapientis eſſe pro re nata, pro tempore, pro loco,

mutare

mutare ſententiam, ac vitæ rationem: Stupida ſaxa, ac brutam tellurem unam non moveri: Cæterum ex animantibus, ut quodque præſtantiſſimum eſt, ita maximè mobile eſſe: In univerſa natura quo quicquam præclarius eſt, hoc à quiete longius abeſſe: Infima eſt quæ non movetur terra: At mobilis aqua: mobilior aër, ignis hoc quoque mobilior, cœlum, quàm maximè mobile: Proinde mentem hominis, auram atque ignem ab antiquis vocari. Contrà, ſtultos, tardos, ſtupidos, lapides, plumbum. In quas res maxime cadit conſtantiæ vocabulum. Per hujuſmodi locos pleraque è conſtantiæ ſupellectile ad vituperandum traxeris, & ex inconſtantiæ, ad laudem detorſeris. Verum de his, ut modò dictum, alias tempeſtivius. Nunc reliquas dilatandi ſermonis rationes perſequamur.

De partium Rhetoricarum multiplicatione.

Creſcit oratio numero partium orationis. Ut enim qui breviſſimus eſſe ſtudet, quam poteſt pauciſſimis utitur partibus: Ita qui dilatare cupiet, etiam legitimis illis & arte præſcriptis partibus, aliquid acceſſionis curabit adjungere. Nam cum in ſumma tria ſint Oratoris officia: docere, delectare, flectere, cui placet brevitas, is uno contentus tantum docebit, quod fit narrando & argumentando; cui copia, ſimul omnibus utetur, idque in omnibus orationis partibus, non ſolum in peroratione, aut exordio. Rurſum qui ſtudet brevitati, poterit narratione, aut hae quoque prætermiſſa, ſi cauſſæ ratio patietur, eſſe contentus ſola probatione. Atque hæc etiam, ut omitti non poteſt; ita poteſt coarctari, cohiberique. Contrà qui copiam affectabit, non modo ſex illis utetur; Exordio, narratione, diviſione, confirmatione, confutatione, peroratione, ſed & ſuo loco latius explicabit exordiorum locos; & in tota oratione, quoties cauſſa præbebit opportunitatem, exordiola quædam admiſcebit

miſcebit, quibus favorem, attentionem, docilitatem retineat, atque renovet, aut tædium diſcutiat, aut quæ dicturus ſit, præmolliat. Incidunt autem hujuſmodi perſæpe. Docilitatem potiſſimum renovamus commodis tranſitionibus, quarum formulas aliquot ſuperiore commentario propoſuimus. Quod genus fuerit: Audiſtis largitione, corruptela, ſanguine, ſtupro, ac fœdiſſimis artibus paratum honorem: Nunc oſtendam illud, quod turpiter eſt adeptus, turpius adminiſtrâſſe. Attentio renovatur hiſce fermè modis: magna ſunt hæc, ſed levia præ his, quæ nunc dicturus ſum, & nunc ad ipſum rei caput accedo. Proinde quæſo, ut hæc animis, quam maximè attentis audiatis. Et, ſed his longius fortaſſe ſum immoratus, cetera paucis, ac dilucide expediam, ſi mihi, ſicut antehac feciſtis, aures atque animos præbere velitis: Et altius paulo repetam, ſed ita verba ſum facturus, ut neque ſine fructu, neque ſine voluptate, ſitis audituri. Atque id genus aliis modis; Nam bis mille pro rei natura fingi poſſunt. Tædium diſcutitur, aut excluditur hoc pacto. Rogo diligenter auſcultetis. Prima fortaſſe fronte minutum videtur quod tracto, verum ſi pauliſper attendatis, intelligetis nimirum ſub hac ſpecie maxima Reipub. pericula occultari. Et quæſo, patiamini pauliſper, mox aperiam quorſum hæc ſpectent: Et, nunc rem antehac inauditam audietis. Et, rem accipietis omnium maximè ridiculam. Porro favor iiſdem rationibus renovatur, quibus paratur, Inſuper & argumentamur aliquoties in exordio: ſi quid erit amoliendum, quod alioqui ſit obfuturum reliqua differenti: verum id non niſi conſilio ex rei circumſtantiis ſumpto.

Narratio vehementer locupletatur Schemate, quod quidam appellant *Sermocinationem*: qua uni, aut pluribus perſonis affingimus ſermonem congruentem

gruentem: veluti Hom. Iliad. γ. facit Priamum senem, Hectorem dehortantem à prælio; posthunc, Hecubam. Item, Iliados ζ. Andromachen uxorem deterrentem à prælio, atque his respondentem Hectorem, mirè servato cujusque personæ decoro. Neq; quicquam est admirabilius in historiarum scriptoribus. Nam historicis hoc omnium suffragiis permissum est, orationem personis affingere, de Ethnicis loquor: an idem liceat Christianis, in dubio est, nisi quod simile factum videtur in historia septem Macchabæorum, ac præter alios, qui martyrum vitas conscripserunt. Idem sibi permisisse videtur D. Ambrosius in vita beatæ Agnetis. Narratio, præterquam quod aliquando fusius explicatur, & omnibus argumentis, atque affectibus expletur, etiam crescit ἐπιδιηγήσει. Ea est, ut ostendit Fabius, repetita narratio: quoties res paucis, ac similiter exposita, denuo fusius, & ornatius eadem enarratur. Id quod fit vel invidiæ, vel miserationis caussa. Præterea crescit item egressione subjecta. Quod ita demum permittit Fabius, si excursus ille sic adhæreat, ut sit quasi narrationis finis: veluti si atrox fuerit circa finem narratio, prosequamur eam veluti spiritu protinus erumpente indignatione. Atque id quidem in caussis seriis, ac periculosis. Cæterum in re ad ostentationem parata, nihil vetat quo minus exposita re, in locum aliquem quàm maximè plausibilem, & amœnum expatieris; quo simul & narrationis tædium abstergas, & voluptate sermonis ad futuram probationem reddas alacriores. Hj loci cujusmodi sint, superius est domonstratum.

Propositio dilatabitur primum si pro simplici, duplici, aut multiplici utemur, etiamsi una sit satis, propterea quod alios alia moventaut, Si feciſſet, præmio magis, quàm supplicio dignus erat. Aut res hæc nec est honesta, nec expedit, nec sine summo peri-

culo fieri potest: quod si maximè sit honesta, maximè expediat, maximè sit tuta, tamen fieri non potest, ut consequamur. Deinde si non nudam omnino, sed argumentis obiter interjectis & affectibus accensam proferemus: qualis est illa Cic. pro Mil. Hæc sicut exposui ita gesta sunt, judices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Deinde miscet affectus: Nihil dico quid Respublica consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin una Rempublicam vosque servaret. Deinde argumenta congerit: Si id jure non posset, nihil habeo quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris & mos gentibus, feris natura ipsa præscripsit, ut semper omnem vim, quacunque ope possint, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum judicare: quin simul judicetis, omnibus qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. Mox redit ad affectus: quod si ita putasset, certè optabilius Miloni fuit jugulum dare P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm jugulari à vobis, quia se illi jugulandum non tradidisset. Atque item in sequentibus controversiam constituens: Nam locus est notus, repetit summam argumentorum; quibus usus fuerat in exordio. Id rametsi magis licuit Ciceroni, propterea, quod in exordio quæstiones aliquot tractaverat; tamen idem & alibi continget verbis commodè interjectis, maximè in enumeratione aut expositione, quæ est altera divisionis pars, de qua supra nonnihil attigimus, cum de propositionibus ageremus: quod genus fuerit, si dissuasurus Ciceroni, ne vitam ab Antonio accipiat, exustis Philippicis: sic proponas: Primum illud vide, mi Cicero, num te dignum sit, ut immortalem

ingenii

ingenii tui famam, tot partam ſudoribus, quaque tuos omnes illuſtrâſti, ob tantulum ævi, quod tam grandi longum ſupereſſe non poteſt, exuſto pulcherrimo omnium monumento, repente aboleas. Deinde num forti viro, qui ſemper omnia, poſthabuerit libertati, ferendum ſit, ut vitam, rerum omnium optimam, & in qua ſunt omnia, debeat ei portento, cui quovis etiam nomine obnoxius eſſe, nemo liber velit. Poſtremo videat ne parum prudentis ſit, in re tanta fidem habere hoſti perfidiſſimo, qui nec amicis unquam fidem ſervarit: neque perſpicere, quod non vel cæco appareat, nihil agere verſutiſſimum carnificem Antonium, niſi ut totum exſtinguat Ciceronem. Nam ſimpliciter proponi poterat hoc modo: Primum non eſt tanti vita: Deinde miſerum, debere vitam inimico: Poſtremo, decipere cupit Antonius, non ſervare. Quod ſi qua propoſitio durior videbitur, eam oportebit, velut exordiolo præmollire: ut, ſi propoſueris laudare Platonis dogma de uxoribus communibus, ut hoc exempli cauſſa fumatur, dices, te non fugere, quod rem omnium ſententia abſurdiſſimam polliceri videris: verum illud orabis, ut tantiſper judicium ſuum differant, donec argumentorum ſummam audierint, nihil diffidere te, quin penitus expoſita re, ſint in diverſam ſententiam pedibus ituri, tantum illud cogitent, hoc quicquid eſt, non eſſe temerè dictum à tanto philoſopho, quiq; ceteris in rebus ob excellentiam ingenii, Divini cognomen promeruit: verum quod in formis hominum, idem in rerum judicio uſu venire: quaſdam ſi procul, & oſcitanter adſpicias, nihil venuſtius, ſuco videlicet oculis imponente: Sin propius, ac fixius contempleris, jam quod paulò ante mirè blandiebatur oculis, majorem in modum incipit diſplicere. Silenis, niſi explices quid magis ridiculum? Sin explices, quid auguſtius?

Adeo veritas latet in abdito, nec oportet in dijudicandis rebus populum auctorem sequi, cui semper pessima pro optimis, probari consueverint. Ergo seposita paulisper recepta illa, & animis penitus infixa opinione, rem ipsam judicio perpendant, nec prius in hanc, aut hanc partem flectant animum, quàm totum argumentorum orbem acceperint. Quædam enim fore, quæ per se stulta videri possint. Verum si quis inter se conjuncta perceperit, is demum veri concentum, & harmoniam sensurus est. Hujusmodi præfatiuncula pro caussæ natura commodè affixa, nonnunquam expedit auditoris animum ad secuturam argumentationem præparare.

Jam veræ probationes, præter eas locupletandi rationes, quas superius ostendimus, crescunt labefactatione, seu præparatione & asseveratione. Labefactamus autem seu præparamus duobus modis: Propositionibus: nunc autem voco propositiones, non quæ summam caussæ complectuntur, sed veluti singularium partium collectiones, seu conclusiones, quas oratoribus mos est initio argumentorum proponere, & easdem in fine vehementius per affectus, aut per epilogum repetere. De hoc genere dictum est superioribus titulis. Præterea cum ita proponimus, ut ipsa orationis figura fidem abrogemus, aut conciliemus. Cujusmodi est illud Cic. pro Mil. Sed antequam ad eam orationem veniam, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, & improbis jactata sunt, & in concione etiam paulò ante ab accusatoribus, &c. Cum inimicos & improbos nominat, jam hoc ipso non parum fidei abrogavit adversariorum propositioni. Deinde propositionem ipsam per ironiam elevat: negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum fatetur. Nam atrocitas illa verborum, Negant intueri lucem fas

pro

pro eo quod erat, puniendus est, cum irrisione pronuncianda est. Adjunguntur hujusmodi præparationes singulis etiam collectionum partibus: quandoquidem eodem in loco M. Tull. exemplis refutaturus, quod erat propositum, ita præparavit: In qua tandem urbe homines stultissimi hoc disputant? Deinde adjungit exemplum M. Horatii, cum sororem occidisset, absoluti. His non absimiles sunt observationes, quæ cum argumenta non sint, tamen sæpenumero pondus habent argumenti, si probationibus admisceantur: ut quis tam cæcus, qui hoc non videat? quis tam impudens, ut neget? Et illud: Stultius est, quàm ut refelli debeat: Quis enim, non intelligit? &c. Et, perfrica faciem, & aude negare. Hæc cum ita sint, quæ tandem impudentia est, &c. Locupletantur & singulæ collectiones epilogis particularibus, quæ summam rationem paucis comprehensam, auditori denuo sub oculos revocant, ut majore cum fide conclusio succedit; qua quidem in re frequens est M. Tull. propterea quod latius explicet argumentationis aciem. Hujus generis exemplum erit illud ex oratione pro Pompeio: Quare videte, num dubitandum vobis sit omni studio in id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium, cum Repub. defenduntur. Denique crescunt & excursionibus per amplificationem, ut singulis probationibus suos affectus adjiciamus, ad quod proprie destinata est conclusio: quam si copiosam esse volemus, geminam efficiemus, ut simul & per Epilogum præcipua argumenta recensentur, & affectuum omne genus per omnes locos tractetur. Eos ex Aristotele & Quintil. petere licebit. Quin & poëtæ in hoc genere miri sunt. Vehementiores quos Græci πάθη vocant, suppeditant Ilias Homeri, ac Tragœdiæ: moderatiores illos, qui delectant

potius, quàm perturbant, subministrant Odyssea Homeri & Comœdiæ. Quanquam in Iliade Græcorumque Tragœdiis sæpe miscentur πάθη, sic enim Græci vocant affectus Comicos: Latinorum Tragœdia parcius hoc genere utitur. Inter affectus autem ponenda delectatio; quanquam hæc non in peroratione tantùm, verum in tota oratione, cum res ferret, debet admisceri, Porrò quid cuique jucundum sit, Aristoteles in affectuum locis diligenter prosequitur: & de facetiis Marc. Tull. & Quintil. de risu scripsere, traditis jocandi rationibus. Delectatio quæ petitur à Comicis affectibus: præcipuè locum habet in narratione, vel quia rem veluti subjiciunt oculis, vel quia ab omnibus agnoscuntur. Quis enim non cum voluptate legat, quomodo apud Hom. Andromache Hectori armato occurrit, ad portam civitatis, qua proditurus erat in prælium, non sola (neque enim id decet pudicas matronas) sed comitabantur pedissequæ, puerum in ulnis gestans Astyanacten, Hectoris filium, patri unicè charum, & quod addit Homerus, pulcro sideri assimilem, quo per hunc uxor expugnaret affectus mariti. Hector tacitè arrisit conspecto puero: Andromache propius astans, dextram porrexit, ac nominatim compellavit. Deinde post affictam utriq; congruentem orationem, cum Hector infantem appeteret osculaturus: Ille territus armorum splendore, ac crista è galeæ fastigio minitante, clamans reflexit se in sinum nutricis. Hic risit uterque, pater & mater. At Hector sublatam è capite galeam humi deposuit, atque ita puerum amplexus, osculatus est. Mox ei fausta precatus, tradidit matri; illa eum excepit in sinum bene olentem δακρυόεν γελάσασα, id est, lacrymabile ridens. Ea res Hectori movit misericordiam, atque uxorem manu sustentans, consolatur, nomine eam appellans, mox reponit galeam:

illa

illa marito obtemperans, domum se recipit, ibi muliebri fletu complentur omnia, quod crederent eum ex eo prælio non rediturum. Itaque spirantem adhuc, pro mortuo, deflent. Interim non mediocrem addunt gratiam intermixta epitheta κορυθαίολος ἕκτωρ, *id est, variegata galea Hector*, &, ὃ παῖδ' ὀρέξατο φαίδιμος ἕκτωρ, *id est, suum puerum desiderabat clarus Hector*, & ἐυζώνοιο τιθήνης, *id est, benecinctæ nutricis*, & λόφον ἱππιοχαίτην, *id est, crinitam ex setis equinis*, & πατὴρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ, *id est, carus pater veneranda mater*, &, κόρυθα παμφανόωσαν, καὶ φίλον υἱόν, *id est, galeam splendentem & carum filium*, &, ἀλιχόῳ φίλῃ, *id est, conjugis dilectæ*, & quod indicamus. κνώδει κόλπῳ, *id est, sinu redolenti*, &, κόρυθα ἵππουριν, *id est, comam ex cauda equina*. Hæc virtus præcipuè in causa est, cur nemo legens Homerum saturetur, sed perpetua voluptate ducatur. Hi sunt affectus, de quibus scripsit Horat.

Morataque recte
Fabula nullius Veneris, sine pondere & arte,
Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugæque canoræ.

Sunt hujusmodi narrationes aliquot insignes apud M. Tull. veluti in Philippica 2, de Antonio: Vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica Mima portabatur, &c. Nam indicasse locum satis est. Sunt in eadem oratione & aliæ, quomodo capite involuto ad amicam litteras amatorias pertulerit: quomodo consul in lupercalibus cucurrerit. Delectant & illa cum non actio tantum: sed agentium gestus quoque describitur; quale est illud in Pisonem: Ita enim sunt perscriptæ scitè & literatè, ut scriba, ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra perfricans, commurmuratus sit. Ratio qui-

dem herclè apparet, argentum ἄχεσθαι Rursus illud. Respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. Quanquam hæc interim & ad fidem orationis faciunt, quum ea quæ velut extra narrationis necessitatem adjiciuntur, simplicitatis habent speciem. Fabius miratur narrationem M. Tull. pro Mil. Milo cum in Senatu fuisset eo die, quo à senatu dimissus est, domum venit, calceos, & vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut sit, comparata, commoratus est.

Sunt item figuræ, quæ ad orationis jucunditatem pertinent, quas non magni negotii est ex artis præceptis petere, & à nobis, nisi multis verbis, referri non poterant. Delectant & allusiones, sed agnoscentem duntaxat. Itaque in loco adhibendæ.

Epilogus.

Ergo cui placebit Laconica illa breviloquentia: primum Atticorum exemplo; præfationibus, & affectibus abstineat, rem simpliciter ac summatim exponat: argumentis non omnibus utatur; sed præcipuis duntaxat: eaque non explicatim, sed confertim adhibeat, ut in singulis propè verbis sit argumentatio, si quis explicare velit; sit docuisse contentus, ab amplificationibus, ab asseverationibus, à similibus, exemplis, sententiis, epiphonematis, fabulis, apologis, allusionibus, facetiis temperet, nisi quid horum ita erit necessarium, ut citra flagitium omitti non queat: Item, ab omnibus figuris, quæ vel amplam, vel illustrem, vel acrem, vel ornatam, vel jucundam reddunt orationem, abstineat. Rem eandem ne aliis atque aliis formis tractet, sed singula verbis significantibus explicet, ut multo plus intelligatur, quam audiatur, & aliud ex alio colligi possit. Contrà, qui copiam sequitur, singula dilatare studebit, his fermè, quas dixi, rationibus.

Quid

Quid utrobique vitandum.

Ac caveat uterque, ne quod fere fit, affectatione in finitima vitia delabatur. Brevitatis amator videat ne tantum hoc agat, ut pauca dicat: sed optima, quàm potest paucissimis; & cui placet Homericum illud: παῦρα μὲν, *i. pauca quidem*, eidem placeat & hoc, quod protinus sequitur, ἀλλὰ μαλὰ λιγέως, *i. vadè argutè*. Et cui probatur, ὐ πολύμυθος, *i. non multiloquus*, non prætermittat & hoc, quod statim subjicitur, οὐδ' ἀδάμερτοεπὴς *i. non errans verbis*. Nam nihil æquè convenit breviloquentiæ, quàm verborum proprietas & elegantia: cui si accesserit simplicitas, facile vitabitur obscuritas, vitium quod plerunque brevitatis studium comitari consuevit. At hic rursum videndum, ne frigescat oratio, dum nullis affectibus inflammatur. Proinde res ita ponetur ante oculos, ut per se nonnullos aculeos tacitè infigat animis: Tum omni Attico lepore condienda erit. Illud imprimis cavendum, ne brevitatis studio necessaria dictu prætermittamus. Contra, qui copiam petet, delectum item adhibeat oportet, & verborum, & rerum, & figurarum: ne rationes sint futiles, exempla parum idonea, sententiæ frigidæ, excursus æquo longiores, parumque tempestivi, ne figuræ durius affectatæ. Quapropter ordinis, ac dispositionis summam oportet habere rationem, ne rerum indigesta turba, totus sermo perturbatus sit, & confusus. Et ubique tædium varietate, jucunditate, risuque levandum. Varietas potissimum petitur à figuris, & ab eisdem, jucunditas. Risus ab his præceptis, quæ tradidit Cicero. Sunt autem peculiares partium varietates non negligendæ: Proinde expediet plurimorum exordiorum formulas in promptu habere. Sunt & narrationis complures modi: sunt argumentationum diversæ formæ: neque simplex affectuum natura, sed hæc à Rhetorum præceptis

Petantur, oportet. Admonendum hoc quoque, ne quovis in loco parem copiam affectemus. Sunt enim quædam sterilia. Verum relictis his quæ naturâ copiam non admittunt, partes maximè fœcundas atque tractabiles deligamus, nisi forte, periclitandi, aut ostentandi ingenii caussa libeat aliquando ex musca, quod aiunt, elephantum facere : quemadmodum Favorinus, febrim : Sinesius, calvicium : nos stultitiam encomio, & ancoram Aldinam laudavimus in proverbiis. Sed in exercendo detur venia, si luxuriet adolescens. Ceterum ubi non luditur, sed res seria cum periculo agitur, ibi Rhetor non stultus, adhibito consilio, copiæ modum ex utilitate caussæ metietur.

Peroratio.

Adjeceram exemplum thematis in arctum contracti, & ejusdem fusius explicati, quod hic non addo, ne sarcina major videatur accessio, Liber extat ad Illustrissimum Principem juniorem Guilhelmum Ducem Clivensem, titulo, De pueris statim, ac liberaliter instituendis.

FINIS.

EPITAPHIA,
AC TUMULI, QUIBUS D. Eraſmi mors defletur.

Tumuli XVII. per Vitum Coppum, Selatiſtadii bonas literas profitentem.

I.

HEi mihi, quod precibus fatales flectere divas
Nemo poteſt, & quod mors ſua quemque manet.
Si vita poſſent Graiæ Latiæque Camœnæ,
Tempora Neſtoreos ducere ad uſque dies.
Unus qui Pylii ſuperaret ſecula penſi,
Hic Deſiderius dignus Eraſmus erat.
Seu mores, vitamque viri lingnamque deſertam,
Seu ſpectes docti pondera judicii.
Abſtulit hunc terris pleno jam ſtamine Parca,
Viveret ut poſthac liber ab invidia.

II.

Non cineres orno, quamvis ſim ſplendidus arte:
Sed me plus multo condecorant cineres.
Ævi me tandem conſumet longa vetuſtas:
Illos non poterit reddere tempus edax.
Hoc vir commeruit, ſtudio, cui poſtera ſecla
Vix ſunt eloquio progenitura parem.
Tum Deſiderii ceſſabit nomen Eraſmi,
Cum Rhenus nullas ſiccus habebit aquas.

III.

Hoc Deſiderio marmor decoratur Eraſmo.
Hinc noto celſi ſidera ad uſque poli.
Ruptura nunquam fatalia ſtamina Parcæ,
Illi, ut ſuperis ſic placuiſſet, erant.
Eloquio ſimilem non hinc Germania vidit:
Nec forſan poſthac eſt habitura parem.

IV.

LV.

Falleris, extinctum vita qui credis Erasmum:
Jam rursus mœstis vivit ab exequiis.
Nec mirum, summo si Phœnicis studiorum
Ipse potest vitæ reddere dona cinis.

V.

Sic vita Desiderius decessit Erasmus,
Oppetere est vita si meliore frui.

VI.

En Desiderii mœstum post funus Erasmi,
Molliter hoc recubunt ossa quieta solo.
Fama tamen, nomenque viri durabit ubique.
Græcia donec erit, donec erit Latium.

VII.

Hoc Desiderii saxo tumulatur Erasmi
Corpus; sed volitat fama per ora virûm:
Quà Scythicus Boreas, quà nubifer intonat Auster.
Et qua tellurem cernit uterque polus.

VIII.

Hic Desiderii cineres conduntur Erasmi,
Qui junxit Latiis Attica mella suis.
Martia Roma suo quantum debet Ciceroni,
Huic tantum debet Teutona terra viro.

IX.

Hoc Desiderii tumulo conduntur Erasmi
Ossa, viri nomen replet utrumque polum.
Hic meruit tanta Germanis laude referri,
Orator quanta Tullius Ausoniis.

X.

Hoc marmor condit defuncti corpus Erasmi,
Qui clarus summo floruit eloquio.
Huic quæsitus honos studiis, & fama manebit,
Gramina dum tellus, dum geret astra polus.

XI.

Clauditur hoc tumulo defuncti corpus Erasmi,
Quem sinet haud unquam posthuma fama mori,

ingenio

Ingenio quæsitus honos sine fine manebit,
Dum fuerint Graii, dum fuerint Latii.

XII.

O fati leges, O ferrea jura sororum!
Quàm nulli fas est perpetuare dies!
Urna quiescentis cineres hæc condit Erasmi,
Fama locum nusquàm, quo capiatur, habet.

XIII.

Post cineres Phœnix vivit, post funus Erasmus
Floret, & à tristi major in orbe rogo est.
Hunc celebrant Graius, Latius, Germanus, Iberus,
Et Gallus: vita est, hac ratione mori.

XIV.

In dubio est, vivat ne, an sit defunctus Erasmus:
Clauditur hoc ejus pars minor in tumulo.
Pars melior cœlum lustrat, terrasque pererrat,
Pars melior vivit, pars minor interiit.

XV.

Lachrymarum te rogo jam siste rivulos,
Viator, & dulcem quietem floribus
Orna tumulum Sabæo thure confovens.
Vixi satis: fati peregi tempora:
Non otio, sed duris me laboribus
Unus, quo plurimis prodessem, subdidi.
Sic docta primum bella gessi Pulladis,
Ut me ducem mirata sit Germania.
Suum me sæpius Ciceronem dictitans.
Tandem sacris sum litteris immortuus
Hac fata lege subire, annon est vivere?
Rude donari nisi forsitan mori putas.

XVI.

Post cineres vivo, doctis ego nomine Graiis,
Hispanis, Gallis, notus & Ausoniis,
Eloquio per me pugnax Germania culta est,
Meque à barbarie vindice tuta manet.

XVII.

XVII.

Vita me functum qui credis forte, viator,
Erras, perpetuo nomine vivo, vale.

SIMON GRINÆUS.

Si sacris fas urnis inscribere verum,
Abstinet & solis manibus invidia,
Vix mihi vix dederis sua quem sunt non mala secla
Mirata, & vivum quem colere magis.

EUSTACHIUS QUERCETANUS.

Ut Musæs, pulsa sub tartara doctus Erasmus
Barbarie, ingratis reddidit Ausoniis.
Ne se confectum Musarum nomine sævis.
Morsibus aspiceret dilaniari, abiit.

GUILHELMUS BIGOTIUS Lavalonsis.

Aspiciens meritis haud respondere favorem,
Sunt ubi haud meritis præmia, Erasmus abit.
Si petis, hic locus, ubi degere tutus ab hujus
Temporis ingrati garrulitate queat.

JOANNES BRESSANUS.

Hoc tegitur tumulo doctissimus undique Erasmus
Qui triplicem linguam calluit egregie:
Scilicet Hebræam, Graiam, pariterque Latinam,
Ut genuinam illi quamlibet esse putes.
Hic tantum studiis studiosus contulit orbi,
Quantum fert Clarii sax radiosa Dei.
Quid tegitur dixi, quem quælibet ora tuetur,
Quique oculis hominum notus ubique patet?
At tegitur corpus: sed nomen, gloria, honorque
Clara micant, nullo deficientque die.

N. Ex BRABANTIA.

Hic Desiderius requiescit Erasmus, amarum
Qui desiderium liquit in orbe sui.
Vivus habitat cœlo, nomen vix clauditur orbe,
Scripta viri & mundum conterit una dies.

NI-

EPITAPHIA.

NICOLAUS BORBONIUS.

Ex oritur; meus est Germania dicit, Erasmus,
Gallia reclamans asserit esse suum.
Hanc interveniens litem mala Parca diremit,
Neutrius hic vestrum, sed meus, (inquit) erit:

JOANNES MORELLUS
Ebrudunensis.

Ingenio quisquam si vivit, vivis Erasme,
Scripta manent ulla non peritura die.
Nam tua vel primæ relegent qui sola juventæ,
Dicere cogentur, magnus Erasmus erat.
Gloria si quamvis multorum tacta sagittis,
Non tamen à quoquam gloria læsa tua.
Promptius hanc fuerit linguis lacerare malignis,
Æquo virtutes quàm superare pede.
Jam tua convellant dictis, laudentve, quid inde
Stant merita & virtus, gratia, lausque tamen.

ALIUD EJUSDEM.

Corpus humo, superis animam, dat nomen in ævum
Lex, pietas, virtus, Roterodame, tua.

WLPUS CISSEUS FRANEKERENSIS.

Nosti qui requiescat hic ad aram
Summam marmore tectus, ô viator?
Dicam, Roterodamus est Erasmus.
Illum mors rapuit severa nuper,
Musarum è gremio, hei dolore & alto
Musis vulnere cordis hinc relicto.
Harum nam pater & patronus ille
Vindex, tutor erat, decus, columna.
Summo barbariæ labore pulsa,
Musas restituit suo nitori,
Sed quæ præmia tandem habet laborum?
Hæc dulcem requiem superaus illi
Dat cum pace pater, suos & inter
Electos numerat: vale viator.

JOAN-

EPITAPHIA.

JOANNES HUSERUS.

Hîc magnus parvo ſub ſaxo dormit Eraſmus,
Orbem qui ſtudiis ſuſcitat uſque bonis.

INSCRIPTIO IPSIUS MONUMENTI in primaria æde ſacra inclytæ urbis Baſilienſis.

CHRISTO SERVATORI,

DEſ. Eraſmo Roterodamo, viro omnibus modis maximo, cujus incomparabilem in omni diſciplinarum genere eruditionem, pari conjunctam prudentia, poſteri & admirabuntur, & prædicabunt, Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Frobenius, Nicolaus Epiſcopius, hæredes, & nuncupati ſuprema ſuæ voluntatis vindices, patrono optimo, non memoriæ, quam immortalem ſibi editis lucubrationibus comparavit, iis tantiſper dum orbis terrarum ſtabit ſuperſuturo, ac eruditis, ubique gentium collocaturo, ſed corporis mortalis, quo reconditum ſit ergo, hoc ſaxum poſuere. Mortuus eſt 4. Idib. Jul. jam ſeptuagenarius. Anno à Chriſto nato 1536.

GILBERTUS COGNATUS.

Magnus Roterodamus ille noſter:
Hæc quo ſecula neminem tulerunt
Majorem, neque priſca clariorem
Norunt tempora, nec cui futura
Parem poſteritas habebit, ecce,
Hoc ſub marmore mortuus quieſcit.

NICOLAUS EPISCOPIUS.

Deliciæ Chriſti fugiat ſuper æthera Eraſmus
Terricolûm inſenſus fraudibus ac ſceleri.
Cedere pollutis decus hoc mortalibus ultra
Noluit omnipotens, eſſe ſuum voluit.
Divorum inque choro divum verſarier uſque
Deſerto terris nomine perpetuo. IDEM.

EPITAPHIA.

IDEM.

Artes omnigenas tentat cum Phœbus in unum
Cogere, & exemplar perficere eloquii,
Musarumque suum quæque addit minus acervo,
Quo parte ex omni sit decor, atque nitor,
Dotibus in nobis tot cultus prodit Erasmus
Secula cui similem nulla tulere virum.
At gemmam eximiam vilescere rector Olympi
Non passus terris, fulgida in astra tulit.

HIERONYMUS Frobenius.

Marmoreo jacet in tumulo modo mutus Erasmus,
Orbi enim linguam sustulit inde sibi.

EPITAPHIORUM FINIS.

DE EODEM.

Copia commendat sermonem Docta probatum,
Quæ decus ingenii, culta labore, refert:
Doctrina insignis virtuteque clarus Erasmus,
Idem non minima dexteritate docet.
Hic vir, hic est celebris Romanæ gloria linguæ
Quam studio immenso protulit, arte dedit.
Percipiet fructus, jucundaque gaudia sumet,
Perlegit illius qui bona scripta viri,
Gloria vera manet doctis, sunt cetera vana,
Nam virtus nullo tempore clara perit.

INDEX

INDEX
Capitum & Titulorum.

LIBRI I.

Periculosam esse copiæ affectationem Pag. 5
A quibus inventa copia 6
Auctores ut buserint ostentatione copiæ 7
Quibus vitio data copia immodica 8
Ejusdem artificis esse breviter copioseq; dicere 9
De stulte affectantibus vel brevitatem, vel copiam 10
Duplicem esse copiam ib.
Quas ad res conferat hæc exercitatio 11
Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur 12
Prima præceptio de copia 13
Prima variandi ratio per synonymiam 16
Vocabula sordida 18
Inusitata 19
Poëtica 20
Prisca 21
Obsoleta ib.
Dura 22
Peregrina ibid.
Obscœna 23
Novata 24
Ætatum propria vocabula 27
Ratio variandi per Enallagen 29
Variatur numerus 30
Persona 31
Genus 32
Casus 33
Species ibid.
Figura 34
Tempus ib.
Modus 35
Declinatio ibid.
Conjugatio ibid.
Variandi ratio per Antonomasiam 36
Variandi ratio per Periphrasin ibid.
Etymologia 37
Notatione ibid.
Flexione facta variatio ibid.
Variandi ratio per metaphoram ibid.
Deflexio 38
Ab irrationali ad rationale ibid.
Ab animali ad non animal aut contra 39
Ab animali ad animal ib.

Ab animato ad inanimatum aut contra ibid.
Metaph. reciproca ib.
Variandi ratio per Allegoriam 41
Variandi ratio per Catachresin ib.
Variatio per onomatopœiam 42
Variatio per metalepsin 43
Variatio per metonymiam 44
Variandi ratio per synecdochen 45
Variandi ratio per æquipollentiam 46
Variandi ratio per comparativa 47
Variatio per Relativorum commutationem ib.
Variandi ratio per amplificationem 48
Variatio per hyperb. ib.
Variandi ratio per μείωσιν 49
Variatio per compositionem ib.
Variatio per syntaxin 50
Variatio per mutationem figuræ variis modis 51
Experientiæ miræ in variando 52
Variantur, Tuæ literæ me magnopere delectarunt ibid.
Semper dum vivam tui meminero 59
Quibus modis tribuimus plura ex æquo 68
Quæ commodius copulent contraria 70
Quibus modis æqualiter removemus ibid.
Quibus modis tribuimus inæqualiter 71
Quibus modis inæqualiter removemus ibid.
Quo pacto tribuamus ordine 72
Per comparativum effertur sententia ib.
Formulæ augendi positivi 73
De variando positivo 75
Rationes minuendi positivum ibid.
Quibus rationibus augetur comparativus 76
Quibus modis imminuitur comparativus ibid.
Quibus rationibus augemus superlativum 77
Periphrasis comparativi ibid.
Quibus modis superlativum variamus 79
Variorum exemplorum variatio 81
Communis omnium graduum variatio 86
De propositione generali 89

De propositione non generali 91
Elegantia signorum ibid.
Uterque, neuter 93
Semper, sæpe ib.
De varietate negationis 94
De tribus negationibus ib.
Synonyma negandi 95
Connectendi formula 96
Transitionum formula 97
A re & persona 98
Ex more ib.
Subornandi 99
Renovandi ib.
Finales formulæ 100
Caussales formulæ ibid.
Dignus, & indignus 102
Decet 103
Necessitatis vocab. ibid.
Libertatis 104
Statuendi ibid.
Assentiendi 105
Dissentiendi ibid.
Precandi nomina, & verba 106
Primi supini variatio ib.
Dividendi formæ ibid.
Distribuendi formæ 108
Prohibendi aut impediendi signa ibid.
Dubitandi 109
Sine & citra ibid.
Ostentandi ibid.
Corrigendi sanandiq; 110
Blandiendi, sive hortandi ib.
Iua caussa 111
Verum necne ibid.
Concedendi ibid.
Parum abesse 112
Incertitudinis ibid.
Correctionis, & occupationis formulæ 113
Auctores citandi formulæ. 114
Variatio imp. modi ib.
Variatio futuri 115
De periphrasi generali verborum 116
De modo potentiali ibid.
Æstimandi verba ibid.
Emendi formulæ, & similia 117
Discriminis formulæ 118
Affirmandi formulæ 119
Accusandi formulæ ibid.
Formulæ utilitatis 120
Præsagii formulæ 122
Officiendi, & juvandi 123
Functionis formulæ 124
Quibus modis tribuimus aliquid 125
Titulorum variatio ibid.
Gratulandi verba 126
Gratias agendi ibid.
Referendi beneficium 127
Originis verba 128
Pensandi verba ib.
Aptitudinis formulæ 129
Ablegandi verba 130
Proficiscendi verba ibid.
Conatus 131

Explic.

Explic. & implicandi verb. ibid.
Verba finis seu propositi 132
Qua est impudentia 133
Quàm ut, quàm qui ibid.
Bene est ibid.
Mea sententia 134
Plus, & plusquam ibid.
Ad summum, ut minimum 135
Morem gerendi ibid.
Rogandi ibid.
Ignoscendi 136
Abrogandi ibid.
Ornandi verba 137
Inter cœnam ibid.
Post cœnam ibid.
Similitudinis verba ibid.
Mutui 138
Fallendi 139
Est amicus ibid
Sperandi verba 140
Ad verbum ib.
Ironiæ verba ibid.
Extrahere diem 141
Paratum ac facile ibid.
Depellendi ibid.
Agnoscendi ibid
Ab adolescentia 142
Accurate ibid.
Perficiendi ibid.
Committendi 143
Amandi ibid.
Cupiendi 144
Malè precandi verba ib.
Pollicendi 145
Principatus ib.
Ludorum vocabula 146
Agere delectum ibid.
Adimendi honorem 147
Persuadendi ibid.
Inferendi seu ratiocinandi ibid.
Nil nisi 148
Laudandi ac vituperandi 149
Summæ 150
Perdendæ operæ ibid.
Fructus ibid.
Impudentiæ 151
Affectandi verba ibid.
Ignorandi, aut contrà ib.
Turpe est, & similia 152
Quin &, Ut non ibid.
Id quod, quod : ita ut, ut ibid.
Amplificandi verba ibid.
Reciproca constructio quorundam 153
Non contentus ib.
Satisfaciendi verba ibid.
Impunitatis aut contrà 154
Suadendi aut consulendi ibid.
Prudens 155
Causa ib.
Dierum notatio ibid.
De numeralibus 156
Adverbia temporis 158
Annumerandi 160
Initium, ac finis 161

Major opinione 162
Contingendi verba 163
Refugiendi ibid.
Officiorum vocabula 164
Studii ibid.
Vitiandi 165
Solitudinis ibid.
Sensus 166
Præstandi re ib.
Pœnitendi ibid
Dissidii 167
Reconciliandi ibid.
Sapit, aut contrà 168
Excipiendi, sive excludendi ibid.
Ut vis aut contrà 169
Comperta ib.
Copia 170
Indicta causſa ibid.
Prosperitatis, aut contrà 171
Antiquitatis ib.
Totum 172
Perspicuitatis ibid.
Nobilitatis, & contrà 173
Violentiæ ibid.
Rumoris 174
Exempli ibid.
Internecionis ibid.
Atrox 175
Rigoris ibid.
Asscribendi, & imputandi ibid.
Addictionis 176
Facultatis ibid.
Jurandi 177
Dictandi 178
Tempestivè, &c. ibid.
Ante tempus 179
Post tempus ibid.
Celeritatis 180
Spacium loci exiguum 181
Spacium magnum loci, aut temporis ibid.
Metuendi ibid.
Aptitudinis, aut contrà 182
Moriendi ibid.
Mortis spontaneæ 183
Mortis adactæ 184
Propositi ibid.
Periculi imminentis ibid.
Facile, difficile 185
Prætextus ibid.
Temeritatis 186
Exsequiarum ibid.
Consuetudinis, aut contrà ibid.
Tarditatis 187
Non ultrà ib.

Capita seu tituli LIBRI II.

PRima locupletandi ratio 188
Rem universam luxu perdidit ibid.
Cyclopædiam absolvit 189
Omnibus naturæ fortunæque

næque dotibus præditus 190
Totus commaduit 192
Secunda ratio ibid.
Ea ex virgine filium sustulit 193
Urbem cepit ibid.
Tertia ratio ibid.
Quarta ratiõ 194
Quinta ratio ibid.
Descriptio rei 195
Descriptio personæ 199
Descriptio loci 204
Descriptio temporis 205
Egressio sexta locupletandi ratio 206
Septima ratio 207
Octava locupletandi ratio 209
Nona ratio dilatandi ib.
Decima ratio 212
Undecima ratio 221
Loci communes ibid.
Quomodo tractanda sint exempla 224
Secundus modus locupletandi ibid.
De exemplo fabuloso 226
Tertius modus locupletandi 231
De parabola 235
De imagine 237
De contentione demonstrativa 239
De judiciis 240
De sententiis 241
De expolitione 243
De apologis 245
De somniis 248
De fictis narrationibus ibid.
De allegoriis theolog. 249
Ratio colligendi exempla ibid.
De partium Rhetoricarum multiplicatione 263
Epilogus operis 276
Quid tam brevitatis, quàm copiæ studioso, vitandum 277
Peroratio 278

FINIS.

EX LIBRIS
G
J J